

ALTIN ARIĞ DESTANI

Hazırlayan

Dr. FATMA ÖZKAN

bilig Yayınları

Ahmet Yesevi Üniversitesi Yardım Vakfı

ANKARA 1997

Kapak Tasarımı : Ayşe Öztekin

ISBN : 975 - 7063 - 10 - X

Baskı : Mavi Ofset - ANKARA

bilig Yayınları

Ahmet Yesevi Üniversitesi Yardım Vakfı
Taşkent Cad. 10. Sokak Bahçelievler - ANKARA

Tel : 215 22 06

Faks: 215 22 09

e-mail: yesevi e @ servis. net. tr.

TAKDİM

Çok köklü ve zengin bir kültüre sahibiz. Folklorumuz, inançlarımız, tarihimiz, dilimiz, edebiyat ve sanatımız ortak kültür mirasımızı oluşturuyor. Millet olarak varlığımızın asıl kaynağını bu miras teşkil etmektedir. Türk dünyasının iş birliği, bu ortak mirası tanımak ve paylaşmakla sağlanacaktır. Bir sözlü edebiyat ürünü olan destanlar, bu mirasın zengin kültür hazinesi niteliğindedir.

Millî kültürün yaşatılıp yayılması ve ortak şuurun teşekkülünde destanlar önemli rol oynayan eserlerdir. Destanlarda geçmiş, hâl ve gelecekle ilgili düşünce ve değerlendirmelerin yanı sıra, çeşitli devirlerdeki hayat tarzlarından canlı kesitler buluruz. Bu özellikleriyle destanlar, milletlerin kültürel aynası gibidir. Türk milletinin de idealleri, savaşları, zaferleri, sevinç ve üzüntüleri, kısacası bütün maceraları destanlarının içerisinde saklanmıştı. Millî gurur, zevk, heyecan, çöşku ve yas, destan anlatıcılarının dilinde ifadesini bulmuştur. Milletimiz, destanlardaki olaylardan ibret almış, kahramanları örnek kabul etmiştir. Bu yönüyle destanlar, millî ruhu halk hafızasında yaşatarak millî hayat tarzının oluşmasını sağlayan önemli kültür değerlerimizdir. Sayısız olay ve kahramanın âdeta geçit resmi sayılan destanları okumak, bir anlamda halkın söyleyen dili, işiten kulağı olan kayçıların, cıravların, ozanların ve destan anlatıcılarının dilinden bu kahramanları tanımak demektir. Yeni nesiller bu eserleri okuyarak ortak geleceğimizin kültürel temellerini öğrenmelidirler.

Destanlarımızın sayısının şimdiye kadar bildiklerimizden ibaret olmadığı Türk dünyasının kapılarının açılmasıyla daha iyi anlaşıldı. Türk devlet ve topluluklarının edebiyatında henüz adını yeni duyduğumuz pek çok Türk destanıyla karşılaşmaktayız. İşte, Hakas Türklerinin Altın Anıç adlı destanı da, bunlardan birisidir. Diğer Hakas destanları gibi, Altın Anıç destanı da, Hakas Türklerinin doğumdan ölüme kadar bütün hayat tezahürlerine yön veren, dinamik bir kültür değeridir. Ne yazık ki Altay, Hakas,

Tuva, Şor ve Saha Türkleriyle, onların edebiyatları ülkemizde pek tanınmamaktadır. Bu kitap, Hakaslar hakkındaki ilk ilmî yayındır.

Göroğlu' nun Türkmenistan rivayetinden sonra Altın Arıĝ, Ahmet Yesevî Üniversitesine Yardım Vakfının Türk okuyucusuna destan külliyyatımızdan yeni bir armaĝanı. Türkiye'de yetişmiş bir ilmî araştırmacı olarak Abdullah Tukay'ın şiirlerini Tatar Türkçesinden aktarıp, inceleyerek bize tanıtan Dr. Fatma Özkan, bu defa Hakas Türkçesinden Altın Arıĝ Destanı'nı Türkiye Türkçesine kazandırmıştır. Bu güzel eseri ortaya çıkardığı için Dr. Özkan'ı kutluyor bilim, fikir ve sanat adamlarımızdan bu tür çalışmaların devamını bekliyoruz .

Namık Kemal Zeybek

Hoca Ahmet Yesevi

Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi

Mütevelli Heyeti Başkanı

SÖZ BAŞI

Altın Arıĝ, Hakas Türklerine ait bir destandır. Büyük Türk külesinden uzak düşen Hakaslar, Güney Sibirya'da yaşamaktadırlar. Eski Türk dinine inanan Hakasların bir kısmı, XVII. yüz yılda, Rusların yurtlarını işgâlinde itibaren zorla hıristiyanlaştırılmıştır. Ancak hıristiyanlığı kabul eden Hakas Türklerinin çoğu, eski inançlarını yaşatmaya devam etmiştir. Bu sebeple, Hakas destanları, eski Türk inançlarının derin izlerini taşımaktadır. Yazılı edebiyatları geç teşekkül etmesine rağmen Hakaslar, maddî ve manevî kültür unsurlarını sözlü edebiyat ürünleri içerisinde yaşatarak bugüne kadar ulaştırmışlardır.

Hakasların dinî hayatlarıyla ilgili asıl tahribat, Sovyetler Birliği döneminde vuku bulmuştur. Bu dönemde kutsal sayılan herşeye karşı açılan mücadele, Hakas Türklerini de olumsuz etkilemiştir. Bugün kamlık dini, şehirlere göre, köylerde daha canlıdır. Seksen bin civarında nüfusu olan Hakasların bilhassa zengin bir destanî edebiyatları mevcuttur. 1868 yılında Radloff tarafından yayımlanan Proben der Volkslitteratur der Türkischen Stämme Süd-sibiriens 2. tom Die Abakan dialecte[ber Sagaische Koibalische, Katschinzische]. Der Kysyl-dialect und der Tscholym dialect(Küarık) XIII. + [1]y+720 s. (Güney Sibirya Türk Boylarının Halk Edebiyatı Örnekleri) adlı çalışmadan sonra, 1950'li yıllara kadar Çarlık ve Sovyetler Birliği Döneminde Hakas Türklerine ait pek destan metni yayımlanmamıştır. Özellikle Sovyetler Birliği döneminde millî duyguları besleyip millî şuuru uyandırdığı gerekçesiyle kahramanlık destanlarına bir kısım müdahaleler olduğu, hatta tehlikeli bulunup yasaklandığı Hakas aydınları tarafından dile getirilmektedir.

Türkiye Türkçesine aktararak metnini verdiğimiz Altın Arıĝ destanını, 1955 yılında G. Taçeyeva adlı bir bilgin, ünlü Hakas haycısı Semen Prokopyeviç Kadışev'den derlemiş ve 1958 ile 1987 yıllarında iki defa Abakan'da yayımlamıştır. Merkezî kahramanı kadın olan Altın Arıĝ destanında, mitolojik unsurlar ağır basmaktadır.

Çalışmamızın girişinde, Hakas Türkleri hakkında bilgi verilmiştir. İnceleme kısmında, Hakas destancılık geleneği üzerinde durularak des-

tan metninin derlendiği ünlü haycı Semen Prokopyeviç'in hayatı ve sanatı değerlendirilmiştir. Daha sonra ise, destanda yer alan motiflere kısaca işaret edilerek ses özellikleri tespit edilmeye gayret edilmiştir.

Eserin sonuna okuyucunun orijinal metne âşinalığını sağlamak üzere bir sözlük koymayı uygun gördük. Bibliyografya kısmında ise, sadece bu çalışma hazırlanırken yararlanılan kaynakları gösterdik.

Hakas Türkleri, dolayısıyla edebiyatları Türkiye 'de çok az tanınmaktadır. Bu çalışma ile, Hakas edebiyatının ülkemizde tanınmasının yanı sıra, Türk destan külliyatına da yeni bir eser kazandırdığımıza inanıyoruz. Ayrıca, Altın Arığ destanının, Türk kültür tarihindeki kadın kahramanlar ve anaerkil aile yapısıyla ilgili bazı problemlere de ışık tutacağı düşüncesindeyiz.

Bu eserin kısa sürede yayımlanarak okuyucuya ulaşmasını temin eden Ahmet Yesevi Üniversitesine Yardım Vakfı Genel Müdürü sayın Himmet Kayhan Bey'e ve Türk dünyası ile ilgili çalışmaları maddî ve manevî yardımlarıyla destekleyen Devlet Bakanı sayın Namık Kemal Zeybek Bey'e teşekkür ederim. Ayrıca kitabın sayfa düzenlemesini yapan Haluk Ölçekçi'nin gayretlerini de takdirle anmak isterim.

Ankara 1996

Dr. Fatma Özkan

İÇİNDEKİLER

Söz Başı	VII
İçindekiler.	IX
Transkripsiyon Alfabeti	X

GİRİŞ:

Hakas Türklerinin Tarihi	1
--------------------------------	---

I. BÖLÜM

A. Hakas Destanlarının Teşekkül Devri ve Destanlardaki Tarihi Tabakalar	5
Altın Arığ Destanının Teşekkül Devri	9
B. Hakas Destan Anlatıcıları	11
Altın Arığ Destanının Anlatıcısı Semen Prokopyevič Kadışev	13
C. Altın Arığ Destanının Motifleri	15

II. BÖLÜM

A. Altın Arığ Destanının Özeti	17
B. Hakas Türkçesinin Ses Özellikleri	23
1. Ünlüler	23
2. Ünsüzler.	25

III. BÖLÜM

Metin	33
Sözlük.	331
Bibliyografya	341
Altın Arığ Destanı'nın Kiril Harfli Metni.	343

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

А а	Aa	П п	Pp
Б б	Bb	Р р	Rr
В в	Vv	С с	Ss
Г г	Gg	Т т	Tt
Ғ ғ	Ĝ ğ	У у	Uu
Д д	Dd	У у	Ü ü
Е е	Ee	Ф ф	Ff
Ж ж	Jj	Х х	Xx
З з	Zz	Ц ц	Ts ts
И и	İi	Ч ч	Ç ç
І і	Ĭ ĭ	ч	c
Й й	Yy	Ш ш	Ş ş
К к	Kk	Ш ш	Şç şç
Л л	Ll	ъ	Ayırma işareti
М м	Mm	Ы ы	İ i
Н н	Nn	ь	İnceltme işareti
Н н	Ñ ñ	Э э	E e
О о	Oo	Ю ю	Yu
Ө ө	Ö ö	Я я	Ya

GİRİŞ

HAKAS TÜRKLERİNİN TARİHİ

Minusin, Abakan, Yenisey ve Sibirya Türkleri adlarıyla da anılan Hakaslar, günümüzde, çok eski kültür ve medeniyetlere sahne olan güney Sibirya'daki orta Yenisey ve Abakan ırmağı boylarında yaşamaktadırlar.¹ Hakasya, Rusya Federasyonu'nun idarî taksimatına göre Krasnoyarsk Bölgesi'ne bağlı muhtar bir bölgedir. Kuzey ve doğusunda Krasnoyarsk bölgesi (Krasnoyarskiy Kraı) batısında Kemerovskaya güneyinde ise, Dağlık Altay Muhtar bölgesi (Avtonom oblast) bulunmaktadır.² Yüzölçümü 64 000 km², nüfusu 586 861'dir.³ Söz konusu nüfusun ancak %11'ine tekabül eden 81 428'ini Hakaslar teşkil etmektedirler.⁴ XVII. yüz yılda Rusların bölgeyi işgali ve Çar Peter zamanında Abakan ırmağı kıyısındaki kalenin inşasıyla birlikte buraya belli aralıklarla sürekli yerleştirilen çok sayıdaki Rus gö-

¹ İnan, Abdülkadir. "Sagay Türkleri (Abakanlılar)" *Makaleler-İncelemeler 1.*, Ankara 1968, s. 50-54.

² Baskakov, N.A.-İnkijekova-Grekul, A.İ., *Hakasko-Russkiy Slovar.*, Moskva 1953, s. 1, 490.

³ Devlet, Nadir, "Sibirya Türkleri, Mesketler, Uygurlar" *Tarih ve Medeniyet Dergisi.*, sayı 10, Aralık 1994, s 55-59.

⁴ Devlet, Nadir, "Türk Dünyası'nın Demografik ve Ekonomik Yapısına Toplu Bir Bakış, *Türk Dünyası El Kitabı*, 1. Cilt, 2. bs., Ankara 1992, s.55-101; 82.

çmen sebebiyle Hakaslar bugün kendi yurtlarında azınlık haline gelmişlerdir. Hakas Türkleri, günümüzde Sagay, Beltir. Kaç(kaas), Koybal, Kızıl, Şor, Kamasin, Çolım ve Çat gibi boylara ayrılmaktadır.⁵

Türk kültürüne ait en eski arkeolojik kalıntıların büyük bir kısmı bugünkü Hakas Türklerinin yaşadığı bölgede tespit edilmiştir. Bölge, Afa-nesyova kültürü çevresinde (M.Ö. 2500-1700) taş devrinden demir devrine geçişi yaşamış ve söz konusu devirde silâhlı hâkimiyetin tesis edildiği hayat tarzı ortaya çıkmıştır. Andronova ve Karasuk kültür döneminde (M.Ö.1700-1200) hayvan yetiştiriciliği, tarımla meşgul olma ve demiri işleme büyük önem kazanmıştır. Arkeolojik kazılardan Tagar-Taştık kültür çevresinde kılıç ve balta gibi işlenmiş demir âletler ile, altın ve gümüş ziynet eşyalarının kullanıldığı ve bölgenin ekonomik olarak madencilik ve madenlerin işlenmesinden büyük yarar sağladığı anlaşılmaktadır. M. Ö. VII. ve I. yüz yıllarda Orta Yenisey ve Abakan havzası, Saka(İskit) Türklerinin hâkimiyeti altında bulunmakta ve nüfusun bir kısmını da Türklerin yanı sıra Samoyed ve Ugor kavimleri teşkil etmektedir. Söz konusu dönemle ilgili olarak bulunan bazı eşyalarda uçan geyikler, oyun oynayan aslanlar, zürafa ile diğer Saka sembollerinin tasvir edildiği görülmüştür. Ayrıca, höyük mezarlarda, pek çok eşya ile, gücü sembolize eden altından yapılmış çeşitli nesnelere, silâhlar ve toprak kaplar bulunmuştur. Burada bulunan heykeller ve diğer eşyalar, bronz döküm işçiliğinde yüksek bir sanat seviyesine ulaşıldığını göstermektedir.

Miladî VI. yüzyıla ait Çin kaynaklarında Kırgız sözü Hia-kia-sseu şeklinde kaydedilmiş ve Hakasların atalarının Kırgızlar olduğu belirtilmiştir.⁶ Sibiryada, VI.-IX. yüz yıllarda, Ötüken'e tâbi olan, Kırgız devleti kurulmuştur. Nüfusu bir milyon olarak tahmin edilen sözü geçen devletin, doğuda Baykal gölünden batıda Altay dağlarına kadar olan binlerce kilometreka-relik büyük bir sahaya hâkim olduğu belirtilmektedir. Çok kıymetli kürkleri, saf kan atlar, silah ve mamut dişleri bu devletin başlıca ticaretini teşkil etmiştir. Kültürel birikimin sonucu olarak bu havzadaki Türk kavimlerinin eski runik Türk alfabesinin mahallî bir şekli olan yazıları mevcuttu. Bu alfa-

⁵ Cefcroğlu, Ahmet, "Abakan Türkleri(Hakaslar)", *Türk Kavimleri.*, Ankara 1983, s. 11.

⁶ Kafesoğlu, İbrahim, "Asya Türk Devletleri" *Türk Dünyası El Kitabı II cilt.*, 2. bs. Ankara 1992, s. 150.

beyle yazılmış pek çok metinden biri Yenisey ırmağı kıyısındaki kayalıklarda bulunmaktadır. Hyagas devletini teşkil eden Hakas kabileleri XIII. yüz yılda Mogolların(Çinghid) hücumuna maruz kalmış, ekili arazileri yağmalanarak yerleşim birimleri tahrip edilmiştir.⁷

Hakasya 1380 yılından itibaren Altın Ordu Devleti ile bu devletin yıkılışından sonra kurulan beş hanlıktan birisi olan Sibir Hanlığının nüfuzuna girmiştir. Bilinen ilk hükümdarı Mamukoğlu Taybuga olan Sibir Hanlığı'nın merkezi Batı Sibiry'a'daki Çinki (Çimki) şehridir. Bu şehre daha sonraları Tura denilmiştir.⁸ Cingiz hanedanından olan Taybuga'dan sonra tahta oğlu Mar Han çıkmıştır. Kızkardeşi ile evli olduğu Kazan Hanlığı'nın beylerinden Opak'la yaptığı savaşta Mar Han ölünce Hanlık bir süre Kazan'ın vesayetine girmiştir. Ancak, torunları Muhammed ile Angış yeniden Sibir Hanlığı'nın eski topraklarına hâkim olmuşlar ve Hanlık merkezini bugünkü Yenisey ve İrtiş havzasına yakın olan *İsker* şehrine taşımışlardır. 1552'de Kazan Hanlığı'nın yıkılmasıyla Sibir Hanlığı da artık Rus baskısını daha kuvvetli hissetmeye başlamıştır. O sırada tahtta bulunan Yedigâr Han 1557'de Rus tehlikesini hafifletmek, Kazak-Kırgız bozkırlarından gelen akınlara karşı koymak için Moskova'ya elçi göndermiş, Çar İvan'ın tabiyetine girmek istediğini bildirmiştir. Fakat Yedigâr Han'ın rakiplerinden biri de Çingiz sülâlesinden Şeyban Han'ın neslinden olduğu rivayet edilen *Küçüm Han*'dır. 1556 yılında başlayan Yedigâr Han ile Küçüm Han'ın mücadeleleri 1563 yılında Küçüm Han'ın İsker şehrini almasıyla tamamlanır ve Sibir Hanlığı da yıkılmış olur.⁹

Ülkesinde halkının çoğu Kamlık dininde olduğundan Küçüm Han, Buhara Hanı *Abdullah Han*'a müracaat ederek, İsker şehrine İslamiyeti öğretecek din alimleri göndermesini ister. Küçüm Han'ın çabalarına rağmen Altay, Yenisey, İrtiş ve Obi nehirleri boyundaki Türk kabileleri yaklaşan Rus tehlikesi sebebiyle eski âdet ve inançlarını değiştirmeye muktedir olamaz. 1580 yılında Rus komutanı Yarmak, ateşli silahlara sahip iki bin kişilik kuvvetle Batı Sibiry'a'daki Çimki/Tura (Tümen) şehrini ele geçirirler. 25-26 Ekim 1581'de Yarmak'ın idaresindeki Rus Kazakları Küçüm Han'ın mer-

⁷ Kafesoğlu, İbrahim, "Kırgızlar", *Türk Dünyası El Kitabı*, 2. bs, I. Cilt, Coğrafya-Tarih, Ankara 1992, s.150; Kurat, Akdes Nimet- Temir, Ahmet, "Sibir (Sibiry) Hanlığı", *Türk Dünyası El Kitabı*, 2. bs, I. Cilt, Coğrafya-Tarih, Ankara 1992, s.437-438.

⁸ Kurat, Akdes Nimet- Temir, Ahmet, "Sibir (Sibiry) Hanlığı", *Türk Dünyası El Kitabı*, 2. bs, I. Cilt, Coğrafya-Tarih, Ankara 1992, s. 439.

⁹ Kurat, Akdes Nimet- Temir, Ahmet, a.g.m. s. 439-440.

kezi İsker şehrini de işgâl ederler. Küçüm Han, 1584'te Yarmak'ı öldürerek İsker'i geri alırsa da 1587 yılında ateşli silahlara sahip 500 kişilik Rus kuvveti İrtiş ve Tobol ırmaklarının birleştiği yerde Tobolsk şehrini inşa ederek istila siyasetlerine devam ederler. 1598'de Küçüm Han'ın Güney ve Batı Sibiry'a'daki hâkimiyeti bütünüyle sona erer. Ruslar daha önce Batı ve Orta Sibiry'a'da kurdukları kale ve şehirlere ilâve olarak 1601'de Güney Sibiry'a'da *Mangazay*, Yenisey ırmağına Turu Han ırmağının döküldüğü yerde *Turuhansk* şehrini kurarak bölgeyi ele geçirirler.¹⁰

Kazan Hanlığı'nın 1552'deki yıkılışından 30 yıl sonra Rusya'nın doğu sınırları bin kilometreden daha fazla genişlemiş, bir kaç milyon kilometrekarelik arazi Moskova'nın hâkimiyetine girmiştir. Sibiry'a'da Ruslar, yerli halka *yasak* adı verilen ağır vergilerle zulme başlamışlardır. Söz konusu vergi halktan kürk olarak tahsil edilmekteydi. Yasak ödemeyenler şiddetli cezalara çarptırılmışlardır. Her yıl miktarı katlanarak artan samur, tilki ve diğer av hayvanı kürkleri zorla toplanarak Moskova'ya gönderilmiştir.

1618 yılında Ket nehrinin Yenisey'e yaklaştığı yerde *Makovski Kurgan*'ı kurulur. Buradan Rus kayıkları karadan sürüklenerek Yenisey'e nakledilir. 1619 yılında *Yeniseysk* şehrinin inşası tamamlanır. 1628 yılında Çar Peter zamanında Yenisey'in yukarı mecrasında *Kızılcar* (Krasnogorsk) ve orta mecrasında *Abakan* şehirleri kurulur. Bölgeye Rus Kazakları süratle yerleşmeye başlarlar. Taygalardeki hâkimiyeti kuvvetlendirmek için de buralara karakollar yapılır. Böylece Ruslar, ormanlarda avlanan hayvanların kürklerini, kaynağında kontrol altına almış olurlar.¹¹

Güney Sibiry'a'da XVII. yüz yılda Rus hâkimiyetinin tesisıyla birlikte özellikle bazı müslüman Türk kabileleri Kazak ve Kırgız bozkırlarına göç etmişlerdir. XVII. yüz yılda *Hañza Pig* gibi bazı Hakas kahramanları Ruslara karşı isyan etmişlerse de kısa dönemde elde ettikleri başarılar kalıcı olmamış ve Rus ordusu her defasında bu tür isyan hareketlerini şiddetle bastırmıştır. 1917 yılındaki Bolşevik devriminden sonra Hakasya, Krasnoyarsk Muhtar Cumhuriyeti'ne bağlanmış olup, hâlen bu idarî yapı devam etmektedir.

¹⁰ Kurat, Akdes Nimet- Temir, Ahmet, a.g.m. s. 440-441.

¹¹ Kurat, Akdes Nimet- Temir, Ahmet, a.g.m. s. 445-446.

I. BÖLÜM

A. HAKAS DESTANLARININ TEŞEKKÜL DEVRİ VE DESTANLARDAKİ TARİHİ TABAKALAR:

Kazılardan elde edilen tarihî materyaller ile runik harfli yazıları bir tarafa bırakılacak olursa, XX. yüzyıla kadar, Hakasların yazılı bir edebiyatlarının olduğunu söylemek zordur. Buna karşılık çok zengin bir sözlü edebiyatları vardır. Hatta denilebilir ki Hakas kültürünün yüz yıllar ötesinden günümüze ulaşmasında sözlü edebiyat en mühim taşıyıcılardan biri olmuştur. Nımaxtar(hikaye ve masallar), sıt(ağıt), tapçang nımaxtar (bilmeceler), ır, sarın, taxpax(türkü) kög (şarkı), alıptığ nımaxtar(destanlar) sözlü edebiyatın belli başlı türlerindedir. Bilhassa alıptığ nımaxtar, (kahramanlık destanları), xayçının ("kayçı" destan anlatıcısı) şahsiyeti, icrâ usûlleri, muhtevası ve motifleri ile doğumdan ölüme kadar Hakas Türklerinin hayatında özel bir yere sahiptir.

Hakas destanları ile eski Runik harfli Köktürk ve Yenisey yazıtları, dil, üslûp ve ideal bakımından paralellik arz etmektedir. Bu yüzden Hakas kahramanlık destanlarının teşekkülünü tarihî bakımdan Köktürk çağı öncesine kadar götürebiliriz. M. A. Ungvitskaya'ya göre destan metinleri dikkate alınırsa, Hakas kahramanlık destanlarını Tagar-Taştık dönemine kadar çıkarmak mümkündür. Kahramanların karakterleri ve temalar Hakas devletinin kurulmasından önceki devirlerde meydana gelmiştir. Mitolojik ve tarihî devirlerin bir çok hatırası destanlarda saklanmıştır. Bu hususta, kamlık dinini son yıllara kadar devam ettiren Altay, Hakas, Tuva ve Saha Türklerinin destanlarında oldukça zengin örneklerle rastlanmaktadır. Meselâ, burada incelememize konu ettiğimiz Altın Arığ destanı ile Köktürlere ait Kültigin abidesi dil, üslûp ideal ve anlayış bakımından aynı özellikleri aksettirmektedir.

Teñri yarlıkazu kütüm bar üçün
Tanrı bağışlasın ilahî lütfum olduğı için
ülügüm bar üçün
Kısmetim olduğı için
ölteçi bodunuğ tırgürü igittim
Ölecek halkı diriltip doyurdum.
yalañ bodunuğ tonlug
Çıplak halkı giyimli

çığan bodunuğ bay kıltım
Yoksul halkı zengin kıldım
az bodunuğ üküş kıltım
Sayıca az olan halkı çoğalttım ¹²

Türk devlet geleneğinde, "açları doyurmak, çıplakları giydirmek", iyi hükümdarın vasıflarından biri olarak kabul edilmektedir. Altın Arığ destanında da, bu vasıflara ilave olarak, "atı olmayanı, ata bindirmek, öksüz tayı at etmek, öksüz çocuğu er olarak yetiştirmek" gibi hususlar da yer almıştır:

Xalix çonğa ülgü-çarğızın salğan.
Halkın üzerinde hâkimiyet kurmuşlar.
Adı çox kizee at mündirgen,
Atı olmayanları ata bindirmiş,
Kibi çox kizee kip kizirgen.
Giyimi olmayanlara kıyafet giydirmiş.
Ökis xulunni at öskirgen,
Öksüz tayı yetiştirip at etmiş,
Ökis olğanı ir öskirgen.
Öksüz oğlanı yetiştirip, erkek etmiş.
Xanniğ Xılısnañ Taptaan Mirgen
Kanlı Kılıç ile Taptaan Mirgen

şeklinde Köktürk yazıtlarında olduğu gibi destan kahramanı Altın Arığ'ın neslinden gelen Kanlı Kılıç ve Taptaan Mirgen tıpkı Bilge Kagan gibi hal-kını huzur ve refah içinde yaşatmayı amaç edinmiştir.

Eski Türkçe üzerinde çalışan araştırmacılar, A.N. Bernştam, "Orhun abidelerinde epik karakter bulunduğunu; özellikle Kültigin'in mezar taşı üzerindeki yazının manzum olduğunu öne sürmektedir.¹³ Bu hususta Rus araştırmacı P. A. Falev, "Kahramanlık destanları ile Orhon yazıtları arasında iribat kurmak yanlış değildir" demektedir.¹⁴ İ.V. Stebleva, ise Bilge Kağan,

¹² Kurat, Akdes Nimet- Temir, Ahmet, "Sibir (Sibirya) Hanlığı", Türk Dünyası El Kitabı, 2. bs. 1. Cilt, Coğrafya-Tarih. Ankara 1992, s.439.

¹³ Бернштам, А. Н, Социально-экономический строй Орхон-Енисейский Тюрк VI-VIII. вв, Москва-Ленинград 1946, стр. 22.

¹⁴ фалев, П. А. Как строится Кара Киргизская билниа, Наука и Просвешенне., Но 1. Ташкент 1922, стр. 22.

Kültigin ve Tonyuyuk yazıtlarını değerlendirirken bu eserlerin tarihî kahramanlık şiirleri olabileceğini belirterek, Türk destanları ile ilgisi üzerinde durmuştur.¹⁵ Ayrıca, V. M. Jirmunskiy ve Muhtar Avezov, Kültigin ve Tonyuyuk abideleri ile Manas ve Altay, Sayan ve Hakas Türklerinin destanları arasında bir münasebet kurulabileceğinden söz etmişlerdir.¹⁶

Eski Hyagas devletinin kültür mirasından sayılan Yenisey mezar taşlarında güney Sibirya'daki Türk destanlarına benzer bir sosyal sınıfın varlığından söz etmek mümkün görünmektedir. Sözü geçen mezar taşlarında kagan, ajo, tutuk, tarhan, alp, bek gibi sosyal statüyü tarif eden unvanların benzerlerine günümüz Hakas destanlarında da rastlanmaktadır. Kahramanlık destanlarında hanlık makamında xadarğan malnıñ eezi, albat xalıx-çonıñ xanı-pigi (yetiştirilen hayvanların sahibi sayısız halkın hanı ve beyi) oturmaktadır. Han-beyin en önemli vasıflarından birisi "alıptığ(kahramanlık)"tır. Destanlardaki şahıs kadrosunda diğer alıptar(alıplar)ın da önemli yeri vardır. Mezar taşlarında en alt tabaka olarak kara bodun, destanlarda ise, "xalıx-çon" bulunur. Ancak, destanlardaki yönetici sınıf Yenisey mezar taşlarındaki kadar ayrıntılı ve açık olarak tasvir edilmez. Hatta destanlardaki olayların akışında halkın yönlendirici ve belirleyici bir rolü yoktur. Maruz kaldıkları olumsuz olaylar karşısında tepkilerini "uluğ sıtxa tüzerge (matem tutup ağlamak)" suretiyle dile getirirler.

Bütün eski Türk abidelerinde olduğu gibi Yenisey Elegeş yazıtında da kahramanlık ön plandadır. "Yüz er kadaşım uyarın üçün .. sizimä adırlıtım(Yüz kahramanla savaştığım için sizden ayrıldım)".¹⁷

Hakas destanlarının pek çoğunda kahramanların okuma yazma bildiklerinden söz edilmektedir. Bu husus, medeniyet bakımından gelişmişliğin ölçüsü ve diğer kavimlere göre üstünlüğün ifadesidir. Han Mirgen destanında;

"Xan Mirgen taplada tanıp

Han Mirgen iyi anlayıp

Tadırada xıgır tur.

Yükses sesle ve hızlı okuyor "

¹⁵ Стеблева, И. Б., *Поэзия Тюрков*, VI-VIII. Бевкоб, Москва 1965, стр. 61.

¹⁶ Унгвицкая, М. А., *Вопросы Литературоведения: Хакасские Героические Сказания- Семейные Хроники и памятники иенисейском Письменности Советская Тюркология*, No:2, 1973, стр. 71-83.

¹⁷ Orkun, Hüseyin Namık, *Eski Türk Yazıtları*. 2 bs. Ankara 1987, s. 590.

şeklindeki kayıttan kahramanın süratli ve yüksek sesle okuduğu ve okuduğu şeyi hemen kavrayacak seviyede öğrenime sahip olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸ Altın Arığ destanında ise, Çibetey Han ve yakın arkadaşı Hulatay, bebek bekleyen eşlerini yurtlarında bırakıp, savaşa giderken, doğacak çocuklarının kendilerini takip edip bulabilmesi için, yolda, önce bronz tapınağa, daha sonra da kalın bir ağacın gövdesine not yazıp, altını imza ederler. Hulatay, bronz tapınağa şöyle yazar:

Xulatay, Xara xula attañ tüs parıp,

Hulatay, atı Kara Kula'dan inip,

Çis obaağa piçik paşça:

Tunç tapınağa yazı yazar:

"Alğan kızım Pora Ninci toğıs

«Eşim Pora Ninci dokuz

Ayda aylıǵ xaldı. Toğıs aydaǵı

Aylık hamileydi. Dokuz aylık

Palam törize, adazı Xulatay

Çocuǵum doğunca, babası Hulatay

Mınnañ irtip parǵan,

Buradan geçip gitti,

Mını körüp sürissin".

Bunu görüp takip etsin.»

Altına xolın salıp, "Xulatay"

Altına imza atıp, «Hulatay»,

Tip pazıbıxan.

Diye yazmış.

Çibetey Han Xara küreñ attañ

Çibetey Han, atı Kara Küren'den

Tüs kilgen, çis obanıñ pir sarına

İnip, tunç tapınaǵın bir tarafına

Piçik pazıbıxan:

Yazı yazmış:

¹⁸ Майногашева, Б. Е., 'Егические Мотивы Письма у Хакасов и их исторические основы Ученые Записки Хакасского Научно Исследовательского Института языка, Литературы и истории Вып XX Серия филологическая Но:3 1975 стр. 66, 63-80.

"Alğan kızım Alıp Xan Xıs altı
«Eşim Alp Han Kız, altı
Ayda aylıĝ xaldı. Altı aydaĝı
Aylık hamileydi. Altı aylık
Palam törize,
Çocuĝum doğunca,
Adazı Çibetey Xannı süris parçatsa,
Babası Çibetey Han'ı takip ederek.
Mınnañ pilip sürissin".
Bundan öĝrenip izinden ĝitsin.»
Altına, "Çibetey Xan" tip pazıbıxan.
Altına, «Çibetey Han» diye, yazmış.
(Altın Arıĝ metin 2643-2663)

Destanlardaki söz konusu ifadelerden hareketle, Hakasların çok eski tarihlerden beri yazılı bilip kullandığı. Hakas araştırıcılar tarafından ileri sürölmektedir.

ALTIN ARIĝ DESTANININ TEŞEKKÖL DEVRİ:

Altın Arıĝ destanının teşekköl devriyle ilgili olarak araştırıcıların tespit ettiĝi yazılı bir kayıt ve tarih mevcut deĝildir. Güney Sibirya Türk destanlarında tarihî izler mitolojik devirle alâkalı gibi görünmektedir. Ancak, destanda yer alan kahramanların tarihî devirlerde yaşayıp yaşamadıklarına dair arkeolojik veriler ip ucu olarak deĝerlendirilebilir. Türk destanlarında merkezî kahramanlar genellikle erkeklerdir. Kadın kahramanlar destanlarda zaman zaman ön plânda görönseler bile bu hiç bir zaman erkek kahramanları gölgede bırakacak derecede deĝildir.¹⁹ Uygurların Nözügüm, Başkurların Zaya Tülek ile Su Suluv, Hakasların Altın Arıĝ ve Altın Çüs (Ax Oy Attıĝ Alıp Han) destanlarında merkezî kahramanlar hep hanımdır. Altın Arıĝ da mitolojik özelliklere sahip bir kadın kahraman olarak halkı(xalıx-çon/albatı çon) için mücadele eden alp bir kızdır. O, halkının maruz kalacağı felâketleri önlemek, onların yerine acı çekmek için yaratılmıştır.

¹⁹ Özkan İsa, Manas ve Altın Arıĝ Destanı'ndaki Motifler" *Manas'ın 1000. yılı 26-29 Ağustos 1995 Bişkek.*, Ankara 1996, (Atatürk Kültür Merkezi'nce basılıyor).

Altın Arığ ırın ırlabızıp,
Altın Arığ, şarkısını söylüyormuş,
Kügin kölebizip odıradır:
Türküsunü söylüyormuş:
— Çobağa töreen Altın Arığ,
-Sıkıntı çekmek için yaratılan Altın Arığ,
Çonniñ üçün çobalıp,
Halk için kederlenip,
Ölerök künge tüstibis
Öteceği güne yaklaştı,
Ölerge çörbis, Ax Sabdar,
Ölüme yürüyoruz, Ak-Boz,
Oylaza, oyla! — tip,
Koşabilirsen, koş! diye,
Ax Sabdar attıñ axsın,
Atı Ak-Boz'un dizginini,
Çada tüzibizip. çayxap odır.—
Arkaya doğru gerilerek, çekmekteymiş.
— İnege töreen Altın Arığ,
-Sıkıntılar için yaratılan Altın Arığ,
İlniñ üçün inelip,
Yurdu için sıkıntı çekip,
İrterge çörbis. Ax Sabdar.
Tükenmektedir, Ak-Boz.

Kadın kahraman Altın Arığ, evlenmez. Halkın mutluluğundan başka dünyevî bir talebi yoktur. Altay Sın ve Kirim Sın'ın üzerinde oturup hayvanları otlatır, yurdunu düşman saldırılarından korur. Gerektiğinde bükülmez kanatlı Ak-Boz atıyla(Ak Sabdar At) bizzat savaşlara tutuşur ve muazzam gücü ile bu savaşları hep galibiyetle bitirir.

Hakas kahramanlık destanlarındaki kadın kahraman tipi, anaerkil bir dönemi akla getiriyor. Hakasya'daki Tagar devrine ait arkeolojik kazılar yapan S. V. Kiselev, bir çok asker mazarına rastladığını belirtmektedir. Kiselev, bu mezarlarda sadece erkek değil, kadın kahramanların da bulunduğunu kaydetmektedir.²⁰ M. A. Ungvitskaya, orta asır destanlarına nisbetle, es-

²⁰ Киселев, С. В., Древняя История Южной Сибири., Москва - Ленинград 1946. Краткий Очерк Древней Истории Хакосов., Абакан 1954.

ki destanlarda kadın kahraman tipinin daha fazla yer aldığını ifade etmektedir.²¹ V. E. Maynogoşava, eski destanlardaki kadın tipini, bütün olaylara yön vererek insanları hâkimiyeti altında tutan kahraman-deha olarak nitelendirmektedir.²² Bütün bu bilgilerin ışığında, merkezî kahramanın kadın olmasından hareketle, Altın Arığ destanının, milâttan önceki devirlerde teşekkül ettiğini söyleyebiliriz.

B. HAKAS DESTAN ANLATICILARI:

Hakas Türkleri'nin sözlü edebiyat verimleri içerisinde destanlar özel bir yer tutar. Bilhassa alıptığ nımax olarak adlandırılan kahramanlık destanları Hakas Türkleri arasında haycı adı verilen destan anlatıcıları tarafından muayyen usûllerde, xomıs ve çatxan adlı musikî aletleri eşliğinde ve belirli bir seyirci ve dinleyici kitlesi huzurunda icra edilir. Bu unsurlardan birisi eksik olduğunda destan usûlüne uygun olarak anlatılmamış sayılır. Usta-çırak geleneği içinde yetişen haycılar, destanın icrasında gösterdikleri kabiliyet ve sanat gücüne göre *ulug haycı*, *kişiğ haycı* ve *huruğ haycı* olmak üzere üç gruba ayrılırlar. Bazı haycıların yetişmesinde Anadolu âşıklarında olduğu gibi, kompleks rüya motifinin önemli bir yeri vardır. Meselâ, ünlü haycı *Stepan Egoroviç Burnakov*, haylayarak destan anlatma yeteneğine, bir rüya sonucunda sahip olmuştur. O, Ölen Çazı (Ak Pelit Ovası, Rusça yeni adı Nijni Sırı'dır)'nın Taştıp bölgesine geldiğinde yorgunluktan uyuyup kalmıştır. Rûyasında dağda bir mağarada ak elbiseli bir ihtiyarla karşılaşır. Burnakov, yakınındaki duvara dayalı duran homısa yanaşıp eliyle dokununca çok güzel sesler işitir. Köşedeki ak elbiseli ihtiyar "çal evlâdim çal" deyince, Burnakov bir müddet *xomıs* çalar ve daha sonra uyanır. Xomısa göre daha zor bir musikî âleti olan *çatxan* çalmayı dencir. Onda da çok başarılı olur. Artık o, xomıs veya çatxan çalarak kendiliğinden *alıptığ nımax* okuyan usta bir destancı olmuştur. Hakas destancıları, rüyada ruhun telkin ve teklifiyle, usta haycı olunacağı inancındadırlar. Burnakov'un ifadesine göre, kendisinin haycı olmasını hay eez'i'nin ruhu sağlamıştır.²³ Onun bu konuyla ilgili olarak anlattığı başka bir hâdiseye de

21 Унгвицкая, М. А., Вопросы Литературоведения Хакасские Героические Сказания- Семейные Хроники и памятники пеннсейском Письменности Советская Тюркология, Но.2, 1973, стр. 73-74.

22 Унгвицкая, М. А., а.г.м., s. 74

23 Майпогашева, Б. Е., 'О Традиционном Бытании Хакасского героического эпоса-алыптыг нымах Ученые Записки Хакасского Научно Исследовательского

şöyledir: Gezilerinin birinde Burnakov, yakındaki bir evde *İrzeley* adlı bir haycının alıptığı nımax okuyacağını duyar. Akşam oraya gider. Oda insanlarla doludur. Çatxanın arkasında görünüşü itibariyle pek dikkati çekmeyen orta yaşlı biri oturmuştur. Alıptığı nımax okunmaya başlandığında pencereden birisi İrziley burada mı, diye sorar. İrzeley destana ara verir. Dışarıya çıkar, fakat etrafta kimseyi göremez. İçeriye girip okumaya devam eder. O andan itibaren sesindeki olağanüstü güzellik herkesin dikkatini çeker. Burnakov, İrziley'in sesindeki güzelliğin, hayın yani gırtlaktan çıkan sesin ruhandan başka birşey olmadığını biraz önce İrzeley'i çağırmanın da bu sesin ruhu olduğunu belirtmektedir.²⁴

Destan anlatmaya, haylamak adı verilmektedir. Haycılar destanı gırtlaktan söylerler. Türkmen bağşları, Kırgız manasçıları ve Altay kayçıları gibi haycılar da konu, tema ve olayın akışına göre gırtlaklarını boğup, kısarak destanı müzik eşliğinde anlatırlar. Bu tarz ezgili seslendirmenin izlerine, Türkiye'deki Güney Anadolu Türkmenlerinde de rastlanmaktadır. Toros dağlarındaki çeşitli yaylalara çıktıklarında Türkmenler *höllü* adı verilen ezgilerini de tıpkı Altay ve Hakas destancıları gibi gırtlaktan söylerler. Ancak, Türkmenler, güney Sibiry'a'daki Türk destancılarından farklı olarak *höllü* okurken parmaklarıyla gırtlaklarına bastırırlar. Uluğ haycılar, gırtlak oyunlarını maharetle yapan, xomis ve çatxanı ustalıklı çalan zengin bir destan repertuarına sahip kimselerdir.

Destan anlatıcısı haycılar(Altay Türklerince kaycı), olağanüstü güce sahiptir. Düğün, ölüm ve av merâsimlerinde söyledikleri alıptığı nımaxlarla dinî anlayışlarının gereği olan bir takım pratikleri de yerine getirdiklerine inanırlar. Hakas Türklerinin inanışlarına göre ölen bir kişinin xut'u (kut, ruhu) kırk gün insanların arasında gezinirmiş. Bu sebeple ölen insanı ve evini

Института языка, Литературы и истории., Вып XIV, Серия филологическая No:1 1970 стр. 110-111; Destan söylerken hayın(sesin) ruhunun, haycı'(destan anlatıcısı)ya gelişi ile ilgili bir başka pratik de şöyledir: Üst Çulya Askiz bölgesinden Soyon Borgoyakov (1896-1933) adlı haycı, gençliğinde ayağını incitmiş ve birden bronz renkli homis (kopuz) sesi duymuş. Dışarıya çıktığı zaman küçük ayaklı bir insanın elinde bronz renkli kopuzu tuttuğunu görmüştür. Hayın(sesin) ruhunu taşıyan bu adam, Soyon Borgoyakov'a alıptığı nımax okuyan büyük bir haycı olacağını söylemiştir. Bundan sonra Borgoyakov yatar ve uyandıktan sonra *homis*: son derece yetenekli çalan bir haycı olur(bkz. Майногашева, Б. Е., 'О Традиционном Бытании Хакасского героического эпоса-алыптыг нымах Ученые Записки Хакасского Научно Исследовательского Института языка, Литературы и истории Вып XIV, Серия филологическая No:1 1970 стр. 111).
²⁴ Майногашева, Б. Е., a.g.e. s.111.

kötülük ve felâketlerinden korumak için haycının sabaha kadar alıptığı nımax okuması gerekmektedir. Böylelikle cin ve şeytanlarla, şerir ruhların cenazeye yaklaşamayacağına inanılmaktadır. Çünkü şerir ruhların destanın devam edip etmeyeceğine göre harekete geçtiği kabul edilmektedir. Usulüne uygun olarak okunan alıptığı nımax ve haycının hayının gücü karşısında hiçbir şey duramaz. Şerir ruhlar icra sırasında orada bulunan destan kahramanlarının ruhlarına karşı gelemeler.

Eskiden bütün Hakas Türkleri alıptığı nımaxın manevî gücüne inanarak ölen bir kimsenin cenazesine haycı çağırırken şimdi sadece bu âdetin bazı yerlerde yaşadığı görülmektedir. Ayrıca, haycının günümüzde cenaze merasimlerine davet edilmesi daha çok kaybedilen kişinin yakınlarının duydukları acıyı hafifletmek amacını taşımaktadır. Alıptığı nımax okunurken haycının cenazenin yanında yalnız olması gerekmektedir. Diğer insanlar ise onu dışarda veya başka odalarda dinlemektedirler. Destan anlatıcısı hayladığı kahramanlık destanıyla kötü ruhlarla tek başına mücadele edecektir. Haycılar alıptığı nımaxları akşamdan itibaren havanın aydınlamaya başladığı vakte kadar bütün gece boyunca okumaktadırlar. Dinleyicilerin bu süre zarfında uyumamaları gerekmektedir. Destan anlatılırken uyuyan kimsenin ömrünün kılalacağına inanılmaktadır. Cenaze merasimlerinde sabaha kadar kahramanlık destalarının okunması geleneğinin bugün Kaçınlar arasında yaşamakta olduğu belirtilmektedir.²⁵ M. K. Dobrov 'a göre, eskiden Hakaslar arasında insanların alıptığı nımaxı rastgele bir yerde vakitsiz okumaları hâlinde başlarına bir felâket geleceğinden korkulmaktaymış.. Nitekim genç bir hanım bu geleneğe uymadığı için âni şekilde hayatını kaybetmiştir.

ALTIN ARIĞ DESTANININ ANLATICISI SEMEN PROKOPYEVİÇ KADIŞEV:

Metnini, Hakas Türkçesinden vererek Türkiye Türkçesine aktardığımız Altın Ariğ Destanı'nın rivayeti, ünlü Hakas haycısı *Semen Prokopyevič Kadışev*'den derlenmiştir. Kadışev, 1885 yılında Kuzey Hakasya'daki Şıra bölgesinin *Çоохçил* köyünde doğmuştur.²⁶ Uzun yıllar Troşkin kasaba-

²⁵ Маїногашева, Б. Е., а.г.е. s. 108.

²⁶ *Алтын Арығ.*, Хаїчы (Anlatan): С.П. Кадышев, Пазылган Пічіккес Тимнеен (derleyip yazıya geçiren): Т. Г. Тачеева, Агбаи 1987, стр. 228-229.

sında yaşamıştır. Aslen *Kızıl(Xızıl)* uruğundandır. Daha sonra Abakan'a yerleşmiştir. Semen P. Kadışev'in yetişmesinde Ax Hüs bölgesinin *Tarçtı* köyünde yaşayan ve ünlü bir haycı olan amcası *Kadışev Slo* ile karısı *Barşeva*'nın çok büyük emeği olmuştur. Onun babası *Prona* da aynı zamanda bir haycıdır. Amcası Kadışev Slo, Hakasya'da *Pyotr Vasilyeviç Kurbijekov* (1910-1966) gibi pek çok haycının da ustasıdır. Kadışev, haycılık sanatıyla ilgili ünlü haycı *Hara Matpıya*'dan da çok şey öğrenmiştir. Repertuarındaki bir çok destan ile geleneğe ait bir kısım bilgileri Hara Matpıya'dan dinlemiştir. Kadışev, güzel ve içli sesiyle bütün Hakasya'da sevilmiştir.²⁷ Davet edildiği köylerde(aal) yapılan cenaze, toy gibi merasimlerle muhtelif *pairumlar* da ortama uygun sevinçli yahut kederli yapıdaki ezgileri ve şiirleri ustalıkla seçip xomisla çalarak destanlar haylamıştır. 1977 yılında vefat eden Kadışev, gerek destan haylamadaki geleneksel usûllere uygun biçimdeki icrası, gerekse zengin repertuarıyla haklı bir şöhret elde etmişti. İlk defa V. İ. Domocokov 'un derlediği iki destanı 1951 yılında Abakan'da yayımlanan *Alıptığ Nımaxtar* kitabına giren bu ünlü haycının otuz kadar destan bildiği ifade edilmektedir. Söz konusu destanlardan *Altın Arığ*, *Han Kışegey*, *Kün Tengis* ve *Ay Huuçın* adlı dördü, 1958 yılında Abakan'da *Altın Arığ* adlı kitapta toplanarak yayımlanmıştır. Aynı yıl *Ax Çibek Arığ* adlı destanı da basılmıştır.

Pyotr Vasilyeviç Kurbijekov ve Makar Konstantinoviç gibi ünlü destancıların reptuarında da bulunan *Altın Arığ Destanı*'nı en mükemmell şekilde haylayan *Semen P. Kadışev* 'dir. O, birçok destan ile birlikte *Altın Arığ*'ı ilk defa 1912 yılında, ikinci defa ise, 1935'te amcası Kadışev Slo'dan dinlemiştir. Akademisyen T. G. Taçeyeva, *Altın Arığ*'ı, Semen P. Kadışev'den Çooxçıl köyünde 1955 yılında derlemiştir. Taçeyeva, ondan derlediği diğer destanlarla birlikte *Altın Arığ* destanını 1958 yılında yayımlamıştır. Araştırmacı, bu neşrinden 19 yıl sonra, *Altın Arığ Destanı*'nı yine Kadışev'den derlediği *Altın Çüs* (Ax oy Attığ Alıp Xan)'le birlikte 1987 yılında ilk tespit ettiği şekle uygun olarak, bilinmeyen bazı sözler için bugünkü Hakas Türkçesindeki karşılıklarını ihtiva eden bir sözlük ilâve etmek ve destanı bölümlere ayırmak suretiyle yeniden yayımlamıştır.²⁸

²⁷ Тацева, Т. Г., Хакасский Хайджи С. П. Кадышев (К. 80-Летию со Дня Рождения), Ученне Записки Хакасского НИИЯЛИ, вып. XI, Абакан 1965, стр.185-189.

²⁸ Тацева, Т.Г., *Алтын Арыг*, с. 229.

C. ALTIN ARIĞ DESTANININ MOTİFLERİ

Köroğlu destanının Hazar ötesi Türk boylarından derlenen rivayetlerinde, kahraman, mezarda doğar. Kahramanın atı ise sudan çıkan arık bir tayıdır. İğne ucu kadar ışığın dahi sızmadığı bir ahırda uzun süre beslenir, ancak ondan sonra soylu bir at olur. Kırattın uzun süre hiç ışık almayan karanlık ahırda beslenmesi kahramanın mezarda doğuşuyla aynı kaderi paylaşmasından kaynaklanmaktadır.²⁹ Yani kahramanın doğuşuna paralel şekilde o da karanlık bir âlemden bu dünyaya gelmiştir. Türk kahramanlık destanlarında kahramanların olağanüstü doğuşu motifinde mezar bu dünyadan öbür dünyalara açılan kapı gibidir. Böylelikle kahramanlar, öbür dünyalarla, ötelere haberleşerek olağanüstü bir kimlik kazanırlar. Altın Arığ, Kırım Tepe'de kutsal Ak Kayanın içinde Picen Arığ'ın babası Altın Sayzan'ca hareketsiz cisminden başı koparıldıktan sonra cansız bir beden şeklinde dururken *Huu İney* tarafından bengi suyun, kendisi ve atı Ak Boz'a sürülmesiyle birlikte canlanır ve dünyaya gelir.³⁰ Hakaslar'da, kahramanlık destanları gece anlatılır. Diğer bazı Türk destanlarıyla Köroğlu'nda olduğu gibi, Altın Arığ destanında da, kahraman ile atı hep aynı kaderi paylaşırlar. Dünyaya gelişleri, ölümleri ve ad almaları aynı zamanda olur. Kahraman kendisini tanıtırken, adı ve ünvanıyla birlikte atının adını da anar. Bu durum Altın Arığ'da sadece dstandaki merkezî kahraman için değil, ikinci ve üçüncü derecedeki diğer kahramanlar için de aynıdır. Kendilerini takdim ederlerken onlar, ad ve ünvanlarının yanı sıra atlarının adını ve vasıflarını da söylerler. Altın Arığ'ın "bükülmez kanatlı *Ak-Boz At*"ı (Xıybas xanattıġ Ax Sabdar At) Köroğlu'nun *Kırat*'ı gibi mesafeleri uçarak kateder. Hatta Ak-Boz at, gök yüzünün derinliklerinde uçmasıyla, Köroğlu'nun Tobol rivayetindeki *tulpar* ile Elazığ rivayetindeki ayaklarına çamur ve toz dokunmayan kırattan daha fazla olağanüstü niteliklere sahiptir.³¹ Köroğlu'nun atı

²⁹ Boratav, Pertev Naili, *Köroğlu Destanı*., Ankara 1931, s. 58-65; Yıldırım, Dursun, "Köroğlu Destanı'nın Orta Asya Rivayetleri" *Köroğlu Semineri Bildirileri*, Ankara 1983, s.103-114.

³⁰ *Алтын Арығ*., Хайчы (Аңлатан): С.П. Кадышев, Пазылган Пічикке Тимнеет (дерлеяп язаяа гечирен): Т. Г. Тачеева, Аҗбан 1987, стр.228-229.

³¹ Boratav, Pertev Naili. a.g.e., s.60, 66; Героглы., Түркмен Халк Епосы, Тайырлыган: Ата Говшут, Ашгабат 1941, с. 9; Özkan, İsa, *Yusuf Bey-Ahmet Bey (Bozoġan Destanı) Destanı*., Ankara 1989, s.11.

bengi su içmiş, Ak Boz at da dünyaya gelirken *bengi suyun* kendisine sürülmesiyle canlanmıştı. Dokuz kulaç boyunda, altın yeleli, altın toynaklı, vadi gibi geniş sağrılı Ak boz at destandaki diğer atlardan çok farklıdır. Altın Arığ Destanında, Altın Arığ, büyük alp olduğu için, sıradan insanlar ve diğer alplardan farklı özelliklere sahiptir. Meselâ onun ruhu, bedeninde değil, insanların ve yırtıcı kuşların bile ulaşamayacağı uzaklıktaki iki başlı guguk kuşundadır. Kötü niyetli Pora Ninci, bu sırrı öğrenip, guguk kuşunun bir başını koparınca, Altın Arığ'ın atı, Ak Boz, can verir; diğer başını koparınca ise, Altın Arığ ölür. Altın Arığ'ın cesedi, beyaz kum yığına, Ak-Boz'un cesedi ise, kızıl kum yığına dönüşür. Daha sonra yaşlı bir adam, bu kum yığınlarından hem Altın Arığ'ın, hem de Ak Boz'un birer küçük kemiğini bulur ve onlara sihirli bastonunu dokundurarak, Ay Mergen adlı kahraman ile onun atı Ak Oy'un yaratılmasına vesile olur. Ay Mergen, Altın Arığ'ın topuğundaki küçük bir kemikten, Ak Oy ise, Ak Boz'un toynak kemiğinden yaratıldığı için, onlara kıyasla küçüktürler. Ak-Boz'un sağrısı kocaman vadi ve ağzı derin uçurumlara benzerken, Ak Oy, ona kıyasla tavşan büyüklüğündedir.³² Altın Arığ destanı, motif bakımından müstakil bir incelemeye konu olacak ölçüde zengindir. Biz burada sadece bazı motiflere temas etmekle yetinmek zorunda kaldık.

³² Özkan İsa, "Manas ve Altın Arığ Destanı'ndaki Motifler" *Manas'ın 1000. Yılı 26-29 Ağustos 1995 Bişkek.*, Ankara 1996. (Atatürk Kültür Merkezi'nce basılıyor).

II. BÖLÜM

A. ALTIN ARIĞ DESTANININ ÖZETİ

Yeryüzünün, dağların, tepelerin, madenlerin, göllerin, denizlerin, ormanların meydana gelmesini tasvir eden mısralarla başlayan destan metni, olayların geçtiği mekânın canlı tasvirleriyle devam eder. Derin göllerin içinde büyüdü balıklar, ağaçlarda sincaplar oynamakta, kuşlar uçmaktadır. Heybetli Altay dağının eteklerinde, uçsuz bucaksız Ak deniz uzanmaktadır. Ak çiçekli vadilerde aygırlı yarıllıklar yayılmaktadır. Ak denizin kıyısında halkın yaşadığı büyük köy kurulmuştur. Köyün ortasında hanın güzel ve beyaz evi vardır. Evin önündeki direğe ak yeleli *Ak Boz at* bağlanmıştır. Güzel ve beyaz evde halkın hanı-beyi, yetiştirilen hayvanların sahibi Picen Arığ yaşamaktadır.

Picen Arığ, bu güzel yurdun gerçek hakanı *Alp Han* ve hanımı *Ak Ölen Arığ*, ömrünün son yıllarında dünyaya gelen oğullarını yetiştirmeden öldüğü için altı yaşındaki *Çibetey Han'ı* yetiştirmekle görevlendirilmiştir. Çocuk büyüünceye kadar ülkenin hanı Picen Arığ olacaktır. Ancak, başkasının çocuğunu büyütmekle, bir şey kazanamayacağını, ülkeye han olamayacağını düşünerek, bir gece geç vakitte babası *Altın Sayzan'a* danışmak üzere, kardeşi *İcen Arığ* ile beraber yola çıkar. Babaları bu düşünceyi doğru bulmaz, yurdu koruyan sonsuz iradeli, kudretli *Huu İney'in* böyle bir şeye izin vermeyeceğini söyleyerek, kızını iktidar hırısından vazgeçirmeye çalışır. Picen Arığ, *Huu İney'in* varlığını tehlike saymadığını söyleyince, köyün ardında, *Kirim* dağının zirvesindeki altı sivri başlı Ak kayanın içinde ölümsüz kahraman *Altın Arığ* ile, altın yeleli, altın toynaklı atı *Ak Boz'un*, vatanı ve *Alp Han'ın* soyunu koruduğunu anlatır. Picen Arığ, babasını ikna edemeyince, gece karanlıkta kendilerini korumak amacıyla ondan aldığı canlı, sihirli kılıçla *Ak kayadaki Altın Arığ* ile atı *Ak-Boz'u* ve altı yaşındaki *Alp Han'ın* oğlunu, başlarını kesmek suretiyle öldürür. Babası *Altın Sayzan*, kızlarının yaptığı işi tasvip etmemekle beraber, ona yardım etmek zorunda kalır.

Picen Arığ, hanların giyindiği altın yakalı elbiseyi giyininip, hanların kullandığı altın bastonu elinde tutarak, halkın hanı-beyi olmuştur. Halka iyi

davranmaz: semiz hayvanları kestirmeyerek onları ölmüş hayvan etiyle besler. Picen Arığ birgün, han kıyafetlerini giyiniip, beyaz ve güzel evin önünde dururken, uçup giden dişi ala kuzgun ile erkek, kara kuzgunu görür. Ala kuzgunu tutsak alarak, kara kuzgunu, evlenmek istediği Sarı dağın eteklerinde, Sarı denizin kıyısındaki halkın hanı-beyi *Alp Saaday*'a gönderir. Kara kuzgunu, üç gün içinde dönmediği takdirde eşi ala kuzgunu öldüreceğini söyleyerek tehdit eder. Üç gün sonra dönen kara kuzgun, üç gün içerisinde, çirkin ve güçlü kahraman Alp Saaday'ın geleceği haberini getirir. Gerçekten de, üç gün sonra Alp Saaday, gelir. Picen Arığ ve İcen Arığ, onu ağırlayıp, yemek ve içki ikram ederler. Alp Saaday, Picen Arığ'a kendisini ne için çağırdığını sorar. Picen Arığ, ülkelerinde onun gibi kahraman erkeğin bulunmadığını söyleyip, orada kalarak kendilerini himâye etmesini ister. Yemek sırasında rakı içtiği için sarhoş olan İcen Arığ ise, Alp Saaday'ın karşısında şarkı söyleyerek, ablasının güzel kız olduğunu, onunla evlenmesini istediğini ağzından geçirir. Bu teklife kızan Alp Saaday, vedalaşmadan çıkıp gider. Ancak, Altay dağına yaklaştığı sırada, arkasına dönüp bakınca, Picen Arığ'ın kapının önünde durduğunu görür. Picen Arığ, ona son derecede güzel ve hoş görünür. Bunun üzerine fikrini değiştirerek, geri döner ve onunla evlenir. Üç gün üç gece süren düğünden sonra, Picen Arığ, Alp Saaday'a nerede yaşayacaklarını sorar. Alp Saaday, kahraman insanların vatanını terk etmemesi gerektiğini, bunun için de kendi ülkesine gitmeleri gerektiğini söyler. Picen Arığ, halkını ve hayvanları zorla Alp Saaday'ın ülkesine götürür. Karşı çıkanları, yürüyemeyen hayvanları vurarak, yaşlı kadın ve erkekleri yolda öldürüp, ağaç dalına asarak ilerlerler.

Onlar böylece yollarına devam ederken, Altay dağının üzerinde peyda olan üç kulaç boyunda bir *bozkurt*, güzel yurdunun viran olduğunu, ocaklarının yıkıldığını, bacalarının tütmediğini görür. Bozkurt uluyarak, şekil değiştirip Huu İney (Kuğu Hanım) adlı bir kadın suretine bürünür. Dizlerine vurarak, vatanı için göz yaşı döker. Tekrar kurt derisine bürünerek, halkın peşinden dağlar, dereler aşmış, onlara ulaşmıştır. Huu İney bu defa da, iki gözü görmeyen kız çocuğuna dönüştüüp, ağlayarak, halka seslenerek, neden bu duruma düştüklerini sorar. Halkın arasında bulunan *İney Kökçin* adlı bir kadın, Huu İney'e olup biteni anlatır. Onlara yollarına devam etmesini söyleyerek, geri döner. Altay dağına çıkarak, boş kalan yurduna bakarken, boş kalan bir evin önünde duran Kara Kula adlı atı görür. Oraya yaklaşınca atın yanındaki yiğit, ona "anne", diye seslenir ve onun annesi olduğunu söyler. Huu İney, biraz düşününce, bu yiğidin gerçekten de oğlu olduğunu ha-

tırlar. Huu İney, Hulataı adlı oğlundan Kara Kula atını eyerleyerek kendisi ile birlikte gelmesini ister. Birlikte Kirim dağına giderek, dağın zirvesindeki Ak kayaya giderler. Huu İney, hayvan gibi sesler çıkararak, kuş gibi öterek, Ak kayanın kapısının açılmasını sağlar. Ak kayanın içinde, İcen Arığ ve Picen Arığ tarafından başları kesilmiş olan Çibetey Han ile *Altın Arığ* ve atı Ak-Boz'u görürler. Huu İney, hayatı bahasına, canlılık veren su(benđi su) ile *Altın Arığ*'ı, atını ve *Çibetey Han*'ı diriltir. *Altın Arığ*, *Çibetey Han* ve *Ak Boz*, Ak kayadan çıkarlar, Huu İney kayanın içinde kalır. Çok geçmeden Ak kaya parçalanır. Kaya parçalanmadan önce, Huu İney, Alp Han'ın altı yaşında öksüz kalan oğluna kim olduğunu anlattıktan sonra, ona *Kara Kula* atlı Çibetey Han adını verir. Oğlu *Hulataı*'a, yaşça küçük olsa da Çibetey Han'a saygı göstermesi gerektiğini, çünkü onun ülkenin gerçek hanı olduğunu da söyler. Alp Saaday'ın ülkesine giderek, Picen Arığ ile İcen Arığ'ı öldürmelerini, halkı ve hayvanları yurda geri getirmelerini vasiyet eder.

Altın Arığ ile Hulataı, atlarına binerler, Çibetey Han'ı ise uçan halıya oturtarak, Alp Saaday'ın ülkesine gitmek üzere yola çıkarlar. Yolda Hulataı, han olmak hırsıyla, Çibetey'i okla vurur. Altın Arığ canlanmıştır ama, şuuru henüz yerine gelmediği için. Hulataı'ın ettiği kötülüğün farkında değildir. Alp Saaday'ın evine vardıklarında Picen Arığ ile İcen Arığ korkuya kapılırlar ama, misafirleri Altın Arığ ile Hulataı'yı ağırlamaktan da geri durmazlar. Altın Arığ, Sarı dağın üzerinden seslenerek, Hulataı'ın Çibetey'i öldürmesi konusunda kendisini ikaz eden yiğidi takip ederek Sarı dağa çıkar. Gerçeği ondan öğrenerek, geri döndüğünde, Hulataı'ın Picen Arığ, İcen Arığ ve Alp Saaday'ı öldürdüğünü, otlardan ilaç hazırlayarak Çibetey'i diriltmiş olduğunu görünce onu cezalandırmaktan vazgeçer.

Hulataı, Çibetey Han'ı Altın Arığ'ın Altay dağında kalarak hayvanlara bakması, köye inmemesi konusunda ikna eder. Bunun üzerine, Çibetey Han, Altın Arığ'dan Altay dağında kalarak, hayvanlara bakmasını ister. Altın Arığ, Altay dağında kalır. Hulataı ile Çibetey Han, halkı ile beraber mutlu ve huzurlu bir hayat sürmeğe başlarlar. Çibetey Han, Han denizinin kıyısında yaşayan, dokuz kulaç boyunda, bükülmez kanatlı Han Pozırah adlı atı olan Alp Han Kız ile, Hulataı ise, *Pora Han*'ın kızı *Pora Ninci* ile evlenirler.

Hulataı ile Çibetey Han'ın hanımları bebek beklemektedir. Çibetey Han ile Hulataı, büyük köyün içinde ayran ve kıımız içerek, rahatça yaşamaktadırlar. Çibetey Han, Hulataı'a böyle bir hayatın kendilerine yakışmayacağını söyleyerek, sefere çıkmaları gerektiğini söyler. Onlar başkalarının

yurdunu talan edip dönerken, Altay dağının üzerinden baktıklarında, yurtlarının talan edildiğini görürler. Başlarına gelen felâketi, mallarına mal katma hırsına bağlayıp, pişmanlık duyarlar. Köye inip eşlerinden ayrıntılı bilgi aldıktan sonra, perişan edilen, sürülen halkı ve hayvanları aramak üzere, tekrar yola koyulurlar. Hulataı ve Çibetey Han, yolda, önce tapınağa, sonra kalın bir ağacın gövdesine, kendilerinin peşinden geldikleri takdirde okuyup onları takip etsinler diye, doğacak çocuklarına hitaben notlar yazarlar.

Çibetey Han ile Hulataı, Kara dağda altı alp ile savaşır. Bu arada Pora Ninci, çocuğunu dünyaya getirir. Annesinin adını taşıyan Hulataı'nın oğlu, babasını aramak üzere yola çıkar. Yolda, tapınakta ve ağaç gövdesindeki yazıları görüp okur. Bu sırada Alp Han Kız ile Çibetey Han'ın oğlu, "babamın yazdıklarını mı okuyorsun", diyerek onun yanından geçip gider. Pora Ninci'nin oğlu, atını beğenmeyip, taşla vurup öldürür. Yürüyerek, yerin dibindeki Kara dağa ulaşır. Orada Çibetey Han ile Hulataı düşman alparlarıyla savaşmaktadır. Parlak, altın düğmeli kıyafetli, altın yeleli Ak Boz atlı Altın Arığ da, kara yüzlü, kara taş gibi gözli düşmanlarla savaşmaktadır. Pora Ninci'nin oğlu, Altın Arığ'a arkadan vurur. Altın Arığ, düşmana vurması için ikaz ederse de dinlemez. Bunun üzerine Altın Arığ, Hulataı ile Pora Ninci'nin oğlunu öldürmek zorunda kalır. Cesedini balıklara yem olsun diye Kara denize atar.

Altın Arığ, çift tırnaklı mitolojik yaratık olan düşmanı ve diğer altı alpi öldürdükten sonra, *Kara Han*'ın ülkesini Çibetey Han ile *Alp Han Kız*'ın oğluna verir. Ayrıca ona ve atına ad koyar, onu *Kanlı Kılıç* adıyla adlandırır. Güneyde bulunan Parlak dağının eteklerinde yaşayan, *Ay Parlak Han*'ın kızı *Parlak Tana* ile evlenmesinin uygun olacağını söyler.

Çibetey Han ile Hulataı yurtlarına dönünce, Pora Ninci, kocasına oğlunun dönmediğini söyler. Oğlunu Altın Arığ'ın öldürmesinden şüphelenen kötü kalpli Pora Ninci, öç alabilmek için silkinerek yılanı dönüşür. Buna üzülen Hulataı'yı teselli eden Alp Han Kız, Pora Ninci'nin kötü niyetli birisi olduğunu, Hulataı'nın aklını başından aldığını anlatır. Hulataı'ya, *Kün Han*'ın kızı iyi niyetli, ak düşünceli *Kün Arığ* ile evlenmesini tavsiye eder.

Bükülmez kanatlı Han Pozırak atlı Kanlı Kılıç, Parlak Tana'yı görmek üzere, Ay Parlak Han'ın sarayına gider. Burada, Altın Arığ gibi kendiliğinden yaratılmış Ay Kara Taş adlı bir alpla karşılaşır. Ay Kara Taş, onlara Altın Arığ ile evlenmek istediğini söyler. Kanlı Kılıç, yerin altından gelen bu alpi halası Altın Arığ'a lâyık görmediği için öfkelenir. Halasından hesap sorar. Halası Altın Arığ, haddini bildirmek için Ay Kara Taş ile savaşır ve onu

öldürür.

Altın Arıĝ, köye döndükten sonra, Kanlı Kılıç ile, Parlak Tana dokuz gün, dokuz gece süren düĝünle evlenirler. Altın Arıĝ, düĝünde sarhoş olup şarkı söylemeĝe başlar. Sarhoşken, yaşlı bir kadının sorusu üzerine, kendisinin halkı için acı çekmek üzere yaratıldığını, ruhunun bedeninde deĝil, erişilmez uzaklıktaki *Ak Tasxıl* daĝının zirvesindeki Altın kayada bulunan altın tüylü, iki başlı guguk kuşunda olduğunu söyler. Olaĝanüstü güç ve özelliklere sahip olan kahraman kız, Altın Arıĝ'ın sırrı böylece açığa çıkar.

Bu sırrı öğrenen Pora Ninci, yılan derisinden yapılmış canlı, uçan halısına oturarak, *Altın Kaya*'ya ulaşır ve guguk kuşunu yakalar. Bu sırada Altın Arıĝ, bir daĝın tepesinde savaşıyan alplar görür. Bu alplardan birisi, savaşı kaybetmek ve ölmek üzeredir. Yenilmek üzere olan alpin kızı Altın Arıĝ'dan yardım ister. Altın Arıĝ üstün gelen alpila savaşıarak üç yılın sonunda onu öldürür. Şarkı söyleyerek yola çıkar. Şarkısında, atına halkı için kendiliğinden yaratıldığını, halkı için acı çektiğini, artık ölüm vaktinin yaklaştığını, söylemektedir. Çünkü dürbünü ile Pora Ninci'nin yılan derisinden yapılan canlı halısıyla uçtuğunu görmüştür. Ak kayaya yaklaşıncı, yerde gördüğü yılan derisi de bunu doğrulamaktadır Tam bu sırada, Pora Ninci, guguk kuşunun bir başını koparıncı Ak-Boz, ölür ve cesedi kızıl kum yığınına hâline gelir. İkinci başını koparıncı, Altın Arıĝ'ın ak kanı saçıldıktan sonra ölür ve kemikleri beyaz kum yığına dönüşür. Pora Ninci, yılan derisine bürünüp, canlı, uçan halısına binerek uçup gider.

Kanlı Kılıç 'ın yurdunda bir yıldan beri savaş olmaktadır. Hulatay ve Çibetey Han ölmüşlerdir. Kanlı Kılıç, gece gündüz, Altın Arıĝ halasının dönmeyişine ağlamaktadır. Alp Han Kız da görümcesinin dönmemesinden endişelenerek, bükülmez kanatlı Han Pozırax adlı atına binerek, bir yılda alınacak mesafeyi yedi günde geçerek *Ay Parlak Han*'ın ülkesine gelir. Altın Arıĝ'ı aradığını söyler. Dünürü, Ay Parlak Han, Alp Han Kız'a, Altın Arıĝ'ın son olarak altı yıl önce evine uğradığını, o zamandan beri onu hiç görmediğini söyler. Alp Han Kız, iz sürerek Ak kayanın yakınına kadar gider. Orada kızıl ve beyaz kum yığınına görür ve durumu anlayarak ağlamaĝa başlar. O sırada ak sakallı ve ak saçlı bir ihtiyar, kum yığınlarının içinden Altın Arıĝ'ın topuk kemiği ile *Ak-Boz*'un toynağına ait küçük bir kemik bulur. Bastonuyla Altın Arıĝ'ın topuk kemiğine üç defa vurunca, bir alp ortaya çıkar. Bastonuyla *Ak-Boz*'un toynağına üç defa dokununca, ak tavşana benzeyen bir at ortaya çıkar. Bu alp ve at, Altın Arıĝ ile *Ak-Boz*'un neslinden gelmektedir. Yaşlı adam, alpı, *Taptaan Mirgen*, atını ise, Ak Oy

adıyla adlandırır. Ayrıca Taptaan Mirgen'e yurtlarını yeniden tanzim etmesi için bir de sarı kuşak verir.

Alp Han Kız ile Taptaan Mirgen, Altın Arıĝ'ın son olarak savaştığı yere gelirler. Burada, Ay Mirgen'in evine misafir olurlar. Ay Mirgen'in *Altın Nakış* adlı bir kızkardeşi vardır. Altın Nakış, yenilmekte olan babası için Altın Arıĝ'dan yardım isteyen ve yardım ettiği takdirde ömür boyu ona minnet duyarak hizmet etmeği vaadeden kızdır. Alp Han Kız, Altın Arıĝ'a verdiği sözü hatırlatarak, ondan Taptaan Mirgen ile evlenmesini ister. Altın Nakış, bu teklifi kabul eder ve yurtlarına gitmek üzere yola çıkarlar.

Taptaan Mirgen, yaşlı adamın kendisine verdiği sarı kayışla yurdu düşmanlardan temizler. Alp Han Kız, bengu su ile ölenleri diriltir, sönen ateşi yeniden yakar. Dirilen Çibetey Han, halkını ve hayvanlarını alarak yurduna geri döner. Alp Han Kız, halası Altın Arıĝ için üzülen oğlu Kanlı Kılıç'a olup biteni anlatır. Bu sırada, Taptaan Mirgen, Pora Ninci'yi kayışıyla yakalar. Onu ateşte yakarak, külünü göğe savururlar.

İşler böylece yoluna girip, kötüler cezalandırıldıktan sonra, *Tibet Han* yurduna döner. Düğün, dernek kurulur, Kanlı Kılıç ile Parlak Tana, Taptaan Mirgen ile de Altın Nakış evlenirler. Hulatay, ak düşünceli, iyi niyetli Han Saçak ile hayatını birleştirir. Halk mutlu ve huzurludur. Kanlı Kılıç'ın han olmasına karar verilir. Artık lâzım olmaz diye, savaş aletlerini bir kenara atıp, atları serbest bırakırlar.

Kanlı Kılıç, halka âdil davranıp, atı olmayana at, evi olmayana ev verir. "Öksüz oğlanları yetiştirip er eder, öksüz tayları at eder". Bütün halklar barış içerisinde yaşarlar.

B. HAKAS TÜRKÇESİNİN SES ÖZELLİKLERİ

1. ÜNLÜLER

Hakas Türkçesinde, biri, normal i sesinden daha kısa, diğeri uzun olmak üzere iki i sesi bulunmaktadır. Hakas Türkçesindeki ünlüleri şöyle sıralayabiliriz:

a, e, ı, i, ĩ, o, ö, u, ü

Kalınlık-incelik uyumu tamdır. Ancak, düzlük-yuvarlaklık uyumu gelişmemiştir.

a. Ünlü Türemesi:

Türkçe'de, orta hecedeki vurgunun zayıf olması sebebiyle bazı kelimelerde düşen ünlü, Hakas Türkçesinde muhafaza edilmektedir. Sonu -lp, -rk gibi iki ünsüzle biten tek heceli isim ve fiil tabanlarında söz konusu ünsüzlerin arasında ünülü türemesi olur:

alıp < alp "alp, bahadır, kahraman" 664, 3179;

xorix- "korkmak" 925,1231;

xırık <kırk 2685;

pörık <börk "börk, şapka" pörigin "şapkasını" 3376.

Bu durum, Hakasça'ya başka dillerden girmiş, son iki sesi ünsüz olan tek heceli alınma kelimelerde de görülür:

xalıx "halk", 29, 821;

ağıl < akl "akıl, fikir, düşünce" 237, 445.

Ayrıca destanda, bir kelimenin başında ünlü türemesi görülmektedir. Hakasçada, *cep* kelimesi, *sep* şeklinde ses değişikliğine uğradıktan sonra, başta *i* sesi türemiş ve iki ünlü arasında kalan *s* ünsüzü, *z*'ye dönüşmüştür: cep> sep> isep> izep, izebi "cebi" 245

b. Ünlü Değişmeleri:

e>i değişmesi

Hakas Türkçesinde, Tatar Türkçesinde olduğu gibi, kelimelerin ilk hecesindeki e ünlüleri, i'ye dönüşür:

min <men "ben" 183, 502; sin <sen 185, 530; çir <yer 1, 521; pig <beg "bey", 502; tik <tek 69; tir <ter 2227; pil "bel" 2925; ice <ece "anne" 1387; im <em "ilaç, deva" 1467; çiti "yedi 390; çiton "yetmiş" 2925; kiik "geyik" 1737; it <et, ölgen mal idineñ "ölmüş hayvan etinden" 513, idi-xanı "eti, kanı" 1036; çin- <yen-, çindiribisken "yendirmiş" 1809; simis "semiz" 512; çilin <yelen "yele", çilinnig "yeleli" 35; nime <neme "ne, şey" 531; ibniñ eezi "evin sahibi", 690; ibge "eve" 497; ir <er "erkek" 891; irgek "erkek" 527; iziin <eşiğini "kapısını", 172, 490; izer <eycr 923, 2174; izen <esen "sağ, sâlim", 174; izerle- "eyerlemek" 367; izennes- <esenleş-, izennezip "selâmlaşmak" 174; isit- <eşit- ispinçedir "iştiriyor" 102; kil- <kel- "gelmek" 484; kiril- "gerilmeke" 509; çi- <ye- çip "yiyip" 66; çit- <yet- "yetmek, ulaşmak" 46, çitire "yetiştirir, ulaştırır" 479.

o>u değişmesi

Tatar Türkçesinde olduğu gibi sistemli olmamakla birlikte, Hakas Türkçe-sinde de ilk hecedeki o ünlüleri, u'ya dönüşür:

ux <ok "ok" 41; puğa "boğa" 26.

u>ı değişmesi

Destan metninde, u sesinin, i'ya dönüştüğü bir örnek bulunmaktadır: ortu <ortu , ortızında "ortasında" 31; ortıdağı "ortadaki" 2204

c. Yuvarlaklaşma:

b, p, ve m gibi dudak ünsüzlerinin yanındaki düz ünlüler yuvarlaklaşır:

pözik<bedük "büyük" 3.

2. ÜNSÜZLER

Hakas Türkçesinde şu ünsüzler bulunmaktadır:

b, c, ç, d, f, g, ğ, x, j, k, l, m, n, ñ, p, r, s, ş, t, v, y, z.

a. Ünsüz Değişmeleri

k->x- değişmesi:

Kelime başındaki k ünsüzleri, x sesine dönüşür:

xara <kara 527; xan <kan 487; xuxxun "kuzgun" 527; xatıĝ <katıĝ "katı, sert, çok", 511, 3821; xanat "kanat" 523; xara- <kara- "bakmak" 521; xuzurux <kudurug "kuyruk" 1196; xayzı <kaysı "hangisi", 1187; xayda <kayda "nerede" 1194; xada <kata "tekrar" 1179; xaçan <kaçan "ne zaman" 909; xılıs "kılıç" 808; xuş "kuş" 15; xıs "kız" 41; xarax <karak "göz" 114, 2563; ; xulax "kulak" 3490; xol <kol "kol, el" "el" 119; xul "kul, köle" 198; xaya "kaya" 270; xuruĝ "kuru" 301; xımıs "kımız" 647; xarıs "karış" 1701; xızıl "kızıl" 987; xoltıx "koltuk" 1555; xabırĝa "kabırĝa" 2518; xısxa <kısğa "kısa" 3490; xırıx <kırk "kırk" 2690; xusax "kucak" 2690; xulas "kulaç" 275; xozan <koyan "tavşan" 1553; xara- <kara- "bakmak" 521; xap- <kap- "kapmak, yakalamak" 1171; xorıx- <kork- "korkmak" 1240; xal- <kal- "kalmak" 790; xon- <kon- "gecelemek, geceyi geçirmek" 477; xas- <kaç- "kaçmak" 985; xabıs- <kapış- "kapışmak, vuruşmak" 2502; xızar- "kızarmak" 989; xayna- "kaynamak" 1404.

-k- >-x- değişmesi:

Kelime ortasındaki k ünsüzü, Hakas Türkçesinde x ünsüzüne dönüşür:

çaxşı <yaxşı <yakşı "iyi, güzel" 51; pasxa "başka" 1148; xıxır- <kıçkır- "bağırarak, seslenmek" 92; toxta- <tokta, "durmak" 1218; paxtır- "baktırmak" 1578; toxar- <tok-ar- "doymak" 71.

Kelime ortasında meydana gelen -k->-x- değişmesi, -gan, -ganda, -ga, -garu gibi eklerin başındaki g sesinin x ünsüzüne dönüşmesiyle de meydana gelir:

xulaxxa "kulağa" 89, 90; putxa "bacağa, buda" 1437; azıbıxancla 172; "açığında" ; atxanda "atınca, attığında" 1283; sabıbxan<vuruşgan "vuruşmuş" 486; sıxxan "çıkan, çıkmış" 42.

-k->-x değişmesi:

Kelime sonundaki k ünsüzü, x sesine dönüşür:

çox "yok" 866; ax >ak "ak, beyaz" 3; palıx "balık" 11; tamax "damak, yemek" 60; artıx "artık, fazla" 265; pıçax "bıçak" 304; çarıx < yaruk "parlak" 369; xarax <karak "göz" 114; çastıx "yastık" 1344; xol-tıx "koltuk" 1550; sox- <sok- "sokmak, vurmak" 129; xorıx- <kork-"korkmak"1231.

-k->-x->-ğ-değişmesi:

Kelime ortasında bulunan k ünsüzünden gelişen -x- sesi, iki ünlü arasında veya tonlu ünsüzlerin yanında, -ğ- ünsüzüne dönüşür:

çağa "yaka" 1548; çağın "yakın" 1992; sağıs <saķış "düşünce, akıl, fikir" 2373; ağıl <akl "akıl, fikir" 1365; toğıs "dokuz" 275; çılığı "yılı-ki" 1497; arğa "arka, sırt, geri taraf" 1363.

Kelime ortasında bulunan k ünsüzünden dönüşmüş -x- sesi, kelimeye ek getirildiğinde, iki ünlü arasında kaldığı zaman, -ğ- ünsüzüne dönüşür:

ax <ak "beyaz, ak" 2517/ ağara "ağarır" 2517;

çox <yok 52 /çoğıl <yok ol "yoktur" 52;

xarax <karak "göz / xarağın "gözünü" 400;

xulax "kulak" / xulağınzar "kulağına" 1511;

çoox "söz" 1099 / çooğım "sözüm" 183; 1099;

sıx- "çıkmaq" 161/ sığıp "çıkıp" 72; sığar-<çıkar- 482;

arğa <arka "arka, sırt, geri taraf" 1363 / arğazına "arkasına" 374

sox- <sok "vurmak" 129 / soğa soğa <soka soka "vura vura" 132.

y-> ç - değişmesi:

Hakas Türkçesinde kelime başındaki y- ünsüzü sistemli olarak ç- ünsüzüne dönüşür. Altın Arığ Destanı'nda bu ses değişmesinin çok sayıda örneği bulunmaktadır:

çir <yer "yer. makam" 16; çaxşı <yaxşı<yakşı "iyi, güzel" 68; ças-

tux "yastık" 322; çıltıs "yıldız" 154; çastıĝ "yaşlı, yaşında" 68; çaĝa <yaka "yaka, elbisenin yakası" 222; çurt "yurt" 244; çaĝın <yakın "yakın" 1992; çarık "parlak, aydınlık, ışıklı" 210; çarĝı "yargı, hüküm" 1874; çürek <yürek "yürek, kalp" 2334; ças <yaş "yaş; genç" 14, 2453; çar <yar "yar, uçurum" 1019, 1436; çazaĝ <yadag "yaya" 2842; çiti "yedi" 390; çiton "yetmiş" 2925; çüs <yüz "yüz, çehre; yüz sayısı" 1760; çılĝı <yılık "yılık" 23, 1502; çazı <yazı "ova, vadi" 6; çalın <yalın "şimşek" 386; çoon <yogun "yoĝun, kalın" 422; çilin "yele" 35, 902; çol <yol "yol" 829, 831, 2630; çıl <yıl "yıl, sene" 853; çı- <ye- "yemek" 66; çara- <yara-, çarir . "yarar, iyi, pekâlâ" 187; çarat- <yarat- "beĝenmek, uygun görmek" 185, 2467; çurta- "yaşamak, yurt tutmak" 63; çarı- <yaru- "parlamak" 271; çay- <yay- "yaymak, sermek, saçılmak" 487, 1124; çüĝür- <yüĝür- "koşmak, seĝirtmek" 2062; çükten- <yüklen- "yüklenmek, taşımak" 2468; çılĝan "yıĝılan, toplanan" 3681; çindir- "yendirme" 1809.

b->p- deĝiřmesi:

Hakas Türkçesinde kelime başındaki b ünsüzleri, p sesine dönüşür:

pala <bala "çocuk, yavru" 57; pir <bir "bir" 65, 516; pirerge "vermek için, vermek" 69; pig "bey" 144; pis "biz" 146, 300; pu "bu" 203; paba "baba" 247; pas "baş" 1, 322; parça <barça "bütün, hep, hepsi" 508; paĝ "baĝ" 602; puĝa "boĝa" 815; pulut "bulut" 924; peer "beri" 948; pay <bay "zengin" 2435; pora <bora 2282; put <but "but, bacak" 1887; purun "burun; önce, ilk" 673, 691; pastıĝ "başlı" 901; püür <börü "börü, kurt" 858; pörük "börk, şapka" 3376; pözük <bedük "büyük, yüksek, zirve" 3; palĝa- "baĝlamak" 117, 602; paĝ palĝa- "baĝlamak" 602; pol- <bol- "olmak" 155; pil- <bil- "bilmek" 242, 2454; pük- "bükmek, kıvırmak" 119; pas- "basmak" 381, 1905; paxtır- "baktırmak, tâbi kılmak" 1870; payı- <bayı, "zenginleşmek" 2318; püt- <bit- "bitmek, olmak, meydana gelmek" 1; puzul- "bozulmak" 855.

-k-> -g- deĝiřmesi:

k ünsüzüyle biten kelimelere ünlü ile başlayan ek getirilince, -k ünsüzü, -g-'ye dönüşür:

çürek "yürek, kalp" çüregi "yüreği" 2334;
pörük "börk" pörigin "börkünü, şapkasını" 337;
kök köger- "göğermek, morarmak" 2517;
tüük "tüy" xusxunnıfl tügi "kuzgunun tüyü" 560;
pözük "büyük, yüksek, zirve, yüce" pözügi "yükseği, büyüğü" 267;
pük- <bük- pügilip "bükülüp" 666;
tök- <tök- "dökmek" tögiler xanı "dökülecek kanı" 280;
tik- "dikmek" tigip "dikip" 83.

-t- > -d- değişmesi:

İki ünlü arasındaki -t- sesi, -d- ünsüzüne dönüşür:

at - adına "atına" 73; adın "atını" 740;
ada "ata, baba" 42; ada- <ata- "ad vermek, ad koymak" 1082; tut-
tudıp "tutup" 1085; idi "eti" 1036; odır- "oturmak" 677; idin- "edin-
mek" 1191; ködir- <köter- "yukarı kaldırmak, yükseltmek" 402; tütün
"tütün, duman" 1665, 3263; molat moladın "polatını, çeliğini" 417.

-p-> -b- değişmesi:

İki ünlü arasındaki -p- ünsüzü, tonlulaşarak -b-'ye dönüşür:

köbük "köpük" 2213; tüp tübinde "dibinde" 10.

d > z değişmesi:

Eski Türkçedeki d sesi, Hakas Türkçesinde z'ye dönüşmüştür:

azax<adak azagın "ayağını" 401;

adgır> azgır> asxır asxırlığ "aygırlı" 23;

azır<adrı "ayrı" 270, 901;

bedük> bezük> pözük "büyük, yüce, zirve, yüksek" 1, 267;

yad-> yaz->çazı "yazı, ova, vadi" 6;

tod->toz->tos- "doymak" tozıp-toxarıp "doyup" 1977;

ked->kez->kes->kis- "giyinmek, giymek" . kizer "giyer" .223.

Görüldüğü gibi, kis- "giyinmek" ve tos- "doymak" fiillerine, ünlü ile başlayan ek getirildiğinde, Eski Türkçedeki d ünsüzünden gelişen z sesi ko-
runur:

kis- / kizer 223; tos- /tozip 1977.

Buna karşılık, söz konusu kelimelere, sert ünsüzlerle başlayan ekler getirildiğinde, z sesi, s'ye dönüşür:

tospaan "doymayan, doymamış" 1869.

ç->s- değişmesi:

Kelime başında bulunan ç- sesleri, s'-ye dönüşür:

söl <çöl "çöl" 2136; sıray <çıray "yüz, çehre, sima" 2021; sıda-
<çıda- "tahammül etmek, katlanmak, dayanmak" 1905; sığar- "çıkarmak" 482; sabıs- <çapış- "vuruşmak, dövüşmek, at sürmek" sabıxan "vuruşmuş, dö-vüşmüş" 486.

-ç>-s değişmesi:

Kelime sonundaki -ç ünsüzleri, s' ye dönüşür:

sas <saç 480; üs <üç "üç" 590, 609; küs <küç küstig "güçlü" 583; ağas "ağaç" 12

-ş> -s değişmesi:

Kelime sonundaki -ş ünsüzü, -s ünsüzüne dönüşür:

pas "baş" pastığ . "başlı" 1055; tas <taş 369; ças <yaş 14, 485; as <aş "aş, yemek" 60; xus <kuş 15; sağıs <sağış "düşünce, fikir, akıl" 287; as- <aş- "aşmak, geçmek" 60; tüs- <tüş- "düşmek, inmek" 494.

ş>-s->-z- değişmesi:

Hakas Türkçesinde, kelime sonunda ve ortasında ş ünsüzünden dönüşen s sesi, iki ünlü arasında kaldığı zaman, z'ye dönüşür:

tas <taş tazı "taşı" 12; pas <baş pazı "başı" 212; tus "zaman" tuzım "zamanım, vaktim" 773; izen <esen izenhezip "selâmlaşıp" 174; xos- <koş- xozılar "koşulur, katılır" 2317; palazın <balasın "çocuğunu" 192; kizi <kişi 176; tözek "döşek" 371; kizil- <kesil- "kesilmek, kopmak" 1029; tüs- <tüş- "düşmek, inmek" tüzip "düşüp" 114; tüzire "düşerek, inerek" 6; çaxsı <yaxşı <yakşı "iyi, güzel" 51 .

Ayrıca, tonsuz ve sızıcı ünsüzlerle biten fiil tabanlarına geldiklerinde şart eki -sa, -se ve emir eki -sın, -sin'deki s ünsüzleri, z'ye dönüşür:

as- <aş- aspazın "aşmasın" 237;

xal- <kal- xalza "kalsa, kalınca" 54;

kör- "görmek" körze "görse, görünce" 91;

par- <bar- "varmak, gitmek, ulaşmak" parza "gitse, gidince" 194

Ancak, Hakas Türkçesinde, içseste bulunan s ve ş veya ç ünsüzlerinden dönüşen s ünsüzleriyle biten kelimelere, tonsuz ünsüzlerle başlayan ekler getirildiğinde, s ünsüzü, z'ye dönüşmez:

sas "saç" sastañ "saçtan" 480;

ças <yaş çastığ "yaşlı, yaşında" 485;

küs <küç "güç, kuvvet" küstig "güçlü, kuvvetli" 583;

as- <aş- "aşmak" aspazın "aşmasın" 237,657;

tüs- "inmek, düşmek" tüskenner "inmişler" 494;

sabis- <çapış- sabisxan "vuruşmuş" 486.

z>s değişmesi:

Birkaç örnekte z ünsüzü s'ye dönüşür:

xıs "kız" 41; sös "söz" 2359; pis "biz" 300.

b-> m- değişmesi:

Bazı kelimelerde, baştaki b- ünsüzü, m-'ye dönüşür:

min <ben "ben" 947; molat <bolat "polat, çelik" 417, 663; mo-
yın "boyun" 602, 758; mındağ "böyle" 746

y- <n- değişmesi:

Kelime ortasındaki m, n, gibi seslerin etkisiyle kelime başındaki y- ünsüzü gerileyici benzeşmeye uğrayarak n-'ye dönüşür:

nımzax "yumuşak" 2081; nan- <yan- "dönmek" nanmassıñ ma?
"dönmez misin?" 2088; mañmır "yağmur" 3409; nuğan "yumulan" 1820.

g> ğ değişmesi :

Eski Türkçedeki kelime ve ek sonundaki g sesi Hakas Türkçesinde ğ 'ya dönüşür:

uluğ <ulug "ulu, büyük" 31; xatığ <katıg "katı, sert" 343; sarığ <sarıg "sarı" 572; aarlığ <ağırlıg "aziz, kıymetli" 848; mındağ "böyle" 746; attığ <atlıg "atlı" 40; asxırlıg "aygırlı" 23; ayrıca, suğ <sub "su" 5.

Buna karşılık g ünsüzü, korunmuştur:

silig "güzel, temiz, hoş, iyi" 850; ilig "elli" 3329; inektig "inekli" 1499.

-l->-t- değişmesi:

Hakas Türkçesinde, içseste -l- ünsüzü -t-'ye dönüşür. Özellikle, k,p,s ve x gibi tonsuz ünsüzlerle biten kelime tabanlarına gelen , isimden fiil yapma eki +la- , isimden sıfat yapma eki +lığ <lıg /+lig, çokluk eki +lar /+ler gibi eklerin ilk ünsüzü -l- , -t-'ye dönüşür:

pasta-<başla- 767; çooxta- <cooxla "cevaplamak, konuşmak" 198; xonıxta- <konukla- "gecelemek, geceyi geçirmek" 208; çastıg "yaşlı, yaşında" 101"; pastıg <başlıg "başlı" 270; inektig "inekli" 827; pa- lıxtar <balıklar 11; alıptar <alplar "alplar, kahramanlar" 2509.

-l- > -n- değişmesi:

n, m, ñ gibi ünsüzlerle biten isim tabanlarına gelen çokluk eki ve isimden sıfat yapma eki, +lıg/+lig eklerindeki -l- ünsüzü, -n-'ye dönüşür:

çilinnig "yeleli" 2543;
timnen- "hazırlanmak" 72;
sümnen- "hazırlanmak" 72.

b. Ünsüz Düşmesi

-g-, -ğ- düşmesi:

İki ünlü arasında kalan g ve ğ sesleri düşer, bunun sonucunda diftong meydana gelir:

xuu <kugu "kuğu; beyaz" .885;
aal <awıl <ağıl <agıl "köy" 267, 656;
oo! <oğıl <ogıl "çocuk, evlat" 104, 1028.
paar <bagır "bağır" 2143;

eel ip "eğilip" 666.

Bu durum, ek başındaki ğ ve g ünsüzlerinin düşmesi sebebiyle de ortaya çıkar:

çurtaan <çurtağan <çurttagan "yaşamış, yurt tutmuş" 205;

talalbaan <talalmağan <talalmagan "talan edilmemiş, dağıtılmamış" 253;

albaanda <almağanda <almaganda "almadığında, almadığı zaman" 756;

ispeende <içmegende "içmediğinde, içmediği zaman" 691;

çappaannar <çapmağanlar <çapmaganlar "vurmamışlar" 740.

Ayrıca destanda, ünsüz düşmesi sonucunda ortaya çıkan pek çok diftonglu örnek bulunmaktadır:

xaraağı "karanlık" 179; eezi "sahibi" 38; çazaa "yazıya, obaya" 1460; siliin "güzelliğini" 2926; söögiñ "kemiğini" 2955 .

Metatez

Destan metninde, pek çok kelimedede metatez meydana gelmiştir:

olğan <ogulan oolğınmın "oğlunum" 55, 91, 947;

osxas <oxşaş <okşaş "benzer, gibi" 364;

altan- "atlanmak, ata binmek" 73, 1429;

palğa- "bağlamak" 366, 662,

ürget- "öğretmek" 1355.

Aşağıdaki örneklerde metatez ünlü ile ünsüzün yer değiştirmesi ile meydana gelmiştir:

axsı <agız "ağız" axsıların "ağızlarını" 564;

tigir <tengri "gökyüzü" 2142;

niske <inçke "ince" 423;

püür <börü "kurt" 858;

toğır <togrı "doğru, düz" 1316;

azır <adı "ayrı" 270;

peer "beri" 948;

oğır <ogrı "hırsız" 1396;

ılğa- <yıgla "ağlamak" 127, 1066.

**ALTIN ARIĞ DESTANI'NIN
HAKAS VE TÜRKİYE TÜRKÇESİYLE METNİ**

- Çiriñ pasti püdüpçedir
Çizil pasti tazıpçadır,
Çirniñ pözilgi ax tasxillar
Ösklep parğan turğlapçadır.
- 5 Su çalbağı ağıın sular
Ax çazılarığa tüzire axxlap,
Alton-çiton tolğalıp, axxlapçadır.
Oylar, xırlar ösklep parğan,
Oyım-köller pütkelep parğan.
- 10 Oyım-köllerniñ tübinde
Oy-tarba palıxtar ösklebökçededir.
Ağas-tazı ösklep parğan,
Ças tayğalar, çayxalızıp, turğlapçadır.
Ças tayğalarda xarsaxtığ aǵnar oylasçadadır,
- 15 Xannatıǵ xustar uçuxxlapçadadır.
Çirniñ pözilgi Altay sın turçadadır.
Altay sınniñ altında
Suğ çalbağı Ax talay suğ,
Anda çalbayıp, kileyip, ağıpçadadır.
- 20 Ax talay suğ ağıp parğan çirde
Ax porçoliğ ax çazılar;
Ax porçoliğ ax çazılarda
Asxırılığ çilğıları
Çayıl parğan çörglepçededir.
- 25 Kök porçoliğ kök çazılarda

Yeryüzü oluşmaktadır.
Madenler ortaya çıkmaktadır,
Yerin yükseği ak zirveler,
Oluşmaktadır.
Geniş yatağında çöşkun akan sular
Ak vadilere yayılarak akıp,
Altmış yetmiş kola ayrılmaktadır.
Engin kırlar yeşermiş,
Derin göller oluşmuş,
Derin göllerin dibinde
Büyülü balıklar yetişmektedir.
Ağaç, taş oluşmakta,
Genç ağaçlar, sallanıp durmaktadır.
Genç ağaçlarda sincaplar oynamaktadır.
Kanatlı kuşlar uçmaktadır.
Yeryüzünün zirvesi Altay dağı yükseliyor.
Altay dağının eteğinde
Uçsuz bucaksız Ak deniz suyu,
Orada çağlayarak akmaktadır.
Ak deniz suyunun aktığı yerde
Ak çiçekli ak vadiler;
Ak çiçekli ak vadilerde
Aygırlı yilkıları
Yayılmaktadır.
Yeşil çiçekli yeşil vadilerde

- Puğalıĝ İnek malı
Çayıl parĝan çörglepçededir.
Ax talay suĝnı xastada
Xalıx albat çon çurtapçadadır.
- 30 Uçı-xırı körinmes uluĝ aal.
Uluĝ aalınñ ortazında
Xannın-pignñ ax payzañ ibi turçadadır.
Ax payzañ ibnñ alnında,
At palĝacañ çeçpede
- 35 Ax çilñniĝ ax sabdar at
Palĝan salĝan turçadır
Par timñeñ, par sümñeñ.
Xadarĝan malnñ eezñ,
Xalıx çonnıñ xanı-pigñ
- 40 Ax sabdar attıĝ
Picen Arıĝ xıs çurtapçadadır
Ada-İceden pırge sixxan
İcen Arıĝ xıs tuñmazı,
Altı çastıĝ ool tuñmazı,
- 45 Picen Arıĝ, İcen Arıĝ, İki pice
Xıs sinine çit parĝannar
Picen Arıĝ, ax sabdar adına altanıp
Xalıx çonĝa ülgü-çargızın sal çöredir.
Xadarĝan malnñ sanın al çöredir.
- 50 Xadargan malĝa xayındız: aĝılax polĝan,
Xalıx çonĝa çaxsız çox polĝan.
Ökıs xulun xalza ayır çoĝıl,
Ös polbin, öl xaladır.
Ökıs olĝan xalza, xaya çoĝıl.
- 55 Ol ökıs olĝan inel-çobalıp çörçededir.
Altı çastıĝ ool tuñmazı
Arĝal çonnıñ palalarınnañ
Oynap-oylap çöredir.
İir tus polza, iblerñne nanza,
- 60 İcen Arıĝ as tamax timnep çöredir,
Üzöleñ, stolĝa odırıp,
Azıranıp, tozıpçadadırlar.

Boğalı inek sürüsü
Yayılmaktadır
Ak deniz suyunun kıyısında,
Halk yerleşip, yurt tutmaktadır.
Ucu bucağı görünmez büyük köy.
Büyük köyün ortasında
Hanın, beyin ak, güzel evi durmaktadır.
Ak, güzel evin önünde,
Atın bağlandığı direkte
Ak yeleli Ak Boz at
Bağlanıp durmaktadır.
Çift eyer takımlı, çift dizginli,
Yetiştirilen hayvanın sahibi,
Halkın ahalinin hanı, beyi
Ak Boz atlı
Picen Arığ Kız yurt tutmaktadır.
Aynı anne ve babadan olan
İcen Arığ kız kardeşi.
Altı yaşındaki erkek kardeşi.
Picen Arığ, İcen Arığ, iki kız kardeş
Genç kızlık çağına eriştiler.
Picen Arığ, Ak Boz atına binip
Halka, ahaliye hükmetmekteymiş.
Yetiştirilen hayvanların tamamını almış.
Yetiştirilen hayvanlara iyi bakamamış,
Halkı, ahaliyi iyi idare edememiş.
Tay öksüz kalsa, aygır olmaz,
Büyüyemedi, ölür.
Oğlan öksüz kalsa,taş gibi yiğit olmaz.
O öksüz oğlan, azap çekerek kalır.
Altı yaşındaki erkek kardeşi
Halkın çocuklarıyla
Oynayıp koşarak yaşamaktadır.
Akşam vakti evlerine döndüğünde,
İcen Arığ yemek hazırlamaktadır,
Kendisi, sofraya oturup,
Yemek yeyip, karnını doyurmaktadır.

- Ay alıza çurtaannar, köp ay alısçadadır,
Çıl çılıza çurtap, çılğa çitçeler.
- 65 PİR kün irten stolğa odırıp
Tamax çİp odırlar.
İcen Ariğ çooxtapça:
—Altı çastiğ tuñmama
Çaxsı kip tİK pirerge.
- 70 Picen Ariğ çaradıp odıradır.
Tozıp-toharap, tur parğannar.
Picen Ariğ timnenİp-sümnenİp, sığıp,
Ax sabdar adına altanıp çör parıbıxan.
İcen Ariğ altı çastiğ tuñmazına
- 75 Kök pis ton tİK pirerge sinep tur.
Alnı-kistine aylandırıp, sinep turğan,
İcen Ariğ körbin xalğan,
Altı çastiğ tuñmazı sığara çügürİbİsken.
İcen Ariğ çitire sinep polbin xalğan,
- 80 İcen Ariğ çooxtapça:
-Pozım us kİZİbİn, kiptİ,
Çitire dee sinebezem, tİK salarbın.
Odıra tüzıp, köp pis ton tİğİp odır,
Molat xıptızı soolap odır,
- 85 Timir xurçuzı xoolap odır.
İdi odırıp, çitire sinebeen çirİN
Kilİstİrİp polbin odır.
Altı çastiğ tuñmam
Irax oylabıstı polar ba tİp,
- 90 Tasxar sığıp, kör tur.
Körze, olğannardan oynapçadır.
İcen Ariğ xısxırıp xıyğılapçadır:
-Altı çastiğ tuñmam, aylan peer
Paya çitire sinep polbaam,
- 95 Amdı kilİstİr polbinçam.
Altı çastiğ tuñmazı:
-Çaray sağaa, parbaspın, tİpçedir.
Sax ol tusta Picen Ariğ ibzer aylanıp odır.
Körze, İcen Ariğ altı çastiğ tuñmazın,
- 100 Xısxırıp, xıyğılap polbinçadır.

Hayat böyle sürerken, aylar ayları,
Yıllar, yılları kovalamaktadır.
Birgün sabahleyin sofraya oturup
Yemek yemektedirler.

İcen Arıĝ söyler:

- Altı yaşındaki kardeşime
İyi kıyafet dikip vereceğim.

Picen Arıĝ bu fikri beĝenir.

Doyduktan sonra sofradan kalkarlar.

Picen Arıĝ, atını eyerleyerek çıkmış,

Ak Boz atına binip gitmiş.

İcen Arıĝ altı yaşındaki kardeşine

Yeşil kumaştan elbise dikmeĝe başlar.

Önünü, arkasına çevirip, ölçmüş,

İcen Arıĝ görememiş,

Altı yaşındaki kardeşini çağırmaya koşmuş.

İcen Arıĝ, ölçü alamamış,

İcen Arıĝ söyler:

Kendim üst giyimini giyindirmiştim,

Ölçüsünü alamasam da, başlayacağım.

Oturup, kumaş kıyafeti diker,

Çelik makası ses çıkarmaktadır,

Demir iĝnesi hışırdamaktadır.

Böylece oturup, ölçüsünü alamadığı yerini,

Uygun hâle getiremez.

Altı yaşındaki kardeşim,

Uzaklara gitmiş olmasın, deyip,

Dışarı çıkıp bakmış.

Bakmış ki, oĝlanlarla oynuyor.

İcen Arıĝ, bağırip, seslenir:

-Altı yaşındaki kardeşim dönüver,

Az evvel ölçünü alamadım,

Şimdi ölçünü almalıyım.

Altı yaşındaki kardeşi:

Olmaz, seninle dönmeyeceğim, der.

Tam o sırada Picen Arıĝ eve dönmektedir.

İcen Arıĝ bakar, altı yaşındaki kardeşine,

Bağırip çağırmanın kâr etmediğini anlar.

- Altı çastığ tuñmazı
Anıñ sözİN ispincedİR. .
Picen Arığ altı çastığ
Ool tuñmazınıñ xırına çit kilgen.
- 105 Picen Arığ çooxtapçadır:
-Kör, çacañ xıyğılapça,
Xaydi ispinçezİñ,
Noğa nanminçazıñ?
Min sİrenİñ çooğınar ispespİN tİp,
- 110 Altı çastığ ool,
Aar aylanıp,
Palalarnañox oynapça.
Picen Arığ xıs tarınıbıxan,
Xamax tüzİp, xarax çılayıbıxan.
- 115 Ax sabdar adın pastırtın kilgen,
Altın çeçpee çitkende,
Attañ tüzİp, adın palğap,
Tolğap itken tobırçıxtı,
Oñ xolğa tolğİ-pükıtı tudıbıxan,
- 120 Altı çastığ tuñmazınzar pas kilir,
Altı çastığ tuñmazına çit kilgen
Sastañ tudıp alıp, añdara sİğİbİzİp,
Ax payzañ ibzer sözİR kilir.
Ax payzañ ibge kiri sözİp kilİp,
- 125 Tolğan itken tobırçıxnañ,
Altı çastığ tuñmazın
Anda soğıbıxan.
Ax payzañ ibnİñ İstİnde,
Aylandıra sözİR çörİp, soxçadır,
- 130 Altı çastığ oolnıñ
Ax ib İstİnde xanı çayılçadır.
Soğa-soğa parğanda,
Altı çastığ oolnıñ tabızı çİt çörİbİsken.
Picen Arığ altı çastığ tuñmazın
- 135 Sİree altına kire tastabıxan.
Picen Arığ, uluğ tınıp,
Uluğ üskürİp, odır.
Picen Arığ çooxtapça:

Altı yaşındaki kardeşi
Onun sözünü dinlememektedir,
Picen Arıĝ altı yaşındaki
Erkek kardeşinin yanına yaklaşmış.
Picen Arıĝ söyler:
-Bak, ablan sesleniyor,
Haydi dinlesene,
Neden aldırımıyorsun?
Ben sizlerin sözünü dinlemem, diye
Altı yaşındaki oĝlan,
Öte tarafa dönüp,
Çocuklarla oynar.
Picen Arıĝ Kız öfkelenmiş,
Kaşlarını çatmış, gözleri öfkeyle dolmuş...
Ak Boz atını sürüp gelmiş,
Altın direğe gelince,
Attan inip, atını bağlayıp,
Sardıĝı kamçıyı,
Sağ koluna dolayıp bükerek tutmuş,
Altı yaşındaki kardeşine doğru gelmiş,
Altı yaşındaki kardeşine yaklaşmış,
Saçından tutup, öteye çarpmış.
Ak, güzel eve doğru dönmüş.
Güzel, beyaz eve geri dönüp,
Doladıĝı kamçı ile,
Altı yaşındaki kardeşini
Orada dövmüş.
Güzel,beyaz evin içinde,
Evire çevire dövmüş,
Altı yaşındaki oĝlanın
Ak evin içinde kanı saçılmış.
Vura vura giderken,
Altı yaşındaki oĝlanın sesi kesilmiş.
Picen Arıĝ altı yaşındaki kardeşini
Divanın altına atmış.
Picen Arıĝ, derin nefes almış,
Derin derin nefes alıp vermiş.
Picen Arıĝ söyler:

- 140 -Ekey, İcen Arıĝ, pīs kızı palazın
Xaydı daa xarazıp ir öskir salzabıs,
İr ös parza, olox pala
Pıstı kemniñ dee ağayı tıbes.
Xan polar polza, xan polıbizarĝa,
Big polar polza, big polıbizarĝa.
- 145 Pıstıñ adabıs Altın Sayzañ
Pıstı xanĝa pige
Çalĝa -xulĝa pirgen polar ba,
Pıs par köreñ
Altıñ Sayzañ adabistañ surarĝa.
- 150 Picen Arıĝ, İcen Arıĝ tirinbıskenner,
Ax payzañ ibdeñ sıĝıp kilgenner,
Xaraaĝı tün pol parĝan:
Ay xaraazı pol parĝan
Alton çiltıs sanal tur
- 155 Tün xaraazı pol parĝan
Tüben çiltıs körin tur.
Xadarĝan mal xalın çoççaĝa tıs parĝan,
Xalıx çon xalın uyĝaa tıs parĝan.
Picen Arıĝ, İcen Arıĝ İki pice
- 160 Xaraaĝı tünde aalını aralı parirlar.
Uluĝ aalını uçuna sıx parĝannar;
Uluĝ ib turçadır.
Uluĝ ibge çit kilip,
İziĝin tartsalar, pigteĝlig.
- 165 İbde xatiĝ tabıstıĝ kızı tapsapça:
-Xaydaĝ noo nimeler xaraaĝı tünde
Miniñ İziimni İziktep turĝan?
Picen Arıĝ tapsapça:
-Ada kızı Altın Sayzañ, İziin as.
- 170 Picen Arıĝ, İcen Arıĝ
İki xızıñ kilibısken.
İziin azıbısxanda,
İki pice kir kilgenner.
İzen sala izenneziip,
- 175 Mindi sala mindiles turlar.
Altın Sayzañ apsax kızı çoçtapça:

-Hey, İcen Arıĝ, biz başkasının çocuĝunu
Bakıp büyütürsek, mutlaka
O çocuk, büyüyünce,
Bize köpek kadar değer vermez.
Han olursa, han olamayız,
Bey olursa, bey olamayız.
Bizim babamız Altın Sayzan
Bizi hana, beya,
Hizmetkâra, kula verecek olur mu,
Biz varıp gidelim,
Babamız Altın Sayzan'a soralım.
Picen Arıĝ ile İcen Arıĝ, at eyerleyip,
Güzel, beyaz evden çıkıp gitmişler,
Gece, karanlıkmiş,
Ay ışığı vurmuş,
Altmış yıldız, sayılıyormuş.
Gecenin gözü olan
Yıldızlar aşağıdan görünüyormuş.
Yetiştirilen hayvan, uykuya dalmış,
Halk, derin uykuya dalmış.
Picen Arıĝ ile İcen Arıĝ, iki kızkardeş
Karanlık gecede köyün içinden giderler.
Büyük köyün bir ucundan çıkmışlar;
Büyük ev durmaktadır.
Büyük eve yaklaşıp,
Kapısını çekerler, kapı kilitlidir.
Evden tok sesli bir erkek seslenir:
-Kimdir, bu karanlık gecede
Benim kapımı çalıp duruyor?
Picen Arıĝ cevap verir:
-Babacıĝım Altın Sayzan, kapını aç.
Picen Arıĝ, İcen Arıĝ,
İki kızın geldi.
Kapısını açtıĝında,
İki kızkardeş içeri girmişler.
Selâm verip selâmlaşmışlar,
Merhaba deyip merhabalaşmışlar.
Yaşlı Altın Sayzan söyler:

- E et—tidir,—Picen Ariğ, İcen Ariğ
İki xızım,
Xaraağı tünde xaydağ tariğda
180 Xaydağ kirek çöribİster.-
Picen Ariğ çoohtapça:
Ada kızı Altın Sayzañ,
Minin sağaa pır çooxtir çooğım par,
Pır surar surağ par,
185 Sin çaradarzın ma anı surarga?
Altın Sayzañ apsax kızı çoohtapça
—Çarir, çarir, çooxta
Çarir çoox polza, çaradarbıs
Çarabas çoox polza toxtat salarbıs
190 Picen Ariğ çoohtapça:
-Ya, minin andağ çoox par,
Pasha kizinin palazın
Xaydi daa xarazıp ir öskir salzabıs,
Xas-xacan polza, ol pala ir ös parza
195 Pıstı kemnin dee adayı tıbes
Ada kızı sin, Altın Sayzan
Pıstı xanga pige
Çalga -xulga pirgezin me?—çooxtap bir—
Altın Sayzañ çoohtapça
200 E-et, İki xızım, min sırerni
Çalga-xulga xaydañ pırebın
Çalğa hulğa pırbeem.
Pu çirde çurtaan Alıp Xan polğan.
Ax Öleñ Ariğ ipçizi polğan.
205 Alıp Han kireence çurtaan,
Kireende töreen palaları
Oray öks çat xalğan,
Postarının öler xonıxtarı çidip,
Ürep parğannar, olarnı min köletkem.
210 Çonnu ustap-pastir kızı çox,
Oı pala öskence, min sinı
Çonnuñ pazı, xanı-pigi itkem
Alıp Han çonğa çaxsı kızı polğan,
Sin, Alıp Xanax çli, çonğa çaxşı polıp,

—Ha, der, Picen Arıĝ, İcen Arıĝ
İki kızım,
Karanlık gecede nasıl öfkeyle,
Ne sebeple geldiniz?
Picen Arıĝ der ki:
Babacıĝım Altın Sayzan,
Benim sana söyleyecek bir sözüm var.
Soracak bir sorum var.
Siz bu soruyu sormama izin verir misiniz?
İhtiyar Altın Sayzan, der ki:
Peki peki, söyle.
Faydalı bir söz ise izin veririz.
Yaramaz söz olursa konuşmayı keseriz.
Picen Arıĝ söyler:
Evet benim öyle sözüm var.
Başkasının yavrusunu
Böyle özenerek erkek çocuĝunu büyütürsek,
Çok zaman geçip o çocuk büyürse,
Bize bir kimsenin köpeĝi bile demez.
Babacıĝımsın Altın Sayzan,
Bizi Hana, beye,
Hizmetkâra, kula verir misin, söyleyiver?
Altın Sayzan söyler:
-Ee iki kızım, ben sizleri
Hizmetkâra, kula niçin vereyim!
Hizmetkâra, kula vermem.
Burada oturan Alp Han varmış.
Ak Ölen Arıĝ isimli hanımı varmış.
Alp Han çok uzun yaşamış,
Yaşlılığında doğan çocukları
Geç doğan çocukları öksüz kalmış,
Kendilerinin ölme zamanı gelmiş,
Vefat etmişler, onları ben defnettim.
Halkı yönetecek kimse yok,
O çocuk büyüünceye kadar
Halkın başı, hanı, beyi yaptım.
Alp Han halk için iyi idareci olmuş,
Sen Alp Han gibi halka iyi idareci olup,

- 215 Ol palanı çaxşı öskür.
Picen Arıĝ çooxtapça:
-Çox, ada kızı, min
Xan polar polza,
Xan polarĝa,
220 Pig polar polza,
Pig polarĝa!
Xan kisceñ altın çaĝalıĝ kipti
Kizer polza, kizerge,
Altın tayaxtı tayanarĝa.
225 Altın Sayzañ adazı çooxtapça:
-Ekey, Picen Arıĝ xızım,
Saĝaa altın çaĝalıĝ kipti kizerge çarabas,
Altın tayaxtı saĝaa tayanarĝa çarabas.
Xan ornına xan polarĝa saĝaa çarabas.
230 Picen Arıĝ, İcen Arıĝ:
-Çox, ada kızı,
Min xan polarĝa,
Min pig polarĝa,
Parça nimeniñ pazı polarĝa!
235 Altın Sayzañ çooxtapça:
-Picen Arıĝ, sinin izin irtpezin,
Aĝılın aspazın.
Miniñ çooĝım is, aliĝ polba,
Pastaĝızın nimeni ıderde,
240 Çaxsılaan saĝınıp alarĝa kirek,
Anañ püdlrerzin, çarabas,
Sin, Picen Arıĝ. plledirzin me,
Pu çurttı tudıçatxan,
Pu çurttı xadarçatxan
245 İzebı çox sorıĝ,
Külük Xuu İney par;
Alıp Xanniñ pabazı Ay Xan polĝan,
Ay Xanniñ tuzınañ ala
Pu çurttı ol tutça.
250 Çirnin üstünde çurtaçatxan
Çonda ol pilbes, ol çörbeen nime çoĝıl.
Alıp Xanniñ çurtı çon çurtaannañ ala

O çocuğu iyi yetiştir.

Picen Arığ söyler:

-Hayır, babacığım, ben

Han olabilirsem,

Han olmak istiyorum,

Bey olabilirsem,

Bey olmak istiyorum!

Hanın giyineceği altın yakalı kıyafeti

Giyinebilirsem, giyinmek istiyorum,

Altın bastona dayanmak istiyorum.

Babası Altın Sayzan söyler:

Hey, kızım Picen Arığ,

Senin altın yakalı kıyafeti giymen uygun olmaz

Altın bastona dayanman uygun olmaz.

Hanın yerine han olman uygun olmaz.

Picen Arığ ile İcen Arığ:

-Hayır, babacığım,

Ben han olmak istiyorum,

Ben bey olmak istiyorum,

Bütün herşeyin başı olmak istiyorum!

Altın Sayzan söyler:

Picen Arığ, senin varlığın azalmasın,

Aptallığın artmasın.

Benim sözümü duyu, aptal olma,

Birşeyi yapmadan önce,

İyice düşünmek gerek,

Düşünmeden bitirirsen, olmaz,

Sen, Picen Arığ biliyorsun, değil mi,

Bu evi tutan,

Bu eve bakan

Sonsuz iradeli,

Kudretli Huu İney var;

Alp Han'ın babası Ay Han imiş,

Ay Han'ın zamanından beri

Bu eve, o bakıyor.

Yeryüzünün üzerinde oturan

Halkta onun bilmediği, gitmediği şey yok.

Alp Han'ın evi, halkın oturduğundan beri

- Piree dee xati talalbaan.
Sin İdi polba, toxta,
255 Picen Ariğ çooxtapça
-Çox, ada kİzİ,
Min d Xuu İneynİ pİledİrbİn,
Pray amaln pİledİrbİn,
Tügede tirsİN pİledİrbİn,
260 Mağaa Xuu İney nime nimes.
Altın Sayzañ adazı çooxtapça:
-Sin, Picen Ariğ,
Xuu İneynİñ xılığın pİlzen dee,
Alıp Xanniñ çirİ-çurtında
265 Xuu İneydeñ dee artıx nime par,
Xuu İneydeñ dee sorığ nime par.
Aal kistİnde çir pözİğİ
Kirİm sın turça,
Kirİm sınıñ İ üstünde
270 Altı azır pastİğ Ax xaya turça,
Xaraa polza, ayğa çarıp turça,
Künörite polza, künge çarıp turça.
Anı sin körbeeZİñ me?
Altı azır pastİğ
275 Ax xayaniñ İstİnde toğız xulas sunniğ,
Altın çilİnnİğ, altın tuyğaxtığ
Ax Sabdar at pozı püt parğan.
Altın Ariğ xıs pozı törİp parğan.
Üzİler tını çoğıl,
280 Tögİler xanı çoğıl,
İzebİ çox uluğ alıp
Alıp Hannıñ çurtın
Altın Ariğ xadarar.
Altı azır pastİğ Ax xayadañ
285 S:ğar sinİ çit parğan.
Çe, minİñ çooğım istİñer,
Alığ sağıs sağınmañar.
Çe, parıñar, parıñar.
Ökİs palanı öskİrİñer,
290 Olğan alığ, aldap ügredİñer.

Bir kere bile yağmalanmamış.
Sen öyle olma, dur.
Picen Arıĝ söyler:
-Hayır, babacıĝım,
Ben o Huu İney'i biliyorum,
Bütün işlerini biliyorum,
Boyunduruĝun ne olduĝunu biliyorum,
Benim için Huu İney birşey deĝil.
Babası Altın Sayzan söyler:
-Sen Picen Arıĝ,
Huu İney'in huyunu bilsen de,
Alp Hanın yerinde yurdunda,
Huu İney'den daha iyi birşey var,
Huu İney'den daha iradeli birşey var.
Köyün ötesinde, yeryüzünün zirvesi
Kirim Daĝı duruyor,
Kirim Daĝının üzerinde
Altı sivri başlı Ak kaya duruyor,
Gece olunca, ay ışığıyla parlıyor,
Gündüz olunca, güneş ışığıyla parlıyor.
Onu sen hiç görmedin mi?
Altı sivri başlı,
Ak kayanın içinde dokuz kulaç boyunda,
Altın yelesi, altın toynaklı
Ak Sabdar at, kendi kendine yaratılmış.
Altın Arıĝ Kız, kendiliĝinden yaratılmış.
Yok olacak ruhu yoktur,
Dökülecek kanı yoktur.
Sonsuz ulu alp,
Alp Hanın evine
Altın Arıĝ bakar,
Altı sivri uçlu Ak Kaya'dan
Çıkma zamanı gelmiş.
Haydi, benim sözümü dinleyiniz.
Aptalca şeyler düşünmeyiniz.
Haydi, gidiniz, gidiniz.
Öksüz çocuĝu yetiştiriniz.
Oĝlan aptal, anlatarak öğretiniz.

- Picen Ariğ, İcen Ariğ
İki xızın sıgara sürübİsken.
Xaraağı tünde İki pice
İblerİne çörİbİskenner.
- 295 Picen Ariğ toxtabİsхан, çooxtapça:
-Sin, İcen Ariğ, nimenİ pİledİrsİn?
İcen Ariğ çooxtapça:
-PİR dee nime pİbincem.
- 300 Picen Ariğ çooxtapça:
-Pİs xaraağı tünde çörçebİs,
Xuruğ xol, pİR dee nimebİs çoğİl,
Pİree çabal kİZİ pİstİ öğİr salar.
Adabİs Altın Sayzañnañ surağ
Pİree uluğ pıçax taa pİrer be,
- 305 Pİree xıls taa pİrer be.
İki pice anda aylan kilgen.
Pabalarına nandıra kİR kilgen.
Altın Sayzañ surça:
-Pazox xaydağ kirek pol pardı?
- 310 Picen Ariğ çooxtapça:
-Ada kİZİ Altın Sayzañ,
Pİs xaraağı tünde çörçebİs xuruğ xol,
Pİree çabal kİZİ pİstİ öğİr salar.
Pİs sinneñ surarğa kİldİbİs,
- 315 Pİree uluğ pıçaan daa par ba,
Pİree xılızıñ daa par ba,
Sin pİske pİr.
Altın Sayzañ, sağınıp odırİbİsхан.
Odırıp çooxtapça:
- 320 -Ya Picen Ariğ, anzı sIn.
Altın Sayzañ, tur kİlİp,
Pas çastıxtıñ pazın,
Pas paraannıñ tuzın köğİrİbİsken.
- 325 On İki çırdeñ marxalap salğan,
On İki çırdeñ teektep salğan
Tİnnİğ molattı sığarıp alğan,
Picen Ariğnıñ xolına pİrİbİsken.
Picen Ariğ, tİnnİğ molattı

Picen Arıĝ ve İcen Arıĝ adlı
İki kızını dışarıya çıkarmış.
Karanlık gecede iki kızkardeş,
Evlerine doğru gitmişler.
Picen Arıĝ durmaksızın söyler:
-Sen İcen Arıĝ birşey biliyor musun?
İcen Arıĝ söyler:
Hiçbir şey bilmiyorum.
Picen Arıĝ söyler:
Biz karanlık gecede geziyoruz,
Elimiz boş, hiçbir şeyimiz yoktur,
Herhangi bir kötü insan bizi öldürür.
Babamız Altın Sayzan'dan isteyelim,
Bir büyük bıçak verir mi acaba,
Herhangi bir kılıç verir mi acaba?
İki kızkardeş oradan dönüp gelmişler.
Babalarına geri dönmüşler.
Altın Sayzan sorar:
Yine ne oldu?
Picen Arıĝ söyler:
-Babacıĝım, Altın Sayzan,
Biz karanlık gecede, eli boş yürüyoruz,
Herhangi kötü biri bizi öldürebilir.
Biz senden istemeye geldik,
Bir büyük bıçaĝınız var mı,
Bir kılıcınız var mı?
Sen bize ver.
Altın Sayzan, düşünerek oturmuş.
Oturup, söyler:
Evet Picen Arıĝ, haklısın.
Altın Sayzan, ayaĝa kalkıp,
Yastıĝının ucunu,
Baş taraftaki ucunu kaldırmış.
On iki yerinden düĝmelenmiş,
On iki yerinden bağlanmış
Canlı topuzu çıkarmış,
Picen Arıĝ'ın eline vermiş.
Picen Arıĝ, canlı topuzu

- Xolina alıp, aylanıbızıp,
330 Oñ ik sizln tartınıp,
Külñip, sıx çöribisken.
Picen Arıǵ, İcen Arıǵ, İki pice
Uluǵ aalrı aralı kilçeler,
Ax payzañ iberine parbaannar,
335 Aal kistinde turǵan
Çir pözıǵı Kirim Sınnı köre kilirler.
Kirim singa çit kilip,
Kirim singa sıǵıp odırlar,
Tınnıǵ molattı sözır salǵan.
340 Tınnıǵ molattıñ İziine
Xara çirññ xırtızı
Xaxsala köy parıdır,
Xatıǵ tasxa tegze,
Ört çili köy parıdır.
345 Kirim sınnıñ üstünde
Altı azır pastıǵ Ax xaya
Xaraaǵı tünde, aynıñ çarıǵı teep,
Çarıp turça.
İki pice çit kilgenner.
350 Ax xayarıñ İzıǵı dee çoǵıl,
Tünüǵı dee çoǵıl.
Picen Arıǵ xıs,
Ax xayarıñ xırında turıp,
Irlap köglebisken,
355 Xuu İneynñ köǵıneñ köglep tur,
Xuu İneynñ tabızınnañ tapsap tur.
İdi köglep turganda,
İzıǵı çox Ax xayarıñ İzıǵı azılıbıxan.
Picen Arıǵ, İcen Arıǵ, İki pice,
360 Tınnıǵ molattarın sözİre,
Ax xayarıñ İstine kİR kilgenner,
KİR kilip, körİbİsseler,
Altın çilİnnıǵ osxas,
Altın tuygaxtıǵ osxas,
365 Toǵıs xulas sunniǵ Ax Sabdar at
Çeçpee palǵal parǵan turçadır.

Eline alıp, arkasını dönüp
Aklına iyi bir fikir gelerek,
Gülüp, dışarı çıkmış.
Picen Arıĝ ile İcen Arıĝ, iki kızkardeş
Büyük köyün içinden geçmişler,
Ak, güzel evlerine gitmemişler,
Köyün ardındaki
Yerin zirvesi Kirim Daĝına doĝru gelmişler.
Kirim daĝına yaklaşıp,
Kirim daĝına çıkmışlar,
Canlı topuzu taşımişlar.
Canlı topuzun sıcaklıĝıyla
Kara yerin üzeri
Yanmaktaydı,
Sert taşa dokununca,
Yangınlar çıkmaktaydı.
Kirim daĝının üzerinde
Altı ayrı başlı Ak kaya
Karanlık gecede, ayın ıřıĝıyla,
Parlamaktaydı.
İki kızkardeş yaklaşmışlar.
Ak kayanın kapısı yoktur,
Tepesinde bacası da yoktur.
Picen Arıĝ Kız,
Ak kayanın yanında durup,
şarkı söylemiş,
Huu İney'in şarkısını söylemiş,
Huu İney'in sesiyle söylemiş.
Öyle şarkı söylemekteyken,
Kapısı olmayan Ak kayanın kapısı açılmış
Picen Arıĝ ile İcen Arıĝ, iki kız kardeş,
Canlı topuz ve kılıçlarını taşıyarak,
Ak kayanın içine girmişler.
Girip bakınca görürler ki,
Altın yelesi gibi,
Altın toynaklı gibi,
Dokuz kulaç boyunda Ak Boz at
Direĝe baĝlanmış duruyor.

- İzerİ-timİ izerlep parġan.
 Ax Sabdar atırñ izerİ-timİ
 Pray, çarix tas çİli, çarip turça.
 370 Tınar tını la kİrbeen turça.
 Ax tas tözekte
 Tİşçe ax xuus xuyax kis salġan,
 Çarix tas marxalıġ,
 375 Alton sürmes arġazına çayıl parġan,
 İİġ sürmes iñİne çayıl parġan,
 Arıġ-sİİġ Altın Arıġ xıs.
 Tirek tİze, salaazi çox osxas,
 Tibe tİze, pügürİ çox osxas.
 Tınar tını la kİrbeen,
 380 Pray pozı püt parġan çatça.
 Picen Arıġ Altın Arıġnıñ xırına pas parġan,
 Tınnıġ molattırñ
 On İki marxazın sistİp,
 On İki teegİn pozıdıbıxan.
 385 Tınnıġ molat, çaza teebİnİp, sıx parġan.
 Çalın çastalıp, xıbın toolap,
 Pİzİneñ ot köy turġandaġ.
 Picen Arıġ tınnıġ molattı
 On xolınañ tudıbıxan.
 390 Ködürİbİzİp, altı-çitİ aylan kİİp,
 Çadıpçatxan Altın Arıġnı sapxan.
 Ax xayanıñ İstİnde,
 Çaaş çarılıp, ülger üzİİp,
 Altı azır pastıġ Ax xaya,
 395 Uluġ sañ sapxan çİli,
 İlap-soolap tūs parġan;
 Tasxa teġen çİli, tazılap xalġan,
 TimİRge teġen çİli, sıñırıp sıx parġan.
 Çadıpçatxan Altın Arıġ
 400 PİR xaraġın körİbİsken,
 PİR azaġın tartınıbıxan,
 PİR xolın ködürİbİzİp,
 Xatap çadıbıxan.
 Picen Arıġ tınnıġ molattı

Eyeri vurulmuş.
Ak Boz atın eyeri,
Tamamiyle parlak taş gibi, parlıyor.
Ruhu bedenine girmeden duruyor.
Ak taş döşekte
Diş kadar beyaz zırh giyinmiş,
Parlak taş düğmeli,
Altmış saç örgüsü sırtına yayılmış,
Elli saç örgüsü omzuna yayılmış,
Güzel, hoş Altın Arıĝ Kız.
Kavaĝa benzer dalları yok,
Deveye benzer, hörgücü yok.
Canlandırarak ruhu bedenine girmemiş,
Kendisi bütünüyle var olmaya hazırdır.
Picen Arıĝ, Altın Arıĝ'a yaklaşmış,
Canlı çelik topuzun
On iki düğmesini çözüp,
On iki emniyetini boşaltmış.
Canlı çelik topuz, ıskalayıp ortaya çıkmış.
Şimşek çakmış, ışıklar saçılmış,
Ucundan ateşler çıkar gibiymiş.
Picen Arıĝ canlı topuzu,
Sağ eliyle tutuyormuş.
Kaldırıp altı yedi defa çevirerek,
Yatıp duran Altın Arıĝ'a vurmuş.
Ak kayanın içinde,
Mutluluĝu bölünüp,ülker sönüp,
Altı ayrı köşeli Ak kaya,
Büyük çanın çalması gibi
Ses çıkararak düşmüş,
Taşa çarpmış gibi kütürdemiş,
Demire vurmuş gibi gıcırdamış.
Yatıp duran Altın Arıĝ,
Bir gözünü açmış,
Bir bacaĝını çekmiş,
Bir kolunu kaldırıp
Yeniden yatmış.
Picen Arıĝ canlı çelik topuzu

- 405 İkiñcizİN ködirİbİsken:
Altı-çitİ aylaxtan kilİp,
İkiñcizİN sapxan.
Ax xaya ıılap turadır,
Ax xaya soolap turadır.
- 410 Altın Arığ İki xarağın körİbİsken,
İki azağın tartınİbİsхан,
İki xolın ködirİbİzİp,
Paza xati çadİbİsхан,
Altın ArıĖnıñ tını kİrbeen.
- 415 Picen Arığ aylan kilgen.
-Adanıñ açii, inenİñ xoxıyı, tidİR.
Tınnığ moladın sözirİp,
Ax Sabdar attı üs ibİre çör kilgen.
Tınnığ moladın ködirİbİsken,
- 420 Altı-çitİ aylan parıp,
Turıpçatxan Ax Sabdar attı
Çoon moyın alnınañ,
Nİske moyın tuzınañ sapxan.
Çaas çarılıp, ülger üzİl turadır.
- 425 Altı azır pastığ Ax xaya,
UluĖ küĖürt tūsken çilİ,
İılap-soolap turadır.
Ax Sabdar at,
PİR xarağın körİbİzİp,
- 430 PİR azağın ködirİbİzİp,
Paza xati turİbİsхан.
Picen Arığ tınnığ moladın
İkiñcizİN ködirİböğİsken.
İkiñcizİN sapxanda, Ax Sabdar at,
- 435 İki alın azaxtañ ködirİlİp parıp.
İki xarağın körİbİzİp, xatap turİbİsхан.
Altı azır pastığ Ax xaya
Ulam na tıñ ıılap,
Ulam na tıñ soolap tur.
- 440 Picen Arığ adanıñ açii,
İnenİñ xoxıyı tİp çooxtap tur.
Olar İdi pol turĖanda,

İkinci defa kaldırmış,
Altı yedi defa döndürüp
İkinci defa kaldırmış.
Ak kaya uğuldamaktadır,
Ak kaya gürüldemektedir.
Altın Arıĝ iki gözünü açmış,
İki ayağını çekmiş,
İki kolunu kaldırıp
Tekrar yatmış,
Altın Arıĝ canlanmamış.
Picen Arıĝ dönüp gelmiş.
-Atanın halası oĝlu,yaşlının kıvılcımı der.
Canlı topuzunu sürükleyip,
Ak Boz atı çevresini üç kere dolanmış,
Canlı topuzunu kaldırmış
Altı yedi defe sallayıp
Duran Ak Boz atı
Boynunun kalın yerinin önünden
İnce yerinin arkasından vurmuş.
Mutluluĝu bölünüp ülker parçalanmış.
Altı ayrı köşeli Ak kaya
Gök gürüldercesine
Uğuldayıp seseler çıkarmaktadır
Ak Boz at,
Bir gözünü açmış,
Bir ayağını kaldırmış,
Tekrar kalkmış.
Altın Arıĝ canlı topuzunu
İkinci defa kaldırmış,
İkinci defa vurunca Ak Boz at,
İki ayağı üzerinde şahlanıp,
İki gözünü açıp, yine yerinden kalkmış.
Altı ayrı uçlu Ak kaya
Daha kuvvetli gürüldeyip
Daha kuvvetli uğulduyor.
Picen Arıĝ, babasının akrabası,
Yaşlı kadının kıvılcımı diye söyler.
Oniar böyle yapınca,

- Ax xayarıñ İstİne
Altın Sayzañ adaları kire oylaan:
- 445 -Ağılı çox Picen Arığ,
İzİ çox Picen Arığ,
Uluğ sabannı İdi pulğİ çoğİl.
Uluğ sağbanı İdi pasti çoğİl!
Picen Arığnıñ xolınañ
- 450 Tınnığ molattı suura tartıp parıbıxan.
Çadıpçatxan Altın Arığnıñ xırına pas parğan
Altın Sayzañ, üs xati xıyğı salabıxan,
Altın Arığnı tınnığ molattañ sapxan.
Çadıpçatxan Altın Arığnıñ
- 455 Pazın üze sapxan.
Annañ aylan kilİp, üs xati xıxırızıp,
Turıpçatxan Ax Sabdar attıñ
Pazın kize sapxan:
Köksİ añdarılıbıxan,
- 460 Pazi çeçpede salbañnap turıbıxan.
Altın Sayzañ tınnığ moladın atıp salıbıxan,
Picen Arığa çooxtap turadır:
-Kördİñ me, Picen Arığ,
Uluğ sabannı ana İdi pulğİdir,
- 465 Uluğ sağbanı İdi pastıdır!
Altın Sayzañ xıxırıp,
Ax xayadan sıx çörİbİstİ.
Picen Arığnañ İcen Arığ
Ax xayadañ sıx çörİbİskenner.
- 470 Ax xayarıñ İzİğİn çappaannar,
Aalzar tüs kilİp odırlar.
Atar tañ atçadadır,
Arığ künnİñ xarağı sığara çaçırıpçadadır.
Altı çastığ oolax olarzar
- 475 Udur oylap odıradır, oorlap, sıxtap:
-Çacalarım, xayda polğazar?
Sİrer çoxta, sooxxa toop xondım,
Sİrer çoxta, astap xondım.
Çitİre oylap kilgende,
- 480 Picen Arığ, sastañ xaap,

Ak Kayanın içine
Babaları Altın Sayzan koşarak girmiş:
Akılsız Picen Arıĝ,
Beyinsiz Picen Arıĝ,
Büyük fıçıyı öyle karıştırmak olmaz.
Büyük işe öyle başlamak olmaz!
Picen Arıĝ'ın elinden
Canlı çelik topuzu çekerek almış.
Yatan Altın Arıĝ'ın yanına gelmiş.
Altın Sayzan üç defa seslenmiş.
Altın Arıĝ'a, canlı çelik topuz ile vurmuş.
Yatan Altın Arıĝ'ın
Başını uçurmuş.
Sonra dönüp gelmiş üç defa bağırılmış.
Duran Ak Boz atın
Başını kesivermiş.
Gövdesi düşüp, devrilmiş,
Başı dirikte asılı kalmış.
Altın Sayzan canlı kılıcı yere bırakır.
Picen Arıĝ'a söyler:
Gördün mü Picen Arıĝ
Büyük fıçı nasıl karıştırılır,
Büyük işe nasıl başlanır!
Altın Sayzan bağırıp
Ak kayadan çıkivermiş.
Picen Arıĝ ile İcen Arıĝ,
Ak Kayadan çıkivermişler.
Ak kayanın kapısını kapatmışlar.
Köye doğru gelirler,
Tan atmaktadır.
Açık güneşin gözü ışık saçmaktadır
Altı yaşındaki oğlan, onlara
Doğru koşuyor, bağırıp ağlayarak:
Ablalarım nerede idiniz?
Sizler yok iken soğukta üşüyerek uyudum.
Sizler yok iken aç kalıp geceledim.
Koşup onlara yaklaşınca
Picen Arıĝ saçlarından tutup,

- Çirge ahdara slılgıbizıp,
Kirım sınğa sığara sözır parır.
Altı azır pastığ Ax xayağa
Kire sözır kilıp,
85 Tınnığ molatnañ altı çastığ oolnıñ
Pazın kizesabıxan.
Ax xanı çayılop, arığ tını üzılıp,
Altı çastığ oolax öl xalğan.
Picen Arığ, İcen Arığ Ax xayanıñ
90 İziin anda çabıxannar:
Ax xaya İziğı çox, tünüğü çox turıbıxan.
Picen Arığ, İcen Arığ, İki pice,
Irların ırlazıp, köglerñ köglezıp,
Uluğ aalğa anda inıp tüşkenner.
95 Uluğ aalğa çitkende,
Ax payzañ iblerıne çidıp,
Ax payzañ ibge kİrgende,
As-tamaxtarın turgızıp,
As-tamax çİp odırlar.
00 Picen Arığ çooxtapça:
-Çe, İcen Arığ, xan ornına xan,
Pig ornına pig amdı min polarbın.
Picen Arığ xan kisceñ
Altın çağalığ kiptı anda kizİbİsken,
05 Xan tayancañ altın tayaxtı
Anda tayanıbıxan,
Çonrıñ pazı-xanı polıbıxan,
Parça nimenİñ eezİ polıbıxan.
Kirİlp kip kispinİbİsken,
10 Sunıp suğ suspinİbİsçan.
Çonrı xatığ ülgüdeñ tudıbıxan,
Çonğa simİs malnı soxtırbınıbıxan,
Ölgen mal idİneñ azırıp;
Çaxsı kiptı kizİrtpinİbİsken.
15 Çon sidik çurttı çurtap, çobalıbızıbıxan.
Pır kün irten Picen Arığ,
Altın çağalığ kibİn kizİp,
Altın tayağın tayanıp,

Yere iterek düşürüp
Kirim tepesine doğru sürükleyip getirir.
Altı ayırık uçlu Ak Kayanın
İçine sürükleyip
Canlı, çelik kılıçla altı yaşındaki oğlanın
Başını kesivermiş.
Ak kanı akıp, temiz ruhu çıkıp
Altı yaşındaki oğlan ölmüş.
Picen Arığ, İcen Arığ, Ak kayanın
Kapısını o zaman kapatmışlar.
Ak Kayanın kapısı ve bacası yokmuş
Picen Arığ, İcen Arığ iki kızkardeş,
Şarkılar, türküler söyleyip,
Büyük köye doğru inmeye başlamışlar.
Büyük köye gelince,
Ak, güzel evlerine yaklaşır,
Ak, güzel evlerine girince,
Yemek hazırlayıp
Yiyip içmeye başlamışlar.
Picen Arığ söyler:
Tamam İcen Arığ, Hanın yerine han,
Beyin yerine bey şimdi ben olurum.
Picen Arığ, Hanın giydiği,
Altın yakalı elbiseyi orada giymiş.
Hanın dayandığı bastona,
Orada dayanmış.
Halkın başı, hanı oluvermiş,
Bütün herşeyin sahibi oluvermiş.
Gerilip kıyafetini giymemiş,
Elini uzatıp su almamış.
Halkı sert idaresiyle yönetiyormuş.
Halka semiz hayvanı kestirmemiş,
Ölmüş hayvan etiyle besleyip,
Güzel kıyafet giydirmemiş.
Halk zor bir hayata mecbur olmuş.
Birgün sabahieyin Picen Arığ,
Altın yakalı kıyafetini giyip,
Altın bastonuna dayanarak

- Ax payzañ ibdeñ sıx kilgen.
 520 Ax payzañ ibniñ alında turıp,
 Çirniñ üstün xarap turça.
 İdi turıpçatxanda,
 Tığır paarında xanat tabızı hoolazıp,
 Xurğun tabızı kögles kilir.
- 525 Picen Arığ kör turza:
 Xara Xusxunnañ Ala Xusxun uçux kilirler.
 Xara Xusxun-ırgek xusxun,
 Ala Xusxun-tızı xusxun.
 Ala Xusxun xarxlap tapsap kilçe:
- 530 -Sin Xara Xusxun,
 Nimeni piledirsñ,
 Nimeni köredirsñ?
 Xara Xusxun xarxlap kilçe:
 -Min sin nimespñ,
- 535 Barça nimeni körerger,
 Barça nimeni pilerge,
 Pazox nimeni kör saldıñ?
 Ala Xusxun, tızı xusxun çooxtap kilçe:
 -Köredirsñ me, Picen Arığ,
- 540 Xannın-pigñin ödir salıp,
 Altın çağalığ kip kizibisken,
 Altın tayağın tayanıbıxan.
 Kızıdeñ dee uyatpırı, xaydi turçadır,
 Xan ornına xan polıp,
- 545 Pig ornına pig polıp,
 Pozınıñ çurtına
 Pozı xara sağınıp çurtaçadır.
 Picen Arığ olarnıñ çooğın oñarılalğan:
 -Adır, toxta, xusxunnar.
- 550 Min sیرهdek xusxunnarnı köp körçenmñ.
 Picen Arığ kögdeñ artıx köglebisken,
 İrdañ artıx ırlabıxan.
 İki xusxun, uçux polbin ,
 Aylaxtanıp çabırıııp.
- 555 Picen Arığnıñ xırına tüs kelgenner.
 Picen Arığ, İki xusxınıñ tudıp,

Beyaz, güzel evden çıkıvermiş.
Beyaz, güzel evin önünde durup,
Yeryüzüne bakıp durur.
Öyle dururken,
Göğün derinliklerinden kanat sesi duymuş,
Knadın tiz sesi ezgi gibi dökülüyormuş.
Picen Arıĝ bakar ki,
Kara kuzgunla ala kuzgun uçuş geliyor.
Kara kuzgun ,erkek kuzgun;
Ala kuzgun , dişi kuzgun.
Ala kuzgun gak gak diyerek geliyor.
Sen, Kara kuzgun
Neleri bilirsin?
Neleri görürsün? demiş.
Kara kuzgun öterek geliyor:
Ben, sen değilim.
Bütün şeyleri görmek isterim.
Her şeyi görmek isterim.
Yine neleri gördün?
Ala dişi kuzgun, söyler:
-Görüyor musun, Picen Arıĝ,
Hanını, beyini öldürüp,
Altın yakalı kıyafetini giyinmiş.
Altın bastona dayanmış.
İnsanlardan utanmadan, nasıl da duruyor.
Hanın yerine han olup,
Beyin yerine bey olup,
Kendi hayatı hakkında
Kötü düşünerek yaşıyor.
Picen Arıĝ onların sözlerini anlamış:
-Ha, durun kuzgunlar.
Ben sizin gibi kuzgunları çok görmüştüm.
Picen Arıĝ güzelden daha güzel şarkı söylemiş,
Daha güzel terennüm etmiş.
İki kuzgun, uçamadan,
Dönerek aşağı inip,
Picen Arıĝ'ın yanına düşmüşler.
Picen Arıĝ, iki kuzgunu tutup,

- Ax payzañ ibge kir kelgen.
 At çamçılaçañ çamçıdañ
 İki xusxınnı soğıbısxan.
 560 İki xusxınnıñ tügı
 İbge toldıra çayıl turadır.
 Soxxan soxxan, Picen Ariğ odır salğan,
 İki xusxun mayıl parğan,
 Axsıların açıp odırlar.
 565 Picen Ariğ çooxtapça:
 -Sırer, İki xusxun çirniñ üstün
 Aylandıra uçux çöredırzer,
 Pıree çirde minı alar
 Uluğ alıptı körgezer be?
 570 Xara Xusxun çooxtapça:
 -Ya, Picen Ariğ, körgebıs.
 Sariğ sınınıñ altı çirde,
 Sariğ talay suğ xazı çirde,
 Xadarğan malıñ eezı,
 575 Xalıx çonınıñ xanı-pigı,
 Üs ulağlığ ax saraattığ Alıp Saaday
 Uğaa uıuğ, alıp kızı.
 Sinı alar alıp-ana dı poiar.
 Alıp Saadayğa xannıñ-pignıñ xıstarı
 580 Pararğa xına çoğıl, kipsıs alıp.
 Picen Ariğ çooxtapça:
 -Mağaa sılii kirek çoğıl,
 Alıp küstıg le polza, pararbın.
 Çe, sin, Xara Xusxun,
 585 Alıp Saadaynıñ çirine çör kil.

Güzel ve beyaz eve girmiş.
At kamçısıyla,
Kuzgunlara vurmuş.
Kuzgunların tüyü
Evin her tarafına saçılmış.
Vurmuş, vurmuş, Picen Arığ oturmuş,
Kuzgunlar bitkin hâlde,
Ağızları açık yatmışlar.
Picen Arığ der:
Siz iki kuzgun yerin üzerinde
Döne döne uçuyorsunuz,
Herhangi bir yerde beni alacak
Ulu alpi gördünüz mü?
Kara kuzgun der:
-Evet Picen Arığ, gördük,
Sarı Dağın eteklerinde,
Sarı Denizinin kıyısında,
Yetiştirilen malın sahibi,
Halkın, ahalinin hanı, beyi,
Üç ulaklı, ak, sarı atlı Alp Saaday
Çok büyük kahramandır.
Seni alacak kahraman işte odur.
Han ve bey kızları, Alp Saaday'a
Çok çirkin alp olduğundan, varmazlar.
Picen Arığ, der:
-Bana yakışıklısı lâzım değil,
Alp sadece güçlü olursa, ona varırım.
Fakat, sen, kara kuzgun,
Alp Saaday'ın olduğu yere gidip gel.

- Alıp Saaday pu çirge kilzîn.
Çooxtirziñ, Picen Ariğ xıs
Sinı xıgırtıpçadır tıp.
Üs küneñ aylanarziñ.
590 Üs küneñ aylan polbazañ,
Ala Xusxun ineyññññ
Pazın kize saap, sığara tastabızam.
Üs küneñ aylan kilzeñ,
Xoy soğıp, azırap, pozıdam.
595 Xara Xusxun azağına tüşken:
—Picen Ariğ, min üs küneñ aylanam,
Ala Xusxunni çir ödirbe!
Picen Ariğ Xara Xusxunni pozıdıbıxan.
Picen Ariğ Xara Xusxunniñ ıraxı çirde
600 Xanat tabızı xoolap,
Xurğun tabızı köglep parıbıxan.

Alp Saaday buraya gelsin.
Söyle, Picen Arıĝ Kız,
Seni çağırıyor diye.
Üç gün sonra dönersin,
Üç gün içinde dönmezsen,
Ala kuzgun hanımının,
Başını kesip dışarıya atarım.
Üç gün içinde dönüp gelersen,
Koyun kesip, yemek verip,sizi salarım.
Kara kuzgun, ayaklarına kapanmış;
-Picen Arıĝ, üç günde dönemem,
Ala kuzgunu öldürme!
Picen Arıĝ, kara kuzgunu bırakmış,
Uzaklarda, kara kuzgunun,
Kanat sesi duyulmuş,
Tiz sesler çıkarak uzaklaşmış.

- Ala Xusxunniň moynına pağ palğan salıp,
 Picen Arıǵ çooxtapça:
 —Xara Xusxun iriň üs küneň kilbeze,
 605 Pazıñ kize saap, sıǵara tastabızam.
 Ala Xusxunniň xaraǵı tazırayıp,
 Paǵda odırıbıxan.
 Xara Xusxun parıp,
 Üs künge çit parğan.
 610 Üziñci küñinde
 Xara Xusxun anda çitken,
 İzik alnında odıra tüşkende,
 Picen Arıǵ İzik azıbıxan.
 Xara Xusxun kir kilgen,
 615 Mayıl parğan, xanadınıñ çüǵi ürep parğan.
 Picen Arıǵ surça:
 —Parǵañ çiriñe çittin me, Xara Xusxun?
 Xara Xusxun çooxtapça:
 -Alıp Saadayniñ çirinde poldım,
 620 Alıp Saaday üs küneň
 Sıřerniñ çiriñerge çider.
 Piçen Arıǵ İki xusxunı,
 Anda pozıdıbıxan.

Ala kuzgunun boynuna ip bağlayıp,
Picen Ariğ, der:

-Kocan kara kuzgun üç günde dönmezse,
Başını kesip dışarı atarım.

Ala kuzgunun gözü korkuyla açılıp,
Bağlı olarak oturmuş.

Kara kuzgun gittikten sonra,
Üç gün olmak üzereymiş.

Üçüncü günde,

Kara kuzgun oraya ulaşmış,

Kapının önüne konduğu zaman,

Picen Ariğ kapıyı açmış.

Kara kuzgun geri gelmiş,

Yorulmuş, kanadının tüyleri örselenmiş.

Picen Ariğ sorar:

-Gittiğin yere ulaştın mı, kara kuzgun?

Kara kuzgun der:

Alp Saaday'ın yurduna gittim,

Alp Saaday üç güne kadar,

Sizin yurdunuza gelir.

Picen Ariğ, iki kuzgunu,

O zaman salıvermiş.

- Xara Xusxun Ala Xusxunni,
 625 Soğıp, saap parça:
 —Paza soonda çarir-çarabas
 Çooxtı çooxtanma,
 Tiliñ xısxa tut.
 Ala Xusxun xarğança:
 630 Paza İdi pır dee çooxtanmaspın.
 ...Olar parıbxan soonda,
 Picen Ariğ, İcen Ariğ üzinci küninde
 İrtengi tamax çip odırlar.
 Picen Ariğ çooxtapça:
 635 —Püüngİ künde pıske aalcı kilerge tur
 İdi çooxtap turğanda,
 Iraxxı çirde aran-çula at,
 Tığirep, oylap kilir,
 Pularniñ çirınzer sabılıp odır.
 640 Picen Ariğ çooxtap odır:
 —Çe. İcen Ariğ, aalcı kilir.
 Aalcı kİR kilze,
 Stolğa aarlığ tamaań turğızarıñ.
 Aalcını stolğa odırtıp,
 645 Aarlap, çestirziñ,
 Min aalcıdañ xada stolğa odırabın.
 Arağa-xımızıñ pıske çitirerziñ,
 Aalcıdañ min arağa İzerbiñ.
 Sin pozıñ arağa, xımız İspes polarziñ.
 650 Aalcıdañ min çooxtazarbın,
 Sin, kör, tapsaba,
 Siniñ sağızın ağılax,
 Aalçıdañ çooxtas pİbessİñ.-
 Olar İdi çooxtazıp,
 655 Çooxtarı toozil turğanda,
 Aaldağı çonı ulğun-sulğun polıbxan:
 -At aspax çirdeñ at azıp odır,
 Alıp aspax çirdeñ alıp azıp odır.-
 Uluğ aalrı aralı
 660 Attıñ tığirti tığirep pastır parir.

Kara kuzgun, ala kuzgunu,
Vurarak, ite kaka gider:
-Bir daha olur olmaz
Konularda konuşma,
Dilini kısa tut.
Ala kuzgun beddua eder:
Bir daha öyle konuşmayacağım.
...Onlar gittikten sonra,
Picen Arıĝ ile İcen Arıĝ üçüncü gün,
Sabah kahvaltısını edip oturuyorlardı.
Picen Arıĝ, der:
Bu gün bize misafir gelecektir.
Öyle konuşup dururlarken,
Uzaktarda aran-çula at,
Koşarak gelir,
Onların olduĝu yere yaklaşır.
Picen Arıĝ söyler:
-Haydi, İcen Arıĝ misafir geliyor.
Misafir içeri girince,
Masayı güzel yemeklerle donatırsın.
Misafiri sofraya davet edip,
Ağırlayıp, ikrâm edersin,
Ben misafirle sofraya oturacağım.
Bize rakı ve kıımız verirsin,
Misafirle ben içerim.
Sen rakı ve kıımız içmeyeceksin.
Misafirle ben konuşacağım,
Bak, sen sakın konuşma,
Senin düşüncen daĝınık,
Misafirle konuşamazsın.
Onlar öyle konuşup,
Sohbetleri sona erince,
Köydeki halkı harekete geçirmiş:
-Atın aşmadığı yerden at aşarak,
Alpın aşmadığı yerden alp aşarak,
Büyük köyün içinden geçerek,
Geliyor, atının nal sesleri duyularak.

- Ax payzañ ibniñ alında,
 At palğacañ çeçpede toxtapça.
 Aran-çula attıñ molat suğluğı xoolapça,
 Alıp kızıñın molat İzeñezİ soolapça.
- 665 Altın xaalxa azılıbıxan,
 Alıp kızı, eelip, pügülp, kır kilgen.
 İzen sala izen tıp tur,
 Mindı sala mindı tıp tur.
 İzen-mindı irtkende, odır salğan.
- 670 Picen Ariğ körıp odır,
 Alıp Saaday uluğın tın uluğ alıp,
 Püdzı uğaa kipsıs:
 İretke purunıq, sotka sıraylıq.
 İcen Ariğ stolın tartıbıxan,
- 675 As pazına as turğızıbıxan,
 Suğ pazına suğ turğızıbıxan,
 Alıp Saadaynı stolğa odırtıbıxan,
 Picen Ariğ altın çağalıq
 Kibın kis salğan,
- 680 Altın tayağın tayanıp,
 Tur kilip, aalcıdañ stolğa odırıp,
 As-tamax çip odırlar.
 İcen Ariğ araçon as turğızıbıxan,
 Altın çirçee urıp,
- 685 Alıp Saadayğa arağa tutça.
 Alıp Saaday çooxtapça:
 -İcen Ariğ, pozıñ alıbıs,-tıpçe.
 -Çox, min arağa İze çoğılbın,-tıpçe.
 Alıp Saaday çooxtapça:
- 690 -Xaydağ daa polza, sin ibniñ eezı,
 Sin urun İspeende, min xaydı İzbızem,
 Xaydağ-xaydağ aziñar,
 Pozıñar purun alıp, İzbızıñer.-
 İcen Ariğ arağazın İzbısken.
- 695 Annañ andar Alıp Saaday İzip odır.
 Alıp Saaday çooxtapça:
 -Sin, Picen Ariğ,

Beyaz, güzel evin önünde,
Atın bağlandığı direğin yanında duruyor.
Aran-çula atın çelik gemi şakırıyor,
Yiğidin çelik üzengisi tıngırıyor.
Altın giriş kapısı açılmış,
Yiğit, eğilip, bükülerek içeri girmiş.
Selâm verip, selâmlaşmış,
Merhaba deyip, merhabalaşmış.
Selâmlaştıktan sonra, oturmuş.
Picen Arığ bakıyormuş,
Alp Saaday en büyük yiğitmiş.
Bedeni çok hantal ve iriymiş:
İri burunlu, çopur yüzlüymüş.
İcen Arığ sofraya açmış,
Yemek üzerine yemek koymuş,
Su üzerine su koymuş,
Alp Saaday'ı sofraya oturtmuş,
Picen Arığ altın yakalı
Kıyafetini giyinmiş,
Altın bastonuna dayanıp,
Kalkıp, misafirle sofraya oturup,
Yemek yiyerek oturmuşlar.
İcen Arığ, yemek koymuş,
Altın bardağa koyup,
Alp Saaday'a rakı sunmuş.
Alp Saaday der:
-İcen Arığ, sen de al.
-Hayır, ben rakı içmem, der.
Alp Saaday der:
-Ne de olsa, sen ev sahibisin,
Sen içmedene, ben nasıl içebilirim,
Nasıl, nasıl yiyebilirim.
Kendiniz önce alıp içiniz.
İcen Arığ rakısını içmiş.
Ondan sonra Alp Saaday içmiş.
Alp Saaday der:
-Sen Picen Arığ,

- Minî xaydağ kirek, xaydağ tarix xıgırttıñ?-
Picen Ariğ çooxtapça:
- 700 -Sin, Alıp Saaday, alıp kızıñ.
Pıstıñ alıp-külük çoğıl,
Sin pıstı tastabin,
Körıp-xayıp çurtap odır.
Min sinî annañar xıgırtxam.-
- 705 Alıp Saaday paza nime çooxtabaan.
İcen Ariğ arağazın ülepçedir.
Pozi izibögışçetken,
İcen Ariğ iziribısken,
Alıp Saadaynıñ alınına turıp, ırlabısxan:
- 710 -Picen Ariğ minıñ çacam
Uğaa çaxsı xıs polcañ.
Alar polzañ alıbıs sa, Saaday,
Picen Ariğ çacamnı alıbıs sa,
Picen Ariğ minıñ çacam
- 715 Uğaa sıllıg xıs polcañ.
Alar polzañ, Alıp Saaday,
Alıbıs, çurtabıs.-
Alıp Saaday stoldañ turıbısxan,
Pörk-meleynı kiskan,
- 720 Anımçox taa tibin, sıx çörıbısken.
Picen Ariğ, İcen Ariğ tuñmazın
Ügürelig ayaxtañ pazına sapxan.
Ayağın çara saap, İcen Ariğ pray
Ügüre polıp odırıbısxan:
- 725 -Xaydi çooxtaam min sağaa,
Arağa İspe tıp.-
Picen Ariğ ax payzañ ibdeñ sığıp kilze,
Alıp Saaday uluğ aalını aralap parçadır.
Picen Ariğ anı kör turçadır.
- 730 Altın arçol ax pladın
Pulğan, köglep tur.
Alıp Saaday, Altay sınğa
Ortı Olığ tusxa çit parıp.
Soonzar aylanıp körıbısse,

-Beni, ne sebeple, bir öfkeyle çağırдын?

Picen Arıĝ der:

-Sen, Alp Saaday, yiĝit adamsın.

Bizde alp, bahadır insan yok,

Sen, bizi bırakma,

Bizi himaye ederek buraya yerleş.

Ben seni onun için çağırđım.

Alp Saaday, fazla konuşmamış.

İcen Arıĝ rakıyı sırayla ikrâm ediyor,

Kendisi de içiyormuş.

İcen Arıĝ, sarhoş olmaĝa başlamış,

Alp Saaday'ın karşısında şarkı söylemiş:

-Picen Arıĝ benim ablam,

Çok güzel kızdır.

Evlenmek isterseniz, alın onu Saaday,

Picen Arıĝ Ablamı alın,

Picen Arıĝ benim ablam,

Çok güzel kızdır.

Alacak olursan, Alp Saaday,

Al, buraya yerleş.

Alp Saaday sofradan kalkmış,

Börkünü giyinmiş, eldivenini takmış,

Vedâlaşmadan çıkıp gitmiş.

Picen Arıĝ, kardeşi İcen Arıĝ'ın

Başına, çorbalı tabakla vurmuş.

Tabak kırılmış, İcen Arıĝ, bütünöyle,

Çorbaya batıp oturmuş.

-Ne demiştim ben sana,

Rakı içme, dememiş miydim?

Picen Arıĝ, güzel, beyaz evden çıktığında,

Saaday, büyük köyün içinden gitmektedir.

Picen Arıĝ onu görür.

Altın işlemeli, beyaz eşarbını

Sallayarak, şarkı söyler.

Alp Saaday, Altay daĝına,

Orta Olıĝ'a doğru yaklaşmış.

Arkasına dönüp bakmış ki,

- 735 Picen Arıĝ xıs
Ax payzañ ibniñ alnında turça,
Uĝaa siliĝ körln tur.
Paza körbin, çörbişken.
Altay sınırıñ üstüne six parıp.
- 740 Adın toxtadıp, aalzar kör turza,
Ax payzañ ibniñ alnında
Picen Arıĝ xıs uĝaa siliĝ,
Uĝaa arıĝ körin tur.
Alıp Saaday saĝın turıbıxan:
- 745 -Aĝılım azıp, izim irtip
Mındaĝ arıĝ, mındaĝ siliĝ nimeni
Ayabin, xay parçadır polarbin?-
Aran-çula adın aylandıra tartıp,
Uluĝ aalĝa in tıs kilir.
- 750 Uluĝ aalrı aralı kilgen,
Picen Arıĝa çidip, attañ tüze segirgen.
İzen me, mindi be tip,
Pis salaa tudis turadırlar.
-İzim irt parĝan ma,
- 755 Aĝılım as parĝan ma,
Sindeg kizini albaanda,
Xaydaĝ kizi alarbin.-
Eek-moyın alızıbıxannar.
Picen Arıĝ arĝal çonĝa
- 760 Ülgü-çarĝı salıbıxan:
Uluĝ toy polzın, uluĝ çirĝal polzın!
Çon çılıp, uluĝ toy pastabıxan.
Altın Sayzañ apsax adaları
Anda kilgen, çooxtapça:
- 765 -Çe, Picen Arıĝ, İcen Arıĝ,
Uluĝ kirekti püdir turzar,
Uluĝ saĝbanı pastap turzar.
Çe xacan-xacan polza,
Uluĝ sidik körçederzer.
- 770 Çe min, çirniñ üstü çalbox,
Xannañ xanĝa, pigdeñ pige,

Picen Arıĝ Kız,
Güzel, beyaz evin önünde duruyor,
Çok güzel görünüyormuş.
Bir daha bakmadan yürümüş.
Altay daĝının üzerine çıkmış,
Atını durdurup, köye bakar ki,
Beyaz, güzel evin önünde
Picen Arıĝ Kız, çok güzel,
Çok hoş görünüyor.
Alp Saaday, durup düşünmüş:
-Aklım şaştı, fikrim karıştı,
Böyle hoş, böyle güzel kimseye
Acımadan, nereye gidiyorum, acaba?
Aran-çula atının başını çevirerek,
Büyük köye doğru iner.
Büyük köyün içinden geçer.
Picen Arıĝ'a yaklaşıp, attan inmiş.
Merhaba, selâmlar, deyip,
Tokalaşmışlar.
-Aklımı mı kaçırdım,
Aklım mı azaldı,
Senin gibi birini almayı da,
Kimi alacağım.
Sarmaş dolaş olmuşlar.
Picen Arıĝ, bütün halka,
Ferman vermiş:
Büyük düĝün, büyük şenlik olsun!
Halk toplanmış, büyük düĝün başlamış.
Yaşlı babaları Altın Sayzan
Oraya gelmiş, demiş ki:
-Tamam, Picen Arıĝ ve İcen Arıĝ,
Büyük bir iş yapıyor,
Büyük işe kalkışıyorsunuz.
Fakat, bir gün gelir,
Çok büyük zorluklarla karşılaşabilirsiniz.
Ancak ben, geniş yeryüzünde,
Handan hana, beyden beye,

- Çalçı polıp çörçedem.
Öler tuzım çitse,
Pıree xan çirinde ölbepın me ze.-
775 Altın Sayzañ apsax ol çirdeñ,
Xaraağı tünde xazıp-tizıp çörübısken.
Xalıx çon, olarnı körıp,
Toy daa ider köññilerı çox,
İki-üs kündök toy toozıl parğañ.
780 Uluğ-turuğ apsaxtar çooxtaşadır:
-Picen Ariğ, İcen Ariğ, İki pice,
Çurtıbıstı saybabızarğa çör.-
Picen Ariğ Alıp Saadaydañ surça:
-Çe, Alıp Saaday, pu çirde çurtırbıs pa,
785 Siniñ çiriñe közerbıs pe?-
Alıp Saaday çooxtapça:
-Alıp kızı kızı çirinde çurtı çoğıl,
Miniñ çirimzer pararbıs.-
Picen Ariğ çooxtapça:
790 -Çazı çirde mal xalbazın,
Een çirde is xalbazın:
Alıp Xanniñ xadarğan malın
Süre parar kirek,
Xalıx çonın siniñ çiriñe
795 Ala parar kirek.-
Anda tirinibıskenner.
Attarın izerlebıskenner.
Alıp Xanniñ xacannañ çığan
İzın-sibin atxa-piige çüktebıskenner.
800 Uluğ çürttı anda unadıbıxannar,
Xalın çürttı anda talabıxannar.
Xalıx çon uluğ sııtxa tüzibısken,
Uluğ-turuğ kirñler udurlaşadır:
-Çiribısteñ parbaspıs.

Hizmetkâr olarak yaşayabilirim.
Ölüm zamanım gelince,
Herhangi bir hanın yurdunda mı öleceğim?
Yaşlı Altın Sayzan, oradan,
Karanlık gecede kaçmış.
Olanları gören büyük halkın,
Düğün yapacak isteği kalmamış.
İki, üç günden sonra düğün sona ermiş.
Yaşlı başlı adamlar, şöyle konuşmuşlar:
-Picen Arıĝ ile İcen Arıĝ, iki kız kardeş,
Hayatımızı, düzenimizi bozacaklar.
Picen Arıĝ, Alp Saaday'a sorar:
-Peki, Alp Saaday, burada mı oturacağız,
Senin ÷lkene mi taşınacağız?
Alp Saaday, der ki:
-Alp insan,başkasının yurdunda oturmaz,
Benim ÷lkeme gideceğiz.
Picen Arıĝ der:
-Vadilerde hayvan kalmasın,
Boş yerlerde birşey kalmasın.
Alp Han'ın yetiştirilmiş malını
Oraya götürmek gerek,
Büyük halkı, senin ÷lkene
Götürmek gerek.
O zaman, hazırlanmaya başlamışlar.
Atları eyerlemişler.
Alp Han'ın çok eskiden beri biriktirdiği
Serveti, ata, kısraca yüklemişler.
Düzenli hayatı o zaman bozmuşlar,
Zengin ÷lkeyi talan etmişler.
Halk, ağıt yakıp, ağlamış, yas tutmuş,
Yaşlı adamlar karşı çıkmışlar:
-Toprağımızdan ayrılmayız.

- 805 Ödîrer polzaar, ödîrîner.-
Udurlasxan apsax-ineylernî
Alıp Saaday, Picen Arıĝ,
Xılısnañ kize saap, ödîribîzedîrler.
Purunnañ talalbaan uluĝ çurt
- 810 Anda talal turadır.
Uluĝ asxırlar, öörlerîñ sürdîrbin,
Udurlazıp, oylasçadadır.
Uluĝ asxırlarnı
Uxnañ atıp, ödîr turlar.
- 815 Uluĝ puĝalar, İnek malnı sürdîrbin,
Udurlasçadadırlar,
Uluĝ puĝalarnı xılısnañ ödîre saap turadırlar.
Ûs küñge sıĝara uluĝ xıyĝı polĝan,
Ûzİncİ küñîñ irikteñ irik çox,
- 820 Xadarĝan mal, xalayıp, çörîbîsken.
Xalıx çon, kileyip, çörîbîsken.
Altay sinnı xalıx çon
Orlaza-sıxtaza asxlabıxan.
Altay sinnıñozarında, ax çazaa
- 825 Çaya tüzİp, asxırılıĝ çılĝılları,
Kİstezİp, parĝlapçadadır.
İnektİĝ puĝaları, mustazıp, parĝlapçadadır,
Arĝal çonı uluĝ sıtta parĝlapçadadır.
Çol çideelbes kirİ mallarnı,
- 830 Çolda çoo sapxılap parçalar.
Çol çideelbes kirİ-xuru apsax-ineylernî,
Aĝastıñ salaazın ege tartıp,
Ekterİneñ İlgİlep parçadadırlar.

İsterseniz öldürün.
Karşı çıkan yaşlı adam ve kadınları
Alp Saaday ve Picen Arıĝ,
Kılıçla vurup, öldürmüşler.
Önceden talan edilmeyen büyük ülke,
O zaman yağmalanmış.
Büyük aygırları, öbür aygırların naklini
Engelleyerek, dört nala koşan,
Büyük aygırları,
Okla vurup öldürmüşler.
Büyük boğalar, ineklerin götürülmesini
Engellemekteymişler.
Büyük boğaları da kılıçla öldürmüşler.
Üç gün boyunca büyük karışıklık olmuş.
Üçüncü günde, istese de, istemese de,
Yetiştirilen hayvan, boyun eğip gitmiş.
Halk, istemeye istemeye gitmiş.
Altay dağını halk,
Ağlaya, sızlaya aşmış.
Altay dağının ardında, ak vadi,
Yayılmakta, aygırlı yıkları
Kışneyerek gitmekteymiş.
İnekli boğaları, möleşerek gitmekteymiş.
Büyük halk, matem içinde gitmekteymiş.
Yolda gidemeyen hayvanları,
Öldürerek gidiyorlarmış.
Yürüyemeyen yaşlı erkek ve kadınları,
Ağacın dalını eğip,
Çenelerinden asarak gidiyorlarmış.

- 835 Olar paribisxan soonda,
 Üs xulas sunniğ xuu püür
 Altay sınırıñ üstüne sığara
 Oylap tüşken.
 Oñnap-sınap körİbİsse,
 Uluğ çurt unal xalğan,
 840 Oçıx oydarił xalğan,
 Tünük tünđerİl parğan.
 Ax talay suğ een çirde
 lılap-soolap axça.
 Xuu püür tırlada silğİnİbsken,
 845 Xuu İney anda tura tüşken.
 Altay sınırıñ üstünde odırıp,
 İki ustuğın sabınıp, oorlapça:
 -Xayran minİñ aarlığ çurtım
 Xaydi talal xaldı polar?
 850 Xayran minİñ silğ çurtım
 Xaydi izel xaldı polar?
 Pu çirdeñ parıp,
 Alton çılğa çitire çördİM.
 Xayranox çaxsı çurtım
 855 Xaydi puzul pardı?
 Xaydağ noo nime taladı polar?
 Kör tee kilimdek.-
 Püür teerizi xuyağın kizİp,
 Xuu İney xadarğan malnıñ,
 860 Xalıx-çonniñ çolına kİrİp,
 Xalıx salıp oylap parir.
 Altı xırnı azıra oylaan,
 Çitinci xırına sığara oylap kilze,
 Xadarğan mal, xalıx çon
 865 Ax çazıda sürİgde parir.
 Xuu İney, İki xarağı çox
 Xıs pala polıp, oorlap-sıxtapça:
 -Xabırğadañ xayızarı parlar,
 Xayızıp-körİzİp parğlapçadadır.

Onlar gittikten sonra,
 Üç kulaç boyundaki bozkurt,
 Altay dağının üstüne çıkıp,
 Koşmuş.
 Dikkatli bakıp anlamış ki,
 Ulu ülke darmadağın olmuş,
 Ocak yıkılmış,
 Bacası göçmüş.
 Ak Denizin suyu sahipsizce,
 Şırıldayıp akıyor.
 Bozkurt hırlayarak silkinmiş,
 Huu İney adlı yaşlı kadına dönüşmüş.
 Altay dağının üzerinde oturup
 İki dizine vurarak haykırıyormuş:
 -Benim aziz, kıymetli yurdum,
 Nasıl dağılmış olabilir?
 Benim aziz, güzel yurdum
 Nasıl darmadağın olabilir?
 Buradan gidip,
 Altmış yıl kadar dolaştım.
 Aziz, güzel yurdum
 Nasıl yok oldu?
 Nasıl bir şey onu viran etti?
 Haydi bakalım.
 Kurt derisini, zırhını giyinip,
 Huu İney, yetiştirilen malın ve
 Halkın yoluna girip
 Adım atarak koşar.
 Dağın altı yamacını aşarak geçer,
 Yedinci yamaca gelince,
 Yetiştirilen malın ve halkın.
 Ak vadide gitmekte olduğunu görür.
 Huu İney, iki gözü görmeyen
 Kız çocuğuna dönüşüp, ağlayarak der ki:
 -El ele verip, gidiyorlar,
 Biribirini koruyup gözeterek gidiyorlar.

- 870 Xabırğadañ xayarı çox,
Xarağı çox pozım, xaydar param?
Tustañ turızarlıqlar,
Turızıp-körizlp parğlapça...
Körcee-xaraağı çox pozıma
- 875 Noo nime turızar?-
İdi oorlap-sıxtap turğanda,
Çon arazınnañ pır iney kızı
Sığara oylap kilgen.
Alay palam çat xaldi ba tıp,
İney kızı çitire oylap kilgen.
- 880 -İzen me, mindı be, Xuu İney,-tıpçe.
-İzenök, mindök, İney Kökçin,-tıpçe.
-Sın Xuu İney, xaydağ çirde
Pıdı çit çör kildin?-
- 885 Xuu İney çooxtapça:
-Xaydağ çirde çörer polğam.
Xannañ xanğa, pigdeñ pige çördim.
Pu çirdeñ parıp,
Alton çılğa çit pardım,
- 890 Alton çılğa çitkence.
Alton irge parğabın,
Alton irniñ çaxsızın pir dee körbedim.
Xayran minin çaxsı çurtım
Xaydağ nime talap parir?-
- 895 İney Kökçin çooxtapça:
-Xaydağ noo nime talir polğan,
Picen Arığ, İcen Arığ, İki pice,
Postarının çurtın
Postarı talap parir.-
- 900 Xuu İney çooxtapça:
-Altı azır pastığ Ax xaya İstinde
Altın çilinnıg Ax Sabdar attın
Tını am daa kırbeen polar,
Altın Arığ xıstın tını
- 905 Am daa kırbeen polar.-
İney Kökçin çooxtapça:
-Picen Arığ, İcen Arığ, İki pice,

Bana destek olacak kimse yok,
Görmeyen biriyim, nereye gideyim?
Biribirine yardım edebilenler,
Biribirilerini koruyup kollayarak gidiyor...
Gözü görmeyen bana,
Kim yardımcı olacak?
Böyle bağıırıp ağlarken,
Halkın arasından yaşlı bir kadın,
Çıkarak koşup gelmiş.
Yoksa benim yavrum mu kaldı diye,
Yaşlı kadın koşarak gelmiş.
Huu İney, merhaba, selâmlar, der.
İney Kökçin, merhaba, selâmlar, diye karşılık verir.
Sen Huu İney, böyle nerelere,
Kaybolup gittin?
Huu İney cevap verir:
Nerede gezeceğim,
Handan hana, beyden beye dolaştım.
Buralardan gidip,
Altmış yıl kadar dolaştım,
Altmış yıl boyunca,
Altmış erkekle evlendim,
Altmış erkeğin arasında iyisini hiç görmedim.
Benim aziz ve güzel yurdumu,
Nasıl birşey böyle viran etti?
İney Kökçin cevap verir:
Ne viran edecek,
Picen Arığ ve İcen Arığ adlı iki kız kardeş,
Kendi yurtlarını,
Kendileri viran ettiler.
Huu İney şöyle der:
Altı ayrı, sivri uçlu Ak kayanın içinde
Altın yelesi Ak Boz atın
Ruhu henüz bedenine girmemiş,
Altın Arığ Kızın ruhu,
Henüz bedenine girmemiş.
İney Kökçin şöyle der:
-Picen Arığ ve İcen Arığ, iki kız kardeş,

- Altın Arıǵnı, Ax Sabdar attı
 Xaçanox ödir salǵannar.-
- 910 Xuu İney çooxtapça:
 -Çe, İney Kökçin,
 Prayzın istim, prayzın pıldım.
 Çe, sin par çonnañox xada-pirge.
 Min nandıra par körim.-
- 915 İney Kökçin çonnañox soonañ çörİbİsken.
 Xuu İney, xuu püür teerİzİ xuyaǵın kizİp,
 Nandıra oylap kilir.
 Altı xırnı azıra oylap,
 Altay sınǵa sıǵara oylaan.
- 920 Altay sınıñıñ üstüneñ
 Een çurttı xarap kör tur.
 Een çurtta Xara xula at turça.
 İzerİN al salǵan, tirİ tıǵır paarına,
 Pulut çİli, sıx tur.
- 925 Alıp kizİ, izerİN çastanıp,
 Çadıpçadır.
 Xuu püür anı pİlip polbin turıbıxan.
 Een çurtsar indire çort kilgen.
 Atar polza, am atsın,
- 930 Ödirer polza, ödirİbİssİN:
 Alıp kizİNİ, iraxtın
 Aylandıra, çort parir.
 PİR aylandıra ibİR kilgen.
 Atxanı, sapxanı çoǵıl.
- 935 Xuu püür, pİze dee, pİlbeeçİk,
 Körze dee, körbeeçİk.
 Xırında çörgende,
 Alıp kizİ tapsabıxan:
 -İce kizİ, Xuu İney, nimenİ oñnap,
- 940 Nimenİ sınap çörçedİRzİN?-
 Xuu İney çoçaanınañ, segİR salıbizıp,
 Sın pozına kirİp, tura tūsken.
 Xuu İney çooxtapça:
 -Minİ İce tir kizİ çoǵıl,
- 945 Sin xaydaǵ nime pol pardıñ?-

Altın Arıĝ'ı ve Ak Boz atı,
Çok önceden öldürmüşler.
Huu İney şöyle der:
-Tamam, Kökçin İney,
Herşeyi duydum, herşeyi anladım.
Tamam, sen halkla beraber git.
Ben, geriye döneyim.
İney Kökçin, halkın ardından gitmiş.
Huu İney, bozkurt postuna bürünüp,
Koşarak geriye döner.
Altı yamacı aşarak,
Altay Dağına çıkmak için koşmuş.
Altay Dağının üzerinden
Boş kalan evlere bakıp durmuş.
Boş evin yanında Kara Kula at duruyormuş.
Eyeri çıkarılmış, teri gökyüzünün derinliklerine
Doğru, bulut gibi buharlaşıyormuş.
Yiğit adam, eyerine yaslanıp,
Yatmaktaymış.
Bozkurt bundan birşey anlamamış.
Boş eve doğru, inip gelmiş.
Vurmak isterse, hemen vursun,
Öldürmek istiyorsa, öldürsün, diye,
Yiğidin yanına, uzaktan,
Etrafın! dolanarak, yaklaşmış.
Bir defa dolaşmış, bakmış ki,
Ne vuruyor, ne atıyor.
Bozkurt, bilse de bilmezlikten gelerek,
Görse de görmezlikten gelerek,
Etrafında dolaşırken,
Yiğit seslenmiş:
-Anneciğim, Huu İney, ne için,
Neyi arayarak dolanıyorsun?
Huu İney, şaşkınlık içerisinde, irkilerek,
Gerçek şekline dönüşerek, durmuş.
Huu İney, söylemiş:
-Bana anne diyecek kimse yoktur,
Sen de kimsin?

- Alıp kızı ooxtapa:
-İce kızı, min sinin oolğınmın,
Peer ağın kil.-
Xuu İney, ağın arax kilip, kör tura.
- 950 Alıp kızı ooxtapa:
-İce kızı, Xuu İney,
Xorixpa, ağın kil.-
Xuu İney, xırına
ağın pas kilip, turıbıxan.
- 955 Alıp kızı "izen me, mindi be,
İce kızı"-tıpe.
Xuu iney ooxtapa:
-Pu pozım mınca polğanca,
Pır dee pala körbeem,
- 960 Xaydañ sin minin palam pol pardiñ?-
Alıp kızı ooxtapa:
-ox, oğılınmın,-tidir.
Xuu İney ooxtap tur:
-Pu çirdeñ parıp,
- 965 Alton çilğa çit parğam.
Alton çilğa çitkence
Alton irge parğabın.
Alton irnin çaxsızın pır dee körbedim.
Pır dee pala ox polğan.-
- 970 Alıp kızı ooxtap tur:
-İce kızı çaxsılaan sağın.-
Xuu İney sağın turadır.
Alton irge çitire sağınğan,
Pır dee pala sağınıp tappın turadır.
- 975 Xuu İney ooxtap tur:
-ox pır dee pala polbaan.-
Alıp kızı ooxtapa:
-Çaxsılaan sağın.-
Xuu İney sağın tur:
- 980 İn tğenci parğan iri
Uğaa ırax çirde-
İrem küreñ attığ Çibetey xanğa parğan.
Çibetey xanda üs çil çurtaan.

Yiğit cevap vermiş:

-Anneciğim, ben senin oğlunum,
Yakınıma gel.

Huu İney, biraz yaklaşarak bakar.

Yiğit der:

-Anneciğim, Huu İney

Korkma, yakına gel.

Huu İney'in yanına,

Yaklaşarak, durmuş.

Yiğit, "Nasılsın, iyi misin,

Anne", der.

Huu İney, der:

Bu yaşıma gelinceye kadar,

Hiç çocuk doğurmadım,

Nereden sen benim çocuğum oluyorsun?

Yiğit cevap verir:

-Hayır, oğlunum, der.

Huu İney cevap verir:

-Buradan gideli,

Altmış yıl olmak üzere.

Altmış yıla kadar

Altmış erkekle evlendim.

Altmış kocanın iyisini hiç görmedim.

Hiç çocuğum da olmadı.

Yiğit cevap verir:

-Anneciğim, iyice düşün.

Huu İney, düşünür.

Altmış erkeği tek tek düşünmüş,

Hiçbir çocuğu hatırlamamış.

Huu İney der:

-Hayır, hiç çocuğum olmadı.

Yiğit der:

-İyice düşün.

Huu İney düşünür:

En son vardığım kocam

Çok uzaklarda.

İrem Küren atlı Çibetey Han'a varmış.

Çibetey Han ile üç yıl yaşamış.

- 985 Çirĭ-suun sağınıp,
Ol çirdeñ xasxan.
Ol kilĭp odırğanda,
Xızıl xum çazını tobıra oylaan.
Xızıl xum çazı künnĭñ İziine
Xızara İzĭp parğan.
- 990 Ol İzĭge sıdabin,
Tıñ mañzırap oylaan.
Tıñ daa mañzıraza,
Uğaa aar oylaan.
On ĩkĭ künnĭñ pazında,
- 995 Xızıl xum çazını tobıra oylap,
Ürük kilĭp, mañattap oylaan,
Kinetĭñ niıktel sıx parğan.
-Sınap taa,-tidĭr,-
Anda çat xalğazıñ ma?- tĭp sur tur.
- 1000 Alıp kızı tura segirgen.
-İzen me, mindĭ be, İce kızı,-
Pis salaa tut turadır.-
Çe, anda-tidĭr,-çazı çirde
Min xalğabın,
- 1005 Atxa, tonğa çidĭngende,
Adı-solam pozım adanğam-
Xara xula attığ Xulatay adım.
Sini tappin çirniñ üstün ibĭrdim.
Xannañ xanğa, pigden pige çördim.
- 1010 Çe, İcemni amdı taap aldım.-
Xuu İney çooxtapça:
-Xara xula adıñ izerlebıs!-
Xulatay Xara xula adın izerlebisken.
Xuu İney: "Minĭñ soomnañ çör",-tĭpçe.
- 1015 Çir pözĭđi Kirim sını köre çörĭbıskenner.
Kirim sınğa çidĭp,
Kirim sınğa sığıp odırlar.
Kirim sınıñ üstünde Ax xaya,
Ax xaya künge çarıp turçadadır.
- 1020 Ax xayağa çit kilgenner.
Xuu İney añ çĭli tapsabısxan,

Yerini- yurdunu özleyip,
Oradan kaçmış.
O gelirken,
Kızıl Kum vadisini baştan başa geçmiş.
Kızıl Kum vadisi, güneşin ısıyla,
Çok ısınmış.
O sığağa dayanamayıp,
Çok hızlı koşmuş.
Çok hızlı koşunca da,
Daha zor durumda kalmış.
On iki günün sonunda
Kızıl Kum vadisini geçerken,
Telaşlanarak, çok süratli koşmuş,
Birdenbire doğurmuş.
-Evet, gerçekten de, der.
Orada mı kalmıştın, diye sorar.
Yiğit, ayağa kalkmış.
-Merhaba, nasılsın anne, der,
Tokalaşırlar.
Ya, orada der, vadide
Ben kalmışım,
Ata binecek, kürk giyecek yaşa geldiğimde,
Kendime ismi kendim koydum.
Kara Kula atlı, Hulata'y'dır adım.
Seni bulmak için yerin altını üstüne getirdim.
Handan hana, beyden beye dolaştım.
Fakat, annemi şimdi buldum.
Huu İney, der:
Kara Kula atını eyerle!
Hulata'y, Kara Kula adlı atını eyerlemiş.
Huu İney, "Benimle birlikte gel", der.
Yerin zirvesi, Kirim dağına bakarak gitmişler.
Kirim dağına yaklaşarak,
Kirim dağına tırmanmışlar.
Kirim dağının tepesinde Ak kaya vardır.
Ak kaya, güneşle parlamaktadır.
Ak kayaya yaklaşmışlar.
Huu İney hayvan gibi seslenmiş,

- Xus çili sıgırıbıxan:
 Ax xayanıñ İzği azılıbıxan.
 Ax xayanıñ İstine kır kilzeler,
 1025 Altın Arıǵnıñ pazı üzil parǵan çadır.
 Ax Sabdar attıñ pazı çeçpede
 Salbañnap turçadır.
 Altı çastıǵ ool palanıñ
 Pazı kizlibök parǵan.
 1030 Xuu İney, Altın Arıǵnıñ
 Pazın alıp alǵan,
 Köksİne ulastıra salıp,
 İzebİneñ ax tozorlıǵ suǵ sıǵarıp alǵan,
 Ax tozorlıǵ suǵnañ
 1035 Altın Arıǵnı kömes sürtklebİsken.
 Altın Arıǵnıñ idİ-xanı çayılıp,
 Uluǵ tınıp, uluǵ üskürİp,
 Xaraǵın körİbİzİp, odır salǵan.
 Ax Sabdar attı tİrgİzİböǵİsken,
 1040 Altı çastıǵ oolnı tİrgİzİböǵİsken
 Xuu İney ax tozorlıǵ suun
 Altın Arıǵnıñ İzebİne suǵıbıxan.
 Xuu İney çooxtapça:
 -Çe, Altın Arıǵ, xas-xacan polza,
 1045 Pu suǵ saǵaa kirek polar.
 Pu suǵnı tİlep alton çılca çördİm.
 Pu suǵa usxan ot tamılcañ,
 Ölgen kızı tİrİlceñ,
 Tİrİǵ möön suǵ poladır.
 1050 Pu suǵnıñ parın
 Ös çörgendök pilceşimİn,
 İrIk çox tapxabın.
 Çe minİñ soomdaǵı tölde
 Pu suǵnı tabar nime çox polar,
 1055 Xara pastıǵ çon paza tappas.
 Xuu İney, Ax xayanıñ İstİnde
 Odıra tüzİp, oorlap-sıxtap salıbıxan:
 -Çe, palalarım, öler sinİM çit parǵan.
 Am daa çörer polǵabın,

Kuş gibi ses çıkarmış,
Ak kayanın kapısı açılmış.
Ak kayanın içine girince, görürler ki,
Altın Arıĝ'ın başı kesilmiş, yatıyor.
Ak Boz atın başı direkte,
Sallanıp duruyor.
Altı yaşındaki oĝlan çocuĝunun
Başı kesilmiş.
Huu İney, Altın Arıĝ'ın
Başını almış,
Bedenine yaklaştıırıp,
Cebinden, sihirli, ak su çıkarmış.
Sihirli, ak sudan,
Altın Arıĝ'a biraz sürmüş.
Altın Arıĝ'ın eti, kanı saçılmış,
Derin nefes alıp vermiş,
Gözlerini açıp, oturmuş.
Ak Boz atı da canlandırmış,
Altı yaşındaki oĝlanı diriltmiş.
Huu İney, sihirli ak suyu,
Altın Arıĝ'ın cebine koymuş.
Huu İney, demiş:
-Peki Altın Arıĝ, gün geir
Bu su sana lâzım olur.
Bu suyu, arayarak altmış yıl dolaştım.
Bu suyla, yanmayan ateş yanar.
Ölen insan canlanır,
Canlı, can veren sudur.
Bu suyun varlığından,
Büyüdüğümde haberdar oldum,
Çok aradım, buldum.
Fakat, benden sonraki nesiller
Bu suyu bulamazlar,
Kara halk , tekrar bulamaz.
Huu İney, Ak kayanın içinde
Oturup aĝıt söyieyerek ağlamış.
-İşte, yavrularım, ölme zamanım geldi.
Daha yaşardım ama,

- 1060 Ax xayanın İstine mağaa kİRergeçarabas polğan.
Ax xayanın İstine kİRzemök,
MinİN öler künİM anda polğan.
İrİktİgdeñ irİK çox kİrdİM,
Çabıxtıgdañ çabiğ çox kİrdİM,
- 1065 Xuu iney, uğaa çobağlığ çobalıp, oorlap turadır,
Uğaa ineglıg inelİp, ilğap turadır.
-Çadağayda çariim amdı xalarğa tur,
ÇarIX çaxsı künim amdı çİderge tur.
XarağI sİlİğ çaxsı çonnıñ
- 1070 Xarağın paza körbespİN.
Xadarğan daa malnıñ ağı-sığın paza çİbespİN
Xayranox çariim, xayranox
KünİM xalarğa çör!
Altı azır pastıg Ax xaya
- 1075 Amdı andarılçadar,
KİRİM sınının üstünde
Ax xorım polıp çayılçadar.
Minİ sİrer paza körbesser,
Min sirerni paza körbespİN.-
- 1080 Oorlap-sıxtap, sıdın toxtadıp, çooxtapça:
-Alıp Xannıñ palazı ökİs-çabis ir ösken.
Arıg-sİlİğ adıñ ölgelekte, min adap pirim:
Altıña münere adıñ
Alıp Saaday çirİNde
- 1085 Xara küreñ at-anı tudıp münereZİñ.
Alıp Xan adalığzıñ,
Ax Öleñ Arıg İcelİğzİñ,
Xara küreñ attıg Çİbetey Xan adıñ polzın.-
Xulataynañ Altın Arığa çooxtapça:
- 1090 -Çe, Altın Arıg, Xulatay,
MinİN çooğım istİñer:
Alıp Xannıñ palazı Çİbetey Xannı.
Çastañ kİçİg dee polza,
Uluğlap çörerzer.
- 1095 Anıñ çooğın istİp çörerzer.-
Xuu İney, Çİbetey Xanğa

Ak kayanın içine girmem, yasaktı.
Ak kayanın içine girince,
Ölüm günüm gelip çattı.
İstemeden buraya geldim,
Kapalıyı açmadan girdim.
Huu İney, büyük üzüntü içerisinde ağlamış,
Hüzünlenerек gözyaşı dökmüş,
Aydınlığım, ışığım artık kesilecek,
Aydınlık, güzel günüm, artık sona erecek.
Güzel gözlü, iyi halkımın
Gözlerini tekrar görmeyeceğim.
Yetiştirilen hayvanın etini yeniden yiyemeyeceğim.
Aziz ışığım, aziz
Güneşim burada kalacaktır!
Altı ayrık uçlu, Ak kaya,
Artık yıkılmaktadır,
Kirim dağının tepesinde,
Ak kaya, parçalanıp, parçacıkları savrulmaktadır.
Beni sizler tekrar göremeyeceksiniz.
Ben sizleri tekrar göremeyeceğim.
Hüngür hüngür ağladıktan sonra, durup, söyler:
Alp Hanın oğlu, öksüz büyümüş.
Güzel adını, ölmeden önce ben vereyim:
Altındaki, bindiğın atın,
Alp Saaday'ın ülkesinde,
Kara küren adlı at olsun, onu tutup binersin.
Baban, Alp Handır,
Annen, Ak Ölen Arığ'dır.
Adın, Kara küren atlı Çibetey han olsun.
Hulatay ile Altın Arığ'a demiş:
-Peki, Altın Arığ ve Hulataу,
Benim sözlerimi dinleуin:
Alp Hanın çocuğu Çibetey Hana,
Yaşça küçük olsa da,
Saygı göstereceksiniz.
Onun sözünü dinleуin, ne derse, ona uyunuz.
Huu İney, Çibetey Hana

- Tınnıǵ kibis pirip, çooxtaan:
-e, Ax xayadañ sıǵıñar,
Paza ooxtir ooǵım oǵı!.
- 1100 Alıp Saaday irİne parıñar,
Pozınıñ urtın pozı talaan
Picen arıǵ, İcen Arıǵ, İki piceni
Ayabin odir salıñar.
Maliñar, oniñar aylandırıp,
- 1105 axası urtapadıñar.
Ax xaya añdarılıp odır,
Ax xaya inderİlip odır,
Ax xayadañ paza sıǵıp,
arıxtı min korbepin.-
- 1110 Olar annañ sıx orİbİskenner.
Xuu İney Ax xayanın İstinde
Oorlap-sıxtap xalǵan.
Olar sıx kilgende, Xuu İney,
Ax xayanın İzlİǵın ũs xatap azıp,
- 1115 ũs xatap aap turadır.
Aynıñ, künniñ arıǵın koirp alim İp,
Oorlap-sıxtap turadır.
Altı azır pastıǵ Ax xaya
Anda inderİbİsken, anda talalıbİsхан.
- 1120 Xuu İneyniñ ũnı, ırax irde
obalıp, it orİbİsken.
Altı azır pastıǵ Ax xaya,
Kiriñ sınniñ üstünde,
Ax xorım polıp çayılıp,
- 1125 ir xorımını polıp ayılı xalǵan.

Canlı halı verip, söylemiş:
-Tamam, Ak kayadan çıkınız,
Artık söyleyecek şeyim yoktur.
Alp Saaday'ın ülkesine gidiniz,
Kendi yurdunu, kendisi talan eden
Picen Arıĝ ile İcen Arıĝ adlı iki kız kardeşi
Acımadan öldürünüz.
Malınızı, halkınızı geri getirip,
İyi yaşayınız.
Ak kaya çökmektedir,
Ak kaya yıkılmaktadır,
Ak kayadan tekrar çıkıp,
Ben ışığı göremem.
Onlar oradan çıkmışlar.
Huu İney , Ak kayanın içinde
Haykırarak, hıçkırıklarıla ağlayarak kalmış.
Onlar çıktıklarında Huu İney,
Ak kayanın kapısını üç defa açıp,
Üç defa kapatıyormuş.
Ayın, güneşin ışığını göreyim, diye,
Hüngür hüngür ağlıyormuş.
Altı ayrı uçlu Ak kaya
O zaman yıkılıp, parçalanmış.
Huu İney'in kederli sesi, uzaklarda,
Kayboluvermiş.
Altı ayrı uçlu Ak kaya,
Kirim dağının üstünde,
Ak taş yığını olarak saçılıp,
Enkaz hâlinde yayılıp kalmış.

- Alıp Saaday çirine anda çöribiskenner.
 Çibetey Xan, tınnıǵ kibıske odırıp,
 Tigır paarına ködirilibsken.
- 1130 Altın Arıǵnañ Xulataı,
 Attarına altanıp, çöribiskenner.
 Xadarǵan malınıñ, xalıx çonınıñ
 İzı-çolına tüskende,
 Xulataı çooxtap kilir:
 -Altın Arıǵ, çir arǵazı ırax, çörıp odırañ.-
- 1135 Altın Arıǵınıñ saǵızı pır dee çoǵıl.
 Xulataızar körıp, Altın Arıǵ çooxtap kilir:
 -Altın Arıǵ, çir arǵazı ırax, çörıp odırañ.-
 Xulataı, iñeye tüzlep,
 Xara xula attıñ axsın çayxabısxan.
- 1140 Altın Arıǵ sax İdök Ax Sabdar attıñ
 Axsın çayxaboǵısxan.
 Aran-çula attar xada-pırge oylas parǵan.
 Çiri pasxa çirge sabılıp odırlar.
 Suu pasxa suǵa sabılıp odırlar.
- 1145 Xulataı çoǵar tigır paarın kör kilir,
 Çibetey Xan tigır paarınañ
 Tınnıǵ kibısneñ uçǵıp odır.
 Xulataı çooxtap kilip odır:
 -Altın Arıǵ, xanıbıs-pigıbıs
- 1150 Çibetey Xan tigır paarınañ
 Tınnıǵ kibıstıǵ uçǵıp odır.-
 Altın Arıǵ, Xulataızar körıp,çooxtap kilir:
 -Altın Arıǵ, xanıbıs-pigıbıs
- 1155 Çibetey Xan tigır paarınañ
 Tınnıǵ kibıstıǵ uçǵıp odır.-
 Xulataı pazox çooxtap tur:
 -Altın Arıǵ, xanıbıs-pigıbıs
 Çibetey Xanıñ ödiribissebıs,
 Xan ornına xan pıs polarbıs,
- 1160 Pig ornına pig pıs polarbıs.-
 Altın Arıǵ sax İdök çooxtap odır:

O zaman, Alp Saaday'ın ülkesine gitmişler.

Çibetey Han, canlı halya oturup,
Gökyüzünün derinliklerine yükselmiş.

Altın Arıĝ ile Hulatay,
Atlarına binip, gitmişler.

Halkın ve hayvanların

Geçtiği yola girince,

Hulatay söylemiş:

-Altın Arıĝ, yolumuz uzun, gidelim.

Altın Arıĝ'ın, akli henüz başında değildir.

Hulatay'a bakarak, Altın Arıĝ söyler:

-Altın Arıĝ, yolumuz uzun, gidelim.

Hulatay, şaşkınlığa düşerek,

Kara kula atının gemini çekmiş.

Altın Arıĝ da aynı şekilde davranarak, Ak Boz atının

Gemini çekmiş.

Aran-çula atlar, berâber koşuyorlarmış.

Yabancı bir yere doğru gidiyorlarmış.

Yabancı bir suya doğru gidiyorlarmış.

Hulatay, göğün derinliklerine bakarak gidiyormuş.

Çibetey Han göğün derinliklerinde

Canlı halya uçmaktaymış.

Hulatay demiş ki:

-Altın Arıĝ, hanımız, beyimiz

Çibetey Han gökyüzünün derinliklerinde

Canlı halya uçuyor.

Altın Arıĝ, Hulatay'ı görüp konuşur.

-Altın Arıĝ, hanımız, beyimiz

Çibetey Han gökyüzünün derinliklerinde

Canlı halya uçuyor.

Hulatay tekrar söylemiş:

-Altın Arıĝ, hanımız, beyimiz

Çibetey Hanı, öldürürsek,

Hanın yerine han, biz oluruz.

Bey'in yerine bey, biz oluruz.

Altın Arıĝ, bu sözü aynen tekrarlamış:

- Xanıbıs-pigİbİs Çıbetey Xanıı ödirİbİssebİs.
 Xan ornına xan pis polarbıs,
 Pig ornına pig pİs polarbıs.-
- 1165 Xulataı, xurlux xabınıp, ux suurıp odır,
 Saadax xabınıp, çaacax suurıp odır,
 Kiske tastap, kirbeyte tartıbıxan.
 Xara xula attıñ üstünde
 Xulataı sas-oyda çadıbıxan;
- 1170 Çaacax soolap, kİrİs köglep sıx parğan.
 Tınnığ kibİstİ tobıra atpınañ,
 Çıbetey Xanıñ köksİntobıra atxan.
 Ax çazınıñ otızında
 Çıbetey Xan kibİzİneñ xada añdarıl xalğan.
- 1175 Xulataı çooxtap odır:
 -Altın Arığ, xanıbıs-pigİbİs
 Çıbetey Xanıı ödirİbİstİbİs,
 Amdı pİs İköleñ, İki pastı pİrİktİrİp,
 İrepçİ polıp çurtırbıs.
- 1180 Altın Arığ sax İdök çooxtap odır.
 Noo çirge sabıl parıbıxannar.
 İdi parçatxannarında,
 Xayzı-xayzı çırde alıp kızıñıñ tabızı istİlgen:
 -Adañmınañ Altın Arığ,
- 1185 Xanıñ-pigİñ Çıbetey Xanıı ödirİbİzİp,
 Xulataıyı ir idİñİp,
 İrlen parçadır odırızıñ.-
 Xulataı, pazın ködirip, köribİsse,
 Xayda-xayda Toğır Xara sın turçadır.
- 1190 Toğır Xara sınınıñ üstünde
 Tomır xuzuruxtığ Xara küreñ piige
 Altan salğan alıp kızı,
 Adın toğır tartıbıxan, çooxtap turça.
 Anda turıp çooxtabıxan çooğı
- 1195 Xulataıynañ Altın Arığınıñ
 Alnında çooxtap turğan osxas polğan.
 Xulataı, saadax xabınıp, çaacağın suurğan,
 Xurlığın xabınıp, ux suurğan,
 Kiske tastap, kirbeyte tartıbıxan.

-Hanımız, beyimiz Çibetey Hanı öldürsek,
Hanın yerine han, biz oluruz,
Beyin yerine bey, biz oluruz.
Hulatay, okluğunu çıkararak, oku çekiyor,
Sadağı kapıp, yayı çıkarıyor,
Oku yaya koyup, yayı gerip çekmiş.
Kara kula atın üzerinde
Hulatay, geriye doğru kaykılmış,
Yay vınlamış, kiriş tınlamış, ok yaydan çıkmış.
Canlı halıyı delerek,
Çibetey Hanın göğsüne saplanmış.
Ak vadinin ortasına,
Çibetey Han, halısıyla birlikte düşmüş.
Hulatay, demiş:
-Altın Arıĝ, hanımız, beyimiz
Çibetey Hanı öldürdük,
Şimdi biz ikimiz , iki başı birleştirip,
Karı-koca olarak yaşarız.
Altın Arıĝ aynı sözü tekrar eder.
Herhangi bir yere gelmişler.
Öyle gittiklerinde,
Bir yerden bir yiĝidin sesi işitilmiş:
Nasıl bir düşünceyle Altın Arıĝ,
Hanın, beyin Çibetey Hanı öldürüp,
Hulatay'ı eş olarak kabul edip,
Kocalı olarak gidiyorsun.
Hulatay, başını kaldırıp bakınca,
Uzakta bir yerde Toĝır Kara daĝını görür.
Toĝır Kara daĝının üzerinde
Küt kuyruklu, Kara küren adlı kırsraĝa
Binmiş olan yiĝit adam,
Atının başını başka yöne çevirmiş ve konuşmuş.
Orada durup söylediĝi söz,
Hulatay ile Altın Arıĝ'ın
Karşısında söylediĝi sözler gibiymiş.
Hulatay, sadağı kapıp, yayını çıkarmış,
Okluğunu kapıp, okunu çıkarmış,
Oku yaya koyup, yayı gerip çekmiş.

- 1200 Oylada kilip, atxan,
Xara küreñ pii pura salıbxan,
Xabırğa tügİN suura atxan.
Xara küreñ pii üküS salıbxan,
Alıp kızİNİñ çarnı ırax çırde çİt çörİbİsken.
- 1205 Xulatay çooxtap kilir:
-Sin, Altın Arığ, pİR dee kızİNİñ
Çooğın ispe, irepçİ polip çurtırbİs.-
Altın Arığ sax, İdök çooxtap kilir.
Alıp Saaday çırİne çİt kilgenner.
- 1210 Sarığ sınıñ üstüne aran-çula attar
Sığara oylas kilgen.
Xulatay Xara xula attıñ axsın
Toxtada tartıbxan.
Altın Arığ sax İdök
- 1215 Ah Sabdar attıñ axsın toxtada tarıbxan.
Sarığ talay suğı xastada
İzebi çox çon çurtapça,
PögİNİ çox mal çörçe.
Ax saraatnañ ax çilİnnİĞ
- 1220 Ax Sabdar at çeçpede xosti turça .
Xulatay çooxtapça:
-Arığa kİRze, hat çİdİR.
AalĖa kİRze, as çİdİR.
Altın Arığ, aal xağİrtxa ineñ.
- 1225 Altın Arığ sax İdök çooxtapça.

Koşturarak oku atmış.
Kara küren adlı kısırak geriye sıçramış,
Ok kaburgasının tüylerini sıyırıp geçmiş.
Kara küren adlı kısırak, şaha kalkmış.
Yiğidin silüeti uzakta kayboluvermiş.
Hulatay demiş:
-Sen Altın Arıĝ, hiç kimsenin
Sözünü dinleme, karı-koca olarak yaşayalım.
Altın Arıĝ, Hulatay'ın sözlerini aynen tekrarlamış.
Alp Saaday'ın yurduna gelmişler.
Sarı daĝın üzerine aran-çula atlar,
Koşarak çıkıyorlarmış.
Hulatay, Kara kula atın gemini
Çekerek atı durdurmuş.
Altın Arıĝ da aynı şekilde,
Ak Boz atını durdurmak için gemini çekmiş.
Sarı denizin kenarında
Sayısız halk yaşıyor,
Sayısız hayvan bulunuyor.
Ak sarı at ile ak yeleli
Ak Boz at direkte baĝlı duruyor.
Hulatay demiş ki:
-Ormana girenler, çilek yer.
Köye gidenler, yemek yer.
Altın Arıĝ, köye doĝru inelim.
Altın Arıĝ da aynı sözleri tekrarlamış.

- Aal-xağırxa in tūskenner,
 Uluğ aalrı aralı kilgenner,
 Alıp Saadaynıñ ibñe çit kilgenner.
 Attan tūs turğannarında,
- 1230 Picen Ariğ abaxay sıx kilgen.
 Pularnı körıp, xorıx parğan.
 İder-tudar nime tappın.
 İdeegñe uzax teerıp, ibñe kiribısken.
 Attarın palğap,
- 1235 Alıp Saadayğa kİR kilgenner
 Xulataı izen-mindi tıp turza
 Altın Ariğ sax İdök izennes tur
 İzen-mindı irtkende odırıbıxannar,
 İcen Ariğ altın stolin tartıbıshan.
- 1240 As-tamağın turğızıbıshan.
 Arağazın turğızıbıxan.
 Stolğa odırtıp, aarlap sıylap odırlar.
 Xulataıyñañ Alıp Saaday
 Pılderdeñ arağa İzibıskenner.
- 1245 Altın Ariğa çitkende,
 Altın Ariğ xolına alıp alıp
 Axsınañ amzabızıp, İzerge xınmin,
 Pazın pulğapça.
 Xulataıyñañ Alıp Saaday küstepçe:
- 1250 -Alıbis, Altın Ariğ.
 Aarlığ-çestig arağa teen astı
 Altın Ariğ, İki xarağın nuubızıp,
 Tooza İzibısken.
 Sırayın tırıtıra tudıp,
- 1255 Pazın pulğap tur.
 Xulataıy çooxtap odır:
 -Xanıbis-pigibis Çibetey Hannı odır salğabıs,
 Çe amdı Altın Ariğnan,
 İki pastı pıriktirip,
- 1260 İrepçi polıp çurtırbıs.

Köye doğru inmişler,
 Büyük köyün içinden geçmişler,
 Alp Saaday'ın evine yaklaşmışlar.
 Attan indiklerinde,
 Picen Arıĝ, güzel görünüşüyle dışarı çıkmış.
 Onları görüp, korkmuş.
 Ne yapacağını bilemeden,
 Eteğine odun parçalarını toplayıp, eve girmiş.
 Atlarını bağlayıp,
 Alp Saaday'ın evine girmişler.
 Hulata selâm verince
 Altın Arıĝ da aynı şekilde selâmlamış.
 Selâmlaşma bitince, oturmuşlar.
 İcen Arıĝ, altın masasını çekmiş,
 Yemeĝi üzerine koymuş.
 Rakısını koymuş.
 Sofraya oturtup onları ağırlamışlar,
 Hulata ile Alp Saaday
 Birer rakı içmişler.
 Altın Arıĝ'a sıra gelince,
 Altın Arıĝ, kadehi eline alıp
 Ağızına alınca, içmek istememiş,
 Başını içemem diye sallamış.
 Hulata ile Alp Saaday ısrar eder:
 -İçiniz Altın Arıĝ.
 Rakıyı, saygı gereĝi,
 Altın Arıĝ iki gözünü yumup,
 Tamamiyle içmiş.
 Yüzünü buruşturup,
 Başını memnuniyetsizlikle sallamış.
 Hulata der:
 -Hanımız, beyimiz Çibetey Hanı öldürdük,
 Şimdi Altın Arıĝ ile,
 İki başı birleştirecek,
 Karı-koca olarak yaşayacağız.

- Altın Arıĝ sax İdök çooxtap odır.
 Olar İdi araĝa İzİp odırĝannarında,
 Sariĝ sınınıñ üstünde alıp kızı tapsabıstı:
 —Adañmınañ Altın Arıĝ, xanıñ-piĝiñ
- 1265 Çibetey Xanı ödır salıp,
 Xulataynı ir idinİp, irlenİp,
 Uluĝ stolnıñ kistinde
 Uluĝ aalçı polıp, uluĝ çırçelİĝ
 Araĝa İzİp odırzıñ ma?
- 1270 Xulatay anı istİp, tura segİrgen.
 Alıp kızınıñ Sariĝ sınañ
 Çooxtap turĝan çooĝı
 Alıp Saadaynıñ ibinde çooxtap turĝandaĝ.
 Xulaatay, uxçaaçaĝın xaap, sıĝara oylaan.
- 1275 Sariĝ sınınıñ üstünde,
 Tomır xuzuruxtıĝ Xara küreñ piĝe mün salĝan
 Alıp kızı çooxtan turçadır.
 Xulatay atxanda, Xara küreñ pii
 Çoĝar segir salıbıxan.
- 1280 Öök tüĝin süre at xalĝan.
 Xara küreñ pii üküs salıbıxan,
 İraxxı çirde çit çörİbİsken.
 Xulatay nandıra ibge kir kilgen.
 -Sin, Altın Arıĝ, kızılernıñ çooĝın ispe.
- 1285 Altın Arıĝ sax İdök çooxtap tur:
 Andaĝ kızılernıñ çooĝın ispe, Altın Arıĝ.
 Stolĝa odırıp, araĝa İzİp odırlar.
 Xulataynañ Alıp Saaday izirİbİsken,
 Pastarı pır çirde, uluĝ çooxxa tüzİp odırlar.
- 1290 Altın Arıĝ ibdeñ sıx çörİbİsken,
 Körbin xalĝannar.
 Altın Arıĝ, saĝınıp, pastır çör.
 -Xanımpigim Çibetey xanı
 Ödir salĝan teeni-anızı noo polcandır?
- 1295 Xulataynı ir idinİp, irlenİp odırzıñ
 Teeni-anızı noo polcandır?
 Pu kızını sürİzİp par kördim.-

Altın Arıĝ da aynı sözleri tekrar eder.
Onlar rakı içerek öyle otururken,
Sarı daĝın üzerinden o yiĝit seslenmiş:
-Altın Arıĝ, neden, hanın, beyin
Çibetey Hanı öldürüp,
Hulata y ile evlenip,
Büyük masanın başında
Aĝır misafir olup, büyük kâsedan
Rakı içerek oturuyorsun?
Hulata y, bunu duyup, hemen kalkmış.
Yiĝit adamın Sarı daĝdan
Söylediği sözler,
Alp Saaday'ın evinin içinde söyleniyor, gibiydi.
Hulata y, yayını kapıp, dışarı fırlamış.
Sarı daĝın üstünde
Küt kuyruklu, Kara küren adlı kısraĝa binen
Yiĝit sesleniyormuş.
Hulata y, oku atınca, Kara küren adlı kısra k
şahlanmış.
Ok, saĝrısını sıyırıp geçmiş.
Kara küren kısra k sıçramış,
Uzaklarda kayboluvermiş.
Hulata y, eve geri dönmüş.
Altın Arıĝ, sen kimsenin sözünü dinleme, demiş.
Altın Arıĝ, onun sözünü aynen tekrar etmiş:
Öyle insanların sözlerini dinleme, Altın Arıĝ.
Masaya oturup, rakı içmeye devam etmişler.
Hulata y ile Alp Saaday sarhoş olmuş,
Başbaşa verip, derin sohbete dalmışlar.
Altın Arıĝ, evden çıkmış,
Hiç kimse görmeden
Altın Arıĝ, düşünerek geziyormuş.
-Hanım, beyim Çibetey Hanı
Öldürdün, sözü ne demektir?
Hulata y'ı kocalıĝa kabul edip, evlendin,
şeklindeki söz, ne demektir.
Bu adamı arayıp, bulacağım.

- Altın çilinnig Ax Sabdar adına altanıbıxan.
Sax annañox, çeçpe tözineñ,
1300 Xamcı salıbıxan.
Ax Sabdar at turğan çirineñ ükü salğan.
Uluğ aalrı tobıra,
Sarığ sını azıra,
Xara küreñ piiniñ izi-çolınañ
1305 Ax Sabdar at anda oylaan.
Altı künnig çirge çitire oylap parıbıxan.
Xara küreñ piige Ax Sabdar at
Çitire oylap odır.
Ax çazı, xuba sölda
1310 Xara küreñ piiniñ arıg küzi toozılıbıxan:
Tört azağı dört pasxa parir.
Alıp kızı, alının as köröp,
Art soon köp köröp,
Xara küreñ piini ulam tıñ çayxan parir.
1315 Ax çazını tobıra oylap,
Toğır xara sınğa çitire oylap kilgen.
Toğır xara sınıniñ üstünde
Xara küreñ pii tura túsken.
Ax Sabdar at xosti tura túsken.
1320 Alıp kızı, Xara küreñ piideñ tüzire segirip,
Çügürp, oylap parıp, tura tüzip,
Nandıra kilir.
Alıp kızı çooxtapça:
-Adañmınañ Altın Arıg,
1325 Xanıñ-pigiñ Çibetey Xanı ödır salıp,
Amdı mini ödırerge süris kildin me?-
Altın Arıg surça:
-Xanıñ-pigiñ Çibetey xanı
Ödır salğan teeni-anızı noo polcañdır?
1330 Xulatayrı ir idinip, irlençeziñ teeni-
Anızı noo polcañdır?
Min sinneñ anı surarğa süris kildim.-
Alıp kızı anda xırına pas kilgen, çooxtapça:
-Altın Arıg, anı sin pılbin çör odırızın.

Altın yeleli Ak Boz atına binmiş.
Hemen oradan, direğın yanından,
Atını kamçılarnış.
Ak Boz at, durduğu yerden şahlanmış.
Büyük köyü geçerek,
Sarı dağı aşarak,
Kara küren kırsağın izinden,
Ak Boz at, o zaman koşmuş.
Altı günlük mesafeye koşarak varmış.
Ak Boz at, Kara küren kırsağa,
Koşarak yaklaşmış.
Ak vadi, açık sarı çölde
Kara küren kırsağın gücü tükenmeye başlamış:
Dört nala gidiyormuş.
Yiğit, önüne bakmadan,
Arkasına bakarak,
Kara küren kırsağını daha çok koşturuyormuş.
Ak vadiyi baştan başa geçerek,
Toğır kara dağa kadar gelmiş.
Toğır kara dağın üzerinde,
Kara küren kırsak durmuş.
Ak Boz at da onun yanında durmuş.
Yiğit, Kara küren atından atlayıp,
Koşmuş, yürümüş, durup,
Geri dönmüş.
Yiğit söyler:
-Neden Altın Arığ,
Hanın, beyin Çibetey Hanı öldürdün,
şimdi de beni mi öldürmek için geliyorsun?
Altın Arığ, sorar:
-Hanın, beyin Çibetey Hanı
Öldürdün. sözü, ne demektir?
Hulataı'ı koca olarak alıp, evlenip, kocalı oldun, demek,
Ne demektir?
Ben sana bunu sormaya geldim.
Yiğit, o zaman, onun yanına gelip söyler:
-Altın Arığ, onu sen anlamamışsın.

- 1335 Xaniñ-piglñ Çibetey Xanı
Xulataj, uxnañ atıp, ödirgen.
Siniñ dee mına ax çaacañ parox.
Xulatajı ir idinİp, irlençezin teeni-
Xulatajğa paribissañ,
- 1340 Alton sürmezin çuçaq,
Azır tuluñ ürerler.
Xıs polbassın, Xulatajın
Xatı pol pararzin.
Xulatajnañ pır tözekte, pır çastıxta
- 1345 Xosti çadıq, çurtızar.-
Altın Arıq, anı istip,
Pazın pulğap:
-İt tatay, min İdi polbaspın!-tidir.
-Çe, minnañ aylan parzañ,
- 1350 Xulatajı odır sal.-
Altın Arıq surça:
-Xaydi odırer polar, anañ? -
Alıp kızı çooxtapça:
-Ax Sabdar adınnañ tıs.
- 1355 Min sinı ügrederbin, xaydi odiredir.-
Altın Arıq tıs kilgen.
Alıp kızı Altın Arıqı
As-pildeñ tudıp alğan.
Altın Arıqınñ xabırğa-söögın xatı tudıbıxan.
- 1360 Altın Arıqı ködirbısken.
Kodir kilip, tastap tepkende,
As-pilın sala azıra teppeen,
Arğa-moynın sala sıı teppeen.
Altın Arıqınñ ala xarax odı çayıl turadır,
- 1365 Ağıl-sağızı saybal turadır.
Xağır kilip tükürbıskende,
Alıp kızı çooxtap tur:
-Çe, Altın Arıq, alıptı İdi odırerzin,
Külüktı İdi çatırarzin,-
- 1370 Altın Arıqınñ ağıl-sağızı
Anda kır çörbısken.

Hanın, beyin Çibetey Hanı,
Hulatay, ok atıp öldürmüş.
Senin de, bu ak yayın var.
Hulatay'ı kocalığa kabul edip evlendin demek,
Hulatay'a varırsan,
Altmış saç örgünü sayıp,
İki ayrı kalın örgü yaparlar.
Kız olamazsın, Hulatay'ın
Kadını olursun.
Hulatay ile bir döşekte, bir yastıkta
Berâber yatıp, berâber yaşarsın.
Altın Arıĝ, bunu duyup,
"Olmaz" anlamında başını sallamış:
-Hayır olmaz, ben öyle olmam, demiş.
-Öyleyse, buradan oraya gidince,
Hulatay'ı öldür.
Altın Arıĝ sorar:
-Fakat, nasıl öldürebilirim?
Yiĝit söyler:
-Ak Boz atından in.
Ben sana nasıl öldüreceğini, öğreteceğim.
Altın Arıĝ inmiş.
Yiĝit, Altın Arıĝ'ı
Belinden kavrayıp tutmuş.
Altın Arıĝ'ın kaburga kemiğini sertçe tutmuş.
Altın Arıĝ'ı kaldırmış.
Kaldırıp, fırlatarak, tekmeleyince,
Neredeyse, belini kıracakmış.
Neredeyse, boynunu koparacakmış.
Altın Arıĝ'ın gözlerinde şimşekler çakmış.
Aklı, fikri deĝişmeye başlamış.
Boğuzunu temizleyerek tükürünce,
Yiĝit söyler:
-İşte Altın Arıĝ, alıp böyle öldüreceksin,
Yiĝidi böyle yatıracağını.
Altın Arıĝ'ın şuuru
O zaman yerine gelmiş.

- Altın Ariğ, anda turıp,
 Çalbayğan çirniñ üstün
 Aylandıra sağınıp turçadadır.
- 1375 Çarıp turğan tigir altın
 İbire izepten turçadadır.
 Çirniñ üstünde çurtapçatxan
 Pray xanniñ çurtın tooza pıl turadır.
- 1380 Altın Ariğ alıp kızıden surça:
 -Sin, alıp kızı, minin üçün
 Turızıp, minı ayap çörgeñ
 Noo la çaxsı kıziniñ palazı poldin? -
 Alıp kızı anda çooxtapça:
 -Üs azır pastıg Xanim tasxil altında,
- 1385 Üs azır pastıg Xan talay suğ
 Xazında çurtım-çirim,
 Xanar Xan adalıgbin, Xan Ariğ icelıgbin,
 Altıma münceñ adım çoğil.
 Naa özıp odırğanda,
- 1390 Münere adım azır xanattıg
 Xan pozırax at tut kilip,
 Altın çeçpee palğan,
 Ax ibge kırıbiskem.
 Adam Xanar Xannañ at körege sıx kilzebıs,
- 1395 Xan pozırax adım çox pol parğan,
 Oğır al parıbıxan.
 Pu Xara küreñ piiniñ palazı polğan.
 Çe, Altın Ariğ, sağaa daa minin
 Çüreem nay tın xaynabasçıx,

Altın Arıĝ, orada durup,
Dümdüz hâle getirdiği yeri
Dolanarak, düşünür.
Parlayıp duran gökyüzünün altını,
Tekrar tekrar araştırıp anlamaya çalışır.
Yeryüzünde yaşayan
Bütün hanların hayatını tamamiyle anlamaktadır.
Altın Arıĝ, yiğide sorar:
-Sen, yiğit insan, bana
Destek olup, bana acıyan
Hangi iyi insanın evladısın?
Yiğit, o zaman söyler:
-Üç ayırık, sivri uçlu Hanım adlı kayanın altında,
Üç ayrı kollu Han denizinin
Kenarındadır, evim, barkım.
Hanar Handır, adım; Han Arıĝ'dır, annem.
Bineceğim atım yoktur.
Yeni yeni büyümeğe başlayınca,
Bineceğim at, iki kanatlı
Han pozirah atı tutup, gelerek,
Altın direğe bağlayıp
Beyaz eve girmişim.
Babam Hanar Han ile, atı görmek için çıktığımızda,
Han pozirah adlı atım yok olmuş,
Hırsız alıp gitmişti.
Bu Kara küren adlı kısrağın yavrusuydu.
İşte, Altın Arıĝ, sana da benim
Yüreğim fazla yanmayacaktı,

- 1400 Xulataйдаñ polar noo nimee dee parçat.
 Çibetey Xannıñ İcezi minıñ
 Pabam Xanar Xannañ xada sıxxan
 Çacazı polğan.
 Çe sırer mağaa tuğanzar,
- 1405 Annañar min, sırernı ayap,
 Çereem tartılça.
 Altın Arığ, Alıp Saaday çirñe çitseñ,
 Xulataynı, çir ayabin,
 Ödñr salarızñ.-
- 1410 Alıp kızı açırğan turadır,
 Puzurğan turadır:
 -Azır xanattığ Xan pozıraamnı
 Tapxaybın ni, tappaaybın ni,
 İki xaraxnañ körgeybın ni,
- 1415 İki xolğa tutxaybın ni?-
 Xara küreñ piige altanıbıxan,
 Aylandıra tartıp, alıp kızı
 Kün künörtki çirni köre xarap turçadır.
 Alıp kızı çooxtap tur:
- 1420 -Azır xanattığ Xan pozırax adım,
 Xaydağ kızıñın xolina tüstıñ.
 Tapxaybın anañ, tappaaybın anañ?-
 Xara küreñ piige xamçı sapxan.
 Tomır xuzuruxtığ Xara küreñ pii
- 1425 Kün künörti çirni köre oylap parıbıxan.
 İraxxi çirde, xuzuruğı çayılıp, çit parır.
 Alıp kızıñın çarnı çalbayıp,
 İraxxi çirde çit çörbısken.

Hulatay veyahut da ondan başkası olsa da.

Çibetey Hanın annesi, benim

Babam Hanar Hanın

Kız kardeşidir.

Böylece, sizler benim kardeşlerimsiniz,

Onun için ben size acıyorum,

Kanım size kaynıyor.

Altın Arıĝ, Alp Saaday'ın ülkesine gidince,

Hulatay'ı, hiç acımadan,

Öldürmelisin.

Yiĝit, duygulanıp, hüzünlenir,

Heyecanlanır:

-İki kanatlı Han pozırah adlı atımı,

Bulur muyum, bulamaz mıyım,

İki gözümle görür müyüm,

İki elimle tutar mıyım?

Yiĝit, Kara küren adlı kısıraĝa binmiş,

Gemini çekip,

Güneye doğru bakarak dururken

Der:

-İki kanatlı Han pozırah atım,

Kimin eline düştün.

Bulur muyum, bulamaz mıyım?

Kara küren adlı kısıraĝını kamçılımış.

Küt kuyruklu kısıraĝı Kara küren,

Güneye doğru koşarak gidiyormuş.

Uzaklarda, kuyruĝu savrulurken, gözden kaybolur.

Yiĝit, rahat bir şekilde,

Uzaklara doğru gitmiş.

- Altın Arıĝ Ax Sabdar adına altanıbıxan.
 1430 Alıp Saaday çirîn köre,
 Çar polĝan axsın çayxabıxan.
 Çazı polĝan çalbox putxa xamçı salĝan.
 Ax Sabdarat, Alıp Saaday çirîn köre.
 Kirîlip-söölînip, xalıx taspax oylap sıxxan.
- 1435 Çil çili çilĝip odıradır,
 Xuyun çili xuybırılıp odıradır.
 Alıp Saadaynıñ çirîne çitire oylaan.
 Sariĝ sinniñ üstüne
 Sıĝara oylap kilgende,
- 1440 Altın Arıĝ , Ax Sabdar attıñ
 Axsın toxtada tartıbxıxan.
 Oñnap-sınap körıbisse,
 Alıp Saadaynıñ çurtı talal parĝan.
 Xadarĝan malı, xalıx çonı
- 1445 Sürĝde parıbxıxan.
 Sariĝ sinniñ üsütün kör turza,
 Xulatay Alıp Saadaynı adı
 Pozınañ ödir parıbxıxan.
 Picen Arıĝ, İcen Arıĝ, İki piceni ödirip,
- 1450 Aĝastıñ eek salaa üstüne tastap salĝan.
 Altın Arıĝ, anı körıp, pılgen:
 Xulatay sizniñbısken,
 Altın Arıĝa çaxsı polarĝa,
 Alıp Saadaynı ödirip, İki piceni ödir salĝan.
- 1455 Altın Arıĝ, Ax Sabdar attıñ
 Axsın aylandıra tartıp,
 Xadarĝan malnıñ xalıx çonınıñ
 İzi-çolınañ çörıbısken.
 Çir orozo çirge,
- 1460 Çibetey Xan ölgen ax çazaaa çitken.
 Hulataı Çibetey Xanı tıĝıs parıbxıxan,
 Tınnıĝ kibizı ardap, çızıp parĝan çadır.
 Altın Arıĝ kör tur:
 Xulatay Çibetey Xanı xaydı

Altın Arıĝ, Ak Boz atına bînerken,
 Alp Saaday'ın ülkesine gitmek üzere,
 Atının yar gibi aĝzındaki gemini çekmiş.
 Vadiye benzer geniş saĝrısını kamçılamiş,
 Ak Boz at, Alp Saaday'ın ülkesine doĝru,
 Gerilip, esneyerek, dört nala koşturmaya başlamış.
 Rüzgâr gibi esmekte,
 Kasırğa gibi ortalığı kasıp kavurmaktaymış.
 Alp Saaday'ın ülkesine kadar koşmuş.
 Sarı daĝın üstüne,
 Koşarak çıkınca,
 Altın Arıĝ, Ak Boz atının
 Gemini çekerek, durdurmuş.
 Dikkatlice bakınca,
 Alp Saaday'ın evinin yıkıldığını görür.
 Yetiştirilen mal ve halk
 Göçüp gitmektedir.
 Sarı daĝın üzerine baktığında,
 Hulata'yın Alp Saaday'ı, atı ile birlikte
 Öldürmüş olduğunu görür.
 Picen Arıĝ ile İcen Arıĝ adlı iki kız kardeşi öldürüp,
 Aĝacın eğik dalına asmış olduğunu,
 Altın Arıĝ, görür.
 Hulata'y, Altın Arıĝ'ın herşeyi öğrendiğini sezmiş,
 Altın Arıĝ'a hoş görünmek için,
 Alp Saaday'ı ve iki kız kardeşi öldürmüş.
 Altın Arıĝ, atı Ak Bozun
 Gemini çevirerek çekmiş,
 Halkın ve hayvanların,
 İzinden gitmiş.
 Yeryüzünün merkezi olan,
 Çibetey'in öldüğü ak vadiye gelmiş.
 Hulata'y, Çibetey Hanı diriltmiş,
 Altın Arıĝ, canlı halının bozulup, yıprandığını,
 Görür.
 Hulata'y, Çibetey Han'ı nasıl

- 1465 Tïrgiştï polar?
Ol tusta ölgen nimeni tïrgiştçeñ
İm ottar köp ösçeñ poltır.
Ax ot pazınnan, kök ot pazınnan,
Xulatay im tom idïp,
- 1470 Çibetey Xanni tïrgişt parıbıxan
Altın Arıĝ annan andar çörİbİsken.
Kör kilİp odırza,
Xadarĝan mal, xalayıp,
Xalıx çon kileyip parçadır.
- 1475 Oñnap-sınap kör kilze,
Xulataynañ Çibetey Xan
Attarına altan salĝannar,
Pastarı pİrik parĝan,
Uluĝ çooxta parçalar.
- 1480 Altın Arıĝ olarnı süre çitken.
Altın Arıĝ, "İzenner, mindİler", tİpçe,
Xulataynañ Çibetey Xan
Altın Arıĝzar xılçañnap taa köbeenner.
Xulatay, Çibetey Xannıñ
- 1485 Xara küreñ adın alıp,
Saaday çirİneñök timnep,
Xada plrge ala kilgen poltır.
Çe Altın Arıĝ, Çibetey Xan tarınmaanda,
Tarınarĝa çaratpinoĝıxan.
- 1490 Xadarĝan malını xalaytıp,
Xalıx çonni kileytİp,
Çibetey Xannıñ çirİne çitkenner.
Altay sınını alton-çiton
Azırlı çol pazıp,
- 1495 Xadarĝan mal, xalıx çon
Ax talay suĝzar in tūskenner.
Asxırlıĝ çılĝılar, kİstezİp,
Ax çazaa çayıl turadır.
İnektİĝ puĝaalar, mustazıp,
- 1500 Kök çazaa çayıl turadır.
Xalıx çon Ax talay suĝnı xastada
İb timnep, çurt sal turadır.

Diriltmiş olabilir?
O çağda, ölen şeyleri diriltten
İlaçlı otlar çok yetiştirmiş.
Hulatay, ak otun ucundan, yeşil otun ucundan,
İlaç hazırlayıp,
Çibetey Hanı diriltmiş.
Altın Arıĝ, yoluna devam etmiş.
Yolda görür ki,
Hayvanlar, sürüler hâlinde,
Halk, toplu olarak gelmektedir.
Şuuru yerinde olarak bakar ki,
Hulatay ile Çibetey Han,
Atlarına binmişler,
Baş başa vererek,
Derin sohbe dalmışlar.
Altın Arıĝ onların ardından giderek,
"Merhaba" demiş.
Hulatay ile Çibetey Han,
Altın Arıĝ'ı dikkate bile almamışlar.
Hulatay, Çibetey Hanın
Atı, Kara küreni alıp,
Saaday'ın ülkesindeyken hazırlanmış,
Birlikte geliyorlarmış.
Fakat Altın Arıĝ , Çibetey Han, kızmadığı için,
Kendisi de Hulatay'a kızmayı gereksiz görür.
Yetiştirilen malı, sürüp,
Halkı toplayarak ,
Çibetey Hanın ülkesine ulaşmışlar.
Altay dağının altmış, yetmiş
Ayrı yoiundan geçerek,
Yetiştirilen mal ve halk,
Ak denizin kıyısına inmişler.
Aygırlı yulkılar, kişneyerek,
Ak vadiye yayılmaktaymış.
İnekli boğalar, möleşip,
Yeşil vadiye yayılmaktaymış.
Halk, Ak denizin kıyısında
Ev yapıp, yaşamaya başlamışlar.

- Xayzı kiziler, minin mında
 Çurtım polğan tip suulasçadadırlar,
 1505 Xayzı kiziler: "minin mında
 Xazaam polğan" tipçededirler.
 Altın Ariğ, Çibetey Xan, Xulatay
 Üç alıp Altay sınıının üstünde
 Xarap körüp turlar.
- 1510 Xulatay, Çibetey Xanın
 Xulağınzar mökeyip, köölçe çooxtapça:
 —Sin, Çibetey Xan, pu Altın Ariğini
 Xatıg tut, çooxtap pir:
 Altay sınıının üstünde çatsın,
- 1515 Xadarğan malnı çaxsı xadarzın,
 Xulun-çabağa ödirbezın.
 Xurağan-pızo sooxxa toorbazın.
 Aal-xağirtxa inmezın.
 Çibetey Xan Altın Ariğa
- 1520 Xatıg tapsapça:
 -Sin, Altın Ariğ, Altay sınıının
 Üstünde çadıp, mal xadar.
 Kör, xulun-çabağa ödirbe,
 Xurağan-pızo sooxxa toorba.
- 1525 Aal-xağirtsar parba!
 Xulataynaf Çibetey Xan
 Aalzar inibiskenner,
 Altın Ariğ xıs
 Altay sınıının üstünde tura xalğan.

Bazı insanlar, "benim burada
Evim oldu", diye söyleniyormuş,
Bazıları, "benim burada
Ahırım oldu", diye konuşuyormuş.
Altın Arığ, Çibetey Han ve Hulatay,
Üç kahraman, Altay dağının üstünden
Bakıp görmüşler.
Hulatay, Çibetey Hanın
Kulağına eğilerek, yavaşça söyler:
-Sen- Çibetey Han, bu Altın Arığ'ı
Sıkıca tut, söyleyiver.
Altay dağının üstünde dursun,
Yetiştirilen hayvanlara iyi baksın,
İki yaşındaki tayları öldürmesin.
Kuzuyu, buzağıyı soğuktan dondurmasın.
Köye hiç inmesin.
Çibetey Han, Altın Arığ'a
Sert şekilde söyler:
-Sen Altın Arığ, Altay dağının
Üzerinde oturup, hayvanlara bak.
Bak, tayları, atları öldürtme,
Kuzuyu, buzağıyı soğuktan dondurtma,
Köye doğru gitme!
Hulatay ile Çibetey Han
Köye inmişler,
Altın Arığ Kız,
Altay dağının üzerinde kalmış.

- 1530 Çibeteyneñ Xulataj, çurttarın çazap,
 Çaxsı çurtabışannar.
 Çon çaxsı çurtabışan.
 Çibeteyneñ Xulataj,
 Uluğ aalını aralı, künniñ-tañını
- 1535 Ayran, xımıs İziş,
 Irların ırlazıp,
 Köglerin kögleziş çörçededirler,
 Altın Ariğ xadarğan malnı xadarçadadır.
 İrgizli polza, Altay sınınıñ üstüne sıgıp,
- 1540 Çalbaş tastı tözeniş,
 Nımalax tastı çastanış çadıpçadadır.
 Olar İdi çurtapçatxanda,
 Pır kün irten Xulataj
 Çibetey Xanğa çooxtapça:
- 1545 —Çibetey xan, pıske pıdı çurirğa çarabas
 Çibetey Xan surça: Xaydı çurtirbis?
 Xulataj çooxtapça :
 —Pıske çağa marxa xazanıp,
 Çaras çaxsı kilep parağa kirek;
- 1550 Xoltıq marxa xazanıp,
 Xoos çaxsını kilep parağa kirek.-
 Çibetey Xan çooxtapça:
 -Min pılbinçem, xaydağ çirde
 Çaxsı xıs par?-
- 1555 Xulataj çooxtapça:
 -Sin pılbezeñ, min pıledirbin.
 Min İcemni kilep çörgende,
 Çirniñ üstün köp ibirgem,
 Xannañ xanğa çörgem,
- 1560 Pigdeñ pige çörgem.
 Min sinin de alar xızını körgibin.
 Pozımınıñ alar xızımını körgenökpın,
 Sinin alar xızın ırax çirde-
 Künnin künötli çirzer,

Çibetey ile Hulatay, evlerini hazırlayıp,
 İyi şekilde yaşamaya başlamışlar.
 Halk, iyi yaşıyormuş.
 Çibetey ile Hulatay,
 Büyük köyün içinde, gece gündüz,
 Ayran, kıymız içip,
 Şarkılarını söyleyip,
 Nağmeler terennüm edip dolaşıyorlarmış.
 Altın Arığ, hayvanları otlatmaktaymış.
 Akşam olunca, Altay dağının üstüne çıkıp,
 Yassı ve geniş taşı döşeyip,
 Yassı taştan yastık yapıp, yatmaktaymış.
 Onlar öyle yaşarken,
 Bir gün sabahleyin Hulatay,
 Çibetey Han'a söyler:
 -Çibetey Han, bize böyle yaşamak yakışmaz.
 Çibetey Han sorar: Nasıl yaşamalıyız?
 Hulatay cevap verir:
 -Bize, yakaya düğme kazanıp,
 Güzel, iyi yaşamak gerek;
 Kola düğme kazanıp,
 Güzel nakış çizip yaşamak gerek.
 Çibetey Han der:
 -Ben bilmiyorum, nerede
 iyi kız var?
 Hulatay der:
 -Sen bilmezsen, ben biliyorum.
 Ben annemi arayarak dolaştığımda
 Yerin altını üstüne getirdim,
 Handan hana gittim,
 Beyden beye gezdim.
 Ben senin alacağın kızı da görmüştüm.
 Kendimin alacağım kızı da görmüştüm.
 Senin alacağın kız, uzaklarda.
 Güney taraflarında,

- 1565 Xanım taxılınıñ altı çirde,
Toğız sınıñ pazu saxan çir,
Toğız talay suğ pırıkken çir-
Xan talay suğ,
Xan talay suğnıñ xazında
- 1570 Çurtapça toğıs xulas sunniğ,
Xıybas xanattığ
Xan pozırax attığ Alıp Xan Xıs,
Toğızon xannı pozına paxtırıp,
Alban-çağa töletçe-
- 1575 Uluğ Alıp xıs-
Çe, sinıñ alar kizıñ ana ol.
Minıñ pozımınıñ alar kizim
Kün kırızi çirzer,
Tigırneñ tir çalbox,
- 1580 Tıñıs talay suğnıñ xazı çirde
Çurtapça Pora Xan,
Pora Xannıñ xızı Pora Ninci.
İcemni kilep çöröp,
Pora Ninci xıstır ibinde polğam,
- 1585 Minı aarlap sıylaan.-
Xulatay İzebiniñ altınañ
Xoostaan nancıx sığarıp alğan,
Çibetey Xanğa köziçe:
—Mına Pora Ninci mağaa sıyix pirgen,
- 1590 Uğaa çaxsı xıs-min anı alarğa pararbin.-
Çibeteynen Xulatay tirinibskenner,
Attarın izerlep, timnenibskenner.
Atar-sabarların alın tirgee palğabıxannar,
Kizer-sabarların kizın tirgee palğabıxannar.
- 1695 Attarına aitanıp, çörübiskenner.
Uluğ aalrı aralı kilgenner,
Çir pözigi Altay sınğa sıx sıx kilgenner.
Attarın toxtada tartıp,
Xarap, kör turlar.
- 1600 Xulatay çooxtapça:
—Xayzıbis taa purun nanza,

Hanım adlı kayalığın altındaki yerde,
Dokuz dağın zirvesinin birleştiği nokta,
Dokuz denizin birleştiği yer,
Han denizinin suyu,
Han denizinin kıyısında
Yaşayan, dokuz kulaç boyunda,
Bükülmez kanatlı
Han pozırah atlı Alp Han Kız,
Doksan hanı kendisine baktırıp,
Haraç ödettiriyor.
Ulu Alp Kız,
İşte, senin alacağın kız, odur.
Benim evleneceğim kişi,
Günün battığı yerde,
Gökyüzü kadar geniş,
Deniz-okyanus kenarındaki yerde
Pora Han yaşıyor.
Pora Han'ın kızı, Pora Ninci.
Annemi arayarak dolaşıp,
Pora Ninci Kız'ın evine gitmiştim,
Bana saygı gösterip ağırladı.
Hulata, cebinin içinden
İşlenmiş tabakasını çıkarmış,
Çibetey Han'a gösteriyor.
—İşte Pora Ninci bana hediye etmişti,
Çok iyi kız .—Ben onu almaya gideceğim.
Çibetey ile Hulata hazırlanmışlar,
Atlarını eyerleyip hazırlanmışlar.
Atarak kullandığı silahlarını ön direğe bağlamışlar,
Keserek kullandığı silahlarını arka direğe bağlamışlar.
Atlarına binip gitmişler.
Büyük köyün içinden gitmişler.
Yer yüzünün zirvesi Altay dağına çıkmışlar.
Atlarını durdurmak için gemini çekince,
Bakıp, görmüşler.
Hulata der ki:
— Hangimiz eve önce dönsek,

- Sağırğa, toy pırge iderge!
Altın arığ xıs
Altay sınıñ üstünde çadıpçadır.
1605 İki Alıp xırında turğan,
Altın arığzar xılçañnap ta körbeenner.
Xulatay, Xula adın aylandıra tartıp,
Künñiñ kırzi çirni köre çörbısken.
1610 Çibetey Xan, Xara küreñ adın aylandıra tartıp,
Kün künörte çirni köre çörbısken.
Ax çassa sabılğanda.
Xara küreñ attıñ
Çar polğan axsın çayxabısxan.
Çazı putxa xamcı sapxan.
1615 Xara küren at kırılıp, süülüp,
Kün künörte çirni köre oylap parğan.
Açığastığ ax çazılar
Aran-çula attıñ art art soonda
Köp aylanıp xalıp odıradırlar.
1620 İzirgestiğ in çazılar
İrniñ soonda köp ibirilip xalıp odıradırlar.
Çibetey Xan çirdeñ pasxa
Çirge sabılıp odır,
Suğdañ pasxa suğa sabılıp odır,
1625 Tolğalıp axxan suğlarını
Köp kize tüzüp odıradır,
Toğır turğan sınırnarı
Köp aza tüzüp odır.
Alıp Xan Xıs çirne sabılıp odır.
1630 Xayzı-xayzı çirde
Xanıñ tashıl sın köriñgen.
Xara küreñ attı,
Xara çirge tıgirt saldırbiñ
Han tiğirge sağba saldırbin, oyladıp odıradır.
1635 Xanıñ taxıl sınığ
Xara küreñ at sığara oylaan,
İdek pazına çitire oylaan,
Segirip sığıp odır.

Beklemeliyiz, düğünümüzü beraber yapalım.
Altın Arığ Kız,
Altay dağının üstünde yatmaktadır.
İki Alp'in yanında durmuş,
Altın Arığ'a dönüp de bakmamışlar.
Hulataş, Hula atının başını çevirerek,
Güneşin battığı yere doğru gitmiş.
Çibetey Han Kara Küreñ atının başını çevirerek,
Günün tam tepede olduğu güney tarafa gitmiş.
Ak vadiye çıktığı zaman,
Kara Küren atının
Yar gibi büyük olan ağzını çekiştirmiş,
Vadi gibi geniş sağrısına kamçıyla vurmuş,
Kara küren at gerinip, geriye doğru kaykılıp,
Güneşin tam tepede olduğu güney tarafa koşmuş.
Can sıkıcı ak ovalar,
Aran çula atın arka tarafında
Kıvrıla kıvrıla uzaklarda kalıyordu.
Sarhoş gibi geniş ovalar,
Erkeğın arkasında kıvrılıyordu,
Çibetey Han bir yerden başka
Bir yere dönmüşü.
Bildiğı sulardan başka sulara yönelmişti,
Kıvrılıp akan suları,
Aşa aşu gitmekteydi.
Karşıda duran dağları,
Çok defa geçmişti.
Alp Han kızın yurduna sapmaktadır,
Herhangi bir yerde
Dağın Han zirvesi görünmüş.
Kara Küren atı,
Kara yerde nal seslerini duyulmadan
Han Tanrıya haber vermeden koşmaktadır.
Dağın Han zirvesine,
Kara Küren at çıkmak için koşmuş,
Dağın etiğine süratle yetişmiş,
Şıçrayarak tırmanmaya başlamış,

- Xaraxça sığara oylabinan.
 1640 Attıñ axsın toxtada tartıbıxan.
 Çibetey Xan xaraxça sığıp,
 Xarap kör tur
 Köğısçe sığıp, ködrlilp kör tur.
 Toğıs sinniñ pazı sazılğan çir,
 1645 Toğıs talay pırlıken çir.
 Suğniñ çalbağı Han talay suğ
 Anda çalbayıp ağıpçadır.
 Xalıx aymax çonğa
 Xan Talay suğniñ xazında
 1650 Çurtirğa çir çitpinçetkendeg,
 İzebı çoh uluğ aal.
 Xadarğan daa malğa ottirğa
 Ot çitpinçetkendeg,
 Pöğimı çox köp mal.
 1655 Uluğ aalniñ ortızında xanniñ–pigniñ
 Altı azır pastığ ax payzañ ibı turçadır.
 Ax payzañ ibniñ alında
 At palğacañ çeçpee at palğap salğan.
 Toğıs xulasça sinniğ
 1660 Xıybas xanattığ Xan pozırax at
 Altın çeçpenı aylandıra
 Orçıx çili aylan turçadır,
 Terben çili tartıl turçadır.
 Xarağınañ ot köy turğandağ,
 1665 Xarığınañ tüdün toosxalap turğandağ,
 Çibetey Xan sağıñ turça:
 «Xanıñ tasxıl sinniñ üstünde
 Xıyğı salıbıssam,
 Xan pozırax attığ
 1670 Alıp Xan Xıs sığıp kilze,
 Ür tudızıbızam.
 Aal-xağırtxa in parzam,
 Pozım slıg kızıbın,
 Alıp Xan Xıs körze,
 1675 Pozi daa mağaa pararğa xınıbızar»

Bakarak çıkmaktadır.
Atın dizginini çekerek durdurmuş,
Çibetey Han gördüğü yerlere tırmanmış.
Bakıyor.
Dağın göğsüne kadar çıkıyor,
Dokuz dağın başının birleştiği yer,
Dokuz denizin birleştiği yer,
Engin denizlerin en büyüğü Han denizi suyu
Orada yayılıp çalkalınıp akmaktadır.
Türlü oymak ve milletlere
Han deniz suyunun kıyısında
Yaşamak için yer yetmiyor gibiymiş.
Sayısız insanın yaşadığı ulu köydür,
Bakılan hayvanları otlatmaya
Ot yetmiyor gibiymiş.
Sayısız pek çok hayvan varmış.
Ulu köyün ortasında hanın beyin
Altı ayırık uçlu ak güzel evi durmaktadır.
Ak güzel evin altında
At bağlanan direğe at bağlanmış
Dokuz kulaç boyunda
Bükülmez kanatlı Han Pozirah at,
Altın direğe dolaşıp
İğ gibi dönmektedir.
Değirmen gibi çevrilmektedir.
Gözlerinden ateş saçılıyor gibi,
Gözlerinden duman çıkıyor gibidir.
Çibetey Han düşünüyor,
"Dağın Han zirvesinde zirvesinde
Bağırsam,
Han Pozirah atlı,
Alp Han Kız çıkıp gelse,
Uzun süre savaşıcağım.
Köye gitsem,
Yakışıklıyım,
Alp Han Kız beni görürse,
O da benimle evlenmek ister."

- Çibetey Xan aal-xağırsar in tüşken.
Uluğ aalınñ uçunañ kılıp,
Aralap odıradır,
Uluğ-turuğ urunza,
1680 İzen pirip, irtip odıradır.
Olğan-uzax urunza,
Külip-xatxırıp, irtip odıradır.
Xannıñ ibñne çitken.
Attan tüzip, Xara küreñ adın
1685 Xan pozırax atxa xosti palğabıxan.
Annañ aylanıp kör turadır.-
Xara küreñ at Xan pozırax attıñ xırında
Çabağa-xulun sinñ körin turadır.
Çibetey Xan idek-pıxağın sabınıbıxan.
1690 İññindeğl at tobırağın sıyanıbızxan.

Çibetey Han, köye doğru inmiş.
Büyük köyün bir ucundan girip,
Köy boyunca geçiyormuş,
Yaşlı adamlarla karşılaştıkça,
Selâmlaşmaktaymış.
Çoluk-çocukla karşılaştıkça,
Kahkahayla gülüp geçmekteymiş.
Hanın evine gelmiş.
Attan inip, atı Kara Küreni,
Han Pozırah atın yanına bağlamış,
Sonra dönüp bakmış.
Kara Küren, Han Pozırah'ın yanında
İki veya üç yaşındaki at gibi durmaktaymış.
Çibetey Han, kürkünün eteğini silkeleyip,
Omzundaki, atının ayaklarından çıkan tozları çırpmış.

- Ax payzañ ibnĭñ İzĭĭñ azıp, kĭrĭp kilgen,
 İzen sala izen tĭp turadır,
 Mindĭ sala mindĭ tĭp turadır.
- 1695 Alton sŭrmes arĭazına çayıl parĭan,
 İlĭĭ sŭrmes iĭnĭne çayıl parĭan,
 İĭnĭ-moyıñ ilĭĭ xarıs osxas,
 Arĭa- moyıñ alton xarıs osxas,
 Çalbayĭanda çarınıñ,
 Kürdeygende köĭstĭĭĭ Alıp Xan Xıs.
- 1700 İzenĭñ izenĭneñ al tur,
 Mindĭzĭñ mindĭneñ al tur.
 İzen-mindĭ irtkende,
 Çĭbetey Xan üstünzarıx
 Sĭreege odırĭbıxan.
- 1705 Alıp Xan Xıs altın stolın tartıbıxan.
 As-tamaĭın turĭzıbıxan.
 Çĭbetey Xanı odırtıp,
 Aarlap-sıylap odır.
- 1710 Tozıp-toxarıp odırĭanda,
 Alıp Xan Xıs, axsın-çilĭñ surıp odır:
 —Xaydaĭ çirde çirĭlĭĭ poldıñ,
 Noo suĭda suĭlıĭ poldıñ?
 Adañ-ıceñ kem poldı.
 Adañ-ıceñ adap pırgen
- 1715 Arıĭ, sĭlĭĭ adıñ nime poldı?
 İrax pa, çaĭın ma ayanıñ xurıp parçazıñ?-
 Çĭbetey Xan çooxtapça:
 -Çirĭ-suum İrax çat xalĭan,
 Çir pözĭĭĭ Altay sınıñ altı çirde,
- 1720 Ax talay suĭ xazı çirde
 Çurtım, çirĭm.
 Alıp Xan adalıĭ polĭam,
 Ax Öleñ Arıĭ İcelĭĭ,
 Adadañ daa pırge sıxpaan polza.
- 1725 Adalañ pırge sıxpan osxas

Güzel, beyaz evin kapısını açıp girmiş,
 Selâm verip, selâmlaşmış,
 Merhaba deyip merhabalaşmış.
 Altmış saç örgüsü sırtına dökülmüş,
 Elli saç örgüsü omzuna yayılmış,
 Omzundan bakınca, boynu elli karış,
 Arkasından bakınca, boynu altmış karış gibiymiş.
 Dik durduğunda, omzu geniş,
 İrkildiğinde geniş göğsülyümüş, Alp Han Kız.
 Kız, selâmına karşılık vermiş,
 Merhaba diyerek merhabalaşmış.
 Selâmlaşma bitince,
 Çibetey Han, evin baş köşesindeki
 Tahta sıraya oturmuş.
 Alp Han Kız, altın masayı çekmiş.
 Sofra açıp, yemek koymuş.
 Çibetey Han'ı oturtup,
 Ağırlayıp, ikrâmda bulunmuş.
 Yemek yedikten, doyduktan sonra,
 Alp Han Kız onun ağzını arayarak,
 -Nerelisin, nereyi yurt tuttun,
 Hangi suya suyum diye sahip çıktın?
 Baban, annen kimdir?
 Babanın, annenin sana verdiği isim nedir,
 Temiz, güzel adın nedir?
 Uzaklara mı, yakına mı gidiyorsun? diye sormuş.
 Çibetey Han der:
 -Yerim, suyum uzaktadır.
 Yeryüzünün zirvesi, Altay dağının eteklerinde,
 Ak denizin kenarındaki topraklardadır,
 Yerim, yurdum.
 Babamın adı, Alp Han'dır,
 Annemin adı, Ölen Arığ,
 Bir babadan türememiş de olsak,
 Bir babadan türemiş gibi,

- Xara xula attıǵ Xulataı
 Xarındazım par,
 Altın çilinnıǵ Ax Sabdar attıǵ
 Altın Arıǵ xıs, mal xadarcañ
- 1730 Pastugım par.
 Irax-çaǵın xaydar pararcıxpın,
 Xızıl kiik urunza-atarǵa,
 Xıs pala urunza-alarǵa.
 Oy kiik urunza-atarǵa,
- 1735 Olǵan pala urunza-alarǵa.-
 Alıp Xan Xıs surça:
 -Xızıl kiiktı xayda attırñ,
 Xıs palanı xayda kör parçazırñ?
 Oy kiiktı xayda attırñ,
- 1740 Olǵan palanı xayda köerge parçazırñ?-
 Çibetey Xan tura segirgen,
 Pörñk-meleyñ xotıxxa xıstırıbıxan,
 Alıp Xan xıstırñ alnında çooxtapça:
 -Xızıl kiiktı pu xır ozarında attım,
- 1745 Xıs palanı pu ibde kör turbin.
 Oy kiiktı oy ozarında attım,
 Saasxan-xusxunǵa toy it kildim,
 Olǵan palanı mında kör turbin,
 Arǵal çonǵa toy idibizerge saǵın turbin,
- 1750 Xanıım tasxıl sınrıñ üstünde
 Xıyǵı salıbzırǵa çaratpadım,
 Pozım uluǵ alıp kızıbın,
 Tudıssabıs, ür tudızıbzırabıs.
 Pozım sıǵ kızıbın,
- 1755 Sin Xan Xıs, minı körıp,
 Pozırñ daa pararǵa köölen tur polazırñ.-
 Çibetey Xan ilǵ sözın
 İndire çooxtap turadır.
 Pır dee çırde ilindirbin,
- 1760 Çüs çooǵın çügürte çooxtap tur,
 Pır dee çırde sürnüktırbin.
 Alıp Xan xıstırñ, xamax tünderilip,

Kara Kula atlı Hulatay
Adlı kardeşim var,
Altın yeleli Ak Boz atlı
Altın Arığ Kız adlı, hayvana bakan
Çobanım var.

Uzak veya yakın nereye gidebilirim,
Karşıma kızıl geyik çıkarsa , vurmak için,
Karşıma kız çocuğu çıkarsa , almak için.
Karşıma kahverengi geyik çıkarsa vurmak için,
Karşıma çıkarsa, genç kızı almak için.

Alp Han Kız sorar:

-Kızıl geyiği nerede vurdun,
Kızı çocuğunu nerede arıyorsun?
Kahverengi geyiği nerede vurdun,
Genç kızı bulmak için nereye gidiyorsun?
Çibetey Han, âni olarak yerinden fırlamış,
Şapkasını ve eldivenini koltuğuna kıstırmış,
Alp Han Kız'ın karşısında durarak der:
-Kızıl geyiği, bu dağın öte yamacında vurdum,
Kız çocuğunu bu evde görüyorum.
Kahverengi geyiği, vadinin öte tarafında vurdum,
Saksağan ve kuzgunlara düğün yaptım.
Genç kızı burada görüyorum,
Saygıdeğer halka düğün yapmayı düşünüyorum,
Dağın han zirvesinde,
Nara atmayı istemedim,
Ben büyük kahramanım,
Vuruşursak, uzun zaman vuruşuruz.
Ben, yakışıklıyım,
Sen, Han Kız, beni gördün,
Sen de bana varmağa gönüllüsündür herhâlde.
Çibetey Han elli sözünü
Söylemeğe devam ediyormuş.
Hiç takılmadan,
Yüz kadar sözünü koşar gibi anlatmaktaymış,
Hiç teklemeyen.
Alp Han Kız kaşlarını çatıp,

- Xarax çılayıbıxan, tarınıbıxan.
 Tağ çġli tazıbıxan,
 1765 Talay çġli kööbısken.
 Toğıs marxalığ
 Ax xuus xuyağın xaap, kızıbısken:
 -Aallap kilgen aalcı tıp,
 Aarlap-çestep odırğam,
 1770 Aallabin kilgen alıp poltır,
 Xanım tasxılınıñ üstüne sıx,
 Ölerge xınzañ, ödir salarbin.
 Çadarğa xınzañ, çatır salarbin!-
 Çıbetey Xan, aylanıp, xannıñ ibıneñ
 1775 Sıgarğa altın xalxanıñ
 Tudazın tudıbızıp,
 Paза xatap aylan kilip,
 Çooxtap tur:
 -Adañmınan Alıp Xan Xıs,
 1780 Sin alıp polzañ,
 Min dee alıppın,
 Sin külük polzañ,
 Min dee külükpın.
 Çaxsıdañ daa alarbin min sinı,
 1785 Çabaldan daa alaroxpın!
 Çıbetey Xan sığıp kilgen.
 Xara küren adın çeçpedeñ
 Sıstıp, altanıxan.
 Uluğ aalını aralı sıx kilgen.
 1790 Xanım tasxıl sınğa sıx kilgen.
 Aylan kilip turza:
 Alıp Xan Xıs Hanım tasxıl
 Sınğa sığılı odır.
 Xıybas xanattığ Xan pozırax at
 1795 Orçıx çġli oylap kilir,
 Terben çġli tartıl kilir,
 Xanım tasxılınıñ üstünde sıxxanda,
 Attañ tüzire segiribıskenner.
 Sösten söс talazıp,

Gözlerini kısmış, öfkelenmiş.
Dağ gibi taşmış,
Deniz gibi kabarmış.
Dokuz düğmeli,
Ak işlemeli zırhı alıp giyinmiş:
-Misafir olup geldi, deyip,
Ağırlayarak, birlikte oturdum,
Meğer misafir olarak gelmeyen yiğitmiş,
Dağın han zirvesine çık,
Ölmek istiyorsan, öldürürüm.
Yatmak istiyorsan, yatırırım!
Çibetey Han döner, Hanın evinden
Çıkmak için avlu kapısının
Kolunu tutup,
Tekrar arkaya dönerek,
Söyler:
-Babasından kahraman olan Alp Han Kız,
Sen kahraman isen,
Ben de kahramanım.
Sen kuvvetliysen,
Ben de kuvvetliyim.
İyilikle de alırım ben seni,
Kötülükle de alırım!
Çibetey Han, çıkmış.
Atı Kara Küren'i direkten
Çözüp, binmiş.
Büyük köyün içinden geçip gitmiş.
Dağın han zirvesine çıkmış.
Arkasına dönüp bakınca,
Alp Han Kızın dağın han zirvesine
Tırmandığını görmüş.
Atı, bükülmez kanatlı Han Pozırah,
İğ gibi dönerek hızla koşuyormuş,
Değirmen gibi çekilip geliyormuş.
Dağın han zirvesine çıkınca,
Attan sıçrayıp inmişler.
Sözle söz yarıştırmışlar,

- 1800 İrbekteñ irbek talazıp,
 Udur-tödİR oylas kilİp,
 Anda xabızıp, anda tartızıbıxan İkİ alıp.
 As-pilden xabızıp, aylanızıbıxannar.
 Açılbastağ ax tuban,
- 1805 Ködİrlİbesteg kök tuban oral tur.
 Altı-çitİ künge sığıs parğanda,
 Çİbetey Xan ineg-çobalın inelİbİsken.
 Alıp kİzee aldırısxan.
 Külük kİzee çİndİrlİbİsken.
- 1810 Alıp Xan Xıs Çİbetey Xannı
 İklİ pilekteñ İkİ xabırgazın xıza tudıbıxan.
 Çİbetey Xan ax çarıxtan azıbıxan.
 Çİbetey Xan ineg-çobalın inelİbİsken,
 Çobağ çobalın çobalıxan.
- 1815 İdi tudıs çörİp, Alıp Xan Xıs,
 Oñnap-sınap kör çörze,
 Tıgİrnİñ tözİneñ kicİM ulıı
 Xara pulut sığara çaçırıp kilir,
 Körgen xarax nuğalaxxa,
- 1820 Nuğan xarax asxalaxxa
 Alıp Xan Xıs çİrİne sabılıp odır.
 Alıp Xan Xıs oñnap kör çörze:
 Aran-çula at oylap kilir,
 Aran-çula attıñ xara tobırağı
- 1825 Xan tıgİrnİñ paarına,
 Xara pulut çİli, ködİrlİp kilir.
 Altın çİlİnnİğ, altın tuyğaxtığ
 Ax sabdar at, Xanım tasxılınıñ
 Üstüne sığara oylap, tura tūsken.
- 1830 Altın tanaazi ayğa çarıp,
 Kümüs poğozı künge çarıp,
 Arığ-sİlİğ Altın Arığ Xıs
 Ax Sabdar attañ tüze segİr kilgen.
 Pas kilİp, Çİbetey Xannı
- 1835 Çara tartıp,tastabıxan.
 Alıp Xan Xıs Altın Arığnañ

Silahla silah yarıştırmışlar,
Birbirilerine doğru koşup,
O anda birbirleriyle kapışmış iki alp,
Çıplak bellerinden tutuşarak yuvarlanmışlar.
Dağılmayacak gibi duran ak duman,
Yukarıya çıkmayacak gibi duran mavi sis, dalga dalgaymış.
Altı yedi gün geçince,
Çibetey Han, inek çobanı gibi sıkıntıya düşmüş.
Alp Kıza mağlup olmuş.
Güçlü insana yenilmiş.
Alp Han Kız, Çibetey Han'ın,
İki bileğinden, iki kaburgasından sıkıca bastırmış.
Çibetey Han, ak aydınlıktan geçmiş.
Çibetey Han, ecel azabını çekmeğe başlamış,
İşkence ve azaplar çekiyormuş.
Öyle kapışınca Alp Han Kız,
Anlayıp, deneyip bakar ki,
Göğün kıyısında, eyerin altındaki deri boyunca
Kara bulut çıkıp yaklaşmaktadır.
Göz açıp
Kapayınca kadar,
Alp Han Kız'ın bulunduğu yere yaklaşıyor.
Alp Han Kız, öikkat edince görür ki,
Aran-çula at koşarak geliyor,
Aran-çula atın çıkardığı kara toz bulutu
Göğün derinliklerine,
Kara bulut gibi, yükselmektedir.
Altın yelesi, altın toynaklı
Ak Boz at, dağın han zirvesine
Koşarak çıkıp, durdu.
Altın düğmesi ayda parlayıp,
Gümüş gerdanlığı günde parlayıp,
Güzel, hoş Altın Arığ Kız,
Ak Boz atından inip gelmiş.
Yaklaşarak, Çibetey Han'ı
Ayırmak için çekip itmiş.
Alp Han Kız, Altın Arığ ile

- Xabızıp, tudızıbızarğa
 Çäğa pastañ xapxan,
 Altın Ariğ xaptırbaan.
- 1840 Sol xolnañ alton sürmesteñ
 Alıp Xan Xıstı saari tudıp,
 Alıp Xan Xıstıñ pazın
 Xara çirge çabıra pazıbıxan.
 Toğıs tazın teerizineñ
- 1845 Tolğap itken tobirçixtañ
 Alıp Han Hıstı sapxan.
 Üs xatap sabarinañ
 Alıp Xan Xıs xısxırça:
 -Adañmınañ Altın Ariğ,
- 1850 Ariğ tınım salıbıs!
 Altın Ariğ surça:
 —Çibetey Xanğa pararziñ ma?
 Artıx toyıñ idip,
 Arğal çonı çirğadarziñ ma?-
- 1855 Alıp Xan Xıs :-Param, param,
 Paza sappazar,-tıpçe.
 Altın Ariğ Xan Xıstı pozıdıbıxan.
 Altın Ariğ Çibetey Xanğa çooxtapça:
 -Çe, Çibetey Xan,ider toyıñnı
- 1860 idip irtirzen,
 İlniñ-çattıñ çirinde
 Ür çatpasça polarzın,
 İcen-pabañ çirine
 Tabırax arax ibirilip pararziñ.
- 1865 Malnı, çonı sürbessin,
 Pozıñnıñ malıñ,
 Pozıñnıñ çonıñ daa çider.
 İske tospaan Alıp Xan Xıs,
 Malğa tospaan Alıp Xan Xıs.
- 1870 Toğızon Xanı pozinā paxtırıp,
 Alban-çağa alçazıñ,
 Alton xannıñ çurtıñ talap,
 Malın, çonın süргеziñ.

Kapışıp vuruşmak için
Yakasının ucundan kavrayıp kapmak istemiş,
Altın Arıĝ kaptırmamış.
Sol eliyle, altın saç örgüsünden tutup,
Alıp Han Kız'ı dolayarak kavrayıp
Alp Han Kız'ın başını
Kara yere sıkıştırarak basmış.
Dokuz öküzün derisinden
Örülen kamçısıyla
Alp Han Kız'a vurmuş.
Üç defa vurunca,
Alp Han Kız bağırır:
-Olağanüstü şekilde yaratılan Altın Arıĝ,
Temiz canımı bağışla!
Altın Arıĝ sorar:
-Çibetey Han'a varır mısın?
Güzel düğün edip,
Bütün halkı memnun eder misin?
Alp Han Kız:-Varırım, varırım,
Artık vurmazsan", der.
Altın Arıĝ, Han Kız'ı bırakmış.
Altın Arıĝ, Çibetey Han'a der:
-Peki, Çibetey Han, düğünü
Ettikten sonra,
Halkın yanında
Uzun süre kalmayacaksın,
Anne-babanızın yurdunu
Çabucak dolaşıp geleceksin.
Hayvanları ve halkı sürmeyeceksin,
Kendi hayvanların,
Kendi yurdundaki halk, sana yeter.
Servete doymayan Alp Han Kız,
Hayvan sürüsüne doymayan Alp Han Kız,
Doksan hanı kendisine tâbi edip,
Haracını, vergisini alıyorsun,
Altmış hanın yurdunu dağıtıp,
Malını, halkını sürmüşsün.

- 1875 Çe amdı sinñ ülgün—çarğırñ çox polça,
Altın xannı çirlerine-suğlarına pozıdarzın!
Altın Arığ altın çilñnig
Ax Sabdar atxa altanıbıxan,
Ax Sabdar attırñ izerl-timl
Altın-kümüs osxas,
1880 Ayğa, künge sağıl turadır.
Altın Arığnıñ xuyağı
Çarix tas marxalığ.
Çarix künnñ xarağı teep,
Çarıp, palañnap turadır.
1885 Ax Sabdar attı, çirñ-suun köre,
Çar polğa axsın çayxabıxan,
Çazı putxa xamçı sapxan.
Ax Sabdar at, çirñ-suun köre, üküş salğan.
Xayzı-xayzı çirde.
1890 Çirniñ xırı çirde
Xuzurğı çayılıp çit parir,
Altın Arığ xıstın,
Tığırñ tözñ çirde osxas,
Sürmezi çayılıp çit çörübısken.
1895 Çıbetey Xan Alıp Xan Xıstın
Xırine pas kilgen, çooxtapça:
-Kördñ me, ana.
Miniñ pastuğım daa xaydağ,
Adı daa altın çilinnig Ax Sabdar at,
1900 İzer-timl dee altın, kümüs.
Kis salğan xuyağı daa
Çarix tas marxalığ-
Miniñ andağ poladır!
Sin, Alıp Xan Xıs,
1905 Pastuğıma daa sıdabadıñ.
Min, sümelenip, çora la mayılğan polğabın.
Min tarınıbıssam-sinñ albastaabın,
Ax xanıñnı çayıbızam,

Fakat, Őimdi senin hűkműn yoktur,
Altımű hani, vatanına gűndereceksin!
Altın Arıĝ, altın yelesi
Atı Ak Boz'a binmiş,
Atı Ak Boz'un eyer takımı
Altına, gűműŐe benziyor,
Ayda, gűneŐte parlıyormuŐ.
Altın Arıĝ'ın zırhı
Parlak taŐ dűĝmeli.
Parlak gűneŐin gűzű deĝip,
Parlayıp, ışık saçmaktadır.
Ak Boz atı, yurduna doĝru,
Yar gibi bűyűk aĝzındaki gemi çekmiŐ,
Vadi gibi bűyűk saĝrısını kamçılarmıŐ.
Ak Boz at, yurduna doĝru dűrt nala koŐmuŐ.
Herhangi bir yerde,
Yerin kıyısında,
Kuyruĝu savrularak gűzden kaybolmuŐ.
Altın Arıĝ Kız'ın,
Gűkyűzűnűn ufkundaymıŐ gibi,
Saç űrgűleri savrularak, uzaklarda kaybolmuŐ.
Çibetey Han Alp Han Kız'ın
Yanına gelip sűyler:
-Gűrdűn iŐte,
Benim çobanım da nasılmıŐ,
Atı ise, altın yelesi Ak Boz at,
Eyer takımı da altın ve gűműŐtűr.
Giyindiĝi zırhı da,
Parlak taŐ dűĝmelidir.
Benimki de űyledir!
Sen, Alp Han Kız,
Çobanıma da gűcűn yetmedi.
Ben, űaka yapmıŐ, oyun olsun diye bayılmıŐtım.
Ben, űfkelenirsem, seni almayabilirim de,
Ak kanını dűkerim,

- Arıĝ tınırını üzibizem.
- 1910 Xınzañ, xatap tudızıbızañ,
Xatap xabızıbızañ-
Alıp Xan Xıs aldan tur:
-Çox, Çibetey Xan, tudıspaañ,
Aal-xaĝırtxa ineñ. Artıx toy idıp,
- 1915 Arĝal çonrı çırĝadarbıs.-
Attarına altanıp,
Aal-xaĝırtxa in tüşkenner.
Alıp Xan Xıstıñ ibine çidıp,
Attañ tüzıp, attarın
- 1920 Xosti palĝap salĝannar.
Alıp Xan Xıs arĝal çonına
Anda xıyĝılap, anda xıyĝı salııbıxan:
-Kürezerge küzım xappadı,
Sölezerge sözım xappadı,
- 1925 Çibetey Xanĝa parııbıstım,
Arĝal çonım, artıx çırĝal idıñer!
Alton aymax arĝal çonı
Anda çılııbıxan,
Artıx çırĝal pastabıxannar.
- 1930 Toozılbastaĝ toy pol tur.
Tolay çonı tooza çııl parĝan,
Toyda çırĝap, kögles tur
Toozılbastaĝ toyları toĝıs küñge çitçedir.
Toĝıs küñniñ pazında
- 1935 Tostaĝızı toozılııbıxan,
Tolay çonı tarap parııbıxan.

Temiz canını alırım.
İstersen, yeniden tutuşalım,
Gene kapışalım.
Alp Han Kız, yalvararak, der:
-Hayır, Çibetey Han, tutuşmayalım,
Köye doğru inelim, güzel düğün edip,
Bütün halkı memnun edelim.
Atlarına binip,
Köye doğru inmişler.
Alp Han Kız'ın evine gelip,
Attan inip, atlarını
Yanyana bağlamışlar.
Alp Han Kız, büyük halkını
Oraya çağırıp, tellal bağirtirmiş:
-Güreşmeğe gücüm yetmedi,
Konuşmaya sözüm yetmedi,
Çibetey Han'a vardım,
Büyük halkım, iyi şenlikler yapın!
Çeşitli, sayısız halkı
Derhâl toplanmış,
Güzel şenliklere başlamışlar.
Bitmeyecek düğünleri başlamış.
Çağrılan halk toplanmış,
Düğünde, şarkılar, türküler söylenmiş.
Bitmeyecek düğünleri, dokuz gün sürmekteymiş.
Dokuz günün sonunda
Çağırıldığı halkı,
Dağılmaya başlamış.

- Çibetey Xan künniň küp tözekte çatçadır,
 Çöergerge dee tii çoğıl. Nanarğa daa tii çoğıl,
 PİR kün irten aaldağı çonı,
- 1940 Ulğun-suulğun tudıp suulasça:
 -At aspas çirdeň at azıp odır,
 İr aspas çirdeň ir azıp odır.-
 Alıp Xan Xıs, İziğın azıp, körİbİsse,
 Xanım tasxıl sınnaň
- 1945 Tomır xuzuruxtığ Xara küreň piige
 Altan salğan naa ösken alıp kızı
 İnip tūs kilir.
 Xara küreň piiniň İki naanı
 Könek İibe pol parğan,
- 1950 Ağasxa çabısxan teeri osxas.
 Xara küreň piiniň üstünde alıp kızı
 İki xarix pöli parıbxan,
 İki tanaazı çapsın parıbxan.
 Uluğ aalınıñ uzunañ kırıp,
- 1955 Alıp Xan Xıstıñ ibiñ köre kilir.
 Xara küreň piiniň
 Xolba xosxın xalbañnap odır.
 Alıp kızıñıñ çağa marxa salbañnap odır.
 Xoltıx marxa xolbañnap odır.
- 1960 Alıp Xan Xıs, anı körİp,
 İziğın çabısxan.
 Altın çeçpe töziñe çidİp, toxtapça.
 Xara küreň pii molat suğluğın
 Xoolada taynapçadır.
- 1965 Alıp kızıñıñ molat İzeñezİ soolapçadır.
 İzik azılıbxan,
 Ardap-çudap parğan alıp kızı kİR kilgen.
 İzen-mindİ tip tapsap,
 İbirİlip parıp, altın sİreege odırıbxan,
- 1970 Alıp Xan Xıs stolın tartıbxan.
 As-tamağın turğızıbxan,

Çibetey Han, yumuşak, kabarık döşekte yatıyormuş,
 Kalkmaya niyeti yokmuş. Geri dönmek isteği de yokmuş,
 Bir gün, sabahleyin köydeki halk,
 Ellerindeki birşeyi tutup, uğultuyla sesleniyorlar:
 -Atın aşmadığı yerden at aşmaktadır,
 Erin aşmadığı yerden er aşmaktadır.
 Alp Han Kız, kapısını açıp bakınca,
 Dağın han zirvesinden,
 Top kuyruklu, Kara Küren adlı kırsağa
 Binen genç bir alpın
 İnmekte olduğu görülmüş.
 Kara Küren adlı kırsağın iki sağırsı
 Kova takılamayacak,
 Ağacı kaplayan deri gibiymiş.
 Kara Küren adlı kırsağın üstündeki alpın
 İki gözü varmış,
 Burun delikleri birbirine yakınmış.
 Büyük köyün bir ucundan girip,
 Alp Han Kız'ın evine doğru gelir.
 Kırsağı Kara Küren'in
 Kuyruk bağı yayılmaktadır.
 Alpın kuşağının düğmesi sallanmaktadır.
 Koltuk altının düğmesi sallanmaktadır.
 Alp Han Kız, onu görüp,
 Kapısını kapatmış.
 Altın direğin yakınına gelip durmuş.
 Kırsağı Kara Küren'in çelik gemini
 Şakırdatarak çiğnemekteymiş.
 Alpın çelik üzengisi şingirdamaktaymış.
 Kapı açılmış,
 Yorulan alp, içeri girmiş.
 Selâm verip,
 Dolaşarak altın tahta oturmuş,
 Alp Han Kız masasını çekmiş.
 Yemek koymuş,

- Alıp kizini odirtip,
Aarlap-sıylap odır.
Alıp kizinin pazı tüs parğan,
1975 As-tamax çip odır.
Çibetey Xan küp tözekte çadipçadadır.
Alıp kizi tozıp-toxarap odırğanda,
Alıp Xan Xıs surıp odır:
-Xaydağ çirde çirliğ poldıñ,
1980 Noo suğda suğlığ poldıñ,
Adañ-ıceñ kem poldı,
Ada-ıceñ adaan
Adı-solañ noo poldı,
Irax pa, çağın ma
1985 Pidi, ardap-çudap, ayañ xurıp parçazıñ?-
Alıp kizi, pazın ködirip, çooxtapça:
-Üs azır pastığ Xanım tasxıl
Sınnıñ altı çirde,
Üs azır pastığ Xan talay suğ xazında çirliğbın,
1990 Xanar Xan adalığbın,
Xan Arığ İceliğbın,
Irax, çağın xaydar parar polğam,
Adam, İcem xolında
İr özi odırğanda, altan mün çörer
1995 Adımın azır xanattığ Xan pozırax at
Tut kilip, çeçpee palğap,
Ax ibge kir parğam.
Adam Xanar Xanğa çooxtaam:
-Azır xanattığ Xan pozırax at tut kildim.
2000 Adam Xanar Xannañ köerge
Ax payzañ ibdeñ sıx kilgebi:
Azır xanattığ Xan pozırax
Adım çox pol parğan.
Anı tilep, çalbx çirniñ üstün aylandırdım,
2005 Çarix tigirniñ altın ibirdim.
Xara küreñ pii irtpeen
Talay-suğlarda kiçig xalbadı,
Al pozım kirbeen xanda, pigde

Alp: oturtmuş,
Ağırlayıp, ikrâmda bulunmuş.
Alpın başı önüne eğilip,
Yemek yemekteymiş.
Çibetey Han kabarık döşekte yatmaktaymış.
Alp, doyup, geriye yaslandıktan sonra,
Alp Han Kız, sorar:
-Nerede yerleşip kaldın?
Hangi su boyunda yerleştin,
Annen, baban kimdir?
Babanın, annenin verdiği
Adın, unvanın nedir?
Uzakta mı, yakında mı
Böyle, yorgun argın, elinin ayası kuruyup gidiyorsun?
Alp, başını kaldırarak söyler:
-Üç ayrı başlı Hanım
Dağının eteğinde,
Üç ayrı kolu olan Han denizinin yanındaki yerdenim,
Babam, Hanar Han'dır,
Annem, Han Arığ'dır,
Uzak veya yakın bir yere gitmeliyim,
Babamın, annemin elinde
Erkek boyuna yetişmekteyken, ata binip yürüyecek
Atım, iki kanatlı Han Pozırah atı
Tutup götürüp, direğe bağlayıp,
Ak eve girmiştım.
Babam Hanar Han'a söylemişim:
-İki kanatlı Han Pozırah'ı yakalayıp getirdim.
Babam Hanar Han'a bakmak için
Güzel, beyaz evden çıktık:
İki kanatlı Han Pozırah
Adlı atım kaybolmuş.
Onu arayarak, geniş yeryüzünde dolaşıyordum,
Aydınlık gökyüzünün altında dolaşıyordum.
Kısrağım Kara Küren'in geçmediği,
Deniz ve nehirlerin geçtiği yerler kalmadı,
Benim girmedığım hanın, beyin

- Çurt xalbadı,
2010 Azır xanattıǵı Xan pozırax adımını
Pır dee çırde tappadım,-
Açırǵan turadır alıp kızı.
Alıp Xan Xıs, oñ siziin tartına.
Küflnıbızıp, çooxtap odır:
- 2015 -Ya alıp kızı, azır xanattıǵı Xan pozırax
Adıñ min oǵırlap kilıbıskem.-
Alıp kızı, anı istip,
Odırçatxan çirinde odır polbaan.
Tura segir parıp, altı-çiti aylaxtanıp,
- 2020 Paza xati odıra kil túsken.
Xannañ xızıl sırayı,
Xuu tos çili, xubarta xubarıbıxan;
Xardañ ax sırayı,
Xara kömir çili, xaralıbızıp,
- 2025 Xatap ornına kirip odıradır:
-Aday taban, it taban,
Alıp Xan Xıs, köbök inegnı inettiñ:
Köbök çobaǵnı çobattiñ.
Ax xanıñnı çayar polǵam,
- 2030 Arıǵ tınıñnı üzer polǵam,
Tıǵı küp tözekte çatxan
Çıbetey Xanǵa parıp, xutul xaldıñ.
Çıbetey Xan, tuǵan kızıee, parıbıxazıñ.
Çıbetey Xanıñnı ıcezi miniñ
- 2035 Pabamnañ xada sıxxannar.
Çe, Alıp Xan Xıs, öleriñneñ xutul xaldıñ,
Xayda Xan pozırax adım, aǵıl!
Alıp Xan Xıs uyatxannañ
Pır dee çoox çooxtañ polbaan,
- 2040 Adayǵa çıñdıǵın aday çili,
Külın tee polbin,
Tızın ırsayta tudınıp,
Sıx çörıbıskem.
Timır xazaadañ azır xanattıǵı
- 2045 Xan pozırax attı anda sıǵar kilgen.

Yurdu kalmadı,
Atım, iki kanatlı Han Pozırah'ı
Hiçbir yerde bulamadım,
Diye, alp üzölmektedir.
Alp Han Kız, iyi niyetle ilgilenip,
Gölümseyerek, söylemiş:
- Ey alp insan, iki kanatlı Han Pozırah adlı
Atını ben çalıp gelmişim.
Alp, bunu işitince,
Oturduğu yerde duramamış.
Ayağa kalkıp, altı, yedi defa dolaşıp,
Yine gelip, oturmuş.
Kandan kırmızı yüzü,
Renksiz, ak ağaç gibi, bembeyaz kesilmiş;
Kardan beyaz yüzü,
Kara kömür gibi kararıp,
Tekrar eski rengine dönmüş:
-Alçak köpek, alçak it,
Alp Han Kız, çok üzüntüler çektiirdin.
Çok çileler çektiirdin.
Ak kanını saçacaktım,
Temiz canını alacaktım,
Şu kabarık döşekte yatan
Çıbetey Han'a varıp, kurtuldun.
Akrabam, Çıbetey Han ile evlenmişsin.
Çıbetey Han'ın annesi, benim
Babamla kardeşirler.
İşte, Alp Han Kız, böylece ölümden kurtuldun,
Nerede, atım Han Pozırah'ı getirin!
Alp Han Kız utandığından
Hiçbir şey söylememiş,
Köpeğın yendiğı köpek gibi,
Gölmeden,
Dişlerini göstererek,
Dışarı çıkmış.
Demir tavladan atı iki kanatlı
Han Pozırah'ı o zaman çıkarmış.

- Alıp kızı Xara küreň piideň
 İzeriň alıbisxan,
 Xara küreň piiniň izer çörgen çiri,
 Üçürgedeň teerizi
- 2050 Pırge soyl parğan.
 Çügeniň suurıp, Xara küreň
 Piini pozıdıbisxan.
 Xara küreň pii, xumğa-sayğa ağaxtanıp,
 Çir körİp, pırğır turadır.
- 2055 Tigr körİp, kİstep turadır.
 Çiri-suun köre çöribİsken.
 Xara küreň pii,
 Uluğ aaldaň sıxanda,
 Xara küreň pii, çiri-suun köre, oylap parıbisxan.
- 2060 Alıp kızı azır xanattıg
 Xan pozırax adın, anda izerlep, timnebİsken:
 Çügür çörİp, çügen sux turadır,
 İbir çörİp, izer sal turadır.
 Xosti pazıp, xoxsın sux turadır.
- 2065 Xobay kilze, xollaan tartıp turadır.
 Ananı aylanıp, alıp kızı
 Ax payzañ ibge kirİp kilgen.
 İziñteñ törge pastırıp, çooxtap çöredir:
 -Adam-İcem adap pirbeeri
- 2070 Arıg-sılıg adımnı
 Arğal-çattıñ çiriñde
 Pozım daa adanıbizim:
 Xanar Xan adalıgıbn,
 Xan Arıg İcelıgıbn,
- 2075 Altımda kiciim çoğıl,
 Üstümde uliim çoğıl,
 Azır xanattıg Xan pozırax attıg
 Xan Tibet adı-solam polzın.
 Adanımnıñ Çibetey Xan,
- 2080 Arğal-çattıñ çiriñde
 Nımxax tözekte ür be çadarzın?
 Adañ-İceñ çiriñe aylanmassıñ ma,

Alp, kısırağı Kara Küren'in
Eyerini indirmiş,
Kara Küren'in eyer vurulan yeri,
Keçesi ile derisi
Birlikte soyulmuş.
Dizginini çıkarıp, kısırağı Kara Küren'i
Serbest bırakmış.
Kara Küren, kumda, çakıl üzerinde ağnayıp,
Çevreye bakıp, kişnemektedir.
Gökyüzüne bakıp kişnemektedir.
Yerine- yurduna gitmiş.
Kara Küren,
Büyük köyden çıktığı zaman,
Kara Küren, vatanına doğru koşup gitmiş.
Alp, iki kanatlı atı,
Han Pozırah'ı o zaman eyerleyip hazırlamış.
Koşarak, dizginleri çekmekteymiş,
Dönerek,
Birlikte koşturup, kuskunu çekmekteymiş.
Şahlanınca kalkan kolanı, çekmekteymiş.
Alp oradan dönüp,
Beyaz, güzel eve girmiş.
Kapıdan girip, evin yukarı kısmına yürüyerek söylemiş:
-Babamın, annemin vermediği
Güzel, iyi ismimi
Büyük halkın yurdunda
Kendim vereyim:
Babam, Hanar Han'dır,
Annem, Han Arığ'dır,
Benden küçük kardeşim yoktur,
Önümde büyük kardeşim yoktur,
İki ayrı kanatlı Han Pozırah atlı
Han Tibet adım, unvanım olsun.
Babasından ad alan Çibetey Han,
Büyük halkın yurdunda
Yumuşak döşekte uzun süre yatar mısınız?
Babanın ve annenin yurduna dönmeyecek misin,

- Nanmassıñ ma?-
 Çibetey Xan tura segirgen:
 2085 -Nanarğa, çöterge!
 Alğan kizim Alıp Xan Xıs, tirin, çöterge!-
 Xan Tibet çooxtapça:
 -Aday taban, it taban, Alıp Xan Xıs,
 iske, malğa tospadıñ,
 2090 Toğızon xannı pozıña paxtırıp,
 Alban-çağa tölettiñ,
 Alton xannıñ çurtın talap,
 Malın, çonın sürgeztiñ,
 Anda daa tospin,
 2095 Miniñ azır xanattıǵ Xan pozıraam oǵılaazıñ!
 Çe, çirliǵ çonni çirine tarat,
 Suǵlıǵ çonni suuna tarat.-
 Anda tirinibisken Alıp Xan Xıs,
 Ax payzañ ibineñ sıǵıp,
 2100 Xan Tibet xada-pırge sıxxan.
 Attarına altanıp,
 Çonğa ülgü-çarǵı salǵannar.
 Çirliǵ çonni çirine taratxan,
 Suǵlıǵ çonni suuna taratxan.
 2105 Alton-çiton xan ol çirdeñ tarabıxan.
 Postarınıñ çonın çarıp,
 Postarınıñ malın çarıp,
 Alton pasxa çirge tarap çörıbiskenner.
 Alıp Xan Xıstırn kizek malı,
 2110 Pozınıñ kizek çonı xalǵan.
 Xadarǵan malnıñ eezı,
 Xalıx çonniñ pazı,
 Pozınıñ ornına sayzañ kızı turǵızıp
 Çörıbiskenner.
 2115 Xanıñ Tasxıl üstüne
 Üs alıp xada-pırge sıxxannar.
 Xan Tibet anda çooxtapça:
 -Çe, Çibetey Xan, sinde çabal xabar polza,
 Min çatpasça polim.

Eve dönmeyecek misin?
Çibetey Han, yerinden doğrudu:
-Eve gitmek, dönmek istiyorum!
Aldığım kız, Alp Han Kız, hazırlan gitmeğe!
Han Tibet, söyler:
-Alçak köpek, alçak it Alp Han Kız,
Maddeye, mala doymadın,
Doksan hanı kendine tâbi edip,
Haraç topladın,
Altmış hanın yurdunu talayıp,
Malını, halkını sürdürdün,
Bununla da yetinmeyip,
Benim iki kanatlı Han Pozırâh'ımı çalmışsın!
Artık, yerli halkı yerine yerleştir,
Su kenarındaki halkı, yerine gönder.
Alp Han Kız, o zaman toparlanmış,
Güzel, beyaz evinden,
Han Tibet ile beraber çıkmış.
Atlarına binip,
Halka buyruk vermişler.
Yerli halkı yerine göndermiş,
Su kenarında yaşayan halkı suyuna göndermiş.
Altmış-yetmiş han o yerden dağılmış.
Kendi halkını ayırıp,
Kendi hayvanlarını ayırıp,
Altmış ayrı yere ayrılıp gitmişler.
Alp Han Kız'ın payına düşen hayvanlar ve
Kendisinin halkı orada kalmış.
Yetiştirilen hayvanın sahibi,
Halkın başı
Kendi yerine bir temsilci bırakıp,
Gitmişler.
Dağın han zirvesine
Üç alp birlikte çıkmışlar.
Orada Han Tibet söylemiş:
-Peki, Çibetey Han, sende kötü haber varsa,
Ben yatmayacağım.

- 2120 Minde çabal til-aas isseñ,
Sin çatpaşça pol.-
Xan Tibet pozınıñ çirî-suunzar çöribîsken.
Çibetey Xan Alıp Xan Xısnañ
Pozınıñ çir-suunzar çöribîsken.
- 2125 Ax çazaa sabılğanda,
Çibetey Xan çooxtap odır:
-Adam, İcem çirî, alğanım, ırax çat xalğan.
Çir arğazı-ırax çir, çörip odırañ.-
İki attıñ axsin xosti tartıp,
- 2130 Anda xamcı salğannar.
Aran-çula attar xada-pİRge oylas parğannar.
Çir ortızı çirge çidîskende,
Çir arğazı xara sınğa sığara oylatxannar.
Attarınıñ axsin toxtada tartıbıxannar.
- 2135 Xara sinniñ ozari
Ax çazı, xuba söI,
Ax çazı xuba söIniñ
Aarxı pazında kölemeliğ Kök sın
Xayzı-xayzı çirde körinip turçadadır.
- 2140 Çibetey Xan çooxtapça:
-Alğan kizim, Alıp Xan Xıs,
Xanattığ at xan tigirniñ
Paarınañ xaydi uçugadır, a?
Xıybas xanattığ Xan pozırax
- 2145 Adıñ sin mağaa pir.
Min anı, altanıp alıp,
Tigir paarına uçuxtır körim.
Sin pozıñ Xara küreñ atxa
Altanıp al.-
- 2150 Alıp Xan Xıs çooxtapça:
-Adañmınañ Çibetey Xan,
Xan pozırax attıñ amalın pİI polbazañ,
Xan pozırax attañ azırılıp,
Azıp-kizip xalazıñ!-
- 2155 Çibetey Xan tartınıbıxan:
-Alıp kiziniñ, aran-çula attañ

Benden kötü haber duysan,
Sen yatma.

Han Tibet kendi yurduna geri dönmüş.

Çibetey Han, Alp Han Kız ile
Kendi ülkesine gitmiş.

Ak vadiye çıkınca,

Çibetey Han söylemiş:

-Babamın, annemin yurdu, eşim, uzakta kaldı.

Yerin ötesine, uzaklara, haydi gidelim.

İki atın gemini yaklaştırmak için çekip,

O zaman kamçılımış.

Aran-çula atlar yanyana koşmaktaymış.

Yeryüzünün merkezi olan noktaya geldiklerinde,

Yerin ötesi Kara dağa çıkmak için koşturmuşlar.

Gemlerini çekerek atlarını durdurmuşlar.

Kara dağın ardı

Ak vadi, kuru çöl,

Ak vadi, kuru çölün

Öbür ucunda Kök dağı,

Uzaklarda bir yerde görünmektedir.

Çibetey Han, der:

-Hanımım, Alp Han Kız,

Kanatlı at gökyüzünün han katının

Derinliklerinden nasıl uçmaktadır, acaba?

Bükülmez kanatlı Han pozırah adlı

Atını sen bana ver.

Ben onu, atlanıp alıp,

Gökyüzünün derinliklerine uçayım.

Sen kendin Kara Küren'e

Bin.

Alp Han Kız diyor ki:

-Babadan han olan Çibetey Han,

Han Pozırah'ın huyunu bilmezsın,

Han Pozırah'tan ayrılıp,

Yolunu şaşırıp kalırsın!

Çibetey Han kızarak der:

-Alp adamın, aran-çula attan

- Aňdarılıp, ölgeniň xayda
 Körgezňiň, xayda iskezňiň?
 Xara küreň attañ tüze segörgen,
 2160 Alıp Xan Xısa çooxtapça:
 -Tüs, miniň Xara küreň adıma altanıp al.
 Min sinňiň Xan pozırax adıñni oňnan körim!
 Alıp Xan Xıs, Xan pozırax attañ tüs kilgende,
 Çibetey Xan, pas kilip,
 2165 Xoldagın xoza tartıp salğan,
 Xıybas xanadın suura-suura tartılabıxan.
 -Çe, Alıp Xan Xıs, xayda-xayda körin turğan
 Kölemeliğ Kök sına
 Purun çit parzañ, anda saxtırızñ-
 2170 Xan pozırax atxa Çibetey Xan
 Altanarğa xın turğanda,
 Alıp Xan Xıs çooxtapça:
 -Xan pozırax attıñ tını-üs tın,
 İzer xazına tolğağlap salğan.
 2175 Üstündegi tınıñ tolğabıssañ,
 Tigir paarına ködiribizer.
 Ortıdağı tınıñ tolğabıssañ,
 Çirneñ tigirniñ ortazınnañ uçugar.
 Altındağı tınıñ tolğabıssañ.
 2180 Çirniñ üstüne siil tüzer.
 Anı pılbezeñ, Çibetey Xan,
 Çadıp-kizip xalarzıñ.-
 -Sin mini ügretpe,
 Alıp kızı piledir.
 2185 Külük kızı oňarıladı!

Düşüp öldüğünü, nerede
Gördün, nerede duydun?
Kara Küren'den inip koşmuş,
Alp Han Kız'a söylemiş:
-İn, benim atın Kara Küren'e bin.
Ben senin atım Han Pozırah'ı denemeye çalışayım!
Alp Han Kız, Han Pozırah'tan inince,
Çıbetey Han, yanına gelip,
Kolonu tokasına takıp çekmiş,
Bükülmez kanadını çekip çıkarmış.
-Peki, Alp Han Kız, çok uzaklarda görünen
Başı dumanlı Kök dağına
Önce ulaşırsan, orada bekleyeceksin,
Çıbetey Han, Han Pozırah'a
Bineceği zaman,
Alp Han Kız, söylüyor:
-Han Pozırah'ın üç dizginini,
Eyerin başına bağlamışlar.
Üstteki dizgini dolayıp çekersen,
Gökyüzünün en üst katına götürür.
Oradaki dizgini dolayıp çekersen,
Yerin ve gökyüzünün ortasından geçersin.
Alttaki dizgini dolayıp çekersen,
Kayarak, yeryüzüne düşersin.
Bunu bilmezsen Çıbetey Han,
Yıkılıp, ezilir kalırsın.
-Sen bana öğretme
Alplar bilir.
Güçlü, akıllı insanlar anlar!

- Çibetey Xan Xan pozırax atxa altanıbıxan.
 Üstündegı tının tolğabıxan,
 Xan pozırax at turğan çirıneñ
 Xanat saabıxan.
- 2190 Xıybas xanatnañ
 Xara çirniñ xırtızın oya saap,
 Xan tigır paarına ködriñibıskın.
 Çibetey Xanniñ ala xaraxxa
 Nime körinminibıskın,
- 2195 Azır xulaxxa nime istıbinibıskın.
 Xan pozırax at azır xanatnañ
 Ax puluttı aza saap parır,
 Ax ayassar ködriñip parır,
 Xıybas xanatnañ
- 2200 Kök puluttı aran-poran tüzir parır,
 Kök ayasxa ködriñip parır.
 Çibetey Xan, çilıne sıdap polbin,
 Alın-kızın xaastañ çaza xaap parır.
 Ortıdağı tını xolğa kır parğan tolğabıxan.
- 2205 Xan pozırax at xan tigırniñ
 Paarına xanat saabıxan.
 Uluğ kügürt çili, küzürep parır,
 Uluğ terben çili soolap parır.
 Xanat pazınañ xıbın toolap pariğandağ,
- 2210 Xurğun tözıneñ çalın orap,
 Tüdün tosxalat pariğandağ,
 Çibetey Xan, ilın polbin,
 Axsınañ ax köbik ağıbıxan.
 Altındağı tını xolğa kır parğan.
- 2215 Xan pozırax at azır xanatnañ çir
 Üstün köre, ılap-soolap tıs kilir.
 Tört azağı sarbayıp,
 Kölemelg Kök sınıñ üstünde tura tısken.
 Çibetey Xan Xan pozırax attıñ alında
- 2220 Altı-çitı xulasça çaçırıp par tısken.
 Ağara-kögere talıp, ölöp çadıbıxan.
 Oñarılatsa, kölemelg

Çibetey Han, Han Pozırah'a binmiş.
 Üstteki dizgini dolayıp çekmiş,
 Han Pozırah, durduğu yerden,
 Kanat çırpmış.
 Bükülmez kanatla
 Kara yerin üzerini yarararak vurup,
 Gökyüzünün han katına uçuvermiş.
 Çibetey Han'ın elâ gözlerine
 Hiçbirşey görünmemiş,
 İki kulağı hiçbir şey duymamış.
 Han Pozırah, ayrı kanatlarıyla
 Beyaz bulutları yarmaktaymış,
 Beyaz bulutları dağıtmaktaymış.
 Bükülmez kanatlarıyla,
 Mavi bulutları geçmekteymiş,
 Açık maviliklere yükselmekteymiş.
 Çibetey Han, rüzgâra karşı duramadan,
 Önündeki, arkasındaki kayışı yanlış şekilde tutup,
 Ortadaki dizgini eline alıp, dolayıp çekmiş.
 Han Pozırah, gökyüzünün
 Han derinliklerinde kanat çırpmış.
 Korkunç yıldırım gibi, gürüldemiş;
 Büyük değirmen gibi, gürüldemiş.
 Kanatlarının ucundan kıvılcımlar saçıyor gibiymiş,
 Kanatlarının ucundan alevler çıkıyormuş,
 Çıkan dumanlar kıvrılarak yükseliyor gibiymiş,
 Çibetey Han, tutunamamış,
 Ağzından ak köpükler akmaktaymış.
 Altındaki dizgini eliyle tutmuş.
 Han Pozırah, iki kanadıyla yeryüzüne
 Doğru, uğultuyla, gürültüyle inmekteymiş.
 Dört ayağı genişçe açılıp,
 Baş dumanlı Kök dağının üzerinde duruvermiş.
 Çibetey Han, Han Pozırah'ın önünde
 Altı, yedi kulaç kadar uçup inmiş.
 Be'i benzi ağarmış, rengi bozarmış, ölü gibi yatmış.
 Akli başına gelince, dumanlı

- Kök sinniň üstünde çadır.
Tura segirip, kör turza,
2225 Alıp Xan Xıs Xara küreň atxa altan salğan,
Kölemeliň Kök sığa sığıp odır.
Xara küreň attıň tiri
Suğ çli ağıp kilir.
Çibetey Xanğa çit kilir.
2230 Çibetey Xan çooxtapça:
-Siniň Xan pozırax adıň
Miniň Xara küreň adım
Xırında at nimes.
Pozın daa miniň xırında
2235 Alıp nimessiň.
Mini ködire uçux polbin,
Çadapla çitti,
Irax it, mınıň soonda
Xanattıg atxa mungen nime
2240 Ol münzın— tidir.
Miniň pozımınıňox
Xara küreň adıma altan
Çörçetsem, tüzerge dee xına çoğılbin.
Alıp Xan Xıs,
2245 Xıya aylanıbizıp, külnibisken.
Xan pozırax attıň xıybas
Xanadın xollağa tooza tartıbsıxan.
Attarına altanıp, anda çörıbiskenner.
Aran-çula attar xada-pirge oylas parırlar.
2250 Çazı çirge kilzeler, sarnazıp irtip odırlar.
Een çirge çitseler, köglezıp irtip odırlar.
Arğazı pasxa çat çiri
Ağıldañırax xalçadadır.
Aadazı çuçurtaan aarlıg çurtına
2255 Sabılıp odıradırlar.
İni pasxa ilniň çat çirleri
İsteñ irax xalçadadır,
İcesı çurtaan silig çurtına
Amdı çitti Çibetey Xan.
2260 Aıtay sinniň üstüne sığıp,
Xarap, kör turadırlar.

Kök dağının üzerinde yatıyormuş.
Yerinden kalkınca görmüş ki,
Alp Han Kız, Kara Küren'e binip,
Başı dumanlı Kök dağına çıkmaktadır.
Kara Küren'in teri
Su gibi akmaktadır.
Çibetey Han'a yaklaşır.
Çibetey Han ;
-Senin atın Han Pozirah,
Benim atım Kara Küren'in
Yanında at değildir.
Sen de benim yanımda,
Alp değilsin.
Beni yukarıya uçuramadan,
Güçlkle getirdi,
Uzak tut, bundan sonra
Kim isterse, kanatlı ata
O, binsin, der.
Ben, kendi atım
Kara Küren'e binip
Geziyorsam, ondan inmek istemem.
Alp Han Kız,
Başını yana çevirip gülmüş.
Han Pozirah'ın bükülmez
Kamadını kolana doğru geri çekmiş.
Atlarına binip, derhâl gitmişler.
Aran-çula atlar, yanyana koşmaktaydılar.
Ovaya gelince, şarkılar söylemişler.
Issız yerlere gelince, türküler söylemişler.
Ötedeki yabancı yerler
Akıldan uzak kalmaktadır.
Babasının yaşadığı aziz yurduna
Ulaşmaktaydılar.
Omuzları başka olan halkın yabancı yerleri
Hatırdan uzak kalmaktaydı,
Annesinin yaşadığı, güzel yurduna
Artık gelmiş Çibetey Han.
Altay dağının üzerine çıkıp,
Bakıp durmaktadırlar.

- Xulataş nan kilgen,
 Xara xula at çeçpede turçadır.
 Xara xula atxa xosti
- 2265 Kök pora at turçadır.
 Altın Ariğ xıs
 Altay sınıñ üstünde çadıpçadır.
 Çibetey Xan Altın Ariğ xısxa
 İzen dee pirbeen,
- 2270 Xılçañnap taa körbeen.
 Aal-xağırxa inİp tüşkenner,
 Uluğ aalrı aralı kilİp,
 Ax payzañ ibge çidİp,
 Attañ tüş turğañnarında,
- 2275 İzik azılıbıxan, Xulataş sığıp kilgen.
 Udur pas kilİp, Çibetey Xannañ
 İzennezİp-mindİlezİp turadır:
 —Abay xarındas, Çibetey Xan,
 Xaydağ ür çördİñ?
- 2280 Min, xacanox kilİp,
 Sinİ sağıp polbinçam.
 Pora Xannañ xızı Pora Nincİni al kilgem.
 Turçatxan Kök pora at—
 Pora Nincİniñ adı.
- 2285 Olar İdi çooxtas turğanda,
 İzik azılıbıxan.
 Üze tutpa pillİg, üs İlgce sıraylığ
 Tüñderli xamaxtığ, tudıs kömİskelig
 Abaxay sığıp kilgen.
- 2290 Alıp Xan xıs anı körİp,
 Çüregİ açıp tura tüş parğan.
 Pora Nincİ, pas kilİp,
 İzennezİp-minidİlezİp tur,
 Alıp Xan Xısıtıñ udur daa körceñ
- 2295 Köñni çox polğan.
 Çibeteyneñ Xulataş çöp itçe:
 İki toynı piriktiİre iderge.
 Çonğa xabar idİbİskenner:
 Uluğ toy polzın!
- 2300 Alıp Xan Xıs aronca ax payzañ ibni timnebİsken.

Hulatay geri dönmüş,
Kara Kula, direkte bağlı duruyor.
Kara Kula'nın yanında
Kök Pora adlı at duruyor.
Altın Arığ Kız
Altay dağının üzerinde yatmaktadır.
Çibetey Han, Altın Arığ Kız'a
Selâm bile vermemiş,
Dönüp de bakmamış.
İnip köye gelmişler,
Büyük köyün içinden geçip,
Güzel, beyaz eve gelip,
Attan indiklerinde,
Kapı açılmış, Hulatay çıkıvermiş.
Onlara doğru gelip, Çibetey Han ile
Selâmlaşmış:
-Ey kardeşim, Çibetey Han,
Ne kadar zaman dolaştın?
Ben, çok önce gelip,
Seni bekleyemedim.
Pora Han'ın kızı, Pora Ninci ile evlendim.
Burada duran Kök Pora adlı at da,
Pora Ninci'nin atıdır.
Onlar, böyle konuştuklarında,
Kapı açılmış.
Tutulsa kırılacakmış gibi ince belli, üç el kadar geniş yüzlü,
Geniş alınlı, kaşları yay gibi olan
Bir güzel çıkıp gelmiş.
Alp Han Kız, onu görüp,
Yüreği sızlamış.
Pora Ninci, yanına gelip,
Selâmlaşmış,
Alp Han Kız'ın içinden ona bakmak
Gelmiyormuş.
Çibetey ile Hulatay karar verirler
İki düğünü birlikte etmek için.
Halka haber vermişler:
Büyük düğün olsun!
Alp Han Kız, hemen güzel, beyaz evi hazırlamış.

- Arğal çon çılıp, uluğ toy pastabıxannar.
 Toozılbaşağ toy polça,
 Tooza çonı çırğapça,
 Tügenmesteg toy polça,
 2305 Tügede çonı çırğapça.
 Toğıs künge çitire
 Toozılbaşağ toy polğan.
 Toğıs künniñ pazında
 Toy toozılıp, tolay çonı tarap parğan.
 2310 Çibeteyneñ Xulatay künniñ
 Uluğ aal İstinde, ayran-hımıs izip
 Aallap çöredirler.
 PİR kün Xulatay çooxtapça:
 —Çibetey xan, pıske pidi çurtirğa çarabas.
 2315 Parañ, pıree xanniñ çurtın talap,
 Malın, çonın sür kilerbıs,
 Malğa mal xozılar, iske is xozılar.
 Pıs ulam na payıp çurtirbıs.—
 —Parañ—Çibetey Xan tıpçe.
 2320 Olar, timnenip-sümnenibıskenner,
 Çaa timiñ alın, kizİN tirgee palğap
 Attarına altanıp, çöribıskenner.
 Altay sınınıñ üstüne sıx parğannar.
 Altın Arığınıñ xırınañ irtkenner.
 2325 İzen dee pirbeenner, xılçañnap taa körbeenner.

Bütün halk toplanmış, büyük düğün başlıyormuş.
Bitmeyecek düğün oluyor,
Bütün halk eğleniyor,
Bitmeyecek düğün oluyor,
Bütün halk eğleniyor.
Dokuz gün boyunca,
Hiç bitmeyecek gibi bir düğün olmuş.
Dokuz günün sonunda,
Düğün biter bütün halklar dağılır.
Çibetey ile Hulatay hergün
Büyük köyün içerisinde, ayran ve kıymız içerek,
Misafir olup geziyorlarmış.
Bir gün, Hulatay der:
-Çibetey Han, bize böyle yaşamak yakışmaz.
Gidelim, herhangi bir hanın yurdunu talan edip,
Malını, halkını buraya sürelim,
Hayvana hayvan, mala mal katılacak.
Biz daha zengin olarak yaşayacağız.
Çibetey, "gidelim", diyor.
Onlar, hazırlanıp, toparlanmışlar,
Silâhlarını önlerine, azıklarını arkalarına bağlayıp,
Atlarına binip gitmişler.
Altay dağının üzerine çıkmışlar.
Altın Arığ'ın yanından geçmişler.
Selâm bile vermemiş, dönüp de bakmamışlar.

- Olar parıbıxan soonda,
Pular çurtaçalar.
PİR kün Alıp Xan Xıs ax payzan ibnıñ İstinde,
Oyiin oyıp, pıçıin pızıp odırçatxanda,
2330 İzik azılıbıxan.
Pazın ködürbisse,
Pora Ninci kırıp odır.
Anı körıp Alıp xan Xıstañ
Çüregi açıp parğan.
- 2335 Pora Ninci: «İzen me, mindi be, abızın», -tıpçe.
Alıp Xan Xıs, izenök-Mindök tıp,
Alıp Xan Xıs tur kilgen,
Stol tartıbıxan, as tamax turgızıp,
Pora Nincini odırtıp,
- 2340 Aarlap-sıylapaça.
Tozıp-toxarap parğanda,
Pora Ninci çooxtapça:
—Alıp Xan Xıs abızın,
Minzer aallap pararziñ,
- 2345 Xaydi pİR dee kİre çoğılzıñ?—
Alıp Xan Xıs, Pora Ninciniñ çooğın istip,
Sağızına çaxsı pol parğan,
—Paararbin, —tıpçe.
Pora Ninci sıx çöribİsken.
- 2350 Alıp Xan Xıs stolın arğlap salğan.
Timnenip, Pora Nincee aallap çöribİsken.
Pora Ninciniñ ibİne kir kilgen.
Pora Ninci, stolğa tamax turgızıp, aylan çör.
Çooxtabasça çooğı çoğıl,
- 2355 Sölebesçe sözi çoğıl,
Çooxtap suulap çöredir.
Pora Ninci, Alıp Xan Xıstañ surçadır:
-Alıp Xan Xıs abızınım,
A!tay sınını üstünde
- 2360 Altın çilinnig ax sabdar at
Noğa künniñ—tañniñ

Onlar gittikten sonra,
 Hanımları orada yaşıyorlar.
 Bir gün, Alp Han Kız, güzel, beyaz evin içinde,
 Keseceğini keserek, biçeceğini biçerek oturduğu zaman,
 Kapı açılıvermiş.
 Başını kaldırınca görmüş ki,
 Pora Ninci içeri girmektedir.
 Onu görünce, Alp Han Kız,
 Hiç hoşlanmamış.
 Pora Ninci; "Merhaba, iyi misin, elim", demiş.
 Alp Han Kız, "merhabalar, selâmlar", deyip,
 Ayağa kalkmış,
 Masayı çekmiş, sofrayı hazırlayıp,
 Pora Ninci'yi oturtup,
 Ağırdayıp, ikrâm ediyor.
 Yemek bitip, doyduktan sonra,
 Pora Ninci söylemiş:
 -Elim, Alp Han Kız,
 Bana misafir olarak gel,
 Neden bir kere bile gelmiyorsun?
 Alp Han Kız, Pora Ninci'nin bu sözünü duyunca,
 Onun hakkındaki düşüncesini biraz değiştirmiş.
 "Gelirim", demiş.
 Pora Ninci, çıkıp gitmiş.
 Alp Han Kız, sofrayı toplamış, masayı silip temizlemiş.
 Hazırlanıp, Pora Ninci'ye misafirliğe gitmiş.
 Pora Ninci'nin evine girmiş.
 Pora Ninci, masaya yemek koymakla meşguldü.
 Söylemediği sözü kalmamıştı,
 Konuşmadığı konu kalmamıştı,
 Konuşarak, yüksek sesle söylenip yürüyordu.
 Pora Ninci, Alp Han Kız'a sorar:
 Elim, Alp Han Kız,
 Altay dağının üzerinde
 Altın yeleli at, Ak Boz,
 Neden, gece gündüz

- Anda la turçadadır?
Ol xaydağ aran-çula at poladır polar?
Altay sınınıñ üstünde
- 2365 Alıp kızı künniñ tañniñ çadıplaçadadır,
Ol xaydağ alıp poladır polar?—
Alıp Xan Xıs çooxtapça:
—Min dee pıbiçem,
Tañ çacaları poladır ba,
- 2370 Tañ tuñmaları poladır ba?—
—Pora Ninci çooxtapça:
Pot ana, abızınım,
Pistñ irlerbistñ sağıstarı pır dee çoğıl.
Çacaları ba, tuñmaları ba
- 2375 Altay sınınıñ üstünde çaçañ poltır,
Uluğ toy uluğ çırğal polçatxanda.
Toyğa daa xaydi xıdırbaannar?
Sin, Alıp Xan Xıs, türçe odır,
Min anı xıdır kilim,
- 2380 Tamax taa çirge.—
Pora Ninci, tirñip alıp sıx çörbısken.
Alıp Xan Xıs ür be, as pa odırğanda,
Pora Ninci aylan kilgen.
İzik azıp, kürli çooxtı kürgen:
- 2385 —Xaydağ andağ aliğ nimeler,
Pu Xulataynañ Çibetey Xannıñ
Pır dee sağınçañ sağıstarı çoğıl.
Çacaları ba, tuñmaları ba par poltır,
Pır dee aarlap—çestep, xıdırbaannar.—
- 2390 Alıp Xan xıs sağınıp odır:
«Pora Ninci köerge le le çabal püdistiğ, odır,
Anın sağızı çaxsı, odır».
Ür dee as taa polbaan,
Aran-çula at, tiğrep pastır kilip,
- 2395 Çeçpede toxtapçadır.
Alıp kıziniñ molat İzeñezl sooli túsken,
İzik azılıbsxan.
Arığ-siñ Altın Arığ,
Xaal çili pügliñip,

Orada duruyor?
O, nasıl karışık renkli attr?
Altay dağının üzerinde,
Alp insan, gece gündüz yatmaktadır,
O, nasıl alptır ?
Alp Han Kız der ki;
-Ben de bilmiyorum,
Acaba, ablaları mı,
Yoksa, küçük kız kardeşleri mi?
Pora Ninci, der:
İşte, böyle eltim,
Bizim kocalarımızın hiç akılları yok.
Ablaları mı, küçük kız kardeşleri mi, bilmem,
Altay dağının üzerinde yatıyormuş.
Büyük düğün, büyük şenlik olduğu zaman,
Niye onu, düğüne de çağırmadılar?
Sen, Alp Han Kız, birazcık otur,
Ben onu çağırayım,
Yemek yemeğe.
Pora Ninci, hazırlanıp, çıkıp gitmiş.
Alp Han Kız, az mı, çok mu oturmuş, bilinmez,
Pora Ninci dönüp gelmiş.
Kapıyı açıp, heyecanla konuşarak içeri girmiş:
-Nasıl da aptal şeylermiş,
Bu Hulatay'ın ve Çibetey Han'ın,
Düşünmek için hiç akılları yok.
Ablaları mı, küçük kız kardeşleri mi olmuş da,
Hiç, onu çağırıp, ağırlayıp, ikrâmda bulunmamışlar.
Alp Han Kız,
"Pora Ninci'nin sadece görünüşü kötüymüş,
Onun akli iyiymiş." diye, düşünmüş.
Çok zaman geçmeden,
Aran-çula at, yeri titreterek yaklaşmış,
Direğin yanında duruvermiş.
Alpın çelik üzengisi, şingirdayarak düşmüş,
Kapı açılmış.
Güzel ve hoş Altın Arığ,
Çubuk gibi bükülerek,

- 2400 Xamıs çili mondılıp,
İzik azıp, izen tıp turadır,
İrkin altap mindi tıp turadır.
Pora Ninci Altın Arıǵını
Xolanañ xaap, holtıxtap,
- 2405 Stol kistiñe odırtıbıxan.
Alıp xan Xıstı xosti odırtıbıxan,
Pır uluǵ İdis araǵa sıǵarıp alǵan,
Aaraǵa çitir tura parǵan.
Üzöleñ pirdeñ, İkideñ araǵa İzip odırlar.
- 2410 Pora Ninciñiñ çooxtabasça çooǵı çoǵıl,
Sölebesçe sözi çoǵıl.
Pır İkideñ İze parırıp,
Pis-altaa çitir çörİbİsken.
Oalar pıdi odırǵannarında,
- 2415 Altay sınnañ azıra
Xadarǵan mal oorlazıbıxan,
Xalıx çon xısxırızıbıxan.
İzik azıp, körzeler:
Çıbetey Xannañ Xulatay
- 2420 Kizek mal, kizek çon sür kilgenner.
Malǵa mal xosçalar, çonǵa çon xosoçalar.
Olar, stolǵa xatap odırıp.
As-tamax çip odırlar.
Olar İdi odırǵanda,
- 2425 Çıbetey Xannañ Xulatay anda kİR kilgenner.
İzen sala izennezİp, mindi sala mindİleskenner.
Pora Ninci olarnı stolgox odırtıbıxan,
Araǵa çitirçe.
Çıbetey Xannañ Xulatay aragox İzİbİskenner.
- 2430 Olar Xulataynañ Çıbetey Xannañ surçalar:
Xandaǵ çirdeñ malnı çonnı sür kilder?
Xulatay çooxtapça:
—A-a, kirİp parǵan Ay Xannı ödİrİp,
Malnı, çonnı sür kildİbİs.
- 2435 Malıbıs, çonıbıs köp polar, pay polarbıs.—
Paza pırsı dee tapsabaan.
Annañ andar araǵa İzİbİskenner.

Kepçe gibi hafifçe sallanarak,
Kapıyı açıp, merhaba demiş.
Eşikten atlayıp, merhaba demiş.
Pora Ninci, Altın Arığ'ın
Elinden tutup, koltuğuna girerek,
Masaya oturtmuş.
Alp Han Kız'ı da yanına oturtmuş.
Büyük bir şişe rakı çıkarmış,
Onlara rakı ikrâm etmiş.
Her üçü, bir iki yudum içip oturuyorlarmış.
Pora Ninci'nin konuşmadığı konu kalmamış,
Söylemediği sözü kalmamış.
Bir, iki kere içerek başlamışlar,
Sonra, beşinci ve altıncıyı içmişler.
Onlar, böyle oturduklarında.
Altay dağının ardında,
Yetiştirilen hayvanlar, meleşiyormuş,
Bütün halk, bağırişiyormuş.
Kapıyı açıp bakmışlar ki:
Çibetey Han ile Hulatay
Bir kısım hayvan ve halkı sürüp getiriyorlar.
Hayvana hayvan; halka halk katmışlar.
Onlar, tekrar sofraya oturup,
Yemek yemekteymişler.
Onlar öyle oturduklarında,
Çibetey Han ile, Hulatay geri gelirler.
Selâm verip, selâmlaşp, merhabalaşmışlar.
Pora Ninci, onları masaya oturtmuş,
Rakı vermiş.
Çibetey Han ile Hulatay rakı içerler.
Onlar, Hulatay ile Çibetey Han'a sorarlar:
Nereden hayvanları ve halkı buraya sürdünüz?
Hulatay der:
-Aa, yaşlı Ay Han'ı öldürüp,
Hayvanlarını ve halkını, buraya sürdük.
Hayvanımız ve halkımız çoğalacak ve zengin olacağız.
Hiç birisi birşey dememiş.
Sonra onlar rakı içmeğe devam etmişler.

- Pora Ninci iziribisken,
Irin irlap, kögın köglepcedir.
- 2440 Alıptarıñ alnında,
Aylaxtanıp, ibirliip,
İki azağı taplas turadır,
İki ayazı tazılas turadır:
—Odirğan alıptar, xayzınar uluğ polçañdır,
- 2445 Xayzıñarnı uluğlap çörceñmiş,
Çooxtap piriñer?—tıp köglep tur.—
Odirğan külükter,
Xayzıñar kiçig polçañdır,
Xayzıñarnı kiçiglep çörceñmiş.
- 2450 Sölep piriñer, külükter?—tıp
Köglep turadır Pora Ninci.
Üs alıp çooxtazıp odır:
Çasnañ xayzı uluğ, xayzı kiçig
Pıl polbin odırlar.
- 2455 Pora Ninci köglepçe:
Xayzıñar uluğ, xayzıñ ar kiçig
Pıl polbin odır polzar,
Min çooxtabızam, çaradarzar ba?
—Çarir, çarir, çooxta, —tıpçeler,
- 2460 Pora Ninci irlapçadır:
Uluğ İdis arağa ala.
Uluğ sinniñ üstüne sıxpacañ ma,
Uluğ sinniñ üstünde
Uluğ alıptar kürespeceñ me?
- 2465 Xayzı tastap turza, anızı uluğ polbaçañ ma?
Alıptar çaradıbıxan.
Amdı prayzı timnenibisken.
Pora Ninci uluğ idistig arağa çüktenip alğan,
Altın Arığ, Xulatay, Çibetey Xan,
- 2470 Attarın çidİne, Altay sınğa çörİböğİskenner.
Alıp Xan Xıs, Pora Ninci
Olarıñ soonca,
Uluğ İdis arağa çüktene, kilçeler.
Altay sinniñ üstüne sıx kilgenner.
- 2475 Anda odırıp uluğ İdistig arağanı tooza İskenner,

Pora Ninci, sarhoş olmuş,
Şarkılar, türküler söylüyormuş.
Alpların önünde,
Dolanıp, dönüp,
Ayaklarını yere vuruyor,
Ellerini çırparak, birbirine vuruyormuş.
-Otur an alplar, hanginiz büyüksünüz,
Hanginize saygı gösterilmektedir,
Söyleyiniz, diye şarkı söylüyormuş.
Otur an güçlü yiğitler,
Hanginiz küçüksünüz,
Hanginizi küçük kabul etmeliyiz,
Söyleyiniz, güçlü yiğitler? diye,
Şarkı söylemekteymiş Pora Ninci.
Üç alp, konuşmuşlar,
Yaşça hangisi büyük, hangisi küçük,
Bilememişler.
Pora Ninci, şarkı söylüyormuş,
Hanginiz büyüksünüz, hanginiz küçüksünüz,
Bilmiyorsunuz, gâliba,
İzin verir misiniz, ben söyleyeyim?
-Olur, söyle, söyle, diyorlar,
Pora Ninci şarkı söylüyor:
Büyük çanaktaki rakıyı alıp
Ulu dağın üzerine çıkmayacak mısınız,
Ulu dağın üzerinde
Büyük alplar, güreşmeyecek misiniz?
Hangisi yenersen, o büyük olmayacak mı?
Alplar, karar vermişler,
Hepsi, hemen hazırlanmışlar.
Pora Ninci, büyük rakı küpünü yüklenmiş,
Altın Arığ, Hulatay ve Çibetey Han,
Atlarını çekerek, Altay dağına gitmişler.
Alp Han Kız ile Pora Ninci
Onların ardınca,
Büyük rakı küpünü yüklenerek gitmişler.
Altay dağının üzerine çıkmışlar.
Orada oturup, büyük küpteki rakıyı içip bitirmişler,

- Amdı çöptesçeler:
Kem purun kürezer?
Xulataynaň Çibetey Xannı
Kürezerge çaradıbıxannar.
- 2480 Xulataynaň Çibetey Xan kürezibıskenner.
Türçe küres parğanda,
Xulatay Çibetey Xannı tastabıstı.
Pora Nincı xısxırça: Xulatay uluğ!
Altın Arığnaň Xulataynı kürestiribıskenner.
- 2485 Altın Arığ, Xuiataynaň
Küres çörıp, sağın çör:
«Çe, Xulatayğa tastadıbıssam, Xulatay
Xan ornına xan odırıbız,
Pig ornına pig odırıbız.
- 2490 Xadarğan malnıñ eezı ol pol parar,
Xalıx çonnıñ pazı ol pol parar».
Altın Arığ, Xulataynı
Ködır kilıp, tastabıxan.
Pora Nincı oylap kilgen:
- 2495 —Alğan kızıñ Xulatay
Mına pu uluğ tasxa sürnügibıskerı,
Xatap küres, xatap xabıs.—
Xulatay çooxtapça:
—Tasxa sürnügibısken, xatap kürezen.—
- 2500 Altın Arığnaň Xulatay, xatap kürezibıskenner:
Altın Arığ Xulataynı,
İkincizin ködır parıp, tastabıxan.
Xulatay azırılınıbıxan,
Altın Arığa tın na turğan.
- 2505 Xatap xabızıp, xatap kürezibıskenner.
Tıfnaň tıñ xabızıp parırlar,
Tıfnaň tıñ küres parırlar.
Altay sınnıñ üstünde
Alıptar aylanızıbıxanda,
- 2510 İzik uliinca çir xırtızı oya çaçıras tur.
Altın Arığ Xulataynı üzİncizİn ködırıbısken.
Ködır parıp, tastaanda,
Xulataynıñ ortı xabırğazın

Sonra müzakere etmişler:
Kim önce güreşecek?
Hulata y ile Çibetey Han'ın
Güreşmesine karar verirler.
Hulata y ile Çibetey Han güreşmişler.
Biraz güreştikten sonra,
Hulata y, Çibetey Han'ı yere vurmuş.
Pora Ninci, bağırır: "Hulata y, büyük!"
Altın Arı ğ ile Hulata y güreşmişler.
Altın Arı ğ, Hulata y ile
Güreşirken düşünüyor:
«Şimdi, Hulata y'a yenilirsem, Hulata y
Han yerine, han olacak,
Bey yerine bey olacak.
Yetiştirilen hayvanların sahibi o olacak,
Halkın, ahalinin başı o, olacak.»
Altın Arı ğ, Hulata y'ı
Kaldırıp, yere vurmuş.
Pora Ninci, koşup gelmiş:
-Eşim Hulata y,
İşte bu büyük taşa aya ğın takıldı,
Yeniden güreş, yeniden kapış.
Hulata y diyor ki:
-Taşa takıldım, yeniden güreşelim.
Altın Arı ğ ile Hulata y , yeniden güreşmişler:
Altın Arı ğ, Hulata y'ı,
İkinci defa kaldırıp, yere vurmuş.
Hulata y, ayrılmamış,
Altın Arı ğ'a tekrar saldırmış.
Yeniden kapışıp, yeniden güreşirler.
Daha hırçın kapışırılar,
Daha hırslı güreşirler.
Altay da ğının üzerinde
Alplar döndükçe,
Kapı büyüklüğünde toprak yarı lıp, saçılmaktaymış.
Altın Arı ğ, Hulata y'ı üçüncü defa kaldırmış.
Kaldırıp yere vurduğunda,
Hulata y, kaburgasının ortasına kadar

- Çirge kire tastaan.
- 2515 Altın Arıĝ Xulataynı, segİR kilİp
Çürekke kire teebİsken,
Xulatay anda aĝara kögere tal çadırbıxan.
Altın Arıĝ aylan kilgen,
Arıĝ-sİlİĝ sırayı ardap parĝan.
- 2520 Alıp Xan Xıstıñ xırına pas kilgen.
-Xuu iney pirgen tİrİĝ möön suĝnı,
İzeebİneñ suurıp, Alıp Xan Xıstıñ
İzeebİne suĝıbıxan.
Altın Arıĝ Alıp Xan Xısxaxa
- 2525 Köölçe çooxtabıxan:
—Çe Alıp Xan Xısxaxa
Ölgen nimenİ tİrĝİsçeñ
Tİrİĝ möön suĝ xas-xacan polza
Saĝaa kirek polar.—
- 2530 Annañ aylan parıp,
Altın çilİnnİĝ
Ax Sabdar adına altanıbıxan.
Aylandıra tart parıp,
Os aĝastı suura tartıp,
- 2535 Altay sınırıñ üstünde tisker xazi sazıbıxan.
Altın Arıĝ çooxtapça:
—Çe, sİrernİ çeen xustar,
Minİ, çidİp, çİbezİn.
Minİ çeen xustar,
- 2540 Sİrernİ, kilİp, çİbezİn.—
Ax Sabdar attıñ axsın çayxabıxan.
Çalbax putxa xamcı sapxan.
Altın çilİnnİĝ Ax Sabdar at
Sax annañ üküsxaxa salĝan.
- 2545 Ax Sabdar attıñ xuzuruĝı,
Xayzı-xayzı çirde çayılıp, çİt parı.
Altın Arıĝ Xıstıñ çarnı,
İraxxı çirde çalbayıp, çİt çörİbİsken.
Xulatay, ayılıp, tur kilgen,
- 2550 Pora Nincİ çooxtapça:
-Körzeñ, ana çabal saĝıstıĝ

Yere gömülmüş.
Altın Arıĝ, koşup gelerek,
Tekmeleyip yüreğine kadar gömmüş,
Hulata'yın o zaman rengi kaçıp, bayılmış.
Altın Arıĝ dönüp gelmiş,
Güzel ve hoş yüzünün şekli bozulmuş.
Alp Han Kız'ın yanına gelmiş.
Huu İney'in verdiği ölümsüzlük suyunu,
Cebinden çıkarıp, Alp Han Kız'ın
Cebine koymuş.
Altın Arıĝ, Alp Han Kız'a
Fısıltıyla söylemiş:
-İşte, Alp Han Kız
Ölen canlıyı diriltecek
Ölümsüzlük suyu, bir gün
Sana lâzım olur.
Ondan sonra geri dönüp
Altın yeleli,
Ak Boz'a binmiş.
Atının başını çevirerek,
Os ağacını kökünden söküp,
Altay dağının üzerinde ters çevirmiş.
Altın Arıĝ demiş:
-Tamam, sizi yiyen kuşlar,
Bana yetişip, beni yemesinler,
Beni yiyen kuşlar,
Gelip, sizleri yemesinler.
Atı Ak Boz'un gemini çekmiş,
Geniş sağrısını kamçılamiş.
Altın yeleli Ak Boz,
Hemen koşmaya başlamış.
Ak Boz'un kuyruğu,
Uzaklarda bir yerde, savrulup kaybolmaktaymış.
Altın Arıĝ'ın geniş omzu,
Uzaklarda gözden kaybolmaktaymış.
Hulata'y, ayılıp, kalkmış.
Pora Ninci, diyor ki:
-Bakin, o kötü niyetli

- Altın Arıĝ, oynap küres çöröp,
 Xaydi çaballanıp, Xulataynı sala ödirbedi.-
 Xulataynañ Çibetey Xan çooxtas turlar:
- 2555 -Çir dee, ol çaxsı kızı polbas, parzın,
 Ol daa çoxta, çurtırbıs.-
 Alıp Xan Xıs, xıya aylanıp,
 Xarax çazın ağız turadır.
 Aal-xağırtxa inibiskenner.
- 2560 Ax iblerine çidip,
 Xulataynañ Çibetey Xan
 Çırĝabox çurtaçalar,
 Pır kün Xulatay çooxtapça:
 -Çibetey Xan, pıs parañ,
 2565 Pazox pıree xannı ödirip,
 Malın çonın sür kilerbis.-
 Çibetey Xan:-Çarir,-tıpçe.
 Olar, çöptezip, çaa timin timnenip,
 Çör sıĝıbxannar.
- 2570 Olar xannañ xanĝa, pigden pige çörgenner.
 Xayzı çirde, uluĝ alıptañ xoriĝıp,
 Iraxtın irtip parıbazadırlar.
 Xayzı çirde, uluĝ altıntın saĝbazın istip,
 Çaĝıl daa kilbin, irtedırler.
- 2575 Nimee çarap polbin, çirlerine aylan odırlar.
 Postarınıñ çirine çidip,
 Altay sınĝa sıĝıp körıbisseler-
 Postarınıñ çurtı talal parĝan.
 Ax talay suĝnıñ xazında,
- 2580 Çon çurtaan çirde,
 İrben ot ibire özibisken,
 Xadarĝan mal çörceñ çirde
 Ax ot aylandıra özibisken.
 Ax talay su een çirde ılap,
- 2585 Een çirde soolap axçadır.
 Anda çooxtas turlar:
 -Pot ana, kızınine xaras çöröp,
 Pozıbistin sürdiribistibıs.-
 Oñnap-sınap kör turzalar:

Altın Arıĝ, greŝtiĝi zaman,
Nasıl da fkelen-di, neredeyse Hulata-y'ı öldürecekti.
Hulata-y ile ibetey Han konuŝurlar:
-Gerçekten de o, iyi bir insan deĝilmiŝ, gitsin,
O, olmadan da yaşarız.
Alp Han Kız, arkasını dönüp,
Gz yaşını dökmektedir.
Köye doĝru inmişler.
Beyaz evlerine gelip,
Hulata-y ile ibetey Han
Huzurlu bir hayat srmektedirlermiŝ.
Bir gün Hulata-y diyor ki;
-ibetey Han, biz gidelim,
Bir hanı öldürüp,
Halkını ve hayvanlarını buraya getirelim.
ibetey Han, "olur", der.
Onlar, karar verip, savaşa hazırlanmış,
Harekete geçmişler.
Onlar, handan hana, beyden beye dolaŝırlar.
Bazı yerlerde, büyük alplardan korkup,
Uzaktan geçip giderler.
Bazı yerlerde, büyük alp hakkında bilgi alıp,
Yakınına bile gelmeden geçip gidiyorlarmış.
Hiçbir şey yapamadan, yurtlarına geri dönmüşler.
Kendi yurtlarına gelip,
Altay daĝına çıkıp bakmışlar ki,
Kendi yurtları daĝılmaktadır.
Ak denizin kenarında,
Halkın yerleŝtiĝi yerde,
Kekikler bitmiş,
Yetiştirilen hayvanların otladıĝı yerde,
Ak otlar yeşermiş.
Ak denizin suyu ıssız yerde grldyerek,
Tenha yerde coŝup, ŝırlıy-la akmaktaymış.
O zaman konuŝurlar:
-İşte, biz insanların malına göz diktik,
Kendi malımızı kaybettik.
Bakıp görürler ki,

- 2590 Een çurtta uluğ kürgen,
Ol kürgenneñ tüdün tosxalapça.
Anı körıp, alıptar çooxtap tur:
-Çe, pıree kirı-xurı kızı xaldı polar,
Sur köreñ.-
- 2595 Altay sınnañ in tüskenner.
Uluğ kürgenge çitkennerinde,
Kürgenneñ Alıp Xan Xısnañ
Pora Ninci sıx kilgenner.
Alıp Xan Xıs çooxtapça:
2600 -Sırer, iske-malğa tospin,
Pasxa xannıñ çurtına
Xara sağıñ çörıp,
Poziñarnin aldırıbıstar.
Çibetey Xannañ Xulatay surçalar:
2605 -Xaydağ noo nime pistiñ
Malıbıs, çonıbıs sür parıbıxan.-
Alıp Xan Xısnañ Pora Ninci çooxtapça:
-Xaydağ çirdeñ altı alıp kilgen,
Udurlazar nime çoxta,
2610 Çurttı talap, malnı, çonnı sür parğannar.
Pıs, xayran, tizıp, xutul xalğabıs.-
Çibetey Xannañ Xulatay çooxtapça:
-Çe xaydi polza azıranıp, çurtañar.
Altı çılğa çitkence sağırzar,
2615 Altı çılını azıbıssabıs,
Azıp xalğanıbıs polar.
Çiti çılğa çitiरे sağırzar,
Çiti çılını irtıbıssebıs,
İrtıp xalğanıbıs polar.
2620 Çe, annañ andar poziñar pilerzer.

İssız ÷lkede, ulu bir kurgan,
O kurgandan duman çıkmaktadır.
Ona bakarak, alplar konuşuyorlarmış:
-Herhâlde, yaşlı, zayıf biri kalmış olmalıdır,
Soralım.
Altay dağından inmişler.
Ulu kurgana ulaştıklarında,
Kurgandan Alp Han Kız ile
Pora Ninci çıkıp gelmişler.
Alp Han Kız der ki;
-Sizler, mala doymadan,
Başka hanın yurduna
Kötü niyet beslediğiniz için
Kendi malınızı kaybettiniz.
Çibetey Han ile Hulataş sorarlar:
-Kim bizim
Hayvanımızı ve halkımızı sürüp götürdü?
Alp Han Kız ile Pora Ninci der ki;
-Herhangi bir yerden altı alp geldi,
Karşı koyacak kimse olmadığı için,
Yurdu talan edip, hayvanları ve halkı sürüp götürdüler.
Biz, zavallılar kaçıp kurtulduk.
Çibetey Han ile Hulataş der:
-Neyse, bir süre böyle yaşayınız,
Altı yıl geçinceye kadar bekleyiniz,
Altı yılın sonunda gelmezsek,
Yolumuzu kaybettiğimizi düşünün.
Yedinci yıla kadar bekleyin,
Yedi yıl geçtikten sonra,
Ölüp kaldığımızı anlayın,
İşte ondan sonrasını kendiniz bilirsiniz.

- Attarın aylandıra tartıp,
 Altay sınğa sıgıp kilgenner.
 Oñnap-sınap kör turlar:
 Xadarğan malnıñ, xalıx çonnıñ
 2625 İzi-çolı altınzarıx çirzer sürİgde parıptır.
 Xulataynañ Çibetey Xan
 Malnıñ, çonnıñ çolınañ
 Alıptar çolda çoo sapxlap parıbıxan.
 Kör kilip odırlar:
- 2630 Çol çidelbes kiri-xurı mallarını
 Alıptar çolda çoo sapxlap parıbıxan.
 Çol çideelbes kiri-xurı kizİlernİ,
 Tayğalığ çirde ağastıñ ek
 Salaazın ege tartıp, eekterİneñ İldir parıbıxan.
- 2635 Salbañnazıp turğlapçadadır.
 Çirdeñ pasxa çirge sabılgannar,
 Suğdañ pasxa suğa sabılgannar.
 Çir arğazı Toğır xara sınğa
 Sığara oylat kilgenner.
- 2640 Attarınıñ axsın toxtada tartıp,
 Aarxı sarın xarap kör turlar.
 Aarxı sarında ax çazı, xuba söl.
 Xara sinnıñ üstünde obaa turçadır.
 Xulatay, Xara xula attañ tüs parıp,
- 2645 Çis obaağa piçİk pasça:
 "Alğan klzım Pora Nincı toğıs
 Ayda aylıg xaldı. Toğıs aydağı
 Palam törİze, adazı Xulatay
 Minnañ irtip parğan,
- 2650 Mını körİp sürİssİN".
 Altına xolın salıp, "Xulatay"
 Tıp pazıbıxan.
 Çibetey Xan Xara küreñ attañ
 Tüs kilgen, çis obanıñ pır sarına
- 2655 Piçİk pazıbıxan:

Atlarını çevirip,
 Altay dağına çıkmışlar.
 Araştırıp bakarlar ki;
 Yetiştirilen hayvanların ve halkın
 Yoldaki izleri onların batıya doğru gittiğini gösteriyor.
 Hulatay ile Çibetey Han
 Alplar, hayvanların ve halkın gittiği yoldan
 Giderken, yolda öldürdüklerini
 Görürler:
 Yolda yürüyemeyen zayıf, kuru hayvanlara
 Alplar, ölünceye kadar vurmuşlar.
 Yolda yürüyemeyen zayıf insanları,
 Vahşi ormanda, ağaç dallarını
 Eğerek onları çenelerinden asarak gitmişler.
 Onlar, eğlenip durmaktadırlar.
 Oradan oraya dolaşmaktadırlar,
 Sudan suya geçmektedirler.
 Yeryüzünün en uzak noktasındaki Toğır Kara dağa,
 At koşturarak çıkmışlar.
 Atlarının gemini çekerek durdurup,
 Öte tarafa bakmaktaymışlar.
 Öteki tarafta ak vadi, kuru çöl,
 Kara dağın zirvesinde taş tapınak durmaktadır.
 Hulatay, atı Kara Kula'dan inip,
 Tunç tapınağa yazı yazar:
 «Eşim Pora Ninci dokuz
 Aylık hamileydi. Dokuz aylık
 Çocuğum doğunca, babası Hulatay
 Buradan geçip gitti,
 Bunu görüp takip etsin.»
 Altına imza atıp, «Hulatay»,
 Diye yazmış.
 Çibetey Han, atı Kara Küren'den
 İnip, tunç tapınağın bir tarafına
 Yazı yazmış:

- "Alğan kızım Alıp Xan Xıs altı
Ayda aylıǵ xaldı. Altı aydaǵı
Palam törize,
Adazı Çibetey Xannı sürİs parçatsa,
2660 Mınnañ pılıp sürİssİN".
Altına, "Çibetey Xan" tıp, pazıbıxan.
Xulatay, anı körİp, çooxtapça:
-Sinİñ, Çibetey Xan, izİñ çoǵıl,
Altı aydaǵı palañ
2665 Par ba, çoxpa nimenİ,
Törir be, törİbes pe nimenİ
Çis obaaǵa pıçıkke pas turzıñ.-
Çibetey Xannañ Xulatay
Çir arǵazı Xara sınırıñ üstünde,
2670 Xırızıp-sökklezİp, attarına altanıp,
Annañ andar çörİbİskenner.
Xara xula atnañ Xara küreñ at
Ax çazı, xuba sölnİ
Tobıra oylas parıbıxan.
2675 Adalarınıñ çiriñ aǵıldan irax xalıp,
Arǵal çattıñ çiriñe sabıl parıbıxannar.
Aynıñ künnİñ xaraǵı
Aǵılax tegceñ çirge sabılıp odırılar.
İceleriniñ çiri isteñ irax xalıp,
2680 Künnİñ, aynıñ çarıǵı körbes,
Tegbes çirge sabılıp odırılar.
Xulatay Xara xula attıñ
Axsın toxtada tartıbıxan,
Xara küreñ at turıbox túsken.
2685 Xırax kızınıñ xucaǵı çitpes
Tup aǵas turçadır.
Xulatay Xara xula attañ tús kilgen,
Tup aǵasxa pıçık pazıbıxan:
"Alğan kızım Pora NincİM
2690 Toǵıs ayda aylıǵ xalǵan.
Toǵıs aydaǵı palam törize,
Adazı Xulataynı sürİs kilze,

«Eşim Alp Han Kız, altı
Aylık hamileydi. Altı aylık
Çocuğum doğunca,
Babası Çibetey Han'ı takip ederek,
Bundan öğrenip izinden gitsin.»
Altına, «Çibetey Han» diye, yazmış.
Hulatay ona bakarak söylüyor:
-Çibetey Han, senin aklın yok,
Altı aylık çocuğun
Olup olmayacağı belli olmayan birşey,
Doğup doğmayacağı belli olmayan bir varlık için
Tunç tapınağa yazı yazıyorsun.
Çibetey Han ile Hulata
Yeryüzünün ardı Kara dağın üzerinde,
Kavga ederek, küfürleşerek, atlarına binip,
Oradan yola devam etmişler.
Kara Kula ile Kara Küren,
Ak vadi ve kuru çölü,
Koşarak geçmişler.
Babalarının yurdu hatırlarından çıkıp,
Büyük dağ geçidine yaklaşmışlar.
Ayın ve güneşin gözü
Olan sonsuz düzlüğe ulaşmaktaydılar.
Annelerinin yurdu hatırlarından çıkmış,
Güneş ve ay ışığının düşmediği
Yere doğru gitmektelemiş.
Hulatay, atı Kara Kula'nın
Dizginini çekerek durdurmuş,
Kara Küren de durmuş.
Kırk kişinin kucaklayamayacağı kalınlıkta
Meşe ağacı duruyormuş.
Hulatay, atı Kara Kula'dan inmiş,
Meşe ağacına yazı yazmış:
«Eşim Pora Ninci'm
Dokuz aylık hamileydi.
Dokuz aylık çocuğum doğunca,
Babası Hulata'yın izinden gelse,

- Adazı Xulataı xorgıstıǵ çırge sabıl parır,
Mınnañ plıǵp sürıssın"
- 2695 Çıbetey Xan Xara küreñ attañ tıs kilgen,
Tup aǵastırñ pır sarına
Pıçlık pazıp tur:
"Alǵan kızıñ Alıp Xan Xıs
Altı ayda aylıǵ xalǵan.
- 2700 Altı aydaǵı palam törize,
Adazı Çıbetey Xannı sürıs kilze,
Adazı Çıbetey Xan
Xorgıstıǵ çırge tıs parır,
Mınnañ plıǵp sürıssın;
- 2705 Xulataıñ toǵız aylıǵ palazın
Mında, süre çıdıp, ırtısın".
Altında "Çıbetey" tıp pazıbıs tur.
Anı körıp, Xulataı tarınıbıxan:
-Altı aydaǵı par ba, çoǵıl ba nimene,
- 2710 Törir be, törıbes pe nimenı
Pıçlıkke pas turzırñ!
Çıbetey Xan çooxtapça:
-Sin çı toǵıs aydaǵı
Par ba, çox pa nimeñe pas turzırñ,
- 2715 Törir be, törıbes pe nimeñe.-
Çıbetey Xannañ Xulataı, xırızıp,
Sala sabıspin, sala tudıspin,
Attarına altanıp,
Annañ andar xamcı salǵannar.
- 2720 Kün çarıǵı aǵılax tegceñ çırde
Çır pözıǵı Xara sın turça,
Xadarǵan malnırñ, xalıx çonnırñ
İzi-çolı Xara sınırı as parıbıxan.
Xara küreñ attañ Xara xula at
- 2725 Xara sınǵa sıǵıp kilgenner.
Aarxı sarın xarap körıbısseıer,
Xara talay suǵ axça.
Xara talay suǵnı xastada
Xalıx çon xara süreıǵ,

Babası, korkunç yerlere gitmektedir,
Bu yazıdan öğrenip iz sürsün.»
Çibetey Han, Kara Küren'den inmiş,
Meşe ağacının bir başka tarafına
Yazı yazmış:

«Eşim, Alp Han Kız
Altı aylık hamileydi.

Altı aylık yavrum dünyaya gelince,
Babası Çibetey Han'ın izinden gelse,
Babası Çibetey Han

Korkunç yerlere gitmektedir,
Bu yazıdan öğrenip takip etsin;
Hulata'yın dokuz aylık çocuğuna
Burada yetişip, onu geçsin.»

Altına «Çibetey» diye yazmış.
Onu görünce, Hulata'y kızmış:

-Altı aylık, var mı yok mu belli olmayan bir şeyi,
Doğup doğmayacağı belli olmayan bir varlık için
Yazı yazıyorsun!

Çibetey Han diyor ki;
-Sen de dokuz ayık,

Var mı, yok mu, belli olmayan çocuğuna yazı yazıyorsun,
Doğar mı, doğmaz mı, belli olmayan çocuğuna.

Çibetey Han ile Hulata'y, münakaşa etmişler,
Neredeyse kapışıp vuruşuyorlarmış ki,
Atlarına binip,

Yola devam etmek üzere atlarını kamçılarlamışlar.

Güneş ışığının çok olduğu yerde,
Yeryüzünün zirvesi, Kara Dağ durmaktadır,
Yetiştirilen hayvanların ve halkın
İzi, Kara dağdan aşip gitmekteymiş.

Kara Küren ile, Kara Kula,
Kara dağa çıkmışlar.

Dağdan öte tarafa bakınca,
Kara denizin akmakta olduğunu görmüşler.
Kara denizin kenarında,
Halka, kara kaiabalığa,

- 2730 Çurtırğa çurt çitpinçetkender.
Xadarğan daa mal pöğimī çox köp,
Ottırğa ot çitpinçetkender.
Çe, anda xıyğı salğannar.
Çibeteyneñ Xulataı.
- 2735 At ködirbes altı alıp
Xara sınğa sıxxan.
Xulataınañ Çibetey Xan
Altı alıpnañ anda tudızıp,
Anda xabıs itkenner.
- 2740 Çibetey Xannañ Xulataı
Oo Xara Xan çirinde uluğ çaa pastapca.

Yerleşmek için yer yetmeyecek gibiymiş.
Hayvanlarının sayılamayacak kadar çokluğundan,
Otlatmaya ot yetmeyecek gibiymiş.
İşte, o sırada kaygıya düşmüş,
Çibetey ile Hulatay.
Atın taşıyamadığı altı yiğit
Kara dağa çıkmış.
Hulata ile Çibetey Han
Altı yiğitle orada tutuşup,
Orada kapışmış.
Çibetey Han ile Hulata
Oo Kara Han'ın yurdunda, büyük savaşa başlamışlar

Olar anda çaalasçatxanda,
 Pora Nincîniň toğis aydağı palazı töröp parğan.
 İcezî Pora Nincîniň

- 2745 Kök pora adına altanıp,
 Adazı Xulataynı sürüzüp çörübisken.
 Kök pora at çir ortızı, çir arğazı
 Xara sınğa çitire oylaan.
 Xara sınniň üstünde
- 2750 Kök pora adın toxtada tartıp,
 Aarxı sarin xarap kör tur:
 Ax çazı, xuba söli,
 Xara sınniň üstünde çis obaa turça,
 Çis obaağa plçık pas salğan,
- 2755 Anı tanıp, xıgır tur:
 «Alğan kızım Pora Nincî,
 Toğis ayda aylıg xaldı,
 Toğis aydağı palam törize,
 Adazı Xulataynı süris parza,
- 2760 Adazı Xulataynı minnaň irtip parğan,
 Minnaň plip, sürİssİN.-"Xulatayn"-
 Adazı pas salğan.
 Çis obaanı pİr sarin kör turza,
 Plçİgök pas salğan, anıxıgırıp kör tur:
- 2765 "Alğan kızım Alıp Xan Xıs,
 Altı ayda aylıg xaldı.
 Altı aydağı palam törize,
 Adazı Çibetey Xanı süris pariza,
 Minnaň plip, sürİssİN.-"Çibetey Xan"-
- 2770 Plçık pas salğan.
 Pora Nincîniň palazı çooxtap turça:
 İcem Pora Nincî çooxtacaň,
 Alıg Çibetey Xan tİp.
 Sınaza daa: alıg kızıl pastır.
- 2775 Altı aydağı palazı par ba,
 Çoğıl ba nimenİ pas salğan.-
 Kök pora adına xamcı sapxan.

Onlar orada savaşırken,
 Dokuz ay sonra Pora Ninci'nin çocuğu dünyaya gelmiş.
 Annesi Pora Ninci'nin
 Kök Pora adlı atına binip,
 Babası Hulataı'ın izinden gitmiş.
 Atı, Kök Pora, yeryüzünün merkezi, yeryüzünün ardı
 Kara dağa kadar koşturmuş.
 Kara dağın üzerinde
 Atı Kök Pora'yı durdurup,
 Diğer tarafa dikkatlice bakmış:
 Ak vadi, kuru l,
 Kara dağın üzerinde tunç tapınak duruyor,
 Tunç tapınağa yazı yazılmış,
 Onu tanıyarak, okuyor:
 «Eşim, Pora Ninci,
 Dokuz aylık hamileydi,
 Dokuz aylık yavrum doğunca,
 Babası Hulataı'yı takip ederse,
 Babası Hulataı'ın, buradan geçip gittiğini,
 Bu yazıdan anlayıp, izini sürsün. "Hulataı"
 Babası», imzasını atmış.
 Tunç tapınağın bir başka tarafına bakınca,
 Yine yazı yazılmış olduğunu görür:
 «Eşim, Alp Han Kız,
 Altı aylık hamileydi.
 Altı aylık yavrum doğunca,
 Babası ibetey Han'ın izini takip edince,
 Bu yazıdan öğrenip, izini sürsün, "ibetey Han".»,
 Diye yazı yazılmış.
 Pora Ninci'nin çocuğu der:
 -Annem Pora Ninci söylerdi,
 Akılsız ibetey Han, diye.
 Gerçekten de, akılsızmış.
 Altı aylık çocuğun doğup,
 Doğmayacağını bilmeden, buraya yazmış.
 Atı Kök Pora'yı kamılamış.

- Kök pora at alıptarnıñ
 İzi çolınnañ oylap parçadadır.
- 2780 Noo çirge, noo suğa sabıl parıbıxan:
 Künniñ çarıǵı aǵılax tegceñ çirge,
 Aynıñ çarıǵı tegbes-körbes çirge,
 Alıp kızı körıp kilip odırza,
 Xırax kızıñıñ xucaǵı çitpes
- 2785 Tup aǵas turça.
 Kök pora at çitire oylap kildı,
 Attıñ axsın toxtada tarttı.
 Tup aǵastı kör turça,
 Alıp kızı tup aǵasxa pıçık pas salǵan.
- 2790 Taplada tanıp tur,
 Tadırada xıǵır tur.
 "Alǵan kızıñ Pora Ninci
 Toǵıs ayda aylıǵ xaldı,
 Toǵıs aydaǵı palam törize,
- 2795 Adazı Xulataynı süris pariza,
 Adazı Xulatay xorǵıstıǵ çirge sabıl parir,
 Pu pıçıkteñ plıip, sürıssın.-
 "Xulatay",- pas salǵan.
 Ol aǵastıñ pır sarin körıbısse,
- 2800 Alıp kızı pıçıǵök pas salǵan.
 Taplada tanıp, tadırada xıǵır tur.
 "Alǵan kızıñ Alıp Xan Xıs
 Altı ayda aylıǵ xalǵan.
 Altı aydaǵı palam törize,
- 2805 Adazı Çibetey Xannı süris pariza,
 Adazı Çibetey Xan xorǵıstıǵ çirge sabıl parir.
 Pu pıçıkteñ plıip, sürıssın.
 Xulataynıñ toǵıs aydaǵı palazın
 Sax mında süre çidip irtsın.-
- 2810 Çibetey Xan",-pıçık pas salǵan.
 Pora Ninciñiñ palazı, çooxtanıp, söǵin tur:
 -Sınap taa, Çibetey Xan alıǵ kızı polar,
 Altı aydaǵı palazın minı
 Süre çitsin tıp pas salǵan.-
- 2815 İdi çooxtap turǵanda,

Kök Pora, alpların
İzinden koşmaktaymış.
Bilinmez bir yere, bilinmez bir suya doğru gitmiş.
Güneş işığının çok olduğu, güneşin batmadığı yere,
Ay iřıđının dűřmediđi yere,
Alp bakınca,
Kırk kişinin kucaklayamayacağı kalınlıkta
Meře ađacı durduđunu görműř.
Kök Pora oraya gelmiş,
Atı durdurmak için, dizginini çekmiş.
Meşe ağacına bakıyormuş,
Alp, meşe ağacına yazı yazmış.
Görünce tanıyıp,
Yüksek sesle okuyormuş.
«Eşim, Pora Ninci
Dokuz aylık hamileydi,
Dokuz ay sonunda, yavrum doğunca,
Babası Hulatay'ı takip ederse,
Babası Hulatay, korkunç yerlere doğru gidiyor,
Bu yazıdan anlayıp, takip etsin.»
«Hulatay», diye imzalamış.
O ağacın başka bir tarafına bakınca,
Alpın da yazı yazdığını görműř.
Görünce bilip, yüksek sesle okumuş.
«Eşim Alp Han Kız
Altı aylık hamileydi.
Altı aylık yavrum doğunca,
Babası ibetey Han'ı takip ederse,
Babası ibetey Han korkunç yerlere doğru gidiyor.
Bu yazıdan anlayıp, takip etsin.
Hulatay'ın dokuz aylık çocuğunu
Tam buradan, takip edip geçsin.
«ibetey Han», diye yazmış.
Pora Ninci'nin oğlu, söylenmiş:
-Gerçekten de, ibetey Han akılsızmış,
Altı aylık çocuğuna, beni
Takip edip geçsin, diye yazmış.
Böyle konuştuğu sırada,

- Tigır paarında, uluğ kügürt çli,
 Xaydağ nime küzürebİsken,
 Uluğ terben çli, ılap-soolabıxan.
 Tigır paarın körİbİsse,
- 2820 Xıybas xanattığ Xan pozırax at,
 Tört azağı sarbayızıp, ılap-soolap kilir.
 Xanat pazınañ xıbın toolap, çalın çastalıp,
 Xan pozırax attırñ üstünde
 Arığ-slığ naa özİp odırğan
- 2825 İr pala xırınañ irt çörİbİsken,
 Çooxtap parir:
 -Tup ađastırñ tözİnde
 Pabam pasxanın kör turzırñ ma?
 Xan pozırax at ıraxxı çırde ılap,
- 2830 İraxxı çırde soolap parıbıxan.
 Pora Ninci palazı çooxtap tur:
 -İcezİnİñ adı aran-çula attığ kızı
 İdi ılap irt parir,
 İcem Pora Ninciñİñ Kök Pora adı
- 2835 Tırıox taa xomay mal poltır.
 İcezİnİñ adı xanattığ attığlar
 İdi soolap irtİp parir.
 İcem Pora Ninciñİñ Kök pora adı
 Küzİl dee xomay mal poltır,
- 2840 Minİ külkee xaldırdı.
 Mındağ attı müngence,
 Attañ çazağ çörerbİn!
 Attañ tüze segİrgen,
 Xırılığ tas xapxan,
- 2845 Kök pora attırñ pazına sapxan,
 Kök pora attırñ pazın tize saabıxan.
 Kök pora at anda öl xalğan.
 Alıp kızı attañ çazağ,
 Xalıx tastap, segİrİp, oylap parıbıxan.
- 2850 Noo çırge sabılıp odır,
 Oñnap-sınap kör kilİp odırza,
 Çır pözİğİ Xara sın turçadır,
 Xara sınırñ üstünde uluğ çaa polça.

Kuvvetlice gök grlde gibi,
Bir Őeyin gürültüsü gelmiş,
Ulu değirmenin sesi gibi homurtular, hıŐırtılar duyulmuş.
Gökyüzünün derinliklerine bakınca,
Bklmez kanatlı at, Han Pozırah,
Dört ayağı sallanarak, kişneyerek geliyormuş.
Kanadının ucundan tüyü düşmüş, alevler saęıyormuŐ,
Han Pozırah'ın üstünde
Güzel ve yakıŐıklı yeni yetişmekte olan
Bir delikanlı yanından geçerken,
Demiş:

-Meşe ağacının altında
Babamın yazdığı Őeylere mi bakıyorsun?
Han Pozırah, uzaklarda kişneyerek,
Uzaklarda bir yerde ıslık gibi sesler çıkararak gitmiş.
Pora Ninci'nin oğlu demiş:
-Annesi, aran-çula atlı olan kimse
Öyle bağırıp geçiyor,
Annem Pora Ninci'nin atı Kök Pora
Çok kötü bir hayvanmıŐ.
Annesinin atı, kanatlı atlar
Böyle sesler çıkararak gider.
Annem Pora Ninci'nin atı Kök Pora,
Gücü olmayan bir hayvanmıŐ,
Beni gln duruma düŐürdü.
Böyle bir ata bininceye kadar,
Yaya yürürüm!
Attan inmiş,
Sivri bir taş kapmıŐ,
Kök Pora'nın başına vurmuş,
Kök Pora'nın başı yarılmış,
Kök Pora orada ölmüş.
Alp, yaya olarak,
Adımlar atıp, sıayarak koşup gitmiş.
Bilinmez yerlere doğru gidiyor,
Etrafa bakıp anlar ki, karşısında
Yeryüzünün zirvesi olan Kara dağ duruyor,
Kara dağın üzerinde büyük savaş oluyor.

- 2855 Xara sınıñ üstü xaral pırlança,
 Xan tiğir paarı xızara köyçedir.
 Alıp kızı Xara sınğa çitire oylaan.
 Xara sınıñ üstüne sığara oylap,
 Tura tüzİp, körİbİsse:
- 2860 İzebİ çox uluğ tudıs pol tur,
 Pöğimİ çox uluğ çaa pol tur.
 Xulatay adazi, Çibetey Xan
 Altı alıpnañ tudısça,
 Anıñ ozarında ulamox tıñ
 Uluğ tudıs polça.
- 2865 Alıp kızı:
 Adır toxta, anı kör körim,-tıpçe.
 Anı körege andar pastırıp odırza,
 Azır xanattığ Xan pozırax at turça.
 Adın çidırceñ Xan Tibet
- 2870 Uluğ alıpnañ, tiñe tüzizİp,
 Tiñe tastasça.
 Anıñ ozarında annañox
 Uluğ küstİğ alıptar küresçe,
 «Adır, toxta, anı körİbökö körİM».
- 2875 Anı körege kilize,
 Xıybas xanattığ Xan pozırax at turça.
 Çibetey Xannıñ oğılı
 Uluğ alıpnañ, tiñe tüzizİp,
 Tiñe tastasça.
- 2880 Anıñ ozarında annañox xorğıstığ
 Uluğ tudıs polça:
 Ax tuban, kök tuban oraalça,
 Xatığ tastañ çalın çastap,
 Tağ talalçatxandağ.
- 2885 Xaya-tas unalçatxandağ.
 Pora Nincİ palazı ancazın körgende,
 Anı köreğök, andar pas kilir,
 Kör kilİp odırza,
- 2890 Toğıs xulas sunnığ, altın çilİnnİğ,
 Altın tuyğaxtığ Ax Sabdar at turça,
 Arığ-sİlİğ Altın Arığ,

Kara dağın üstünde toz dumana karışmaktadır,
Gökyüzünün en yüksek katında alevler saçılmaktadır.
Alp, Kara dağa kadar koştu.
Kara dağın üzerine koşarak çıkıp,
Durunca gördü ki,
Sonu olmayan savaş sürmektedir,
Bitmez ulu savaş olmaktadır.
Babası Hulata ve Çibetey Han
Altı alp ile savaşmaktadır,
Dağın öte tarafında daha
Büyük savaş olmaktadır.
Alp:
Dur bakalım, ne olacak, diyor.
Olanları yakından görebilmek için yaklaşır.
Çift kanatlı at, Han Pozırah durmaktadır.
Atını kaybeden Han Tibet,
Büyük alpa eşleşip,
Dengiyle savaşmaktaymış.
Onların öte tarafında, bu iki alptan daha da
Büyük ve güçlü alplar güreşmekteymiş,
«Dur bir de buna bakayım.», diye
Savaşı seyretmek için yaklaşıncaya görür ki,
Bükülmez kanatlı at, Han Pozırah orada duruyor.
Çibetey Han'ın oğlu,
Büyük ve güçlü alp ile eşleşip,
Birbiriyle savaşıyor.
Onların biraz uzağında, bu mücadeleden daha korkunç ve
Büyük dövüş olmaktadır:
Ak duman ile mavi duman birbirine karıştırmış,
Sert taştan kıvılcımlar fışkırtırmış,
Dağ yarıyor gibiymiş,
Kayalar parçalanıp, yıkılıyor gibiymiş.
Pora Ninci'nin oğlu, önce olanları gördüğünden,
Bunu da görmek için, oraya yaklaşır,
Bakar ve görür ki,
Dokuz kulaç boyundaki altın yeveli,
Altın toynaklı at Ak Boz duruyor,
Güzel ve hoş Altın Arığ,

- Çarix tas marxa xuyaxtıġ,
 Çirdeñ xara sıraylıġ,
 Xazan tübġ xamaxtıġ,
 2895 Xara çırçe xaraxtıġ,
 Ayġaxtıġ, tırġaxtıġ timġr molat xuyaxtıġ
 Alıp kızıdeñ, tiñe tastazıp,
 Tiñe tüzışçe.
 Pora Nincġ palazı çooxtan kilir:
 2900 —A-a,— tidir, içem Pora Nincġ çooxtacañ
 Çabal Altın Ariġ sin pol pardı odırızıñ.
 Sini mındaġ çirde ödirbeendi,
 Xayda ödlrebġn.
 Çüre-paza pastır kilġp,
 2905 Altın Ariġa kistġneñ taxlap xalġan.
 Altın Ariġ kistin xılçañap körġbġsse:
 Naa öziġp odırġan ir pala, kistġneñ
 Tudıp, irep-tolġan parir.
 Altın Ariġ çooxtapça:
 2910 —İrkem-kincem, izġn irtpezġn,
 Tudar nime pu çi anañ,
 Mını tuttax,irkem-kincem.
 Aġılıñ sinġn aspazın.
 Xabar nime mına pu çi anañ,
 2915 Mını xaptax!—
 İr pala pġr dee aylana çoġıl,
 Ulam na tıñ irep-tolġap parir.
 Altın Ariġ aldanıp surın çör:
 —İrkem kincem, çirnġn üstünde alton xan.
 2920 Alton xannıñ xızı par,
 Tallaanıñ min saġaa al pircġkpġn,
 Mına mını tut sa.
 Çirnġn üstünde çiton xan,
 Çiton xannıñ xızı par.
 2925 Çiton xannıñ xıstarınañ,
 Sġliin tallap, al pircġkpġn,
 Mını xap sa tut!—aldan çöredġr.
 Pora Nincġ palazı pġr dee toxtabaan.
 Xatap xaap, xatap irep-tolġap çöredġr.

Parlak, taş düğmeli zırlı,
Topraktan daha kara yüzlü,
Kazan dibi gibi geniş alınlı,
Kara toprak kadar kara gözlü,
Ayaklığı ve tırnaklığı da olan çelik zırlı
Alpla eşleşip
Savaşıyor.

Pora Ninci'nin oğlu, söyler:

-Aa, der, annem Pora Ninci söylerdi,
Kötü Altın Arıĝ, sensin gâliba.
Seni böyle bir yerde öldürmezsem,
Nerede öldürebilirim?

Koşarak gidip,

Altın Arıĝ'ın arkasından vurmuş.

Altın Arıĝ, arkaya dönüp bakınca,

Yeni yetişmekte olan bir erkek çocuğunun arkasından
Tutup, kavradığını görür.

Altın Arıĝ, der ki,

«Tatlı yavrum, deli olma,

Tutacağın şey, budur,

Bunu tut, tatlı yavrum.

Aklını yitirme,

Yakalayacağın şey, işte budur,

Haydi, yakala bunu!

Erkek çocuĝu, hiç o tarafa dönmez,

Daha sıkı kavramaya çalışır.

Altın Arıĝ, rica eder, yalvarır:

-Tatlı yavrum, yeryüzünde altmış han var.

Altmış hanın da kızları var,

Seçtiğın kızla ben seni evlendiririm,

Haydi, savaştığım bu adamı tut.

Yeryüzünde yetmiş han,

Yetmiş hanın da kızı var.

Yetmiş hanın kızlarından

En güzelini seçip, sana verebilirim,

Haydi, bunu tut, diye rica eder.

Pora Ninci'nin oğlu, hiç durmamış.

Yeniden, tekrar tutup sıkıyormuş.

- 2930 Altın Arıĝ xıs acırĝanıbıxan.
Alıp kızıñı, parçan küzın salıp, ködiribısken.
Xan tıĝırzer ködir parıp,
Altı-çitı aylan kilip,
Alıp kızıñı tastaan.
- 2935 Xara çirge çitkende,
As-pilın azıra tepken,
Arĝa-moynın sıı tepken.
Alıp kızı, açiin tartıp xıshırıp,
Aaarin tartıp, östep, ölibısken.
- 2940 Altın Arıĝ kistinde çörĝen
Pora Ninci palazın moynınañ tudıp alĝan.
Xara sınını indıre al çörıbısken.
Xara talay suĝıñ xazına çitirgen,
Çalbox tasxa oyda tastap,
- 2945 Ay çalbaĝı molaatnañ anda ödiribısken.
Ödiribızıp, ay çalbaĝı molatnañ
Pray söögın, idin unadıbıxan.
İdin, söögın pray unadıp,
Xara talay suĝa kire tastaan.
- 2950 —Xara talaynıñ palıxtarı,
Prayzı çıılıp, idin-söögın çip,
Xara talay túbінде
Pray çirge toolat parzın.
İceñ sinin Pora Ninci,
- 2955 İdin, söögın pır dee çirde tappınçatsın,—
Altın Arıĝ İdi çooxtanıbızıp, aylanısxan.
Xara sınĝa xatap sıĝıp odr.
Xara sınınıñ üstünde
Çaas çarılıp, ülger üzil xalĝan.
- 2960 Alıp kızı, açiin tartıp xıshırıp,
Aaarin tartıp, östep ölçedir.
Altın Arıĝ kör kilir:
Xayzınıñ möörey poldı polar.
Azır xanattıĝ
- 2965 Xan pozırax attıĝ Xan Tibet,
Alıp kızıñı ködir kilip, tastap,
Ödiribızıp, aylan parıp,

Altın Arıĝ, öfkelenmiş.
Alpı, bütün gücüyle yukarı kaldırmış.
Gökyüzünün derinliklerine kadar kaldırıp,
Altı, yedi defa döndürüp,
Alpı yere vurmuş.
Kara yere düřtüĝünde,
Kuvvetle, belini vücudundan ayırmak için tekmelemiş,
Ensesini tekmelemiş.
Alp, acıyla baĝırıp,
Iztıraplar içinde, inleyerek ölmüş.
Altın Arıĝ, arkasında bulunan
Pora Ninci'nin oĝlunun boynundan tutmuş.
Kara daĝdan indirmiş.
Kara denizin kenarına getirmiş,
Geniş taşın üzerine sırt üstü atıp,
Onu ay şeklindeki çelik kılıçla öldürmüş.
Öldürdükten sonra, ay şeklindeki çelik kılıçla
Bütün kemiklerini ve etlerini parçalamış.
Etini ve kemiklerini tamamen parçalayıp,
Kara denize atmış.
«Kara denizin balıkları, '
Toplanıp, etini ve kemiklerini yeyip,
Kara denizin dibinde
Her tarafa yaysınlar.
Senin annen, Pora Ninci,
Etini, kemiklerini, hiç bir yerde bulamasın.»
Altın Arıĝ, böyle söyleyip, dönmüş.
Kara daĝa tekrar çıkmış.
Kara daĝın üzerinde
Ümit kırılıp, ülker yıldızı kaymış.
Alp, acılar içersinde baĝırıp,
Zorlukla inleyip ölmüş.
Altın Arıĝ, bakmış,
Hangisi daha şanslı oldu , diye düşünmüş.
İki kanatlı
Han Pozırah atlı Han Tibet,
Savařtıĝı alpı kaldırıp, yere çalıp,
Öldürüp, geri dönmüş;

- Xan pozırax adına altança.
 Xan pozırax attıñ axsın çayxabıxan,
 2970 Çalbox putxa xamçı saxpan.
 Xan pozırax at sax annañ üküx salğan.
 Xan pozırax attıñ xuzuruğı irax
 Çırde çayılıp, çit çörbısken.
 Xara sınırıñ üstünde İkinçizın
 2975 Çaaş çarılıp, ülger üzıl xalğan.
 Alıp kızı, açiin tartınıp, xıxırıp,
 Aar tartınıp, östep ölçedır.
 Altın Arığ: «Xayzı pardı,
 Xayzı öldı, xayzınıñ
 2980 Möörey poldı»,— İdi çooxtanıp,
 Xara sınğa sığıp odır.
 Çıbetey Xannıñ oğılı,
 Alıp kızını ödirbızıp,
 Altın Arığzar çüğür kilir:
 2985 Altın Arığ çacam tıp, çooxtap kilir.
 Altın Arığa çitire çüğürkilip,
 Azağına tüzibısken.
 Altın Arığ örın parğan,
 Naa ösken ir palanı, İki xoltıxtañ xaap,
 2990 Çoğar üs xati ködirıp,
 Üs xati oxsan turadır:
 —İrkem-kincem, çirniñ üstünde
 Alton xan, alton xannıñ xızı par,
 Alton xannıñ xızınañ
 2995 İñ çaxsızın sağaa al pırebın.
 Çirniñ üstünde çiton xan par,
 Çiton xannıñ xızı par.
 Çiton xannıñ xızınañ
 İñ sliin tallap al pırebın.—
 3000 Xara sınğa, ir palanı çidıne,
 Sığıp kilgen.
 Xulataynañ Çıbetey Xan
 Altı alıptañ arığa teere tudışadırlar.
 Altın Arığnañ, Çıbetey Xannıñ oğılı
 3005 Altı alıpnañ tudışxannar.

Atı, Han Pozırah'a binmiş.
Han Pozırah'ın dizginini çekmiş,
Geniş sağırsını kamçılarmış.
Han Pozırah, ileri atılmış,
Han Pozırah'ın kuyruğu, uzaklarda
Bir yerde savrulurak, gözden kaybolmuş.
Kara dağın üzerinde, ikinci defa,
Ümit kırılıp, ülker yıldızı kaymış.
Alp, acılar içerisinde bağırıp,
Güçlölkle inleyerek ölmüş.
Altın Arığ: «Kimler gitti,
Kimler öldü, kimlerin
Bahtı güldü», diye konuşarak,
Kara dağa doğru çıkmaktaymış.
Çıbetey Han'ın oğlu,
Alpı öldürüp,
Altın Arığ'a doğru koşuyormuş:
Altın Arığ hala, diye seslenerek geliyormuş.
Altın Arığ'ın yanına koşarak,
Ayağına kapanmış.
Altın Arığ, sevinmiş,
Yeni yetişen erkek çocuğunu iki koltuğundan tutup,
Üç defa yukarıya kaldırıp,
Üç defa öpmüş.
-Güzel yavrum, yeryüzünde
Altmış han ve hanların kızı var,
Altmış hanın kızlarından
En iyisini sana alırım.
Yeryüzünde yetmiş han var,
Yetmiş hanın kızları var.
Yetmiş hanın kızlarından
En güzelini seçip alırım.
Erkek çocuğunun elinden tutarak, Kara dağa
Çıkmış.
Hulataı ile Çıbetey Han
Altı alp ile o zamana kadar savaşmaktaydılar.
Altın Arığ ve Çıbetey Han'ın oğlu
Altı alpı savaşmaya başlamışlar.

- Altı alıptı altı künge çitİrbin, ödiŕgenner,
 Oo Xara xannıñ çirinde paза
 Udurzalar alıp çox polĝan.
 Çibetey Xannıñ xadarĝan malı,
 3010 Xalıx çonı uluĝ çaa pastalardanox,
 Xarası tünde, xazıp-tizİp,
 Çirlerine çörİp parıbısxan.
 Altın Arıĝ Xara sinnıñ üstünde
 Anda xıyĝı salĝan:
 3015 —Çobaĝa töreen Altın Arıĝ
 Çonniñ üçün çobal çörçe
 Oo Xara Xan çirinde çobalçatxan
 Çonnar, çobaĝdañ azırılıp,
 Amdı çirİnerge-suunarĝa ayalnıñar!
 3020 İneĝe töreen Altın Arıĝ
 İlnİñ, çonniñ üçün inel çörçe.
 Oo Xara Xan çirinde inelçetken
 Çon, ineg-çobaĝıdan azırıldar.
 Çirİñer-suunĝarĝa amdı aylanıñar!—
 3025 Oo Xara Xan çirinde sürigde kilgen
 Mal, çon tıñ köp poltır,
 Tıñ sidİK çurtapçatxan poltır.
 Ol çaaĝa kİrĝen alıptar köp poltır.
 Xayzı alıptarnıñ pİr xolın kis salĝan,
 3030 Sarsıx xollıĝ polĝlıdır,
 Xayzı alıptarnıñ pİr azaĝın kis salĝannar,
 Pİr azaxtıĝ poltırlar.
 Aran-çula attarnıñ azaĝınıñ
 Siirİn kisklep salĝan, axsax polĝlıdır.
 3035 Altın Arıĝa örnİp, çooxtaslapçadadırlar.
 Postarnıñ malların çarıp,
 Postarnıñ çonnarın çarıp,
 Postarnıñ çirlerİne çörglebİskenner.
 Oo Xara Xannıñ pozınıñ malnı,
 3040 Pozınıñ çonı la xalĝan.
 Altın Arıĝ Çibetey Xannañ Xulatayĝa çoxxtapça:
 —Ne, sİrer, Oo Xara Xannıñ azaĝına
 Uluĝ tas palĝap,

Altı alrı, altı güne varmadan, öldürmüşler,
Oo Kara Han'ın yurdunda artık
Karşı durabilen alp kalmamış.
Çibetey Han'ın hayvanları ve
Halkı, büyük savaş başlayınca,
Karanlık gecede, kaçarak
Vatanlarına dönüp gitmişler.
Altın Arığ Kara dağın üzerinde
O zaman kendini övmüş:
-Zorluklar için doğmuş olan Altın Arığ
Halk için sıkıntı çeker,
Oo Kara Han'ın yurdunda sıkıntı çeken
Halklar üzüntülerinden kurtulup,
Artık yurtlarınıza geri dönünüz!
Dert için yaratılmış Altın Arığ
Yurdu ve halkı için acı çekmektedir.
Oo Kara Han'ın yurdunda sıkıntılar çeken
Halk, sıkıntı ve üzüntülerinden kurtuldunuz,
Şimdi yerinize, yurdunuza dönünüz!
Sürgünde, Oo Kara Han'ın yurduna gelen
Hayvan ve halk pek çokmuş,
Büyük sıkıntılar içerisinde yaşıyorlarmış.
O savaşa giren alplar çokmuş,
Bazı alpların bir eli kesilmiş,
Onlar tek kollu olmuş,
Bazı alpların bir ayakları kesilmiş,
Onlar tek ayaklı kalmış.
Aran-çula atlarının ve sığırın ayaklarını,
Kesmişler, onlar aksak kalmış.
Altın Arığ ile sevinç içerisinde konuşmuşlar.
Kendi hayvanlarını ayırıp,
Kendi halkını seçip,
Kendi yurtlarına dönmüşler.
Oo Kara Han'ın kendi hayvanları,
Kendi halkı ile kalmış.
Altın Arığ, Çibetey Han ile Hulatay'a diyor:
-Haydi, siz de Oo Kara Han'ın ayağına
Büyük taş bağlayıp,

- Xara talayınıñ tübüne tüzürbizerzer.
- 3045 Çe malın, çonın sürbesçe polazar.
Çon arazınañ çaxsı kızıdeñ
Xan ornına xan turğızıp,
Pig ornına pig turğızarzar.
Altın Arıǵ ir palaa çooxtapça:
- 3050 —Çe, pıs irkem–kincem, çörübizeñ—
Attarına altanıp, anda çörübıskenner.
İki attın axsın xosti tartıp,
Anda xamçı salǵannar.
Ax Sabdar attañ Xan pozırax at oylaanda.
- 3055 Çirniñ üstü ıılap parçadadır,
Tigır paarı soolap parçadadır;
İki attıñ tabanınañ ködirilgen
Xara çirniñ xara tobrıaǵı
Xan tigırniñ paarına,
- 3060 Xara pulut çili, ködiril parıp,
Paza xatap xara çirge çabırılıp, tıs çöredir.
Noo çirge noo suǵa sabıl parǵannar.
Çir ortızı çirde at arǵazı sınǵa
Aran-çuiua attar sıǵara oylasxan.
- 3065 Attarın taxtaça tartıbıxannar.
Altın Arıǵ çooxtapça:
—Çe, irkem-kincem,
Aar adıñ adap pirim,
Xoor solañ sölep pirim:
- 3070 Xara küreñ attıǵ Çibetey xan adalıǵzıñ,
Alıp Xan Xıs İceliǵzıñ,
Ax Sabdar attıǵ Altın Arıǵ çacalıǵ,
İceñniñ xıybas xanattıǵ

Kara denizin dibine atınız.
Fakat, malını ve halkını sürüp götürmeyiniz.
Halkın arasından iyi bir insanı
Han'ın tahtına oturtup, han ilan ediniz,
Beyin yerine bey ilan ediniz.
Altın Arıĝ, erkek çocuğuna söylüyor:
-Haydi, güzel yavrum, biz gidelim.
O zaman atlarına binip gitmişler.
O zaman iki atı yanyana çekip,
O zaman kamçulamışlar.
Ak Boz ile Han Pozırah koştuğu zaman,
Yer sallanmakta, sesler çıkmaktaymış,
Gökyüzünün en üst katı gürüldemekteymiş.
iki atın nallarından kalkan
Kara yerin kara tozu,
Göğün derinliklerine,
Kara bulut gibi yükselerek gitmekteymiş,
Kara yere düşüp kalmaktaymış.
Bilinmez bir yere, bilinmez bir suya doğru gitmişler.
Yeryüzünün orta yerinde, at sağrısına benzer bir dağa
Aran-çula atlar koşarak çıkmışlar.
Atlarını durdurmak için dizginlerini çekmişler.
Altın Arıĝ diyor ki;
-Tamam, tatlı yavrum,
Aziz adınla adlandırayım,
Belli olmayan unvanını söyleyeyim:
Kara Küren atlı Çıbetey Han'dır, baban,
Alp Han Kız'dır, annen,
Ak Boz atlı Altın Arıĝ'dır, halan.
Annenin, bükülmez kanatlı

- 3075 Xan pozırax adın sin münerzîñ,
 Xıybas xanattıǵ Xan pozırax attıǵ,
 Adıñ -solañ Xanniǵ Xılıs polzın!—
 Attañ tüze segırızıp turlar.
 Xanniǵ Xılıs, Altın Ariǵ
 3080 Çacazınıñ azaaǵına tüzıp,
 Axsına oxsan turadır.
 Altın Ariǵ çooxtapça:
 -Çe sin, Xanniǵ Xılıs,
 Çirı-suuña par, Alıp Xan Xıs içeñe toǵazarzıñ.
 Çe, çitseñ, çirı-suuñda ür çatpassıñ.
 3085 Mınnañ mındar, kün künörtkï çirde
 Çarix sın.
 Çarix sınınıñ altında
 Çarix talay suǵ.
 Çarix talay suǵ xazında çurtapça
 3090 Çarix tüktıǵ Kök pora attıǵ
 Ay Çarix Xan.
 Ay Çarix Xanniñ xızı
 Çarix Tana çiton xanniñ xızınañ
 Prayzınañ artıx,
 3095 Parçazınañ sıllıǵ,
 Ax aǵıllıǵ, ax saǵıstıǵ.
 Ay Çarix Xan pozı daa çaxsı kızı.
 Ay Çarix Xan çirine pararzıñ.
 Min sini Ay Çarix Xan çirinde saǵıp alarbin.-
 3100 Attarına altanıbıxannar.
 Altın Ariǵ çooxtapça:
 -Çe, Xanniǵ Xılıs, ür polbin çiderzıñ.—
 Alnınañ aspaxtazip,
 Art-soonañ anımcoxtazıp,
 3105 Altın Ariǵ Ay Çarix Xan çirınzer çörıbısken,
 Xanniǵ Xılıs pozının çirınzer çörıbısken.

Atı Han Pozirah'a, sen bineceksin,
Senin adın ve unvanın, Han Pozirah atlı
Kanlı Kılıç olsun!
Attan sıçrayarak inmişler.
Kanlı Kılıç, halası Altın Arıĝ'ın
Ayaklarına kapanıp,
Dudaklarından öpmüş.
Altın Arıĝ diyor ki;
-Haydi, Kanlı Kılıç sen,
Yurduna git, orada annen Alp Han Kız ile karşılaşacaksın.
Fakat, varınca, uzun zaman orada kalmayacaksın.
Bundan sonra, güney tarafta
Parlak dağı vardır.
Parlak daĝının eteklerinde
Parlak denizi vardır.
Parlak denizinin kenarında oturan
Parlak tüylü Kök Pora atlı
Ay Çarılı Han var.
Ay Çarılı Han'ın kızı,
Çarık Tana, yetmiş hanın kızlarının
Hepsinden daha iyidir,
Hepsinden daha güzeldir,
İyi niyetli, ak düşüncelidir.
Ay Çarık Han da iyi insandır.
Ay Çarık Han'ın yurduna gideceksin
Ben seni Ay Çarık Han'ın yurdunda bekleyeceğim.
Atlarına binmişler.
Altın Arıĝ söylemiş:
-Haydi, Kanlı Kılıç, çok zaman geçmeden ulaşırsın.
Tokalaşıp,
Arkaya dönerek vedalaşıp,
Altın Arıĝ- Ay Çarılı Han'ın yurduna doğru gitmiş,
Kanlı Kılıç kendi yurduna gitmiş.

- Ol tusta Çibetey Xannañ Xulataj
Oo Xara Xan çirİneñ aylanıp odırlar.
Xulataj çooxtap kilİp odır:
- 3110 -Sinİñ altı aydağı palañ kilgende,
Miniñ toğıs aydağı palam
Xaydi kilbedİ polar?
Kilerge kirek polğan.-
Tup ağastıñ xırına çitkenner,
- 3115 Attarın toxtada tartıp, körİbİsseler:
Kök pora at mında öl parğan çadır.
Xulataj çooxtapça:
-Çir dee plİp odırğam, miniñ palam
Kilbin polbas, kilgenök polar.
- 3120 Altın Arığox Kök poranı ödİrdİ polbas pa?-
Kök pora attıñ xırına kilİp, körzeler,
Xamağın tastañ tize saap salğan.
Xulataj çooxtapça:
-Mına kör, Çibetey Xan, Altın Arığ sapxan.
- 3125 Çe, palamnı Altın Arığox ödİrdİ polar.-
Annañ andar İki alıp
Çirlerİ-suuna çörİbİskenner.
Xara xula atnañ Xara küreñ at
İluğ mañzıtta oylazıp odırlar.
- 3130 İrax taa polza,
Çirlerİne-suğlarına çitkenner.
Altay sınğa sığara oylat kilİp,
Kör turlar:
Xadarğan malı, xalıx çon çit kilgen,
- 3135 Altın çeçpenİñ tözİnde
Xıybas xanattığ Xan pozırax at turça.
Aal-xağırta inİp tüskenner.
Ax payzañ ibnİñ alına çidİp,
Attañ tüs turlar.
- 3140 İzik azılıbİsхан,
Pora Ninci sıx kilgen,
Xulataynıñ xırına pas kilİp, çooxtapça:

O zaman Çibetey Han ile Hulatay,
 Oo Kara Han'ın topraklarından geri dönmektedirmiş.
 Hulatay konuşmaktadır:
 -Senin altı aylık çocuğun geldiğine göre,
 Benim dokuz aylık çocuğum
 Neden gelmemiş olabilir?
 Gelmesi gerekirdi.
 Meşe ağacının yanına gitmişler,
 Atlarını durdurup bakmışlar ki,
 Kök Pora adlı at orada ölmüş yatıyor.
 Hulatay demiş:
 -Gerçekten de biliyorum ki, benim çocuğum,
 Gelmemiş olamaz, gelmiş olmalıydı.
 Altın Arığ, Kök Pora'yı öldürmüş olamaz mı?
 Kök Pora'nın yanına gelince, bakmışlar ki,
 Atın alnı taş atılarak yarılmış.
 Hulatay söylemiş:
 -Buraya bak, Çibetey Han ve Altın Arığ vurmuş.
 Pekâlâ, çocuğumu da, Altın Arığ öldürmüş olabilir.
 Ondan sonra, iki alp,
 Vatanlarına dönmüşler.
 Kara Kula ile Kara Küren,
 Çok hızlı koşmaktadırlar.
 Uzak olsa da,
 Vatanlarına ulaşmışlar.
 Altay dağına koşarak çıkıp,
 Bakmışlar:
 Bakılan hayvanları ve halkı gelmişler,
 Altın direğin yanında
 Bükölmez kanatlı Han Pozırah duruyormuş.
 Köye inmişler.
 Güzel, beyaz evin önüne gelip,
 Attan inmişler.
 Kapı açılmış,
 Pora Ninci çıkmış,
 Hulatay'ın yanına gelip, söylemiş:

- Paarımnañ sıxxan palamni
Xaydar it saldar, Xulatay?
- 3145 İstımneñ sıxxan irkemni
Ödir saldar ba, Xulatay?-
Xulatay oorlap salıbıxan:
-Kök pora attıñ xamağın
Altın Arığ tize saap, ödir salğan,
- 3150 Palabıstı Altın Arığox ödirdi polbas pa za.-
Pora Ninci, anı istıp,
Oorlap-sıxtap turadır:
-Paarımnañ sıxxan palamni
Xayda la ödirdi Altın Arığ?
- 3155 Ölgen anıñ söögün
Tabarbin ma, tappaspın ma?-
Tırlada siliginibizip,
Ala çılan polbizip,
Altın çeçpe tözıneñ
- 3160 Xara çirge soomıbıxan.
Xulatay, xara çirni xazıp-tırbap,
Oorli-sıxtı xalğan.
Alıp Xan Xıs, Xulataynı köre, pas kilir:
-Eet, Xulatay, nımee pıdı oorlap,
- 3165 Nımee pıdı sıxtap turzın?
-Ağın kızım Pora Nincim
Mıñnañ çirge kır pardı,-tıp
Açırğan tur.
Alıp Xan Xıs oñınap-sınap kör turza,
- 3170 Xulataynıñ sağızın
Pora Ninci xacanox saybap salğan.
Alıp Xan Xıs Xulataynıñ çarnına
Üs xati saabıxan.
Xulataynıñ ağıl-sağızı
- 3175 Ornına kır parğan.
Xulatay anda çooxtap tur:
-Xara sağıstığ Pora Nincee
Nıme iderge açırğan turbin?
Alıp Xan Xıs anda çooxtap pirgen:
- 3180 -Çe, Xulatay, sinıñ

-Bağrımdan çıkan yavrumu
Nereye bıraktın, Hulatay?
İçimden çıkan sevgili yavrumu
Öldürdünüz mü, Hulatay?
Hulatay yüksek sesle söylemiş:
- Kök Pora'nın alnını
Altın Arığ delerek öldürümüş,
Yavrumuzu da Altın Arığ öldürmüş olabilir.
Pora Ninci bunu duyunca,
Yüksek sesle söylemiş:
-Bağrımdan çıkan yavrumu
Nerede öldürdü Altın Arığ?
Onun cesedini
Bulabilir miyim, bulamaz mıyım?
Gürültüyle silkinip,
Karışık renkli yılan olmuş,
Altın direğin yanından
Kara yerin dibine girmiş.
Hulatay, kara yeri kazıp, tırmalayarak,
Hüngür hüngür ağlayarak kalmış.
Alp Han Kız, Hulatay'ı görüp, onun yanına gelmiş:
-Ey Hulatay, neden böyle yüksek sesle bağıırıp,
Neye böyle hüngür hüngür ağlıyorsun?
-Hanımım, Pora Ninci'm
Yerin dibine girdi, diyerek
Üzüntüsünü dile getirir.
Alp Han Kız, bunu duyunca anlar ki,
Hulatay'ın aklını
Pora Ninci öteden beri bozmuş.
Alp Han Kız, Hulatay'ın arkasına
Üç defa vurmuş.
Hulatay'ın aklı, fikri
Yerine gelmiş.
Hulatay o zaman diyor ki;
-Kötü niyetli Pora Ninci'ye
Neden üzülüyorum?
Alp Han Kız, o zaman diyor ki;
-Evet Hulatay, senin

- Ağıl-sağızırını
Pora Ninci xacanox saybaan.
Pora Ninciniñ ibinde
Stol kistinde
- 3185 Aarlasta-sıyda odırğaziñ,
Pora Ninci sağaa nancıx sıylaan,
Sinñ sağızın sax andox
Pora Nincee aylan parğan.-
Xulatay çooxtapça:
- 3190 -Ya, sın, andağ polğan.-
Xulataynıñ sağızı çaxsı pol parğan.
Ax payzañ ibge kürgenner.
Xatap izennes kilip,
Xatap mindiles kilip,
- 3195 Xulatay çooxçıl suulaas pol parğan,
Çooxtabaşça çooğı çoğıl,
Sölebesçe sözı çoğıl.
Stolğa odırıp, as tamax çeenner.
Tozıp, toxaraannarında,
- 3200 Xanniğ Xilis çooxtapça:
—Altın Ariğ çacam, Ay Çarıx Xan
Çirine pararızıñ, teen,
Ay Çarıx Xan çirinde
Sağıp alarbin tıp, çooxtaan—
- 3205 Sağıpçadır polar, çöerge tıp,
Pararğa tıp surınçadır.
Alıp Xan Xıs İcezi çooxtapça:
—Çe çacan söleen polza , çörİbİs!
Xulatay surınıboxça:
- 3210 —Alıp Xan Xıs,
Çaxsı xıs pİledİr polzañ,
Mağaa çooxtap pir,
Min dee çörİböğİzim.
Çabal Pora Ninci çit kilze,
- 3215 Pazox sağızım ardap parar.—
Alıp Xan Xıs çooxtapça:
—Künnİñ sığızı çırde Kün Xan,
Kün Xanniñ xızı Kün Ariğ,

Aklını, fikrini
Pora Ninci, çok önceleri bozmuş.
Pora Ninci'nin evinde
Masanın başında
İzzet ve ikrâm görerek oturmuşun,
Pora Ninci sana çok eskiden tütün kabı hediye etmişti,
Senin aklın ve fikrin, işte o zaman
Pora Ninci'ye çevrilmiş.
Hulatay diyor ki;
-Evet, gerçekten de öyle oldu.
Hulatay'ın akli başına gelmiş.
Güzel, beyaz eve girmişler.
Tekrar selâmlaşmışlar,
Tekrar merhabalaşmışlar,
Hulatay konuşmayı sever hâle gelmiş,
Konuşmadığı konu kalmamış,
Söylemediği sözü kalmamış.
Masaya oturup, yemek yemişler.
İyice doyduklarında,
Kanlı Kılıç, söylemiş:
-Halam Altın Arığ, Ay Çarık Han'ın
Vatanına gideceksin, demişti,
Ay Çarık Han'ın vatanında
Bekleyeceğim, demişti.
Bekliyor olmalı, gitmek için,
Oraya varmak için izin istemektedir.
Annesi Alp Han Kız, söylemiş:
-Tamam, halan öyle söylediye, gidin!
Hulatay, izin istiyor:
-Alp Han Kız,
İyi bir kızı tanıyorsan,
Bana söyle.
Ben de gideceğim.
Kötü Pora Ninci yakınımaya gelse,
Yine aklımı karıştırır.
Alp Han Kız diyor ki;
-Güneşin doğduğu yerde Kün Han var,
Kün Han'ın kızı Kün Arığ var,

- Ax ağıllıǵ, ax saǵıstıǵ,
 3220 Çe, par, anı alarızıñ—
 Xanniǵ Xılıs timñn sala timnenibisken,
 Timniǵ xuyaǵın kizibisken.
 Sümñn sala sümnenip,
 Sümñlg xuyaǵın kizibisken.
- 3225 Ay pörigñn, saadax xurın
 Altı sari xurçanıp,
 Iygap çayxanıbıssa,
 Xaacılıǵ ax ibı xalbastan turǵandaǵ,
 Tirmelig ax ibı tıñres turǵandaǵ,
- 3230 Aǵar çaaǵa kiscen ay ülgüzı
 Pörigñn kizibisken.
 Alınanañ aspaxtazip,
 Art soonañ anımçoxtazip,
 Ax payzañ ibden sıǵıp kilgen.
- 3235 Xulatay xada-pırge sıxxan.
 Attarına altanıp,
 Altay sınrı köre çör parǵannar.
 Altay sınrıñ üstünde,
 Attıñ axsın toxtada tartıp,
- 3240 Xanniǵ Xılıs kölegeyde çirññ üstün
 Tıksi ibırgе kör turadır,
 Tıǵır tözine çitire xarap turadır.
 Xaraxtıñ odı çitken çir
 Xayzı xayzı çirde
- 3245 Xarayıp-siilip körinçedır.
 Xarax odı çitpeen çir,
 Ax tuban, kök tuban körinçedır.
 İki xaraxnañ nime körıp tappan,
 İki xulaxnañ nime istip polbaan.
- 3250 Xulatay, kün sıǵızı çirñ köre,
 Xara xula adına xamçı saap,
 Oylat parıbisxan.
 Xanniǵ Xılıs, kün künörtki çirñ köre,
 Xıybas xanattıǵ Xan pozırah at
- 3255 Xan tıǵır paarına xanat saap parıbisxan.
 Xan tıǵırñn paarınañ

İyi düşünceli, iyi niyetli,
Haydi, git, onu al.
Kanlı Kılıç hazırlıklarını tamamlamış,
Hazır zırhını giyinmiş.
Hazırlıklarını tamamlamış
Hazırladığı zırhını giyinmiş.
Ay şeklindeki bÖrkünü takıp sadağını
Altı tarafından kuşanıp,
Oflayıp poflayıp, sallanınca,
İçi dolu olan ak ev sallanır gibi olmuş,
Muntazam şekilde döşenen ak ev titrer gibi olmuş,
Büyük savaş için giyilen ay şeklinde damgalı
BÖrkünü giyinmiş.
Karşı karşıya gelerek tokalaşıp,
Arkalarını dönüp, vedalaşıp,
Güzel, beyaz evden çıkıp gitmiş.
Hulataı ile birlikte çıkmış.
Atlarına binip,
Altay dağına doğru gitmişler.
Altay dağının üzerinde,
Dizginlerini çekerek atlarını durdurmuşlar,
Kanlı Kılıç, yeryüzünün her tarafına,
Bütün çevresine bakmaktaymış.
Gökyüzüne, ufuklara doğru bakmaktaymış.
Gözlerinin ateşinin ulaştığı yer,
Bilinmez bir yerde
Karartılar ve çizgiler şeklinde görünüyormuş.
Gözün ateşinin ulaşmadığı yerde,
Ak duman, mavi duman görünüyormuş.
İki gözüyle görececek bir şey bulamamış,
İki kulağıyla işitecek bir ses duymamış.
Hulataı, doğruya doğru,
Atı Kara Kula'yı kamçılıyıp,
Koşarak gitmiş.
Kanlı Kılıç, güneğe doğru,
Bükülmez kanatlı Han Pozırah ile,
Gökyüzünün derinliklerinden kanat çırparak gitmiş.
Gökyüzünün en yüksek katında

- Uluğ kügürt çli küzürep odıradır,
Uluğ terben çli soolap odıradır,
Xanat pazınañ xıbın toolapçatxandağ,
3260 Xurğun altınañ çalın oraap,
Tüdün tosxalapçatxandağ
Xan pozırax attıñ soonda,
Tüdün tosxalap, üs azırlı
Kügürt çolı tartıl parçadır.
- 3265 Xanniğ Xılıs xara çirniñ üstün
Xarap kilçededir:
Xayzı-xayzı çirde üs azır pastığ
Xanım tasxıl turça.
Üs azır pastığ
- 3270 Xanım tasxılınıñ ozarında,
Üs azır pastığ,
Xan talay suğ çaltırap ağıpça.
Ol çirge sabılıp odır Xanniğ Xılıs.
Xan talay suğrı xastada
- 3275 Xalıx albat çon çurtap parıbıxan.
Uluğ aalınıñ ortızında,
Ax payzan ibniñ alnında,
Altın çeçpee palğan salğan
Azır xanattığ Xan pozırax at turça.
- 3280 Xıybas xanattığ Xan pozırax at
Xan tigirniñ paarınañ
Ol çirde sabıl kilgen,
Uluğ aalını köre axsın tartıbıxan,
Xan pozırax at tiğir paarınañ
- 3285 Illap-soolap çörbısken.
Altın çeçpe tözinde
Tört azağı sarbayıp, tura túsken.
Xanat xurğun çilne
Uluğ aalınıñ istinde
- 3290 Tos ibler toolas turadır,
Xaxpas ibler xazırılıp turadır,
Olğan-uzaxtar oorlas turadır,
İney-xunaylar xısxırızıp turadır.
Xıybas xanattığ Xan pozırax adın

Büyük gürültüyle gürüldemekteymiş,
Büyük değirmen gibi gürüldemekteymiş,
Kanadının ucundaki tüyleri dökülmüş gibi,
Ayaklarının altından kıvılcımlar saçılıp,
Dumanlar yükseliyor gibiymiş,
Han Pozırah'ın arkasından
Çıkan duman üç ayrı yönde
Gök gürültüsü gibi yankılanarak yükseliyormuş.
Kanlı Kılıç kara yere
Bakarak gidiyormuş:
Çok uzaklarda üç ayrı zirveli
Hanım dağı duruyormuş.
Üç ayrı zirveli
Hanım dağının arka tarafında,
Üç ayrı kollu,
Han denizi akıp gitmekteymiş.
Kanlı Kılıç o topraklara doğru gitmekteymiş.
Han Talay denizinin kenarında
Çok sayıda halk yaşamaktaymış.
Büyük köyün ortasında,
Güzel, beyaz evin önünde
Altın direğe bağlanmış
İki kanatlı Han Pozırah duruyormuş.
Bükülmez kanatlı Han Pozırah
Gökyüzünün derinliklerinden
Oraya doğru gelmiş,
Büyük köye doğru başını çevirmiş,
Han Pozırah gökyüzünün derinliklerinden
Gümbürtüyle gidiyormuş.
Altın direğin yanında
Dört ayağı açılıp durmuş.
Kanadın yardığı havayla
Büyük köyün içinde
Ak kayın kabuğundan evler yıkılıyormuş,
Ardıç kabuğundan yapılan evlerin çatıları yarılmış,
Çoluk-çocuk bağırmakta,
Yaşlı kadın ve erkekler feryat etmekteymiş.
Bükülmez kanatlı Han Pozırah'

- 3295 Azır xanattıǵ Xan pozırax atxa
Xosti palǵap turǵanda,
Xannıǵ-pigniń iziǵi azılıbıxan.
Xannıǵ Xılıs körze,
Xaçan da adın çıdırçeñ Xan Tibet
- 3300 Xannıǵ Xılıs pas kilir.
Xannıǵ Xılıs izen-mindı tirge aylan kilgende,
Xan Tibet pır tabıs tapsabaan,
Pır çoox çooxtabaan,
Xannıǵ Xılıstı sapxan.
- 3305 Xannıǵ Xılıs, pır xolınañ
Çir tayanıp, söñöp tur kilgen,
Ala xarax odı çayıl turadır.
Xan Tibet, çooxtanıp, ibınzer pas parir:
—Çir üstünde xanattıǵ attıǵ
- 3310 Minnebin tıp saǵın çörziñ me?
Aran-çula at sıǵara oylacañ
Üs azır pastıǵ Xanıñ tasxıl sın
Xaraaña körinmeen me?
Mini pır nimee ilebin,
- 3315 Pır nimee sanabin,
Uluǵ aalǵa tús çörziñ.
Olǵan-uzaxtı xorǵıt turziñ,
İney-xunaylarnı oorlat çörziñ!
Xannıǵ Xılıs anda turıbıxan.
- 3320 Xan Tibet ax payzañ ibıne kır parıbıxan.
Altın sarında ax payzañ ib turça,
Anıñ iziǵinök azıp,
Arıǵ sılıǵ xıs pala,
«Xannıǵ Xılıs, peer kil», tıp,
- 3325 Köölce tapsapça.
Xannıǵ Xılıs pas kilip,
Ol ax payzañ ibge kır kilgen.
Alton sürmes arǵazına çayılıp,
Xıs kızı, ilig sürmes inñine çayılıp,
- 3330 İzen-mindı tıp, Xannıǵ Xılısxa,
Xol tuttça.
İzen-mindı irtkende,

İki kanatlı Han Pozirah atın
Yanına bağlayınca,
Hanın-beyin kapısı açılmış.
Kanlı Kılıç bakmış ki,
Bir zamanlar atını kaybeden Han Tibet
Kanlı Kılıç'a doğru geliyor.
Kanlı Kılıç selâmlaşmak için döndüğü zaman,
Han Tibet hiç ses çıkarmadan,
Hiç birşey söylemeden,
Kanlı Kılıç'ı vurmuş.
Kanlı Kılıç bir eliyle
Yere dayanıp, güç alarak kalkmış,
Ela gözlerinden çakmak çakmak ışıklar saçılmaktaymış.
Han Tibet, konuşarak eve doğru gidiyor:
-Yer yüzünde kanatlı at
Sadece bende var diye mi, düşünüyorsun?
Aran-çula atın koşarak çıkabileceği
Üç ayrı zirveli Hanım dağı
Gözüne görünmedi mi?
Beni adam yerine koymadın mı,
Birşey saymadın mı,
Büyük köyün üzerine iniyorsun.
Çoluk çocuğu korkutuyorsun,
İhtiyar kadınları bağırıyorsun!
Kanlı Kılıç orada durup kalmış.
Han Tibet, güzel, beyaz evine girmiş.
Aşağı tarafta, güzel, beyaz ev varmış,
Onun kapısını açıp,
Hoş ve güzel bir genç kız,
«Kanlı Kılıç, buraya gel», diye,
Fısıldayarak söylemiş.
Kanlı Kılıç ona yaklaşmış,
O güzel, beyaz eve girmiş.
Altmış saç örgüsü omuzuna yayılmış,
Kızın, elli saç örgüsü omuzuna dökülmüş
Selâmlaşmış, Kanlı Kılıç'ın
Elini sıkar.
Selâmlaşmış, hâl-hatır sorduktan sonra,

- Arıĝ-silĝ xıs ooxtapa:
—Eet, Xanniĝ Xılls,
3335 Xaydi polĝanda Xan pozırax adırn
Uluĝ aalĝa tüziribiskezirn?
Kördirn me uluĝ aalnın İstinde,
Xara süreelĝ ib talal xaldı?
Xan Tibet adam İdök tee
3340 Tarınatxan polĝan.
Ax oy attıĝ Teek oĝılı,
ooĝın ispin, parba teen irge parıbbıxan.
Saĝam na sin, tizeñ,
Aalda ib talaĝlabistirn—
3345 Xanniĝ Xılls ooxtapa:
—Ol ize, pır dee nime saĝınmin,
Tabıraĝına tartırıp,
Aal ortızınzar tartıbbıxam.—
Arıĝ-silĝ xıs çooxtapça:
3350 —e, Xanniĝ Xılls,
Paza soonda İdi örbe!—
Stolin tartıbbıxan, tamax turĝızıbbıxan,
Xanniĝ Xıllstı odırtıp,
Aarlap-sıylapa.
3355 Arıĝ-silig xıs ooxtapa:
—Xanniĝ Xılls, sin min İ pıledirzirn me?
Min Xan Tibet xannın xızı
Xan açax polam.
Adam Xan Tibetteñ sinin adañ
3360 ibetey Xan aĝın tuĝannar.
Tayılıĝ, eennigler.
e, Xanniĝ Xılls,
Ay arax Xan irine parçadır odırzirn.
Ay arax Xan irinde sinin mööreı polıp,
3365 arax Tananı alıp, aylanatsañ,
Kırbin irtpe, kırerzirn,
Tegbin nime parıbbıstırn,
Teep irterzirn.
Ay arax Xannın xızı arax Tananı
3370 Uĝaa silĝ xıs tıp on ooxtazadır.

Hoş ve güzel kız söyler:

-Ey Kanlı Kılıç,

Neden, atın Han Pozırah'ı

Büyük köye indirdin?

Gördün mü büyük köyün içinde,

Pek çok kara ev yıkıldı.

Han Tibet, önceden de

Kızıyordu.

Ak Oy atlı Teek'in oğlu,

Babasını dinlemeden, gitme, dediği yere gitmiş.

Şimdi de gene sen,

Köydeki evleri yıktın.

Kanlı Kılıç, söylüyor:

-O sırada, hiç birşey düşünmeden,

Aceleyle,

Köyün ortasına indim.

Hoş ve güzel kız söylüyor:

-Peki, Kanlı Kılıç,

Tekrar böyle bir şey yapma!

Masayı çekmiş, yemek koymuş,

Kanlı Kılıç'ı oturtup,

Ağırlayıp, ikrâmda bulunmuş.

Hoş ve güzel kız söylüyor:

-Kanlı Kılıç, sen beni tanıyor musun?

Ben, Han Tibet Han'ın kızı,

Han Çaçah'ım.

Babam Han Tibet ile senin baban

Çibetey Han yakın akrabadırlar.

Dayılı-yengelidirler.

Ya, Kanlı Kılıç,

Demek ki, Ay Çarık Han'ın yurduna gidiyorsun.

Ay Çarık Han'ın ülkesinde sen şan ve şerefle,

Çarık Tana'yı alıp, döndüğün zaman,

Bize gelmeden geçme,

Uğramadan geçip gitme,

Uğrayıp da gidersin.

Halk, Ay Çarık Han'ın kızı Çarık Tana'nın

Çok güzel kız olduğunu söylüyor.

Tegzeñ andağ sılıg nimenİ körerdeecikpın.

Xanniğ Xılıs çooxtapça:

—Tuğan-çağın kızıe tegbın, kırbin,

Xaydi irtçeñmın, teerbın.

- 3375 Xanniğ Xılıs tozıp-toxarap tur parğan,
Ay ülgüzİ pörİğIn kızİp,
Alınanañ aspaxtazıp,
Art-soonañ animçox tazıp,
Ax payzañ ibdeñ sıgıp,
- 3380 Xan pozırax adına altanıp, çörİbİsken.
Aarxı sıñğa sıxxanda,
Attañ tüzİp, xıybas xanadın
Xollağa xoza tartıbxan,
Altanıbxızıp, Xan pozırax attıñ
- 3385 Axsın çayxabıxan.
Xan pozırax at, xara çir pazıp, oylap parğan.
Azır xanattığ Xan pozırax at,
Xara çir pazıp, oylap odırza,
Azır xanattığ xus osxas,
- 3390 Aylığ çirge sabılıp odıradır.
İkİ xanattığ Xan pozırax at,
Çir dee pazıp, oylap odırza,
İkİ xanattığ xus osxas,
Çirdeñ pasxa çirge sabılıp odıradır.
- 3395 Aran-çula Xan pozırax at
Xartığa xus çİli xaalap odıradır.
Xan pozırax attıñ üstünde
Xanniğ Xılıs
Xan kirİ xus çİli çastap odıradır.
- 3400 Xayzı-xayzı çirde Çarix sın körlİngen.
Xan pozırax attıñ axsın çayxabıxan.
Xan pozırax at xara çirde tİğİrtİ çox,
Xan tİğİrde sağbaza çox oylap odır.
Çabıs ottıñ pazın çabıra paspin,
- 3405 Çalbaya tüzİp, oylap odır
Uzun ottıñ pazın oybi paspin,
Süülİp, oylap odır.
Çİlbıgey xus çİli sıılİp, oylap odır.

Uğrarsan, öyle güzel varlığı görebilirim.

Kanlı Kılıç söylüyor:

-Yakın akrabalara uğramadan, evine girmeden,
Nasıl geçer giderim, uğrarım.

Kanlı Kılıç, doyduktan sonra, sofradan kalkmış,
Ay damgalı borkünü giyinip,

Tokalaşarak,

Vedalaşıp arkasını dönerek,

Beyaz ve güzel evden çıkmış;

Atı, Han Pozırah'a binip, gitmiş.

Arkadaki dağa çıktığında,

Attan inip, onun bükülmez kanadının

Kolanını birleştirmek için çekmiş,

Han Pozırah'a binip, atın

Başını çevirmiş.

Han Pozırah, kara yere basıp, koşup gitmiş.

Çift kanatlı at, Han Pozırah,

Kara yere basıp, koşunca,

Çift kanatlı kuş gibi,

Aylı topraklara doğru gidiyormuş.

Çift kanatlı Han Pozırah,

Yere basıp koştuğu zaman da,

İki kanatlı kuş gibi,

Yerden başka yere doğru gitmekteymiş.

Aran-çula at, Han Pozırah,

Atmaca gibi yürümekteymiş.

Atı Han Pozırah'ın üzerinde

Kanlı Kılıç

Han olan yaşlı kuş gibi yaşlanmaktaymış.

Herhangi bir yerde, Parlak dağı görünmüş.

Han Pozırah'ın başını çevirmiş.

Han Pozırah kara yerde tıkırtısız,

Gökyüzünün yüksek katlarında sessizce koşmaktadır.

Kısa otların ucuna basmadan,

Yırtıcı kuş gibi koşmaktadır,

Uzun otların ucuna basmadan,

Süzülerek koşmaktadır,

Yırtıcı kuş gibi koşmaktadır,

- Çağan nañmır çili süülp, oylap odır.
- 3410 Çarix sınğa çitire segır sığara oylaan.
Xaraxça sığara oylaanda,
Xan pozırax at tura túsken.
Xaraxça sıgıp, Xanniğ Xılıs,
Xarap, kör turadır.
- 3415 Köğisçe sıgıp, ködirilip, kör turadır:
Çarix talay suğ anda axçadır.
Sayı, xumı sanala körinip,
Arığ, çarix suğ,
Xadarğan malnı ax çazaa çayıl parğan,
- 3420 Pray malı arığ tuktıg mal.
Xalix albat çonı,
Pray çonı aarlıg kip kiskleen.
Arığ, silig çon.
Uluğ aalnıñ ortızında,
- 3425 Xannıñ-pignıñ ibinıñ alnında
Altın çeçpee at sınminçatxandağ,
Attañ artıx at çııl parıbıxan.
Ax ibge alıp sınminçatxandağ,
Alıptañ artıx alıp çııl parğan,
- 3430 Altın çilinnıg Ax Sabdar at anda çoğıl.
Xanniğ Xılıstıñ
Poğata xabırğazı potlas turadır,
Polğan çüreegı sıtles turadır:
Saxtırbın teen Altın Arığ çacam
- 3435 Xaydi kilbedi polar?
Saxtırbın teen Altın Arığ çacam
Xaydi saxtabadı polar?
Xanniğ Xılıs çarix sınnañ
İnip túsken.
- 3440 Uluğ aalnıñ uçınañ kirip, aralap odıradır.
Uluğ turuğ kizilerge izen pirip irtip odıradır.
Uluğ-turuğ kiziler suulasçadadır:
—Pu çılğan atta, Xan pozırax at osxas,
Çaxsı at pır dee kilbeen,
- 3445 Pu çılğan alıptı
Mındağ çaxsı alıp pır dee kilbeen.—

Yağın yağmur gibi süzülerek koşmaktadır.
Parlak dağına kadar atılarak koşmuş.
Göz seviyesine kadar çıkmak için koştuğunda,
Han Pozırah durmuş.
Kanlı Kılıç, göz seviyesine kadar çıkıp,
Etrafa bakmış.
Göğüs seviyesine çıkıp, etrafa bakmış:
Orada Parlak denizi akıp gitmektedir.
Çakıl taşları, kumu sayılıyor, görünüyormuş,
Güzel, parlak su,
Yetiştirilen hayvanlar ak vadiye yayılmış,
Bütün hayvanları, güzel tüylüymüş.
Bütün halkı,
Bütün halkı, pahalı kıyafetler giyinmiş.
Güzel, iyi halk.
Büyük köyün ortasında,
Hanın, beyin evinin önünde
Altın direkte atlara yer yetmiyor gibiydi,
Attan fazla at toplanmıştı.
Beyaz eve alp sığmıyor gibiydi,
Alptan fazla alp toplanmıştı.
Altın yelesi at, Ak Boz, orada yoktu.
Kanlı Kılıç'ın
Kaburgalarından biri
Olan yüreği
Beklerim, diyen Altın Arığ halam,
Neden gelmedi, acaba?
Beklerim, diyen Altın Arığ halam,
Neden beklemedi, acaba?
Kanlı Kılıç, Parlak dağından
İnmiş.
Büyük köyün bir ucundan girip, köy boyunca geçmiş.
Yaşlı insanlara selâm verip, geçmekteymiş.
Yaşlılar, seslenmişler:
-Burada toplanan atların içinde Han Pozırah'a benzer
Güzel at dünyaya gelmemiştir,
Burada toplanan alplar arasında,
Bu kadar iyi alp dünyaya gelmemiştir.

- Xannıñ-pignıñ ibıne çidip,
 Attañ tüzip, adın palğap,
 Xannıñ-pignıñ ibine
- 3450 Anda kırıp kilgen.
 İzikteñ odırğan uluğ alıptar
 Törge sığara odır parıbıxan.
 Altın çağalığ kip kisken,
 Altın tayax tayangan
- 3455 Ay Çarix Xanğa izen-mindı tıp,
 Pis salaa tut turadır.
 Annañ aylan kilip, alıptırğa,
 Pazın ikip, izen tıp turadır.
 Stolnı xoñnax sal pirgenner.
- 3460 Xannığ Xılıs odırıbıxan stol kistıne,
 Sümekçın xıstar as-tamax turgızıbıxan.
 Xannığ Xılıs astaan pozi as çip odır,
 Suxsaan pozi suğ izip odır,
 Tozıp-toxarap odırğanda,
- 3465 Ay Çarix Xan surça:
 —Xaydağ çirde çirliğ poldırñ,
 Noo suğda suğlığ poldırñ,
 Adañ-ıceñ kem pol pardı,
 Adı-solañ noo poldı?
- 3470 Xannığ Xılıs çooxtapça:
 -Adam-çirım sağınzam,
 Açırgastığ ırax çirde çat xalğan,
 İcem-çirım sağınzam,
 İzergestığ ırax çirde xaldı.
- 3475 Altay sınırıñ altı çirde,
 Ay talay suğrıñ xazı çirde,
 Xara küren attığ Çibetey Xan adalığbın,
 Alıp Xan Xıs İcelığbın,
 Altın çilinnığ, altın tuyğaxtığ,
- 3480 Ax Sabdar attığ
 Altın Arığ çacalığbın,
 Xıybas xanattığ Xan pozırax attığ,
 Xannığ Xılıs adı-solam—
 Ay Çarix xan çooxtapça:

Hanın, beyin evine ulaşır,
Attan inerek, atını bağlayıp,
Hanın, beyin evine
O zaman girmiş.
Kapıda oturan büyük alplar,
En üst köşeye oturmuşlar.
Altın yakalı kıyafet giyinen,
Altın bastona dayanan
Ay Çarık Han'a selâm verip,
Tokalaşmış.
Sonra dönüp, alplara,
Başıyla selâm verip, merhaba, demiş.
Masayı boş olarak koymuşlar.
Kanlı Kılıç, masanın başına oturmuş.
Kıvrak kızlar masaya yemekler koymuşlar.
Kanlı Kılıç, acıktığı için yemek yemekteymiş,
Susadığı için su içmekteymiş,
İyice doyduktan sonra,
Ay Çarık Han sorar:
Hangi yerde yerli oldun, nerelisin,
Hangi suda, sulu oldun, nerelisin,
Baban, annen kimdir,
Adın, unvanın nedir?
Kanlı Kılıç cevap verir:
-Babamın yurdunu hatırlasam,
Can sıkıntısı verebilir, uzaklarda kaldı,
Annemin yurdunu hatırlasam,
Zorlukla hatırlarım, uzaklarda kaldı.
Altay dağının eteklerinde,
Ak denizin kıyısında,
Kara Küren atlı Çibetey Han'dır, babam,
Alp Han Kız'dır, annem,
Altın yeleli, altın toynaklı,
Ak Boz atlı
Altın Arığ'dır, halam,
Bükülmez kanatlı Han Pozırah atlı,
Kanlı Kılıç'tır, adım ve unvanım.
Ay Çarık Han söylüyor:

- 3485 —Ya xulax xıssa daa polza, işçeñmîn:
Altın çilinnig Ax Sabdar attig
Altın Arig xıstı körceñdeebîn,
ırte-para minde kırıp sıxçañ
Xonıp taa, tünep tee irtçeñök.—
- 3490 Olar İdi çooxtas turğanda,
Çirniñ üstü çayxal turğandağ,
Tigir paarı soolap turğandağ,
Xayzı-xayzı çirde alıp kızı
Oylat kilçetkendeg.
- 3495 Çarix sınğa çitire oylap kilgen osxas,
Xadarğan mal oorlazıp,
Xalıx çon xısxırızıpçadır.
Çarix sınnañ xaydağ sorig nime,
Tañnastig nime azıp odır,—
- 3500 Alıptar, İzik pılaza, körglep tur.
Körgeñi le, tañnap çapsıpçadır.
Xanniğ Xılıs, tur kilip
Alıp azıra kör tur:
Çarix sınnañ in tüzip odır.
- 3505 Attañ çazağ alıp kızı:
Soxpax xaya çoonındağ osxas.
Kizek tigeç ulındağ osxas.
Çirdeñ xaraox sıraylığ alıp,
Sırayınıñ xarazına
- 3510 Afnındağı çir xırtızı xaralıp kilçe.
Alıptar, İzikti çabızıp, odırğlabıxannar.
Ür-as polğanda İzik azılıbıxan.
İzikke sınmin, xırınçaxxa
Polıbızıp, kıl kilgen.
- 3515 Sırayınıñ xarazına
Ax payzañ ibniñ İstı xaral par turğandağ.
İzen-mindi tıp tapsabıxan,
Prayzı izen, prayzı mindi tıp tapsapça.
Alıptar altın sıreege xoñnax
- 3520 Sala pirgen,
Alıp kızı, pas kilip,
Altın sıreege odırıbıxan.

-Evet, kulak kısa da olsa duymuştum:
Altın yeleli Ak Boz atlı
Altın Arıĝ'ı da görürdüm,
Gelip geçerken bana uğrardı,
Misafirim de olmuştu, gece yatıya da kalmıştı.
Onlar böyle konuşup dururlarken,
Yer sallanıp, yer yerinden oynar gibi olmuştu,
Göğün yüksek katlarından gürültüler işitilir gibi olmuştu.
Herhangi bir yerden bir alp
Koşarak gelmekteymiş.
Parlak daĝına kadar koşarak ulaşmış gibiydi,
Otlayan hayvanlar böğürüp,
Halk, bağırırmaktaymış.
Parlak daĝından iradeli, güçlü birşey,
Şaşkınlık veren birşey aşmaktaymış,
Alplar, kapı aralıĝından birbirini sıkıştırarak bakmışlar.
Gördüklerinden hayrete düşmüşler.
Kanlı Kılıç, kalkıp
Alpın arkasından bakıyor ki,
Çarık daĝından inmektedir.
Attan inmiş, yaya olan alp,
Sert kayanın kalınlığı gibi,
Taş parçasıyla parçalanmış gibi,
Topraktan daha kara benizli alpın,
Yüzünün karalığına
Önündeki toprak parçası karalık katmaktadır.
Alplar kapıyı kapatıp, oturmuşlar.
Aradan az mı, çok mu geçmiş bilinmez, kapı açılmış.
Kapıdan sığmayan biri, eğilerek,
İçeri girmiş.
Yüzünün siyahlığından,
Güzel ve beyaz evin içi, kararır gibiymiş.
Selâm verip, merhaba, demiş.
Oradaki herkes selâmlar, merhaba diye cevap vermiş.
Alplar, altın divanda, oturması için,
Yer göstermişler,
Alp, onlara yaklaşmış,
Altın divana oturmuş.

- Altın alıp ege pazıp polbaan,
Altın şireeni ege pazıp odır.
- 3525 Azağın xarıstıra tastap,
Altın şireeni tırep odır.
Sümekçinler altın stolğa
As-tamax turğızıbıxan,
As-tamax çip odıradır.
- 3530 Uluğ söögin axsınañ tüzirglen odır,
Kıçığ söögin purnınañ tüzirglep odır.
Ay Çarix Xan surça:
—Xaydağ çirde çirliğızñ,
Noo suğda suğığızñ?
- 3535 Adan-ıceñ kem poldı,
Adı-solañ noo poldı?—
Alıp kızı çooxtapça:
—Min ösken, töreen çirim,
Çir çabızı çirde,
- 3540 Çir pözigi Xara sınırıñ üstünde,
Altı azır pastıg Xara xaya isitinde
Pozi töreen, pozi pütken
Ay Xara Tas min polam.
Irax-çağın xaydar paracıxpın,
- 3545 Altı azır pastıg Ax xayarıñ İstinde
Pozi töreen, pozi pütken
Ax Sabdar attıg Altın Arıg xıs
Miniñ alar kızım.
Anı tılep, tappin parim.—
- 3550 Xanıg Xılıs, anı istip,
Odırğan çirinde odır polbaan.
Xanıñ ibıneñ sıgıp kilgen:
«Ekey, Altın Arıg çacam,
Uğaa çabal alıp alarğa tıp tur.
- 3555 Altın Arıg çacam xaydağ la
Çirge parıbıxan, xaydağ la
Çirde çörçedir?»
Tasxar daa tur polbaan,
Çüregi ködirliip, pastırğan.
- 3560 Ay Çarix Xanıñ xızı

Altmış han oturup, rahat edememişler,
O, altın divana yayılıp oturmuş.
Ayağını altına alıp,
Altın divanı altından tutmaktaymış.
Kıvrak kızlar altın masaya
Yemek koymuşlar,
Yemek yeyip oturmuşlar.
Büyük kemikleri ağzıyla atmakta,
Küçük kemikleri burnundan atmaktaymış.
Ay Çarık Han soruyor:
-Hangi yerden geldin, nerelisin,
Hangi sudan geldin, nerelisin?
Baban, annen kimdir,
Adın, unvanın nedir?
Alp, cevap verir:
-Benim doğduğum, büyüdüğüm yer,
Yerin altında,
Yeryüzünün zirvesi Kara dağın üstünde,
Altı zirveli Kara kayanın içinde
Kendiliğinden yaratılmış
Ay Kara Taş'ım, ben.
Uzaklara mı, yakına mı gitmişim,
Altı ayrı zirveli Ak kayanın içinde
Kendiliğinden, doğan, kendiliğinden yaratılan
Ak Boz atlı Altın Arığ,
Benim alacağım kızdır.
Onu arayıp, bulamıyorum.
Kanlı Kılıç, bunu duyunca,
Oturduğu yerde duramamış.
Hanın evinden çıkıp gitmiş:
«Hey, Altın Arığ Halam,
Çok kötü bir alp, Altın Arığ'ı alacağım, diyor.
Altın Arığ Halam, nereye
Gitmiş, nereye doğru
Gitmektedir?»
Dışarıda da duramamış,
Yüreği öfkeyle dolup, yürümüş.
Ay Çarık Han'ın kızı

- Çarix Tananın ibn köre.
 İzik azıp kır kilze,
 Alton sürmes arğazına çayılıp,
 İlig sürmes iñnine çayılıp,
 3565 Çarix Tana xıs ax payzañ
 İbінде aylanıp-ibirilip çör.
 Xanniğ Xılıs, izennezıp-mindilezıp, odır salğan.
 Çarix Tana altın stolına as-tamax timnebısken.
 Xanniğ Xılistı odırıp,
 3570 Aarlap-sıylap odır.
 Xanniğ Xılıs as-tamax çip polbaan.
 Annañ-mınnañ as alıp çip turıbıxan,
 Odır polbin, İzikteñ törge
 Pastır çörıp, çooxtap tur:
 3575 —Xannın-pignin palazı Çarix Tana,
 Altın çilinnig, altın tuyğaxtığ
 Ax Sabdar at kördin me?
 Ax Sabdar attığ Altın Arığ xıstı
 Pıree çirde istin me?
 3580 Pıree çirde kördin mi?
 Çarix Tana çooxtapça:
 —Ya Altın Arığ xıs
 İrte-para minde xonıp irtçeñ,
 Pıstin çirge kilbin,
 3585 Altı çılğa çit pardı,
 Altı çılğa çitkence, ispedim, körbedim.—
 Olar İdi çooxtas turğanda,
 Xayzı-xayzı çirde
 Altın çilinnig Ax Sabdar attın
 3590 Tıgırtı tıgırep, sağbazı istilibısken.
 İraxı çirde Altın Arıgnın
 Kööği, ırı istilibısken.
 İrax tıgıreen Ax Sabdar at
 Çağın sabılıp odır,
 3595 İrax kögleen Altın Arığ
 Çağın köglep-sarnap odır.
 Çarix sinnin üstüne
 Ax Sabdar at sığara oylan

Çarık Tana'nın evine doğru.
Kapıyı açıp girince, görür ki,
Altmış saç örgüsü sırtına dökülen,
Elli saç örgüsü omuzuna dökülen,
Çarık Tana, güzel ve beyaz
Evinde salınıp durmaktadır.
Kanlı Kılıç, selâmlaşıp, oturmuş.
Çarık Tana, altın masaya yemekler koymuş.
Kanlı Kılıç'ı oturtup,
Ağırlayıp, ikrâmda bulunuyor.
Kanlı Kılıç, yemek yiyememiş.
Yemeklerden isteksizce azıcık yiyip kalkmış,
Oturamamış, kapıdan odanın yukarı tarafına doğru
Yürüyüp dururken, söyler:
-Hanın, beyin çocuğu Çarık Tana,
Altın yeleli, altın toynaklı
Ak Boz atı, gördün mü?
Ak Boz atlı Altın Arığ'ı
Hiç duydun mu?
Herhangi bir yerde gördün mü?
Çarık Tana cevap verir:
-Evet, Altın Arığ
Buradan geçerken, bende kalıp gece de yattı,
Bizim buralara gelmeyi,
Altı yıl dolmak üzere,
Altı yıldır, hakkında birşey duymadım, onu görmedim.
Onlar böyle konuşurlarken,
Herhangi bir yerde
Altın yeleli Ak Boz atın
Nal sesleri, kişnemesi duyulmuş.
Uzarlarda bir yerde Altın Arığ'ın
Şarkıları, nağmeleri duyulmuş.
Ak Boz atın uzaktan duyulan nal sesleri
Yakınlaşmaya başlamış,
Altın Arığ'ın uzarlardan gelen şarkıları,
Yakından duyulmaya başlamış.
Parlak dağının üstüne
Ak Boz çıkmak için koşmuş.

- Aalrı köre, ırlap-köglep kilçe.
 3600 Xannıĝ Xılıs, izik azıp, körze,
 Altın Arıĝ çacazınıñ izirĝi uluĝ.
 Ax Sabdar attır ol-pu sarına
 Sabılıp, köglep-sarnap kilir.
 Uluĝ aalrı aralı kilgen,
 3605 Ax payzañ ibnir alnına çitken,
 Ax Sabdar attır tüzir,
 Ax sabdar attı palĝabin,
 Açır tırırn arta tastap,
 İrin ırlap, köĝin köglep,
 3610 Çarır Tananın ibnzer kilir.
 Çarır Tananın ibne kögli sarnı kırĝen.
 İzikteñ kırĝen Altın Arıĝ
 Törge çitire köglep parıbıxan,
 Törden aylanıp, Altın Arıĝ
 3615 Xannıĝ Xılısı anda kör salĝan.
 —İzen me mindi be irkem-kincem
 Xannıĝ Xılısım,—tıp köglebökturadır.—
 Çobaĝa töreen Altın Arıĝ çacañ
 Çonnıñ üçün çobal çörçededir.
 3620 Çobalçatxan çonnı çobaĝdañ köp azırdım.
 İnege töreen Altın Arıĝ çacañ
 İlnir üçün köp ineldi.
 İnelçetken çonnı amır çurtxa sıĝardım.
 Altı xannıñ çirine çitire çörir,
 3625 Altın Arıĝ çacañ
 Araçon astı izibisken.
 Xannıñ Xılıs irkem,
 Çir tarınma, —tıp köglep turadır.
 Xannıĝ Xılıs
 3630 Altın Arıĝ çacazın tızıp turadır:
 —Altın Arıĝ çaca,
 Tır ırlaba za, tır köglebe ze!
 Çir çabızı çirdeñ
 Uĝaa çabal alıp sıĝıp kilgen.
 3635 Altı azır pastıĝ Xara xayanıñ istinde
 Pozı töreen Ay Xara Tas,

Köye doğru, şarkı söyleyerek geliyormuş.
Kanlı Kılıç, kapıyı açıp bakmış ki,
Altın Arığ Halası çok sarhoştur.
Atı Ak Boz'u bir o tarafa, bir bu tarafa
Sürüp, şarkı söyleyerek geliyor.
Büyük köyün içinden geçiyor,
Beyaz ve güzel evin önüne gelmiş,
Ak Boz'dan inip,
Atını bağlamadan,
Dizgini arkaya atıp,
Şarkısını söyleyerek,
Çarık Tana'nın evine gelir.
Çarık Tana'nın evine şarkı söyleyerek girmiş.
Kapıdan giren Altın Arığ,
Baş köşeye kadar şarkı söyleyerek gitmiş,
Baş köşeden dönen Altın Arığ,
O zaman Kanlı Kılıç'ı görmüş.
-Merhaba, tatlı yavrum,
Kanlı Kılıç'ım, diye şarkı söylüyor.
Dertlere derman olmak için yaratılmış Altın Arığ Halan
Halkın için üzölmektedir.
Dertli halkı, sıkıntılarından çok defa kurtardım.
Üzöntöleri gidermek için yaratılan Altın Arığ Halan
Ölkesi ve halkı için çok ıztırıp çekti.
Muztarip halka, rahat ve huzurlu hayat verdim.
Altı hanın yurduna kadar gidip,
Altın Arığ Halan
Lezzetli içkiyi içti.
Kanlı Kılıç, nazlı yavrum,
Hiç kızma, diye şarkı söylemektedir.
Kanlı Kılıç,
Altın Arığ Halasına kızmış:
-Altın Arığ Hala,
Yüksek sesle şarkı söylemesene!
Yerin altından
Çok kötü bir alp çıkıp geldi.
Altı ayrı zirveli Kara kayanın içinde
Kendiliğinden yaratılmış Ay Kara Taş,

- Sini alarğa tıp tur.
İstip nime salbazın, çaca kızı,
Tıñ ırlaba.—
- 3640 Altın Arıǵ ırlap tur:
—İrkem-kincem Xanniǵ Xılıs,
Pır dee nime deñ xorıxpa.
Ay Xara Tasxa min parıbıssam,
Çisteñ polar Ay Xara Tas—
- 3645 Xanniǵ Xılıs toxtat polbin tur:
—Altın Arıǵ çaca kızı, tıñ ırlaba,
Tıñ köglebe!
Ay Xara Tas is salar,
Ugaa sırayı daa xara çirden xaraox.—
- 3650 Altın Arıǵ, ırın ırlap,
Kögin köglep, sıx çörbısken.
Ay Çarix Xanniñ ibln köre,
İlger pastım tıp, tödür pazıp,
Tödür pastım, tıp, ilger pazıp,
- 3655 İrli-kögli çitken.
Ay Çarix Xanniñ İzliǵın aza tastabızıp,
İzlikteñ kırǵen Altın Arıǵ
Törge çitire köglep parıbıssan:
Törden aylanıp, Altın Arıǵ
- 3660 Ay Xara Tastı anda körgen.
Ay Xara Tastıñ alnına pas kilip,
Köglep tur Altın Arıǵ:
—Çirniñ çabızı çirde,
Altı azır pastıǵ Xara xayada
- 3665 Sin töreeziñ, Ay Xara Tas.
Çir çabızı çirde,
Sin alıp, çurtir
Poziña tööy xara aynalar
Çox polǵan ma, Ay Xara Tas?
- 3670 Altı azır pastıǵ Ax xayaniñ istinde
Pozi töreen Altın Arıǵını
Alarğa sıx kilgezliñ, Ay Xara Tas!
Ay Xara Tastı Altın Arıǵ sapxan,
Çaas çarılıp, ülger üzli xalǵan

Seni alacakmış.
Beni duyamazsın hala,
Yüksek sesle şarkı söyleme.
Altın Arıĝ şarkı söylemeye devam eder:
-Canım yavrum Kanlı Kılıç,
Hiçbir şeyden korkma.
Ben, Ay Kara Taş ile evlenirsem,
Ay Kara Taş, enişten olur.
Kanlı Kılıç onu susturamaz:
-Altın Arıĝ Hala, şarkı söyleme,
Yüksek sesle şarkı söyleme!
Ay Kara Taş duyacak,
Yüzü, kara topraktan daha karadır.
Altın Arıĝ, şarkısını söyleyerek,
Türkü-sünü söyleyerek, çıkıp gitmiş.
Ay Çarık Han'ın evine doğru,
İleriye adım atıyorum diye, geriye adım atarak,
Geriye adım atıyorum diye, ileriye adım atarak,
Şarkı-türkü söyleyerek oraya ulaşmış.
Ay Çarık Han'ın kapısını açıp,
Kapıdan giren Altın Arıĝ
Baş köşeye kadar şarkı söyleyerek gitmiş:
Altın Arıĝ, baş köşeden dönünce,
Ay Kara Taş'ı o zaman görmüş.
Ay Kara Taş'ın önüne yaklaşıp,
Şarkı söylemeğe başlamış Altın Arıĝ:
-Yerin dibinde,
Altı ayrı zirveli Kara Kaya'da
Sen doğdun, Ay Kara Taş.
Yerin dibinde,
Sen ey alp, evlenmek için,
Kendine benzer, kara şeytanlar
Yok muydu, Ay Kara Taş?
Altı ayrı zirveli Ak kaya'nın içinde,
Kendiliğinden yaratılmış Altın Arıĝ'ı
Almak için çıkıp gelmişsin, Ay Kara taş!
Altın Arıĝ, Ay Kara Taş'a vurmuş,
Ülker yıldızı kaymış,

- 3675 Ay Xara Tas, çirge sarsıx xolınañ
Tayanıp-çölenip, tur parğan,
Altın Arıǵnı çaǵa-pastañ xapxan.
Çaǵa-pastañ xabızıp, tartızıbısxannarında,
Küler xazannañ araǵa nime töǵıl xalǵan.
- 3680 Altın stola oyda töbın tús xalǵan.
Anda çılǵan alıp
Ax payzañ ibdeñ tooza sıǵara oylasxan,
Attarına altanıp,
Xazıp tizip çügür turadır,
- 3685 Körgen nime, pularnı körzın,
İsken nime, pularnı issın tıp,
Alıp külükter özen-çileñneñ
Tizip çörıbıskenner.
Altın Arıǵnañ Ay Xara Tas
- 3690 Tudıza-xabıza sıxxannar.
Çarix sinnıñ üstüne
Tudıza-xabıza sıx kilgenner.
Anda xabızıp, anda tartıs turlar.
Çaǵa-pastañ xabis polbin,
- 3695 Çarım künge çaǵın çördiler.
İdek-pastañ xabis polbin,
İki künge çaǵın çördiler.
Çarım künniñ pazında,
Çaǵa-pastañ xabızıp,
- 3700 Çazı çirge sabıl parıp,
Tastas turlar.
İki künniñ pazında,
İdek-pastañ xabızıp,
Uluǵ sinniñ üstünde tastas turlar.
- 3705 Uluǵ asxır çili sıñırızıp çörler,
Uluǵ puǵa çili östes çörler.
Altı künniñ pazında
Altın Arıǵ, ırın ırlap,
Köǵin köglebısken:
- 3710 —Adañmınañ Ay Xara Tas,
Aarxı çirge min sinı am tüziribizim.
Aarxı çirdegı nimenı

Ay Kara Taş, yere bir eliyle
Dayanıp, durmuş,
Altın Arığ'ı yakasından tutmuş.
Yakasından kavrayarak, çektiğinde,
Büyük küpten rakı dökülmüş.
Altın masa devrilmiş.
Orada toplanan alplar,
Güzel ve beyaz evden koşarak çıkmışlar,
Atlarına binerek,
Kaçışıp, koşuşturmuşlar,
Görmek isteyen, onları görsün,
Duymak isteyen, onları görsün deyip,
Cesur alplar, atlarından
İnip gitmişler.
Altın Arığ ile Ay Kara Taş,
Vuruşarak, güreşerek dışarıya çıkmışlar,
Parlak dağının üzerine
Vuruşa vuruşa çıkmışlar.
Orada vuruşup, orada kapışmışlar.
Birbirlerine boyunlarını kaptırmadan,
Yaklaşık yarım gün boyunca dolaşmışlar.
Birbirlerine bacaklarını kaptırmadan,
Yaklaşık iki gün boyunca dolaşmışlar.
Yarım günün sonunda,
Boyunlarından kapışıp,
Düzlüğe çıkıp,
Atışmışlar.
İki günün sonunda,
Bacaklarından kapışıp,
Yüce dağın üzerinde atışmışlar.
Kocaman aygır gibi sesler çıkarıyorlarmış,
Kocaman boğa gibi sesler çıkarıyorlarmış.
Altı gün geçtikten sonra,
Altın Arığ, şarkısını söylemiş,
Türküsunü söylemiş:
-Haddini bilmeyen Ay Kara Taş,
Şimdi ben seni, öbür tarafa atayım.
Öbür taraftaki birini,

- Anda xattanıp alazıñ!
Odıra tüzıp, Altın Arıǵ
3715 Ay Xara Tastı ködirbısken.
Xarǵanadañ xabındırbaan,
Xara sarıptañ tındırbaan,
Xan tigır paarına ködir parıbıxan.
Altı aylanıp, çiti ibirilip, tastaan.
- 3720 Xara çirge çitkende
As-pilın azıra tepken,
Arǵa-moynın sıı tepken.
Açıın tartıp, xısxırıp,
Aarın tartıp, östep,
- 3725 Ay Xara Tas anda ölip,
Anda çadıp xalǵan.
Altın Arıǵ aal-xaǵırtxa
İñip túsken.
Xanıǵ Xılıs, Ay Çarix Xan, udur kilip,
- 3730 İzennezıp-mindilezıp,
Altın Arıǵ alıp xıstı
Ay payzañ ibge kirgenner.
Ay Çarix Xan Xanıǵ Xılısxa
Çarix tanazın anda piribısken.
- 3735 Toozılbaşaǵ, toy polıbıxan,
Tolay çonı çıl parǵan.
Altın Arıǵ toyda-çırǵalda
Araǵa izıp, xatap köglebısken.
Togıs künniñ pazında
- 3740 Toy toozılıp, tolay çon tarap parǵan.
Toyda İsken Altın Arıǵ
Toxtabin İşçe.
Uluǵ aalda Altın Arıǵnı
Arǵal çon aallatçadadır.
- 3745 Altın Arıǵnıñ ırın tırnırǵa,
Xalıx albat çonı
Uluǵ aalınıñ İstinde
Xara-künörte Altın Arıǵnı xoop çörler.
Xanıǵ Xılıs çöerge, nanarǵa
- 3750 Altın Arıǵ çacazın saǵıp polbinçadır.

Orada hanım olarak alırsın!
Biraz oturduktan sonra, Altın Arığ,
Ay Kara Taş'ı yukarı kaldırmış.
Söğüde değdirmeden,
Kara sarp yere dokundurmadan,
Gökyüzünün derinliklerine doğru kaldırmış.
Altı defa döndürüp, yedi defa çevirip, atmış.
Kara yere düştüğünde,
Belini bedeninden ayırmak için tekmelemiş,
Boynunu, ensesinden kırmak için tekmelemiş.
Acılar içerisinde, bağıarak,
Iztırap çekip, inleyerek,
Ay Kara Taş, o anda ölmüş,
Orada, yere serilmiş.
Altın Arığ, köye, kente
İnmiş.
Kanlı Kılıç ve Ay Çarık Han, karşıdan gelerek,
Selâm verip, selâmlaşmışlar,
Kahraman kız, Altın Arığ'ı
Güzel ve beyaz eve götürmüşler.
Ay Çarık Han, Kanlı Kılıç'a
Kızı Çarık Tana'yı hemen vermiş.
Bitmeyecek düğün olmuş,
Çeşitli halklar toplanmış.
Altın Arığ, düğünde, şenlikte
Rakı içip, gene şarkısını söylemiş.
Dokuz günün sonunda,
Düğün bitmiş çeşitli halklar dağılmış, gitmiş.
Düğünde içmeğe başlayan Altın Arığ,
Durmadan içmiş.
Altın Arığ'ı, büyük köyde
Çok sayıda halk misafir etmekteymiş.
Altın Arığ'ın şarkısını dinlemek için,
Bütün halkı
Büyük köyün içinde
Gece-gündüz Altın Arığ'ı takip ediyorlar.
Kanlı Kılıç, gitmek, eve dönmek için,
Altın Arığ Halasını beklemekteymiş.

- Pir kün, xaraağı tün pol parğanda,
 Çarix Tana çooxtapça:
 —Alğan kızım Xanniğ Xilis,
 Uluğ alıptıñ arığ tını,
 3755 Arığ çulazı pozında pola çoğıl ba?
 Xanniğ Xilis, tarınıbızıp, tura segirgen:
 —Adañmınañ, Çarix Tana,
 Uluğ alıptıñ arığ tının,
 Arığ çulazın xaraağı tünde
 3760 Minneñ xaydi surdıñ?—
 Çarix Tana çooxtapça:
 —Min paya könörte çacañnıñ
 İrin tıñnırğa parğabın.
 Uğaa çaxsı ırlap turğan.
 3765 Çon, anıñ ırına sabılıp, tıñnaan,
 İbge sıñmaan çon,
 İb aylandıra turıp, tıñnap turğan,
 Pır xazan sıbacañ iney,
 Alında turıp, ırlap turgan:
 3770 «Uluğ alıptıñ arığ tını,
 Arığ çulazı pozında pola çoğıl
 Tıp iskebın,
 Adañmınañ, Altın Arığ
 Siniñ de arığ tınıñ
 3775 Pozında polbas»
 Çacañnıñ izirğgi uluğ odırçatxan.
 Tañ pılbes polğan ma,
 Pazın ködirip, çooxtapçatxan:
 «Ya, kirim, siniñ çoğıñ sın,
 3780 Uluğ alıptıñ arığ tını,
 Arığ çulazı pozında polar çoğıl.
 Miniñ arığ tınım,
 Arığ çulam pozımda çoğıl.
 Miniñ arığ tınıma
 3785 Pu çirde çider nime çoğıl.
 Xanattığ xus
 Üs puzurap çider çirde.
 Xarsaxtığ añ

Bir gün, gece karanlık olduğu zaman,

Çarık Tana söylüyor:

-Aldığım bey, Kanlı Kılıç,
Büyük alpin temiz canı,
Asil ruhu kendisinde olmaz mı?
Kanlı Kılıç, kızarak kalkmış:

-Neden, Çarık Tana,
Büyük alpin temiz canını,
Asil ruhunu karanlık gecede,
Neden bana sordun?

Çarık Tana söylüyor:

-Ben biraz önce, gündüzün, halanın
Şarkısını dinlemek için gitmişim.
Çok güzel şarkı söylüyordu.
Halk onun şarkısına kapılmış, onu dinleyen,
Eve sığmayan halk,
Evin çevresinde durup, onu dinliyordu,
Bir küp rakıyı hazırlayan yaşlı kadın,
Karşısında durup, şarkı söylüyordu:

«Büyük alpin temiz canı,
Asil ruhu kendisinde olmaz

Diye, işitmişim,

Altın Arığ, mutlaka ,
Senin de temiz canın
Kendinde değildir.»

Halanın şarhoşluğu artmıştı.
Şuurunu kaybetmiş olabilir mi,
Başını kaldırıp, dedi ki:

«Evet, nineciğim, söylediğin doğrudur,
Büyük alpin temiz canı,
Asil ruhu, bedeninde olmaz.

Benim temiz canım,
Asil ruhum bedenimde değildir.

Benim asil canıma
Burada, yetişip alacak kimse yoktur.

Kanatlı kuşun,
Üç defa mola vererek ulaşabileceği yerde,
Güçlü av hayvanlarının,

- Üs xati tülep çider çirde-
 3790 Çir pözigi Ax sın.
 Çir pözİğİ Ax sinniñ üstünde
 Altı azır pastığ Altın xaya.
 Altın xayada İki pastığ altın tüktİğ
 At pazındağ altın köök—
- 3795 Miniñ arığ tınım,
 Arığ çulam», —tıpçetken.
 Altın Arığ, İdi ırlap, ırın toosxanda,
 Min ibzer nandıra çügirİbİskem.
 Min sinneñ anı surdım, tarınıbıstıñ ma?—
- 3800 Xanniğ Xılıs çooxtanğan:
 Altın Arığ Çacam
 Noo nimee çooxtabıstı,
 Noo nimee suulabıstı?—
 Timnene tartıp alıp, sığara oylaan.
- 3805 Xaraağı tünde aal aralı oylap kilir.
 Uluğ ibniñ İstinde Altın Arığ
 Çacazı anda köglepçe.
 Çit kilze, ibge sıñmaan çon,
 İbni üs xurçi aylandıra turıbıxan.
- 3810 Altın Arığniñ ırın tıñnap turlar.
 Xanniğ Xılıs, çonı xıya itklep, kİr kilgen.
 İb İoldıra çon Altın Arığıñ
 İrina sabıl parğan.
 Altın Arığıñ ırına
- 3815 Nımzax paarlığı kİzİler ilgasçadadır,
 Xatığ paarlığ kİzİler xatxırızıpçadadır.
 Xanniğ Xılıs Altın Arığ çacazın,
 Xoldañ xaap. tartxan.
 Altın Arığ Xanniğ Xılıstı kör salğan.
- 3820 Pazın ködirİp, çooxtapçatxan:
 —İrkem-kincem Xanniğ Xılıs,
 Xaraağı tünde xaydar çörçezİñ?
 Xanniğ Xılıs:
 —Çör, çaca kİzİ,-tıpçe-
- 3825 Ax ibge çiteebİs,
 Anda çooxtım.

Üç defa mola vererek yetişebileceği yerde,
Yeryüzünün zirvesi, Ak dağ vardır.
Yerin zirvesi Ak dağın üzerinde
Altı ayrı zirveli Altın kaya vardır.
Altın kayada iki başlı, altın tüylü,
At başı büyüklüğünde, altın guguk kuşu var,
Benim temiz canım,
Asil ruhum, o kuştur», diyordu.
Altın Arığ, şarkısını böyle söyleyip bitirince,
Ben koşarak eve döndüm.
Bunu sana sorduğum için, öfkelendin mi?
Kanlı Kılıç, cevap verir:
-Altın Arığ Halam
Neden böyle söyledi,
Neden böyle konuştu?
Hazırlanarak, çıkıp koşmuş.
Karanlık gecede köyün ortasından koşmaktaymış.
Büyük evin içinde Altın Arığ
Halası o zaman şarkı söylemekteymiş.
Oraya ulaştığında, eve sığmayan halk,
Evin etrafında üç sıra olup oturup,
Altın Arığ'ın şarkısını dinliyormuş.
Kanlı Kılıç, halkı yararak, içeri girmiş.
Evi dolduran halk, Altın Arığ'ın
Şarkısına eşlik ediyormuş.
Altın Arığ'ın şarkısını dinlerken,
Yufka yürekliler ağlıyormuş,
Katı yürekliler gülüyormuş.
Kanlı Kılıç, Altın Arığ Halasını,
Elindan tutarak çekmiş.
Altın Arığ, Kanlı Kılıç'ı görmüş.
Başını kaldırıp, cevap vermiş:
-Tatlı yavrum, Kanlı Kılıç,
Karanlık gecede nereye gidiyorsun?
Kanlı Kılıç:
-Yürü, Halacığım, demiş,
Beyaz eve gittiğimiz
Zaman söyleyeceğim.

- Altın Arıĝ çacazın al çöribîsken.
 Arĝal çon anda çada xalĝan.
 Ax payzañ ibîne çitîr kilgen,
 3830 İbge kir kilîp, stol kistîne odirtısısxan.
 Çarix Tananı xoldañ xapxan,
 Altın Arıĝnıñ alnında turgızıbısxan:
 —Çe çooxtap pir nime körgezñ
 Nime iskezñ?—
- 3835 Çarix Tana anda çooxtapça:
 —Ya, Xanniĝ Xılistıñ çacazı,
 Kiçeegî künde min
 Sinñ ırın tıñnırĝa parĝam.
 İzirñ uluĝ, pazıñ tüzîp odırĝan.
- 3840 Xazan sıbacañ kirñ iney,
 Alnında turıp, ırlap turĝan:
 «Uluĝ Alıptıñ
 Arıĝ çulazı pozında polar çoĝıl,
 Sinñ dee arıĝ çulañ,
- 3845 Arıĝ tınıñ pozında polbazox».
 Sin, pazıñ ködirîp, çooxtapçatxazıñ:
 «Ya, kirñ, sinñ çoĝıñ sın.
 Uluĝ alıptıñ arıĝ tını,
 Arıĝ çulazı pozında pola çoĝıl.
- 3850 Minñ dee arıĝ tınım,
 Arıĝ çulam pozımda çoĝıl.
 Minñ arıĝ tınıma
 Pu çirde çider nime çoĝıl.
 Xanattıĝ xus üs puzurap çider çirde,
- 3855 Xarsaxtıĝ añ üs xati tülep çider çirde,
 Çir pözıĝı Ax sın.
 Ax sınıñ üstünde
 Altı azır pastıĝ Altın xaya.
 Altın xayada ikî pastıĝ altın tüktıĝ,
- 3860 At pazınça altın köök xus»
 Tıp çooxtapçatxazıñ.
 Pılbes izirîk polgazıñ ma,
 Pılınçek polgazıñ ma, pılbinçem—
 Altın Arıĝ xıs, tura segirîp,

Altın Arıĝ halasını alıp gitmiş.
Sayısız halk, orada kalmış.
Güzel ve beyaz eve ulaşmışlar,
Eve girip, halasını masanın başına oturtmuş.
Çarık Tana'nın elinden tutup,
Altın Arıĝ'ın karşısına çıkarmış:
-Haydi, söyle ne gördün,
Ne duydun?
Çarık Tana o zaman cevap verir:
-Peki, Kanlı Kılıç'ın halası,
Dün, ben
Senin şarkını dinlemek için gittim.
Çok şarhoştun, başın düşüyordu.
Rakı hazırlayan yaşlı kadın,
Karşında durup, şarkı söyledi:
«Büyük alpın
Asil ruhu bedeninde olmaz,
Senin de asil ruhun,
Temiz canın bedeninde değil».
Sen, başını kaldırıp, cevapladın:
«Evet, nineciğim, senin sözün doğrudur.
Büyük alpın temiz canı,
Asil ruhu bedeninde olmaz.
Benim de temiz canım,
Asil ruhum bedenimde değil.
Benim temiz canıma
Burada ulaşacak kimse yoktur.
Kanatlı kuşun üç defa mola vererek ulaşacağı yerde,
Güçlü av hayvanlarının üç mola vererek yetişeceği yerde,
Yeryüzünün zirvesi Ak dağ var.
Ak dağın üzerinde,
Altı ayrı zirveli Altın kaya var.
Altın kayada, iki başlı, altın tüylü,
At başı büyüklüğünde guguk kuşu var»,
Diye cevaplandırdın.
Şuurunu kaybedecek kadar sarhoş muydun,
Aklın yerinde miydi, bilmiyorum.
Altın Arıĝ, ayağa kalkıp,

- 3865 Paza xatap odıra tūs tur:
—PİR dee nime pİle çoğİlbın.
Xaydağ noo nimee çoxtabİstım!—
Sarğala tañ atıp,
Sağİla kün sıxçadır.
- 3870 Altın Arığ İzeebİneñ
İrax körceñ kün köstİğ
Sığarıp alğan,
Anınañ körİp, odırİbİsıxan:
Aalda pİR İbnİñ tünügİneñ,
- 3875 Kök tūdün çİli, İzi-çoli
Sülüp tİğİrzer ködİrİlİp parİbİsıxan.
İzİN İstep, çolin çollap, kör parçatsa.
Altı künnİğ çİrge çİt parİbİsıxan.
Ala çİlan teerİzİneñ İtken
- 3880 Altı xanattİğ, altı xıylağİlİğ,
Tİnnİğ kibİske odır salğan.
Pora Nİncİ altı xıyłaan tolğap parça.
Altın Arığ İrax körceñ
Kün köstİğİN İzeebİne suğİbİsıxan.
- 3885 —İrkem-kincem Çarİx Tana
Pİree uluğ arax nİmelİğ
Arağa pİrİbİstek.—
Xannİğ Xılıs aldan tur:
—Çaca kİZİ, çörİbİs—
- 3890 Çarİx Tana ala saraa toldıra
Arağa urıp, alnına turgızıbİsıxan:
Çe pİreenİ İzİp al.—
Altın Arığ tooza İzİbİsken,
Paza xatap İzİrİbİsken:
- 3895 İrkelerİM, paza pİreenİ pİrİbİzİñer.
Çobağa töreen Altın Arığ İzİbİssİN:
Paza sİrernİñ xolİñardañ
Araçon astı
İzerbİN me, İspespİN me?—
- 3900 İrİk-çarİx pİrbeen,
İkİncİzİN turgızıbox pİrgenner.
Altın Arığ İkİnİ İzİbİzİp,

Tekrar oturmuş:
-Hiçbir şey hatırlamıyorum.
Nasıl böyle konuşmuşum!
Tan atmaya başlıyor,
Güneş parlayarak doğuyormuş,
Altın Arıĝ, cebinden
Uzaklara bakmaya yarayan dürbününü
Çıkarıp,
Onunla çevreye bakıp duruyormuş:
Köyde bir evin bacasından,
Mavi duman gibi, bir iz
Ufka doğru uzanıyormuş.
Bu izi sürerek,
Altı gün sürebilecek bir mesafeyi gözüyle takip etmiş.
Ala yılan derisinden yapılan
Altı kanatlı, altı dizginli,
Canlı halıya binmiş.
Pora Ninci, altı kanatlı dizginini doluyormuş.
Altın Arıĝ uzaklara baktığı
Dürbününü cebine koymuş.
Sevgili yavrum, Çarık Tana
Bize büyük bir şeyle
Rakı verir misin?
Kanlı Kılıç, karşı çıkar:
-Halacıĝım, gidiniz.
Çarık Tana, kadehini doldurup,
Rakıyı, önüne koymuş.
-Alınız, biraz içiniz.
Altın Arıĝ, hepsini içmiş.
Yeniden sarhoş olmuş:
Yavrularım, biraz daha veriniz.
Çile için yaratılmış Altın Arıĝ için:
Gene sizin elinizden
Leziz içki
İçer miyim, içmez miyim?
İster istemez,
İkincisini doldurup vermişler.
Altın Arıĝ, ikincisini içip,

- İrın ırlabıxan,
 Köğın kölebısken.
- 3905 Timın timnenibisken,
 Sümın sümnenıbısken.
 Sığarğa aylan parıp,
 Paза xati aylan kildı:
 —İrkelerım, paза pıreenı
- 3910 Pirıböğızıner, ıızıbök alim.
 Paза aylan kilıp, araçon astı
 İzerbın me, İspespin me!—
 Üzıncızın pirıböğıskenner.
 Altın Arığ'ını ızırığı
- 3915 Uluğ polıbıxan.
 Xanığ Xılıs, xoltıxtap,
 Sığar kilgen.
 Ax Sabdar at alın tuyğaxnañ
 Çimı çara tırbap tur.
- 3920 Alın sañmaynı aça tastap, aylan tur.
 Altın Arığ Ax Sabdar atxa altanıbıxan.
 İrlap-köglep tur:
 İrkem-kincem, Xanığ Xılıs,
 Pir dee nımedeñ xorıxpа,
- 3925 Altın Arığ çacañ aylanar.—
 At üstüneñ ıñey kilıp,
 Xanığ Xılıstı xaap,

Şarkısını söylemiş,
Türküsünü söylemiş.
Alacağı şeyleri hazırlamış,
Eksiklerini tamamlamış.
Çıkmak için dolanmış,
Tekrar geri dönmüş:
-Yavrularım, biraz daha
Veriniz, içeyim.
Tekrar dönüp, leziz içkiyi
İçer miyim, içemez miyim!
Üçüncüsünü vermişler.
Altın Arıĝ'ın sarhoşluğu,
Artmış.
Kanlı Kılıç, kolundan tutup,
Dışarıya çıkarmış.
Ak Boz, ön toynağıyla
Yeri kazıp duruyormuş.
Dizginlerini açmak için, dönüp duruyormuş.
Altın Arıĝ, Ak Boz'a binmiş.
Şarkısını söylüyormuş:
-Sevgili yavrum, Kanlı Kılıç,
Hiçbir şeyden korkma,
Altın Arıĝ Halan geri dönecek.
At üzerinde gelip,
Kanlı Kılıç'ı tutup,

- Üs xati çoğar ködürp,
 Üs xati oxsanıp,
 3930 Ax Sabdar adın aylandıra tartıbxan.
 Aarxı sınırıñ ortı oliina
 Çitire oylat parıp,
 Ax Sabdar adın aylandıra tartıp,
 Paza nandıra oylat kilgen.
 3935 Xanniğ Xılıstıñ alında tura tüzıp,
 Altın Arığ ırlap-köglep turadır.
 Altın Arığnıñ ırına
 Uluğ aalda uluğ-turiğlar
 Toozazı ılğas turadır.
 3940 Ax Sabdar at kıştep turadır.
 Ax Sabdar attıñ kışteenİne
 Çazaa çayıl parğan asxırlığ
 Çilğılar öörİneñ kıştes turadır.
 Xanniğ Xılıstı xoltıxtañ xaap,
 3945 Üs xati çoğar ködürp,
 Üs xati oxsanıp,
 Ax Sabdar adın aylandıra tartıbxan.
 Aarxı sınırıñ üstüne sığara oylat parıp,
 Aylan kilip, paza nandıra oylat kilir.
 3950 Ax Sabdar at Xanniğ Xılıstıñ
 Alında tura tüşken,
 Çir körıp, pırgır turadır.
 Tıgir körıp, kıştep turadır.
 Ax Sabdar attıñ kışteenİne
 3955 Asxırlığ çilğılar,
 Çabağa-xulun xalbin,
 Toozazı kıştes turadır.
 İnek, tox puğalar, torbax-pızo xalbin,
 Toozazı mustas turadır.
 3960 Uluğ aalınıñ İstinde
 Altın Arığnıñ ırına
 Argal çon, olğan-uzax oorlas turadır.
 —İrkem-kincem, Xanniğ Xılıs,
 Pır dee nimedeñ xorıxpа,
 3965 Aylanar çi Altın Arığ çacañ.

Üç defa yukarı kaldırıp,
Üç defa öperek,
Ak Boz'un başını çevirmiş.
Gerideki dağın ortadaki vadisine
Kadar at koşturarak gidip,
Ak Boz'u döndürüp,
Yeniden geri gelmiş.
Kanlı Kılıç'ın önünde durup
Altın Arığ, şarkılar, türküler söylemiş.
Altın Arığ'ın şarkısını duyan
Büyük köydeki yaşlı ve genç,
Herkes, ağlamaktaymış.
Ak Boz kişniyormuş.
Ak Boz'un kişnemesini duyan,
Vadiye yayılmış aygırlı
At sürüsü kişnemeye başlamış.
Kanlı Kılıç'ın koltuğundan tutup,
Üç defa yukarı kaldırıp,
Üç defa öpüp,
Ak Boz'un dizginini çekerek, döndürmüş.
Gerideki dağın üzerine çıkmak için koşup,
Dönüp , tekrar geri geliyormuş.
Ak Boz, Kanlı Kılıç'ın
Önünde durmuş,
Yere bakıp, sesler çıkarıyormuş.
Göğe bakıp, kişniyormuş.
Ak Boz'un kişnemesini duyan
Aygırlı yılıklardaki,
İki ve üç yaşındaki atların
Hepsi kişneyip durmuşlar.
İnekler, tok boğalar, iki yaşındaki buzağuların
Hepsi böğürüşüp durmuşlar.
Büyük köyün içinde
Altın Arığ'ın şarkısını duyan
Çok sayıda insan, çoluk-çocuk ağlamaktaymış.
-Sevgili yavrum, Kanlı Kılıç,
Hiçbir şeyden korkma,
Mutlaka dönecektir, Altın Arığ Halan.

Kiler çi Altın Arıĝ çacañ.

Adañ çirine çitseñ.

Pözik taĝnıñ pazınañ

Xarap çörezñ!—

3970

Xanniĝ Xılistı

Üs xati çoĝar ködirip,

Üs xati oxsanıp,

Ax Sabdar adın aylandıra tartıbıxan.

Gelecektir, Altın Arığ Halan.
Babanın yurduna gidince,
Yüce dağın başında
Bakacaksın!
Kanlı Kılıç'ı
Üç defa yukarı kaldırıp,
Üç defa öpüp,
Dizginlerini çekerek, Ak Boz'u döndürmüş.

- Arğalıg sını azıra oylat parıbıxan.
 3975 Ax Sabdar attıñ tıgırtı
 Xayzı-xayzı çirde tıgırep parçadadır.
 Altın Arıgıñ kögı irax
 Çirde istıl parçadadır.
 Kök çazılıg çirde
- 3980 Altın Arıg köglep parçatsa,
 Anıñ kölebıskın kögıne
 Kölbey turgan çirniñ üstü,
 Uluğ sañ sabıxan çili,
 Iılap—soolap parçadadır.
- 3985 Noo çirge, noo suğa sabılğan,
 Altın Arıgıñ izlirgi irtizibıskın.
 İzeebıneñ kün köstıg suurıp,
 Alnı hırın kör parça.
 Ala çılan teerlı, altı xanattıg
- 3990 Tınnıg kibıs alnı xırında körınmınçe.
 Art-soon kör kilip odırza,
 Altı künnıg alnında polğan
 Altı xanattıg tınnıg kibıs
 Paza altı künnıg soñ çat xalğan.
- 3995 Pora Nincı altı xıyłaan
 Tolıgıp kilip odır.
 Alnı xırın kör kilir Altın Arıg,
 Aram tayğalıg sın turçadadır.
 Aram tayğalıg sınıñ üstünde
- 4000 Açılbastağ ax tuban, kök tuban ködirilip tur.
 Ax Sabdar at çidip odır.
 Arğalıg sınığa sıgara oylap kilip,
 Altın Arıg xarap kör turıbıxan.
 Aarxı sarında xadarğan mallıg
- 4005 Çon çurtapçadadır.
 Arğalıg sınıñ üstünde
 İki alıp tudıçadadır.
 Köbee sağal ködiril kilgen alıp kızı

Sıradağları koşarak aşıp gitmiş.
 Ak Boz'un nal sesleri
 Bilinmez yerlerden duyulmaktaymış.
 Altın Arığ'ın şarkısı uzaklarda bir
 Yerde duyulmaktaymış.
 Yeşil vadili yerlerde
 Altın Arığ şarkı söylüyor,
 Onun söylediği şarkının nağmesi
 Muntazam şekilde duran yeryüzüne,
 Büyük çan sesinin yayılması gibi,
 Yankılanarak yayılıyormuş.
 Sesi, bilinmeyen yer ve sularda yayılıyormuş.
 Altın Arığ'ın sarhoşluğu geçmiş.
 Cebinden dürbününü çıkarıp bakmış,
 Önüne, arkasına bakmış.
 Ala yılan derisinden, altı kanatlı
 Canlı halının, ön taraftaki ucu görünmüyor.
 Arka tarafına baktığında,
 Altı günlük mesafede olan,
 Altı kanatlı, canlı halı
 Artık, altı günlük yolun sonunda durmaktaymış.
 Pora Ninci, altı kanaatlı dizginini
 Dolayıp geliyormuş.
 Ön tarafa bakan Altın Arığ, görmüş ki,
 Karşıda, seyrek ağaçlı dağ duruyor.
 Seyrek ağaçlı dağın üzerinde
 Koyu bir beyaz ve mavi duman yükselmekteymiş.
 Ak Boz, oraya yaklaşmış.
 Sıradağa koşarak çıkıp,
 Altın Arığ bakınıp durmaktaymış.
 Dağın öbür tarafında hayvanlar otluyor,
 Halk burada yaşıyormuş.
 Sıradağın üzerinde
 İki alp güreşiyormuş.
 Bıyığıyla sakalı biribirine karışmış bir alp,

- Öler-pararına çidip kilgen, inel çobalça.
- 4010 Ax oy attañ Xara toraat turça.
İnel-çobal çörgeni—ol çurttağı alıp,
İrep-tolğap çörgeni—
Çaalap kilgen alıp.
Altın Arığ xaybaan,
- 4015 Aal alınanañ interge çörübisken,
Aal tuzına çitkende,
Xannırn-pignñ ibineñ
Abaxay kizı sıǵıp kilgen,
Arıǵ-sıǵıǵ xıs sıǵıp kilgen.
- 4020 Altın Arıǵnı körıp,
Oorlap, çobal çörçedir:
—Altanıp mün salǵan
Ax Sabdar at,
Attañ artıx
- 4025 At parçadır.
Altan salǵan al pozı
Alıptan artıx
Alıp parçadır.
Xabırğabistañ xaya pirceñ polzındaǵ—tıp
- 4030 İlğap—sıxtapçadır.—
Tuzıbistañ turızıp pirceñ polzındaǵ, —tıp
Xalıx çonı prayzı oorlas—sıxtasça.
—Usxan odıbıs tamısçañ polza,
Ölgen pozıbıs tırgısçeñ polza,
- 4035 Xas-xacan polza
Ölgençe-parǵança
Al-kistine çörecikpın,—tıp
İlğap turadır xıs pala.
Altın Arıǵnıñ çüregi xaynap
- 4040 Ax Sabdar adınıñ axsın
Toxtada tartıbıxan, saǵın turçadır:
«Çobaǵlıǵnıñ alnında
Çoon tóge poladır,
Çobal turǵan çonnıñ üçün
- 4045 Çobalboǵzim inme ze.

Ölmek üzereymiş, acılar çekmekteymiş.
Ak at ile kara doru at duruyormuş.
Acılar içerisinde olan, o yurdun alpıymış,
Ona acılar çektiren ise,
Savaşmaya gelen alpmış.
Altın Arığ'ın dikkatini çekmemiş,
Köyün önüne yaklaşınca,
Köyün içine girdiğinde,
Hanın, beyin evinden
Güzel bir kız çıkıp gelmiş,
Güzel ve hoş bir kız çıkıp gelmiş.
Altın Arığ'ı görüp,
Hıçkırarak, üzüntüyle ağlamış:
-Atlanıp, bindiğin
Ak Boz at,
Atların en iyisi olan
At, gidiyor.
Ata binen alpın kendisi,
Alpların en iyisi olan
Alp gidiyor.
Yanımızda kalıp bize destek olsaydın, diye
Ağlayıp, hıçkırıyormuş.
Yanımızda kalıp, bize yardım etseydin, diye
Bütün halk ağlayıp, bağırıyormuş:
-Sönmüş ateşimizi yeniden yaksa,
Ölen bedenlerimizi yeniden diriltse,
Gelecek bir zamanda
Ölünceye kadar
Hizmetinde olurum, diye
Kız çocuğu ağlamaktaymış.
Altın Arığ'ın yüreği yanıp,
Atı, Ak Boz'un dizginini
Çekerek durdurmuş, düşünmeğe başlamış:
«Dertli olanların önünde
Büyük tomruk vardır,
Çile çeken halk için
Kendimi sıkıntılara atayım mı?

- İneğlignin alnında
İgır ağas poladır,
İnel turğan ilniñ üçün
İnelipteezim nime ze».
- 4050 Ax Sabdar adın ayladıra tartıp,
Arğalığ sınğa sıgıp odırğanda,
Altın Arığ xıs çooxtan kilir:
—Çirniñ çabızı çirde,
Çir pözigi Xara sinnin üstünde
- 4055 Altın azır pastıg
Xara xayaniñ İstinde
Pozi töreen, pozı pütken
Ay Xara Tasti
Altı küniñ pazında
- 4060 Ködirip tastaam.
Arğalığ sinniñ üstünde
Xara tora attıg alıptı
Altı künge dee çitirbin, ködirip tastim,—
İdi çooxtanıp,
- 4065 Arğalığ sınğa sıgıp kilgen;
Attañ tüze segirip,
İnel-çobal çörgeñ alıptı
Orta-çara tastaan.
Xacax xarıxtıg xara küreñ sıraylıg
- 4070 Alıptañ xabızıp, tartıtızıbxan.
Aynıñ, küniñ çariğı,
Çabırılıp, tulğalıbxan.
Altın Arığ xaydi xapsa,
Alıp kızı sax İdök xaap turadır.
- 4075 Altın Arığ xaydi ireze,
Alıp kızı İdök irep turadır.
Tigir paarı xızara köy turadır.
Çirniñ üstü xırın pırlan turadır.
Xaraağızı daa xaraa polğan,
- 4080 Künörtkizi dee xaraaox osxas polğan.
Aynıñ, küniñ xarağı tulğal turadır.
Kün dee irtkenin pılbeenner,

Sıkıntılı halkın önünde
Ağaç vardır,
Acı çeken halkım için
Ben de kendimi çileye atayım mı?»
Atı Ak Boz'u döndürüp,
Sıradağlara çıktığında,
Altın Arıĝ, kendi kendine:
-Yerin alt katında,
Yeryüzünün zirvesi Kara daĝın üzerinde
Altı ayrı zirveli
Kara kayanın içinde
Kendiliğinden yaratılmış, kendi kendine doğmuş olan
Ay Kara Taş'ı
Altı günün sonunda,
Kaldırıp atmıştım.
Sıradağların üzerinde
Kara doru atlı alpi,
Altı gün geçmeden, kaldırıp atarım,
Diye söyleyip,
Sıradağlara çıkmış;
Attan inip,
Sıkıntı ve acılar içerisindeki alpi,
Kaldırıp atmış.
Gözlerinin arası şiş, koyu kahverengi benizli
Alpla güreşip, vuruşmaktaymış.
Ayın ve güneşin ışığı,
Bir görünüp, bir kayboluyormuş.
Altın Arıĝ nasıl kavriyorsa,
Alp da öyle kavriyormuş.
Altın Arıĝ nasıl yakalıyorsa,
Alp da öyle yakalıyormuş.
Ufuk kızıl renge bürünüyor.
Yerden tozlar yükseliyormuş.
Gecesi gece olmuş,
Gündüzü de gece gibi olmuş.
Ayın ve güneşin gözü sırayla dünyaya düşüyormuş.
Güneşin battığını bilmemişler,

- Ay daa alıxanın pılbeenner.
Çaygı İziğler polza,
4085 Çarnı İziğe, pıledirler.
Xıxı soox polza,
Xıro sapsa, pıledirler.
Altın Arığ izeptep çörze,
Üzinci çılına çidibisken.
4090 Tarıxpas pozı tarıx parğan,
Ürükpes pozı ürük parğan.
Parça küzın salıp,
Alıp kızını ködiribisken.
Tıgır paarına ködir parıbisxan.
4095 Alıp kızını tastap
As-pilın azıra teep,
Arğa-moynın sıı teep
Altın Arığ çirge odıra kil túsken.
Pılınıp odırza, aar sabılıp,
4100 Peer sabıl tur.
Tura segıre le, çügüre-paza, oylap kilıp,
Ax Sabdar atxa altanıbisxan.
Ax Sabdar attın
Çar polğan axsın
4105 Çara çayxabısxan,
Çazı putxa xamcı sapxan.
Ax Sabdar at anda oylaan.
Xızıl xumnığ çazı çirde,
Xızıl nitke tartıbisxan çılı,
4110 Xızarıp-süülıp, oylap odır.
Ax xumnığ çazılarda,
Ax nitke tartıbisxan çılı,
Ağarıp-süülıp, anda oylap odır.
Altın Arığ ırın ırlabızıp,
4115 Köğın köglebızıp odıradır:
—Çobağa töreen Altın Arığ,
Çonnın üçün çobalıp,
Ölerök künge tüstibis
Ölerge çörbis, Ax Sabdar,

Ayın uzaklaştığını bilmemişler.
Yaz sıcaklarının geldiğini,
Omuzları ısınınca, anlamışlar.
Kış soğuklarının geldiğini,
Kırağının düşmesinden, anlamışlar.
Altın Arığ , tahmin etmiş ki,
Üç yıl dolmaktadır.
Öfkelenmeyen alp, öfkelenmeye başlamış,
Şaşırmayan alp, şaşırmaya başlamış.
Bütün gücünü toplayıp,
Alpı kaldırmış.
Gökyüzünün derinliklerine doğru kaldırıp,
Alpı atarak,
Belini tekmeleyip kırıp,
Ensesini kırıp
Altın Arığ yere oturuvermiş.
Kendine geldiğinde, sallanmakta,
O yana, bu yana sallanmakta olduğunu anlamış.
Hemen kalkıp, koşarak gidip,
Atı, Ak Boz'a binmiş.
Ak Boz'un
Yar gibi büyük ağızındaki
Dizginini çekmiş,
Vadi kadar büyük sağrısını kamçılarmış.
Ak Boz o zaman koşmuş.
Kızıl kumlu vadide,
Kızıl renge boyanmış gibi,
Kızarıp, hızla koşmaktadır.
Ak kumlu vadide,
Beyaz renge boyanmış gibi,
Ağarıp, hızla koşmaktadır.
Altın Arığ , şarkısını söylüyormuş,
Türküsünü söylüyormuş:
-Sıkıntı çekmek için yaratılan Altın Arığ,
Halk için kederlenip,
Öleceği güne yaklaştı,
Ölüme yürüyoruz, Ak-Boz,

- 4120 Oylaza, oyla!—tip,
Ax Sabdar attıñ axsın,
Çada tüzibizip, çayxap odır.—
—İnege töreen Altın Arıǵ,
İlniñ üçün inefip,
4125 İterge çörbis, Ax Sabdar.
Oylaza, oyla!—tip, eel kilip
Xamçı salıp odır.
Alton sürmes attıñ çilİne
Arǵazın azıra çayılıp odıradır.
4130 İlǵ sürmes at çilİne
İlniñ-moynın azıra çayılıp odıradır,
Ax Sabdar attıñ oylaanın
Xanattıǵ xus tañnaan,
Xarsaxtıǵ añ xayxaan.
4135 Açıǵastıǵ ax çazılar
Ax Sabdar attıñ azax altında,
Köp aylanıp, xalıp odıradır.
İzirgestiǵ in çazılar
Altın Arıǵnıñ idek altında,
4140 Köp ibiriliip, xalıp odıradır.
Adazınıñ çiriñ saǵınıp odırza,
Aǵıldan ırax çirde
Çat xalǵan poladır.
Arǵal-çattıñ çirine
4145 Sabıl parıbıxan Altın Arıǵ,
İceziñ çiri, izeptep odırza,
İsteñ ırax çirde çadıp xalǵan.
İlniñ-çattıñ çiriñe
Sabıl parǵan Altın Arıǵ.
4150 Alnı-xirin xarap kilip odırza,
Xayzı-xayzı çirde
Çir pözigi Ax sın
Aǵarıp-siilip körin turçadır.
Altın Arıǵ xıs, çada tüzibizip,
4155 Ax Sabdar attıñ axsın çayxap odıradır,
izeñe tusxa ködriilip kilip,

Koşabilirsen, koş! diye,
Atı Ak-Boz'un dizginini,
Arkaya doğru gerilerek, çekmekteymiş.
-Sıkıntılar için yaratılan Altın Arıĝ,
Yurdu için sıkıntı çekip,
Tükenmektedir, Ak-Boz.
Koşabilirsen, koş!, diyerek, eğilip,
Atını kamçılıyor.
Altmış saç örgüsü, atın yelesine kadar
Uzanıp, sırtına dökülüyor.
Elli saç örgüsü at yelesine kadar
Uzanıp, omzundan, boynundan aşağı doğru yayılıyor.
Ak-Boz'un koşmasına
Kanatlı kuş, şaşırmış.
Yırtıcı av hayvanları şaşırmış.
Elem verici ak vadiler
Ak-Boz'un ayaklarının altında,
Çabuk dönüp, hızla arkada kalmaktadır.
Sarhoş eden geniş vadiler,
Altın Arıĝ'ın eteklerinin altında,
Çabuk dönüp, hızla arkada kalmaktadır.
Babasının yurdunu hatırlayınca,
Hatırdan uzakta
Kalmış olduğunu anlar.
Geniş ve geçilmez yerlere
Gitmiş olan Altın Arıĝ,
Annesinin yurdunu hatırlayınca,
Akıldan uzakta kaldığını anlar.
Halkın yurduna
Girmiş olan Altın Arıĝ,
Önüne, arkasına bakınca,
Uzaklarda bir yerde,
Yeryüzünün zirvesi olan Ak dağının
Silüetinin gitgide belirginleştiğini görür.
Altın Arıĝ, eğilip doğrularak,
Ak-Boz'un dizginlerini çekerek onu çevirmekteymiş.
Tepeye doğru çıkarken,

- Çalbaş putxa xamcı salıp odıradır.
—Çir pözığı Ax sınım
Anda körin turçadır,
4160 Ax Sabdar,—tidir.
Altı xanattığ ala çılan
Aldañ sıx parbazın Ax sınğa,
Oylaza, oyla, Ax Sabdar!
Çiti xanattığ ala çılan
4165 Purun sıx parbazın Ax sınğa,
Oylaza, oyla, Ax Sabdarım!
Çonniñ üçün çobalıp
Ölerge çörbis, Ax Sabdar.
İlniñ üçün inelip,
4170 interge çörbis, Ax Sabdar —
Altın çilinniğ Ax Sabdar at
Parça küzineñ oylap odıradır.
Atıbıxan ux çili atılıp odıradır,
Uçuğıbıxan xus çili uçugıp odıradır.
4175 İrax çirde körin turğan Ax sınğa,
Körgen xarax nuğalaxta,
Nugan xarax asxalaxta,
Ax Sabdar at çiti oylap kilgen.
Altın Arığ kör kilir:
4180 Altı xanattığ ala çılan teerzi
Tinniğ kibis alnınañ
Sıx parıbıxan.
Altın Arığ oorlap—sıxtap kilir:
—Çir pözığı Ax sınğa
4185 Aldan sıx pardı Pora Ninci.
Çadağay çaxsı çariibis
Am çabırılıp xalar,
Çarix piñiñ künibis
Amdı çat xalar.
4190 Çaxsı tuğanıbis süris kilze,
Arığ piñiñ söögibis tappınçadar.—
Ax sınğa sığara
Ax Sabdar attañ Altın Arığ,

Geniş sağrısına kamçı vuruyormuş.
-Yeryüzünün zirvesi olan Ak dağım
Orada görünmektedir,
Ak-Boz, diyor,
Altı kanatlı ala yılan
Önden çıkmasın Ak dağa,
Koşabilirsen, koş, Ak-Boz!
Yedi kanatlı ala yılan
Önce çıkmasın, Ak dağa,
Koşabilirsen, koş, Ak-Boz'um!
Halkımız için azaplar çekip,
Öleceğiz, Ak-Boz.
Yurdumuz için acılar çekip,
Öleceğiz, Ak-Boz.
Altın yeleli Ak-Boz,
Bütün gücüyle koşmaktadır.
Atılan ok gibi atılmaktadır,
Uçan kuş gibi uçmaktadır.
Uzarlarda görünen Ak dağa,
Göz açıp kapayınca kadar,
Yumulan göz açılıncaya kadar,
Ak-Boz, koşarak oraya ulaşmış.
Altın Arığ bakar ki;
Altı kanatlı, ala yılan derisi
Canlı halının önünden
Çıkırmış.
Altın Arığ bağırıp, ağlıyarak gelir:
-Yeryüzünün zirvesi Ak dağa
Önce çıktı Pora Ninci.
Güzel ve iyi işiğimiz
Artık söner,
Bizim aydınlık güneşimiz
Artık solar.
İyi akrabalarımız bizi takip etse,
Artık bizim kemiklerimizi bulamazlar.
Ak dağa çıkılmak için
Ak-Boz ile Altın Arığ,

- Oylap polbin Ax Sabdar at
 4195 Çorıxxa tüzibisken.
 Altın Arıǵ orlap-sıxtap kilir:
 —Altıma münge Ax Sabdar at,
 Öler künge tüstibis,
 Ölip çadıbıssabıs,
 4200 Paza pu çarıxxa aylan kilbespıs.
 Sax pu singe çitire çörıp, ölbizerde,
 Ax xayanın ıstinde
 Xay la törıdıbıs ni, Ax Sabdar?
 Töreence, törıbeen dee polzabıstaǵ,
 4205 Ax Sabdar at,
 Ax xayanın ıstinde törıp
 Sax pu singe çitire çörıp,
 Ölip çadıbızarda,
 Xay la pütıbıs ni, Ax Sabdarım?
 4210 Püderde dee pütpeen polzabıstaǵ.—
 Ax Sabdar attın pazı tüzıp,
 Pazıtıxa tıs kilir.
 Ax Sabdar at, pastır polbin, turıbıxan.
 Altın Arıǵ Ax Sabdar attın
 4215 Alnına aǵdarılıbıxan.
 Altı azır pastıǵ Altın xayanın ıstinde
 İrdañ artıx ır ıstılbısken,
 Kögdeñ artıx kög ıstılbısken.
 Üze tuǵpa pillıǵ,
 4220 Üs ıllıǵce sıraylıǵ,
 Pora Xannın xızı Pora Nincı
 Altı azır pastıǵ
 Altın xayanın üstüneñ
 İrin ırlap,
 4225 Köǵın köglep tıs kilidır.
 İki pastıǵ Altın kööktın
 Altın tüǵın tooza çul salǵan.
 Xucaxtap salǵan, köglep-sarnap kilir.
 Altın Arıǵın üstüne al kilıp,
 4230 Azıra altap parıbıxan.

Koşamıyorlar, Ak-Boz
Yürümeğe başlıyor.
Altın Arıĝ aĝlıyarak, hıçkırarak geliyor:
-Bindiĝim Ak-Boz,
Ölümümüz yaklaştı,
Ölsek,
Tekrar bu aydınlığa geri dönmeyeceĝiz.
Tam bu zamana kadar yaşayıp, ölecekken,
Ak kayanın içinde
Nasıl yaratıldık acaba, Ak-Boz?
Doğurulmasak da,
Ak-Boz,
Ak kayanın içinde yaratılıp
Tam bu zamana kadar yaşayıp,
Ölmeden önce,
Nasıl yaratıldık acaba, Ak-Boz'um?
Yaratılsak da, doğurulmamış gibiyiz.
Ak-Boz'un başı öne düşüp,
Yürüyüşü yavaşlar.
Ak-Boz, yürüyemez, durur.
Altın Arıĝ, Ak-Boz'un
Önüne yıkılıverir.
Altı ayrı zirveli Altın kayanın içinde
Şarkılardan daha güzel şarkı işitilmiş,
Türkülerden daha güzel türkü işitilmiş.
Kırılacak kadar ince belli,
Üç karış genişliğinde yüzlü,
Pora Han'ın kızı Pora Ninci
Altı ayrı zirveli
Altın kayanın üzerinden
Şarkısını söyleyerek,
Türküsünü söyleyerek inmekteymiş.
İki başlı Altın guguk kuşunun
Altın tüyünü tamamıyla yolmuş.
Kuşu kucağında tutarak, şarkı söyleyerek geliyormuş.
Altın Arıĝ'ın üzerine getirip,
Aşırarak atlayıp gitmiş.

- Altın Arıĝ, xol-azaĝın
Tartıp polbin, çadır.
Anañ aylan kilip,
Pora Ninci çooxtapça:
- 4235 —Paarımnañ sıxxan palamnıñ
Söögın xaydar itkezıñ,
Altın Arıĝ, çooxtap pır?—
Altın Arıĝ çooxtapça:
—Paarıñnañ sıxxan palañnıñ
- 4240 Söögın çooxtap,
Paza çarıxta çörbespın,
Ödirer polzañ, Pora Ninci, ödiribis!—
Pora Ninci İki pastıĝ kööktıñ
İki pazın tolğabıxan,
- 4245 Ax Sabdar attañ Altın Arıĝnıñ
Parça sirı-tamırın pır çirge tartıp,
İnedip, çobat turadır.
Altın Arıĝ çooxtap tur:
—Adır toxta, tarıxpa, Pora Ninci,
- 4250 Xas-xacan polza,
Minneñ dee tıñ çobalıp,
Minneñ dee tıñ inelip,
Ölip, öl polbin çatsañ,
Altın Arıĝ izin-sağızıña kırer.
- 4255 Altın Arıĝnı adap, xıyğılaptaaçatsañ,
Altın Arıĝ çox polar.—
İki pastıĝ kööktıñ pır pazın
Pora Ninci üze tartıbıxan.
Ax Sabdar attıñ tını üzilip, añdarılıbıxan.
- 4260 Xızıl xum çili söögı-xanı çayılıbıxan.
İkinci pazın üze tartıbıxan,
Altın Arıĝ, açın tartıp, xıxırılıbıxan:
Aarın tartıp, östebısken.
Arıĝ tını üzilibısken,
- 4265 Ax xanı çayılıbıxan.
Altın Arıĝ'ın söögı,
Ax xum polıp çayılıbıxan.

Altın Arıĝ, elini, ayağını
Kaldıramadan, yatıyor.
Sonra geri dönüp,
Pora Ninci söyler:
-Bağrımından çıkan yavrumun
Cesedini, kemiklerini nerede bıraktın,
Altın Arıĝ, cevap ver?
Altın Arıĝ, söyler:
-Bağrından çıkan yavrunun
Cesedinin nerede olduğunu söyleyip,
Tekrar aydınlıkta yaşayamam,
Öldürecekse, Pora Ninci, öldür!
Pora Ninci, iki bağlı guguk kuşunun
İki bağını sıkarak,
Ak-Boz ile Altın Arıĝ'ın
Bütün sinir ve damarlarını bir yere çekerek,
İşkence edip, acı vermekteymiş.
Altın Arıĝ söyler:
-Dur artık, kızma, Pora Ninci,
Herhangi bir zamanda,
Benden de çok sıkıntı çekip,
Benden de çok acı çekip,
Öldüğünde, ölemediğin zamanda,
Altın Arıĝ'ı hatırlayacaksın,
Altın Arıĝ'ın adını anıp, üzülse de,
Altın Arıĝ, olmayacak.
İki bağlı guguk kuşunun bir bağını
Pora Ninci koparmış.
Ak-Boz'un canı çıkıp, yere yıkıldı.
Kızıl kum gibi, kemikleri ve kanı yayıldı.
Kuşun ikinci bağını da kopardı,
Altın Arıĝ, ıztırapla inleyip, bağırdı:
Acılar içerisinde, inledi.
Temiz canı çıktı,
Beyaz kanı yayıldı.
Altın Arıĝ'ın kemikleri
Ak kum olup, yayıldı.

Pora Ninci, ala çı!an teeriz̄in kiz̄ip,
Altı xarattıĝ tınnıĝ kibiske odırıbıxan.
4270 Altı xıylaan toĝabıxan,
Irax çirde ıılap,
Irax çirde soclap xalĝan.

Pora Ninci, ala yılan derisine bürünüp,
Altı kanatlı canlı hâliye oturdu.
Altı dizginini dolayıp,
Uzaklarda, gürüldeyerek
Uzaklarda, homurdanarak kaldı.

- Çe pu çirde Xanniğ Xılistıñ çirine
On İki xurçi ağar çaa pas kilgen.
- 4275 On İki ayğa çit parğan, uluğ çaa polıp.
Çibetey Xannañ Xulatay öl xalğan.
Xannıñ Xıls xaraa-künörte
İnelip. çobalıpçadadır:
—Kilem tıp parğan Altın Arığ çacam,
- 4280 Xaydi kilbedi polar?
Nanam tıp parğan Altın Arığ çacam,
Xaydi nanmadı polar?—
Xaraa-künörte çobalçadadır.
Alıp Xan Xıs Xanniğ Xıls palazınıñ
- 4285 Çobaana sıdap polbaan:
Xaraağı tünde, Xan pozırax
Adın timnep, anda çörbısken.
PİR nimee körinmeen,
PİR nimee sistirbeen.
- 4290 Çe anda Xan pozırax at
Xan tigir paarınañ çörbısken.
Xıybas xanattığ Xan pozırax at
İzebi çox külük at polğan.
Xan tigir paarınañ uçuğıp odırza,
- 4295 Noo çirge. noo suğa sabılıp odır.
Ay parar çirlerni
Ara xonmin irtip odır,
Çıl parar çirni
Çiti kün pazında irtip odır.
- 4300 Xayzı-xayzı çirde
Çir pözigi Çarix sın köringen.
Xıybas xanattığ Xan pozırax at
Çarix sinniñ üstüne
lılap-soolap túsken.
- 4305 Tört azağı sarbayıp,
Çarix sinniñ üstünde
Tura túsken.

İşte tam burada Kanlı Kılıç'ın yurduna
 On iki büyük savaş zamanı gelip çatmış.
 On iki ay dolmak üzereymiş, büyük savaş olmuş,
 Çibetey Han ile Hulatay ölmüşler.
 Kanlı Kılıç, gece-gündüz
 İztırab çekmekteymiş:
 -Geleceğim, diye giden Altın Arığ Halam,
 Neden gelmemiş olabilir?
 Geri döneceğim, diye giden Altın Arığ halam,
 Neden geri gelmemiş olabilir?
 Gece gündüz üzölmekteymiş.
 Alp Han Kız, yavrusu Kanlı Kılıç'ın
 Üzölmesine dayanamamış:
 Karanlık gecede, atı Han Pozirah'ı
 Eyerleyip, o anda gitmiş.
 Kimseye görünmemiş,
 Kimseye duyurmamış.
 İşte o zaman Han Pozirah.
 Gökyüzünün derinliklerine doğru gitmiş.
 Bükölmez kanatlı Han Pozirah,
 Gücü tükenmez at olmuş.
 Gökyüzünün en yüksek katlarında uçtuğu zaman,
 Bilinmez yerlere, bilinmez sulara doğru gitmiş.
 Ay ışığının vurduğu yerleri
 Hiç durmadan, geçer.
 Bir yılda gidilecek yeri
 Yedi günde geçer.
 Uzaklarda bir yerde
 Yerin zirvesi Parlak dağı görünmüş.
 Bükölmez kanatlı Han Pozirah,
 Parlak dağın üzerine
 Homurtuyla, güröltüyle inmiş.
 Dört ayağı açılıp,
 Parlak dağının üzerine
 İnmiş.

- Alıp Xan Xıs oňnap-sınap kör turza,
Say-xumı sanalızıp,
- 4310 Çarix talay suğ-
Uğaa arığ suğ,
Uğaa sıllıg ağıpça.
Ax çazıda çörgen xadarğan malları-
Uğaa arığ tüktıg mallar
- 4315 Ax çazaa çayılıp çörglepçe.
Çarix talay suğrı xastada çurtaan
Arğal çonı
Uğaa arığ sıllıg çon çurtapça.
Uluğ aalnıñ ortızında
- 4320 Xannıñ-pignıñ
Ax payzañ ibı.
Ax payzañ ibnıñ alnında
At palğacañ çeçpede
Çarix tüktıg kök Pora at turçadır.
- 4325 Alıp Xan Xıs, köre le, pılgen:
Ay Çarix Xan svadınıñ çirı.
Aal-xağırtxa inip túsken,
Uluğ aalnı aralı kilgen.
Xannıñ-pignıñ ibıne çidıp,
- 4330 Atxa xosti adın palğaan,
Annañ aylanıp,
Xannıñ-pignıñ ibıne kır kilgen.
İzen sala izen tıp turadır,
Mindı sala mindı pir turadır.
- 4335 Xan kızı Ay Çarix Xan,
İzenın izenneñ alğan,
Mindızın mindıneñ alğan.
İzen-mindı irtkende,
Altın sıreege odırıbıxan.
- 4340 Ay Çarix Xannıñ abaxayı
Altın Poos altın stolın tartıbıxan,
As pazın turğızıbıxan.
Alıp Xan Xıstı odırtıp,
Aarlap-çestep odıradır.

Alp Han Kız, dikkatlice bakınca, anlamış ki;
Taşı, kumu sayılıyor,
Parlak denizin,
Çok berrak suyu,
Çok güzel akıyor.
Ak vadide yayılan hayvanları,
Çok güzel tüylü hayvanlarmış ve onlar
Ak vadiye yayılmış.
Parlak denizin kıyısında yaşayan
Sayısız halkı
Çok temiz ve güzel yaşıyor.
Büyük köyün ortasında
Hanın, beyin
Güzel ve beyaz evi.
Güzel ve beyaz evin önünde,
At bağlanan direkte,
Parlak tüylü at, Kök Pora duruyor.
Alp Han Kız, görür ve anlar ki burası,
Ay Çarık Han'ın yurdudur.
Köye-kente doğru inmiş,
Büyük köyün içinden geçerek gelmiş.
Hanın, beyin evine ulaşmış,
Atın yanına atını bağlamış,
Sonra dönüp,
Hanın, beyin evine girmiş.
Selâm verip, selâmlaşmış,
Merhaba deyip, merhabalaşmış.
Ay Çarık Han,
Selâmı alıp, selâmlaşmış,
Merhaba deyip, merhabalaşmış.
Selâmlaşma bitince,
Altın tahta oturmuş.
Ay Çarık Han'ın güzeli,
Altın nakışlı, altın masayı çekmiş,
Yemeklerle donatmış.
Alp Han Kız'ı oturtup,
Ağırlayıp, ikrâmda bulunmaktaymış.

- 4345 Alıp Xan Xıs tozıp-toxarap odırğanda,
Ay Çarix Xan surıp odır:
—Xaydağ çirde çirliğ poldırñ,
Noo suğda suğlığ poldırñ?
Min körıp odırğanda,
- 4350 Xaraañ siniñ ottıǵ,
Xamaañ siniñ tot saap parǵan.
Irax pa, çaǵın ma
Ayan xurıp parçazırñ?—
Alıp Xan Xıs çooxtap odır:
4355 —Çirĩ-suumnı saǵınzam
Aǵıldañ irax çirde çat xalǵan.
Çir pözliǵı Altay sınırıñ altı çirde,
Ax talay suǵrıñ xazı çirde,
Xara küreñ attıǵ Çibetey Xan
- 4360 Alǵan kizim,
Altın çilinnıǵ Ax Sabdar attıǵ,
Altın Arıǵ çacazı par.
Xıybas xanattıǵ Xan pozırax attıǵ,
Xanniǵ Xılıs oǵılım par,
- 4365 Çe olarnıñ ulii daa osxaspın,
Adı-solam Alıp Xan Xıspın.-
Ay Çarix Xan, tura segirip,
Alnında tura túsken:
-Çe Alıp Xan Xıs xudaǵay,
4370 Pır dee tarınma,
Pır dee siniñ pılbeem,
Pır dee tanıbaam.
Alǵan kizim, araçon as turǵıs,
Alıp Xan Xıs xudaǵayım
- 4375 Aallap kilibisti.-
Alıp Xan Xıs çooxtapça:
-Çox, Ay çarix Xan svat,
Araçon as izip, aallazaǵa kilbeebın,
Talalbastaǵ çurtıbıs
- 4380 Talalarǵa çadır,
Ürebesteg çurtıbıs

Alp Han Kız, doyduktan sonra,
Ay Çarık Han, sorar:
-Hangi yerde yerli oldun. nerelisin,
Hangi suda sulu oldun, nerelisin?
Ben görüyorum ki,
Senin gözlerin ateşli,
Alnını rüzgâra vermiş gidiyorsun.
Uzağa mı, yakına mı,
Yerinde yeller esiyor, hızla nereye gidiyorsun?
Alp Han Kız cevap verir:
-Yerimi-yurdumu düşününce,
Hatırdan uzak yerde kaldığını görüyorum.
Yeryüzünün zirvesi Altay dağının eteklerinde,
Ak denizin kıyısında,
Kara Küren atlı Çibetey Han,
Evlendiğim eşimin,
Altın yeleli Ak Boz atlı,
Altın Arığ Halası var.
Bükölmez kanatlı Han Pozirah atlı,
Kanlı Kılıç adlı oğlum var.
İşte onlara benzemem.
Adım, unvanım, Alp Han Kız'dır.
Ay Çarık Han, birden ayağa kalkıp,
Karşısında durmuş:
-Tamam, dünürüm Alp Han Kız,
Hiç kızma,
Seni hiç bilemedim,
Hiç tanıyamadım.
Karım, lezzetli yemekler hazırlasın,
Dünürüm, Alp Han Kız'ı
AĞırlayacağım.
Alp Han Kız, söyler:
-Hayır, dünürüm Ay Çarık Han,
Lezzetli yemekler yiyip. ağırlanmaya gelmedim,
Yağmalanmayacak yurdumuz,
Yağmalanmaktadır,
Yıkılmayacak yurdumuz

- Üürge çadır.
 Arğal çirñe parğan
 Altın Arıĝ çacaları
 4385 Aylanıp nanĝanı çoĝıl,
 Anı sürizip, anı tilep parçadırbın.-
 Ay Çarix Xan çooxtapça:
 -Çe, Alıp Xan Xıs xudaĝay,
 Altın Arıĝ Kız
 4390 Uluĝ alıp, köp küstĭĝ,
 Köp saĝıstĭĝ,
 Minñ çirimneñ uluĝ izirĭk
 Çörĭp parçatxanın körgebñ,
 Paza aylanıp, kilgenin körbedim.
 4395 Alıp Xan Xıs,
 Uluĝ tınıp, uluĝ üskürĭp, tur çörĭbĭsken.
 Ay Çarix Xan svadınañ
 Alnınañ aspaxtazıp,
 Art-soonañ anımcoxtazıp,
 4400 Ax payzañ ibdeñ sıĝıp kilgen.
 Altın çeçpede palĝap salĝan
 Xan pozırax adın sistĭp,
 Ayladira tartıp,
 Altanıbıxan Alıp Xan Xıs.
 4405 Uluĝ aalını aralı
 Paxıda pastırıp parçadadır,
 Palbıda çortır parçadadır.
 Uluĝ aalınıñ uçına sıx parıbıxan,
 Aarxı sinniñ üstüne sıĝıp parğan.
 4410 Aarxı sinniñ üstüneñ
 Alıp Xan Xıs xarap körçededir.
 Oñnap-sınap kör turza,
 Ax Sabdar at künniñ künörte
 Çirni köre. oya.tile teep,
 4415 Oylap parıbıxan.
 Alıp Xan Xıs
 Xıybas xanattıĝ Xan pozırax attı
 Ax Sabdar attıñ izi—çolınañ,

Yıkılmaktadır.
Büyük yurduna giden,
Altın Arığ halalarının
Dönüp geldiği yok,
Onu arayıp, onu takip ederek gidiyorum.
Ay Çarık Han söylüyor:
-Peki, dünürüm Alp Han Kız,
Altın Arığ,
Büyük alp, çok güçlü,
Çok anlayışlı,
Benim yurdundan çok sarhoş
Olarak gittiğini görmüşüm,
Tekrar dönüp geldiğini görmedim.
Alp Han Kız,
Derin derin nefes alarak yürümüş.
Ay Çarık Han dünürünün
Karşısına gelip,
Vedalaşıp, arkasını dönüp,
Güzel ve beyaz evden çıkıp gitmiş.
Altın direkte bağlı duran
Atı, Han Pozırah'ı çözüp,
Yönünü çevirip,
Atına binmiş, Alp Han Kız.
Büyük köyün içinden
Atılarak, sallanarak gidiyor,
Sıçrayarak gidiyor.
Büyük köyün bir başından çıkmış,
Ötedeki dağın üzerine çıkıp varmış.
Ötedeki dağın üzerinden
Alp Han Kız bakınıyormuş.
Dikkatlice bakınca görmüş ki;
Ak-Boz güneye doğru
Koşturarak,
Gidiyor.
Alp Han Kız
Bükülmez kanatlı Han Pozırah'ı
Ak-Boz'un yolundan, izinden,

- Axsın çayxap, oylat parıbıxan.
 4420 Oñnap-sınap körıp odıradır:
 Ax Sabdar, xara çirniñ
 Xırtızın oya teep, oylap parğan çırde
 Oyım-köller turğlap xalğan.
 Çirniñ xırtızın kize teep parğan çırde,
 4425 Kizek kürgenner osxas,
 Çirniñ xırtızı xırın turğlap xalğan.
 Çiri pasxa çirge sabılıp odıradır Alıp Xan Xıs,
 Suu pasxa suğa sabılıp odıradır.
 Alnı xırında aram tayğalığ
 4430 Arğalığ sın körin turçadadır.
 Altın çilinnig Ax Sabdar at
 Aram tayğalığ arğalığ sınğa
 Sığara oylap parıbıxan.
 Xıybas xanattığ Xan pozırax at
 4435 Ax Sabdar attıñ izin İstep,
 Çolin çollap,
 İsteñ İske tastap,
 Xıybas xanattığ Xan pozırax at
 Aram tayğalığ
 4440 Arğalığ sınğa sığara oylaan.
 Alıp Xan Xıs,
 Attıñ axsın toxtada tartıp,
 Aarxı sarın xarap, kör tur.
 Ax talay suğın xastada
 4445 Kizek çon çurtapça,
 Ax çazaa
 Kizek mal çayıl parğan çörglepçe.
 Aalınıñ ortızında,
 Xanniñ-pignıñ ibiniñ alında,
 4450 At palğacañ çeçpee palğap salğan
 Altı xulas sunındağ
 Aran-çula Ax oy at turçadır.
 Alıp Xan Xıs, annaı aylanıp,
 Arğalığ sinniñ üstün kör turza,
 4455 Aram tayğalığ arğalığ sinniñ üstünde

Dizginini çekerek, koşturmuş.
Dikkatlice bakınca. anlamış ki;
Ak-Boz, kara yerin
Tozunu toprağını savurarak, koşturarak gittiği yerde,
Derin göller geride kalmaktadır.
Yeryüzünün topraklarını savurarak, gittiği yerde,
Taş görmüş kimse gibi,
Yeryüzünün toprağını savurarak kalmış.
Yolu başka yere doğru sapmaktadır, Alp Han Kız'ın
Vardığı suyu başka suya doğru sapmaktadır.
Karşısında seyrek ağaçlı
Sıradağ görünmekteymiş.
Altın yelesi Ak-Boz'u,
Seyrek ağaçlı sıradağlara
Çıkarmak için koşarak gitmekteymiş.
Bükülmez kanatlı Han Pozirah,
Ak-Boz'un izinden gidip,
Yolunu takip ederek,
İzden ize atılarak,
Bükülmez kanatlı at, Han Pozirah,
Seyrek ağaçlı
Sıradağlara çıkmak için koşmuş.
Alp Han Kız,
Atı durdurmak için, dizginini çekip,
Öteki tarafa bakınca görmüş ki;
Ak denizin kenarında
Bir kısım halk yaşıyor,
Ak vadiye,
Bir sürü hayvan yayılıyormuş.
Köyün ortasında,
Hanın, beyin evinin önünde.
At bağlanan direkte bağlanmış olan
Altı kulaç boyunda
Ak Oy adlı, aran-çula at duruyormuş.
Alp Han Kız, oradan dönüp,
Sıradağların üzerinden bakınca. görmüş ki;
Seyrek ağaçlı, sıradağların üzerinde

- Talalbaan tağ xalbaan,
Puzulbaan çir xalbaan.
Uluğ alıptar, uluğ külükter
Tudıxan, xabıxan çir,
4460 Tastiğ çirler talal xalğan,
Tağ pözigi inderil xalğan.
Aram ağastıg sınırnı üstünde
Soxpax xaya çoonındağ,
Kizek tıgey uliındağ,
4465 Uluğ kürgen uliındağ
Alıp kızınıñ
Ölgen söögı çadıpçadır.
Alıp Xan Xıstırñ, anı körıp
Xara çüregi xaynabıxan,
4470 Xarağınañ çazı ağıp túsken,
Aal-xağırttı köre inip túsken.
Uluğ aalınıñ uçınañ kırıp,
Aralap kilip odıradır;
Xıybas xanattıg Xan pozırax attıñ
4475 Xollağı, xosxını xolbañap kilip odıradır.
Alıp Xan Xıs abaxaynıñ
Çağa marxa salbañap odır,
Xoltıx marxa xolbañnap odır.
Ax payzañ ibniñ alnına çidip,
4480 Attañ tüzip,
Ax oy atxa xosti
Xan pozırax adın palğabıxan.
Anañ aylanıp,
Xannıñ-pignıñ ibıne kırıp kilgen.
4485 Köbee sağal ködiril parğan
Alıp kızı odırçadadır.
İzen sala izennezıp,
Mindi sala mindilezıp,
Alıp Xan Xıs altın sıreege odırıbıxan.
4490 İki tulii omırıina sıñmastağ
Arıg-siñg abaxay,
Altın stolin tartıp,

Talan edilmeyen dağ kalmamış,
Yıkılmamış yer kalmamış.
Büyük alpların, büyük yiğitlerin
Kapışıp, güreştiği yerler,
Taşlı yerler talan edilmiş.
Dağın zirvesi çökmüş,
Seyrek ağaçlı dağın üzerinde
Sert kayanın kalınlığı gibi,
Taş parçasıyla parçalanmış gibi,
Büyük ölçüde parçalanmış gibi,
Alpın
Cesedi, kemikleri yerde yatıyor.
Bu manzarıyı görünce, Alp Han Kız'ın,
Kara yüreği yanmış,
Gözlerinden yaşlar dökülmüş.
Köye, kente doğru inmeye başlamış.
Büyük köyün bir ucundan girip,
Köy boyunca gidiyormuş.
Bükülmez kanatlı Han Pozırah,
Kolanını, kuskununu kuşanmış olarak geliyormuş.
Güzel Alp Han Kız'ın
Yakasının düğmesi sallanmaktaymış,
Koltuğundaki düğmesi sallanmaktaymış.
Güzel ve beyaz evin önüne varıp,
Attan inip,
Ak Oy adlı atın yanına
Han Pozırah'ı bağlamış.
Oradan dönüp,
Hanın, beyin evine girmiş.
Saçı sakalına karışmış bir
Alp, oturmaktaymış.
Selâm verip, selâmlaşıp.
Merhaba deyip, merhabalaşmış.
Alp Han Kız, altın tahta oturmuş.
Dolgun yanaklı,
Güzeller güzeli bir kız,
Altın masayı çekip,

- As pazın as turğızıbıxan.
Alıp Xıstı odırtıp,
4495 Aarlap sıylap turlar.
Alıp Xan Xıs
Astaan pozı tozıp odırğanda,
Alıp kızı surıp odır:
—Xaydağ çirde çirliğ pol pardiñ,
4500 Noo suğda suğlığ pol pardiñ?
Adı solañ noo pol pardi,
Irax pa, çağın ma
Ayan xurıp, ardap-çudap parğan parçazırñ?
Tañ çaadañ çarıl parçadırzırñ ma,
4505 Pöödeñ pöliñ parçadırzırñ ma?
Alıp Xan Xıs çooxtap odır:
—Altay sınırıñ altı çirde çurttığ
Xara küreñ attığ Çibetey Xannıñ
Alğan kızızı Alıp Xan Xıspın.
4510 Çaadañ da çarılıp parçam,
Pöödeñ dee pöliñip parçam.
Çiriñ-suuma çirniñ çabızı çirdeñ
On iki xurçi ağar çaa pas kilgen.
Aarlığ çiriñ añdarılçadır,
4515 Siliğ çiriñ inderilçedir.
Sin, alıp kızı,
Pu çirde çurtapçatxan
Noo teen xañ poldıñ
Noo teen pig pol pardiñ?—
4520 —Ya, Alıp Xan Xıs,
Pozım alınca pigökbın,
Pozım alınca xanoxpın,
Pu çirde çurtapçatxan
Altı xulas sunniğ,
4525 Ax oy attığ Ay Mirgen teen
Alıp kızibın.—
Alıp Xan Xıs surıp odır:
—Ekey, Ay Mirgen,
Altın çilinnig Ax Sabdar attı kördi polbiñ,

Masayı yemeklerle donatmış.
Alp Kız'ı oturtup,
Ağırlayıp, ikrâmda bulunmaktaymış.
Alp Han Kız
Yemek yiyip doyduktan sonra.
Alp, sorar:
-Nereden geldin, nerelisin,
Hangi sudan geldin, nerelisin?
Adın, unvanın nedir?
Uzağa mı, yakına mı,
Yel gibi, hızla, yorularak gidiyorsun?
Savaştan çıkıp, gidiyor musun,
Harpten çıkıp, gidiyor musun?
Alp Han Kız cevap verir:
-Altay dağının eteklerinde yaşayan
Kara Küren atlı Çibetey Han'ın
Hanımı Alp Han Kız'ım.
Savaştan çıkıp, gidiyorum.
Harpten çıkıp, gidiyorum.
Yerime-yurduma, yeryüzünün çukuru olan yerden
On iki, büyük savaşın zamanı geldi.
Aziz vatanım yıkılmaktadır.
Güzel vatanım viran olmaktadır.
Sen, ey alp,
Burada yaşarken,
Nasıl bir han oldun,
Nasıl bey oldun?
-Peki, Alp Han Kız,
Kendi kendime bey oldum.
Kendi kendime han oldum.
Burada yaşayan
Altı kulaç boyunda,
Ak Oy atlı Ay Mirgen denilen
Alpım.
Alp Han Kız sorar:
-Hey , Ay Mirgen,
Altın yelesi at, Ak Boz'u gördün mü,

- 4530 Altın Arıĝ alıp kızını kördi polbiñ?—
Ay Mirgen odırĝan çirineñ
Tura segirgen:
—Ox-xo-xo, Alıp Xan Xıs-tidir,—
Altın çürektiĝ Altın Arıĝ Xıs
- 4535 Xabırĝamnañ xayısqaan polza,
Arıĝ miniñ tınım
Hacanox üziñ xalĝan polarcıx
Ax miniñ xanım
Xacanox çayıñ xalĝan polarcıx,
- 4540 Arıĝ miniñ tınımını
Altın Arıĝ Xıs al xalĝan.—
Ay Mirgen abaxayı, turıp, çooxtapça:
—Altın Arıĝ xıstañ,
Min surınıp. min çobalıp,
- 4545 Miniñ köñniñ körip, aylanĝan,—tidir.
İzik azılıbıxan,
Alton sürmes arĝazına çayılıp,
İliĝ sürmes iñniñe çayılıp,
Arıĝ-siliĝ xıs pala kİR kilgen.
- 4550 Arıĝ-siliĝ xıs pala çooxtap tur:
Altın Arıĝ xıstı körip,
Min çobalĝam, min inelgem, -tidir—
Xabırĝabistañ xaya pirzeñ,
Tuzıbistañ turıza pirzeñ,
- 4555 Sin ölgence. sin çatxanca,
Alnı-kistiñe oylap çadarbın.
Tıp surıĝam.
Altın Arıĝ anda, aylanıp,
Xabırĝabistañ xayısxan,
- 4560 Tuzıbistañ turıxan.
Uluĝ alıptı ödİR polbin,
Üs çıl tudıxan
Uluĝ sinniñ üstünde.
Üs çılınıñ pazında
- 4565 Uluĝ alıptı. ködİR kilip tastap,
Uluĝ sinniñ üstünde

Kahraman kız, Altın Arığ'ı gördün mü?
Ay Mirgen oturduğu yerden
Ayağa kalkmış:
-O oo Alp Han Kız, demiş,
Altın yürekli Altın Arığ
Kaburgamdan kavramamış olsa da,
Benim temiz canım
Neredeyse ıkacaktı.
Asil kanım
Neredeyse dökülecekti,
Benim temiz canımı
Altın Arığ, aldı.
Ay Mirgen'in güzeli kalkıp, söylemiş:
-Altın Arığ'dan
Eziyet görüp, kötölük görüp,
Benim gönlüm ondan vazgeçti, demiş.
Kapı açılmış,
Altımış saç örgüsü sırtına yayılmış,
Elli saç örgüsü omzuna dökülmüş olan,
Güzel ve hoş kız çocuğu gelmiş.
Güzel ve hoş kız çocuğu söylemiş:
Altın Arığ'ı görüp,
Ben ıztırap çekiyorum, üzüntü duyuyorum, demiş.
Kaburgamızdan kaya versen,
Arkamızda dursan, bize güç versen,
Sen ölünceye kadar,
Etrafında dönerek hizmet ederdim.
Diye, yalvarıyorum.
Altın Arığ o zaman dönüp,
Onlara arka çıkılmış,
Destek vermiş.
Ulu alrı öldürmeden,
Üç yıl güreşmiş
Ulu dağın üzerinde.
Üç yılın sonunda
Ulu alrı, yukarı kaldırarak atıp,
Ulu dağın üzerinde

- Anda ödiribisken.
 Uluğ alıptı ödiribisken,
 Ax Sabdar adına altanıp, münibizip,
 4570 Xıyğılap, çooxtaan:
 «Çobağa töreen Altın Arıǵ,
 Çonnıñ üçün çobalıp,
 Ölerök künge tüstı,—tıp çooxtaan,—
 İnege töreen Altın Arıǵ
 4575 İldiñ üçün inelip,
 İrterök künge tüstı—tıp çooxtaan,—
 Çaxsı tuǵanıbıs pıstıñ soobıstañ
 Süris parza,
 Ölgen söǵıbıs tappınçadar,
 4580 Ax Sabdarım,—tıp çooxtaan,—
 Çe, Ax Sabdar adınıñ axsın çayxap,
 Anda oylat parıbıxan,
 Ax Sabdar attıñ tıǵırtı
 İraxxı çirde tıǵırep, çit pariǵandır,
 4585 Altın Arıǵnıñ köǵı,
 İraxxı çirde köǵlep-sarnap, çit pariǵandır.
 Altın Arıǵ Xıs
 Noo nimee tariǵıp parǵanıñ,
 Noo nimee mañızırıp parǵanın,
 4590 Pılbedibıs,—olar çooxtap turadır.
 Olarınıñ çooǵın istip,
 Alıp Xan Xıs
 Ala xaraxtıñ çazın aǵızıbıxan,
 İki xaraxtıñ çazın indiribisken.
 4595 Ax payzañ ibdeñ,
 Oorlı-sıxtı, sıx çörıbısken.
 Xıybas xanattıǵ Xan pozırax adına altanıp,
 Anda çör sıx parıbıxan.
 Aarxı sınını aza tüzıp
 4600 Aarxı çazaa sabılıp,
 Ax Sabdar attıñ izi—çolın xapxan.
 Xıybas xanattıǵ Xan pozırax attıñ
 Axsın çayxabıxan,

O zaman öldürmüş.
Ulu alrı öldürmüş,
Atı Ak Boz'a binip,
Haykırarak cevap vermiş:
«Sıkıntılarını gidermek için yaratılmış Altın Arığ,
Halkı için ıztırap çekerek,
Ölümün eşğine geldi, diye konuşmuş,
Iztıraplarını gidermek için yaratılmış Altın Arığ,
Vatanı için acı çekerek,
Ölmek üzeredir», diye cevap vermiş,
Güzel kardeşimiz bizim yurdumuzdan
Göçüp giderse,
Cesedimiz, kemiğimiz de bulunmayacaktır,
Ak Boz'um, diye cevaplamış,
Böylece, atı Ak Boz'un dizginini çekip,
Dönüp gitmiş,
Ak Boz'un nal sesleri
Uzaktan tıkırdayarak yaklaşmaktaymış,
Altın Arığ'ın şarkısı,
Uzaktan duyularak yaklaşmaktaymış.
Onlar, Altın Arığ'ın,
Neden acı çekerek gittiğini,
Neden acıyla haykırarak gittiğini,
Bilemedik, diye söylemişler.
Onların sözlerini duyup,
Alp Han Kız
Elâ gözlerinden yaşını akıtmış,
İki gözünden yaşını dökmüş.
Güzel ve beyaz evden,
Hiçkırarak, haykırarak, çıkıp gitmiş.
Bükülmez kanatlı atı Han Pozırah'a binip,
O zaman çıkıp gitmiş.
Ötedeki dağı aşıp,
Ötedeki vadiye sapıp,
Ak Boz'un izinden, yolundan gitmiş.
Bükülmez kanatlı Han Pozırah'ın
Dizginini çekmiş,

- 4605 Çalbaş pudına xamcı salğan.
 Xan pozırax at
 Ax Sabdar attıñ İzi—çolınañ
 Xalıx tastap,
 Oylap parıbıxan.
 Xıybas xanattıǵ Xan pozırax at—
 4610 İzebi çox çügürık at.
 Xara çirni pazıp oylap odırza
 Sınnıñ pözıǵı çirlerge kilze,
 Sımdı xus çili,
 Sılap irtip odıradır.
 4615 Taǵnıñ pözıǵı çirge kilze,
 Xartıǵa xus çili, xarlap irtip odıradır.
 Xızıl xumnıǵ çazı çirlerge kilze,
 Xan pozırax at,
 Xızıl nitke tartıbıxan çili
 4620 Xayzı-xayzı çirde.
 Xızarıp-süülip, çidip odıradır.
 Xara xumnıǵ çazı çirlerge kilze,
 Xara nitke tartıbıxan çili,
 Xayzı-xayzı çirlerde.
 4625 Xarayıp-süülip, çidip odıradır.
 Xayzı—xayzı çirde,
 Çir pözıǵı Ax sın,
 Aǵarıp-siilip, körin turçadadır.
 Nuǵan xarax asxalaxxa,
 4630 Asxan xarax nuǵalaxxa,
 Xıybas xanattıǵ Xan pozırax at
 Çir pözıǵı Ax sınǵa
 Çitire oylap kilir.
 Çir pözıǵı Ax sınǵa çitire oylap,
 4635 Segirip, sıǵara oylap kilir.
 Ax Sabdar attıñ İzi—çolına kör kilize,
 Segirip oylap kilibes,
 Oylap polbin, çortıp parǵan
 İzi—çoli.
 4640 Annañ andar körıp odırza,

Geniş sağrısını kamçlamış.
Han Pozırđah,
Ak Boz'un izinden
Giderek,
Koşuyormuş.
Bükölmez kanatlı Han Pozırđah
Çok hızlı atmış.
Kara yere basarak, koşmaktayken
Dağın zirvesi yere devrilince,
Sessiz kuş gibi,
Öterek geçiyormuş.
Dağın zirvesine gelince,
Yırtıcı kuş gibi, gürültüyle geçiyormuş.
Kızıl kumlu vadilere gelince,
Han Pozırđah,
Kızıl ensesinden çekilmiş gibi.
Bilinmez yerde,
Kızıl renge bürünerek, gidiyormuş.
Kara kumlu vadilere ulaştığında.
Kara ensesinden çekilmiş gibi.
Bilinmez bir yerde,
Siyah renge bürünerek gidiyormuş.
Bilinmez bir yerlerde,
Yeryüzünün zirvesi olan Ak dağın,
Beyaz silüeti görünmektedir.
Yumulan göz açılıncaya kadar.
Açılan göz yumuluncaya kadar.
Bükölmez kanatlı at, Han Pozırđah
Yeryüzünün zirvesi Ak dağa
Doğru koşarak gelir.
Yeryüzünün zirvesi Ak dağa ulaşmak için koşup,
Çıkmak için atılarak koşar.
Ak Boz'un izini bulunca,
şahlanarak, koşarak gelmez,
Koşmadan yürüyerek geldiği.
İzinden.
Ondan sonra bakmış ki,

- Çortıp polbin, pazıtxa tūs parğan.
 Pastrıp odırıp,
 Turğan İzi par.
 Annañ andar parğan İzi çoğıl.
- 4645 Alıp Xan Xıs
 Xızıl xumnı, ax xumnı xazıp,
 Xolnañ tırbaxtap, kilepçededir.
 Altın Arıǵnıñ daa söögı çoğıl,
 Ax Sabdar attıñ daa söögı çoğıl.
- 4650 Alıp Xan Xıs, çobalıp,
 Oorlap-sıxtapçadadır.
 Uğaa çobaǵlıǵ çobalıp,
 Uğaa ineglig inel turğanda,
 Kistinde kızı tapsabıxan.
- 4655 Aylan kilze, ax xuu tayax tayanğan
 Apsax kızı turça:
 —Ee-t, Alıp Xan Xıs,
 Nimee pidi inelip,
 Nimee pidi çobal turızıñ?—
- 4660 Alıp Xan Xıs çooxtapça:
 Nimee ineler polğam,
 Nimee çobalar polğam.
 Altın Arıǵnañ Ax Sabdar attıñ
 Söögın tappingçam.—
- 4665 Apsax kızı çooxtapça:
 ÖI parğan Altın Arıǵnañ Ax Sabdar at
 Paza pu çarıxxa aylan kilbes.
 Ax pu xuu tayaxnan tilebökçedırbın.
 Pır dee söökteri çoğıl.
- 4670 Apsax kızı Altın Arıǵnıñ
 Ecegıñıñ söögın taap alğan,
 Ax Sabdar attıñ tuyǵaǵınınıñ İstindeǵı
 Kıçıǵ tuyǵaǵın taap alğan:
 —Çe mına, Alıp Xan Xıs,
- 4675 Çonniñ üçün çobalıp ölgen
 Altın Arıǵnıñ
 Ax Sabdar attıñ

Koşamıyor, yürüyerek inmiş.
Ayak bastığı,
Durduğu yerde izi var.
O noktadan sonra izi yokmuş.

Alp Han Kız

Kızıl ve ak kumu kazarak,
Eliyle tırmalayarak gelmektedir.
Altın Arıĝ'ın kemiĝi bile yokmuş,
Ak Boz atın da kemiĝi yokmuş.

Alp Han Kız, üzülerək,
Hüngür hüngür ağlamış.

Öyle çok üzülüp,

Öyle derinden acı çekerken,
Arkasından gelen kimsenin ayak seslerini duymamış.

Geriyeye dönüp bakınca, beyaz bastona dayanmış

Yaşlı bir adamın durduğunu görmüş:

-Eee, Alp Han Kız,

Niye böyle üzülüp,

Niye böyle acı çekiyorsun?

Alp Han Kız cevap verir:

Niye üzülmeyeyim,

Niye kederlenmeyeyim.

Altın Arıĝ ile Ak Boz'un

Cesedini ve kemiklerini bulamadım.

Yaşlı adam söyler:

Ölen Altın Arıĝ ile Ak Boz,

Tekrar bu aydınlık dünyaya gelmez.

İşte bu ak bastonla karıştırıyorum.

Ama, kemikleri yok.

Yaşlı adam Altın Arıĝ'ın

Topuk kemiĝini bulmuş,

Ak Boz'un toynaĝının içindeki

Küçük toynaĝını bulmuş:

-İşte, Alp Han Kız,

Halkın için ıztırap çekip ölmüş olan

Altın Arıĝ'ın ve

Ak Boz'un

- Paza söögü çox polar.—
 Apsax kızı Altın Arıgınıñ eceğiniñ söögün
- 4680 Ax xuu tayaxnañ üs xati sapxanda,
 Kıçicekkine kögistiğ
 Alıp kızı tura túsken.
 Ax Sabdar attıñ kışığı tuyğağın
 Üs xati sapxanda,
- 4685 Ax xozan osxas,
 Ax oy at tura túsken.
 Apsax kızı çooxtapça:
 —Çe Alıp Xan Xıs,
 Altın Arıgınıñ xumartxızı
- 4690 Mına pu polar.
 Çe aar adın adap pirim:
 —Taban söögineñ töreen
 Taptaan Mirgen polzın.—
 Apsax kızı Taptaan Mirgenge
- 4695 Alıp palğacañ sariğ xayıs pirgen:
 —Çe, pu sariğ xayıspınañ
 Çiriñer, çurtıñar tüzetçederzer,
 Xaydağ daa uluğ alıptı palğap turar,
 Xaydağ daa külükti tudar.—
- 4700 Taptaan Mirgen ol xayıstı
 İzebıne suğıbıxan.
 Apsax kızı çooxtapça:
 —Çe parıñar,
 Paza Ax sınğa kilbes polazar.-
- 4705 Alıp Xan Xıs.
 Xan pozırax adına altanıbıxan.
 Taptaan Mirgen
 Ax oy adına altanıbıxan.
 Ax sınnañ inip túskenner.
- 4710 Ax çazaa tuskende,
 Attarınıñ axsın çayxabıxannar.
 Aran-çula attar xada-pirge oylas parğan.
 Ax xozan osxas
 Ax oy attıñ tıgırtı

Kemiği tekrar yok olacak.
Yaşlı adam Altın Arığ'ın topuk kemiğine
Beyaz bastonla üç defa vurunca
Küçücük göğüslü
Alp meydana gelmiş.
Ak Boz'un küçük toynağına
Üç defa vurunca,
Ak tavşana benzeyen,
Ak Oy adlı at meydana gelmiş.
Yaşlı adam söyler:
-İşte, Alp Han Kız,
Altın Arığ'ın yâdigârı,
İşte budur.
Şimdi ona değerli adını vereyim:
-Topuk kemiğinden yaratılanın adı,
Taptaan Mirgen olsun.
Yaşlı adam Taptaan Mirgen'e
Bağlayacağı sarı bir kayış vermiş:
-İşte bu sarı kayışla
Yurdunu tanzim eder, korursun,
Ulu alpları bağlar,
Güçlüleri yakalarsın.
Taptaan Mirgen o kayışı
Cebine koymuş.
Yaşlı adam söylemiş:
-Haydi gidiniz,
Bir daha Ak dağa gelmeyiniz.
Alp Han Kız,
Atı, Han Pozırah'a binmiş.
Taptaan Mirgen,
Atı, Ak Oy'a binmiş.
Ak dağdan inmişler.
Ak vadiye indiklerinde,
Atlarının başını çevirmişler.
Aran-çula atlar, birlikte koşuyormuş.
Ak tavşana benzeyen
Ak Oy'un nal sesleri,

- 4715 Ax Sabdar attıñ tığirtıneñ
Tığirep oylap odıradır.
Taptaan Mirgen köglep odırza,
Altın Arıǵnıñ ünıneñ
Ünnen odıradır,
- 4720 Altın Arıǵnıñ ırınañ
Irlap odıradır.
Çooxtap odırǵan çooǵı
Altın Arıǵnıñ çooǵı osxas.
Tapsap odırǵan tabızı
- 4725 Altın Arıǵnıñ tabızı osxas.
Tolǵalıp axxlaan suǵlarını
Köp kize tüzıp odıradırlar.
Toǵır turǵlaan sinnarnı
Köp aza tüzıp odırlar.
- 4730 Çir pözıǵı Ax sın saǵıstañ
Irax xaldı olarnıñ
Aram tayǵalıǵ arǵalıǵ sınǵa
Çitire oylaannar.
Aram tayǵalıǵ ax sinnıñ üstüne
- 4735 Sıǵara oyladıp,
Attarnıñ axsın toxtada tartıp,
Aal-xaǵırtxa inıp tüskenner,
Uluǵ aalını aralı kilıp,
Xannıñ-pignıñ ibinıñ
- 4740 Alında toxtap,
Attan tüzıp, attarın palǵap,
Hannıñ-pignıñ ibıne kirıp kilgenner.
İzen sala izennezıp,
Mindı pire mindılezıp.
- 4745 Köbe saǵal ködirıl parǵan
Alıp kızı Ay Mirgen,
Odırǵan çirıneñ tura segirıp,
Udur pas kilıp.
Pis salaa tut turadır.
- 4750 İzen mindı irtkende,
Arıǵ-silǵ abaxay,

Ak Boz'un nal seslerine
Benzer sesler çıkararak koşmaktaymış.
Taptaan Mirgen, şarkı söyleyince,
Altın Arığ'ın sesiyle
Seslenmekteymiş,
Altın Arığ'ın şarkı söylediği gibi
şarkı söylüyormuş.
Konuşması,
Altın Arığ'ın konuşması gibiyymiş.
Seslenmesi,
Altın Arığ'ın seslenişi gibiyymiş.
Çoşkun akan suları
Çok defa geçmişlerdi.
Sıra sıra duran sıradağları,
Çok defa aşmışlardı.
Yeryüzünün zirvesi Ak dağ, hatırdan
Çok uzaklarda kalmış, onlar
Seyrek ağaçlı sıradağlara
Ulaşmak için koşmuşlar.
Seyrek ağaçlı Ak dağın üzerine
Çıkmak için koşmuşlar.
Atlarının dizginini çekerek durdurup,
Köye- obaya inmişler,
Büyük köyün içinden geçip,
Hanın-beyin evinin
Önünde durup,
Attan inip, atlarını bağlayıp,
Hanın-beyin evine girmişler.
Selâm verip, selâmlaşıp,
Merhaba deyip, merhabalaşmışlar.
Saçı sakalı birbirine karışmış
Alp, Ay Mirgen,
Oturduğu yerden, kalkıp.
Onlara yaklaşıp,
Tokalaşmış.
Selâmlaşma bitince,
Güzel ve hoş hanım,

- Altın stolın tartıp,
As tamağın turğuzıbıxan.
Alıp Xan Xıstañ
- 4755 Taptaan Mirgennı stolğa odırtıp,
Aarlap sıylap odıradırlar.
Olar İdi odırğanda,
İzik azılıbıxan,
Alton sürmes arğazına çayılıp,
- 4760 ilğ sürmes iññine çayılıp,
Ay Mirgennıñ tuñmazı
Altın Poos Xıs kır kilgen.
İzen-mindı tıp,
Alıp Xan Xıstañ Taptaan Mirgenge
- 4765 Pis salaa tudıp,
Aylan parıp, altın sıreege odırıbıxan.
Alıp Xan Xıs çooxtap odır:
—Çe Altın Poos,
Xacan-da Altın Arığ
- 4770 Aalınıñ alınanañ ıtı parçatxanda,
Sin ılgaazıñ:
«Xabırğabıstañ xaya pırceñ polzañ,
Tuzıbıstañ turıza pırceñ polzañ,
Ölgence. parğanca,
- 4775 Alını-kistıñe çörerçikpın» tıp.—
Altın Poos Xıs çooxtapça:
—Ya, İdi ilğaam, İdi çooxtaam.—
Alıp Xan Xıs çooxtap odır:
—Çe. Altın Arığnıñ xumartxızı-
- 4780 Pu odırğan Taptaan Mirgen.
Çe, Altın Poos, tirñibis,
Pisneñ xada-pırge parazıñ.
Pu odırğan Taptaan Mirgennıñ
Sin amdı ölgence, parğanca
- 4785 İpçizi polıp çurtırızıñ.—
Altın Poos xıstañ paza
Çooxtır çooğı çox polğan.
İrkteñ irik çox tirñibisken.

Altın masayı çekip,
Yemeklerle donatmış.
Alp Han kız ile
Taptaan Mirgen'i masaya oturarak,
Ağırlayıp, ikrâmda bulunmuş.
Onlar böyle otururken,
Kapı açılmış,
Altmış saç örgüsü sırtına yayılan,
Elli saç örgüsü omzuna dökülen,
Ay Mirgen'in kardeşi
Altın Nakış içeri girmiş,
Selâmlar, deyip,
Alp Han Kız ile Taptaan Mirgen'e
Elini uzatarak, tokalaşmış,
Dönüp, altın tahta oturmuş.
Alp Han Kız söyler:
-Ya, Altın Nakış,
Nasıl da, Altın Arıĝ
Köyün önünden geçip gittiğinde,
Sen ağlamıştın:
«Kaburgamızdan kaya versen,
Bize destek olsun,
Ölünceye kadar,
Etrafında döner, senin hizmetinde olurdum, diyerek.
Altın Nakış, cevap verir:
-Evet, öyle ağlamış, öyle söylemiştim.
Alp Han Kız, söyler:
-İşte, Altın Arıĝ'ın nesli,
Bu oturan Taptaan Mirgen'dir.
Haydi, Altın Nakış, hazırlan,
Bizimle birlikte gel.
Bu oturan Taptaan Mirgen'in
Sen şimdi ölünceye kadar,
Hanımı olarak yaşayacaksın.
Altın Nakış'ın artık
Söyleyecek sözü yokmuş.
İstemeye istemeye hazırlanmış.

- Alıp Xan Xıs, Taptaan Mirgen,
4790 Tozıp-toxarap, tur parğannar,
Çöerge tirñibiskenner.
Ay Mirgen Altın Poos tuñmazına çooxtapçadır:
—Çe Altın Poos,
Minñ Ax oy adıma altanıp alazıñ.
4795 Çirİ-suñarğa çitse.
Pozıdıbıssar, çirliğ mal çirine
Suuğlığ mal suuna nanmas pa za.—
Alınınañ aspaxtızıp,
Art-soonañ anımcoxtazıp,
4800 Ax payzañ ibdeñ sığıp kilgenner.
Attarına altanıp
Üzöleñ çörİbiskenner.

Alp Han Kız ve Taptaan Mirgen,
Doyduktan sonra, kalkmışlar,
Gitmek için hazırlanmışlar.
Ay Mirgen Altın Nakış'a söylemiş:
-Haydi, Altın Nakış,
Benim atım Ak Oy'a bin.
Yerine-yurduna gidince,
Kendi yurdumuzda yaşayan hayvanlar, yurdumuza,
Suyumuzdaki hayvanlar, suyumuza geri dönmez mi?
Karşı karşıya gelip vedalaşarak,
Geri dönüp,
Beyaz ve güzel evden çıkıp gitmişler.
Atlarına binip
Kendi yurtlarına doğru yürümüşler.

- Aram tayğalığ arğalığ sınıı
 Aza tūs parğannar,
 4805 Ax çazaa sabıl parğannar.
 Taptaan Mirgen
 İrın ırlap kilir,
 Köğın köglep kilir:
 —Çe, Alıp Xan Xıs,
 4810 Çiri-suuña sirer
 Çir toğırınañ çöribizñer.
 Çiribis-suubıs talal xalğan,
 Alıp—külükter öglep xalğan.
 Çıbetey Xan xadarğan malnı,
 4815 Xalıx çonın süre parıbıxan,
 Ol çaağa kır parğan.
 Çiri-suuña çitseñ,
 Ölgennerññı tırığ möön suğnañ,
 Tırğızıp alazıñ,
 4820 Usxan odın tamızıp alazıñ.
 Çe min çirniñ çabızı çirge,
 Aynıñ-künniñ çarığı tegbes çirge
 Pararğa çörbın.
 Östıglerdeñ, parıp, ödñizerge,
 4825 Kiktıglerdeñ, parıp, kizizerge!-
 Taptaan Mirgen, ax xozan osxas
 Ax oy adınıñ axsın çayxap,
 Xamcı sapxan.
 Ax xozan osxas Ax oy attıñ
 4830 Oylaan tıgirtı
 Ax Sabdar attıñ tıgirtineñ tıgırep,
 Çirniñ çabızı çirni köre,
 Oylap parıp odıradır.
 Taptaan Mirgen köglep parçatsa,
 4835 Altın Arığnıñ kögineñ,
 Altın Arığnıñ ünıneñ
 Ünnen parçadır.

Seyrek ağaçlı sıradağı
 Aşarak, dağdan inmişler,
 Ak vadiye yönelmişler.
 Taptaan Mirgen
 Şarkı söyleyerek gelmiş,
 Türkü söyleyerek gelmiş:
 -Haydi, Alp Han Kız,
 Yerinize-yurdunuza
 Doğru gidiniz.
 Yerimiz-yurdumuz talan edilmiş,
 Güçlü alplar ölmüş.
 Çibetey Han yetiştirilen hayvanları,
 Halkı, sürüp dağıtan,
 O savaşa girmiş.
 Yurduna- suyuna ulaşınca,
 Ölenleri hayat suyu ile,
 Diriltirsin,
 Sönen ateşini, hayat suyunu damlatıp yakarsın.
 Evet ben yeryüzünün çukuru olan yere,
 Ayın ve güneşin ışığı değmeyen yere
 Ulaşmak için gidiyorum.
 Öç almak için, öldürmeğe,
 İntikam almak için, vurmağa gidiyorum!
 Taptaan Mirgen, ak tavşana benzeyen
 Atı, Ak Oy'un dizginini çekip,
 Onu kamçılımış.
 Ak tavşana benzeyen Ak Oy'un
 Koşarken çıkardığı ses,
 Ak Boz'un koşmasına, nal seslerine benzeyerek,
 Yeryüzünün çukuru olan yere doğru,
 Koşarak gitmekteymiş.
 Taptaan Mirgen şarkı söylerken,
 Altın Arığ'ın şarkısıyla,
 Altın Arığ'ın sesiyle
 Seslenmekteymiş.

- Taptaan Mirgenniň ırın-ünin iskenner,
Altın Arıǵ ırlap parçadır
4840 Tıp, çooxtaşçadadırlar.
Ax xozan osxas Ax oy attın
Tigirtin isken kıziler,
Altın çilinnig Ax Sabdar at
Oylap parçadır tıp, çooxtaşçadadırlar.
4845 Taptaan Mirgen
Noo çirge, noo suǵa sabıl parçadadır.
Çir çabızı çirge
Anda sabıl parçadadır.
Aynıñ, künniñ xaraǵı
4850 Körbes, tegbes çirge sabılǵan.
Oo Xara Xan çirine
Sabılıp, çidip odırǵandaǵ poladır.
Çir pözigi Xara sınǵa çitire oylatxan.
Xara sinniñ üstüne siǵara oylap kilip,
4855 Attıñ axsin toxtada tartıbxan.
Oñnap-sınap körbisse,
Oo Xara Xan çirinde
Paza xatap çon çııl parıbxan,
Paza xatap alıp çııl parıbxan.
4860 Xara sinniñ üstünde
Taptaan Mirgen xıyǵı salǵan,
Çaas çarılıp, ülger üzil turǵandaǵ;
Altın Arıǵnıñ xıyǵızınañ
Xıyǵılap turadır,
4865 Altın Arıǵnıñ tabızınañ
Tapsap turadır.
Alıptar ax payzañ ibdeñ
Sıxılap kilgen,
Altın Arıǵ çit kildi tıp, kör turlar.
4870 Xara sinniñ üstünde
Altın Arıǵ körine çoǵıl.
Alıptar, kör tappin,
Tañnap-çapsıp turlar:
—Xaydaǵ mındaǵ nime polcañ,

Taptaan Mirgen'in şarkısını ve sesini duyanlar,
Altın Arığ, şarkı söylüyor,
Diye, konuşuyorlarmış.
Ak tavşana benzeyen Ak Oy adlı atın
Nal seslerini duyanlar,
Altın yeleli Ak Boz
Koşarak geliyor diye, konuşuyorlarmış.
Taptaan Mirgen,
Bilinmez yerlere, bilinmez sulara doğru gitmekteymiş.
Yeryüzünün çukuru olan yere doğru
O zaman yönelmiş.
Ay ve güneş ışığının
Görmediği, değmediği yere doğru gitmiş.
Oo Kara Han'ın yurduna
Sapıp, ulaşıyor gibiymiş.
Yeryüzünün zirvesi Kara dağa ulaşmak için koşmuş.
Kara dağın üzerine çıkmak için koşup,
Atın dizginini çekerek durdurmuş.
Dikkatlice bakınca anlamış ki,
Oo Kara Han'ın yurdunda
Tekrar bütün halk toplanmış,
Tekrar bütün alplar toplanmış.
Kara dağın üzerinde
Taptaan Mirgen, haykırmış,
Ülker yıldızı kaymış gibi olmuş;
Altın Arığ'ın sesiyle
Bağırıp durmaktaymış,
Altın Arığ'ın sesiyle
Seslenip durmaktaymış.
Alplar, beyaz ve güzel evden
Çıkmışlar,
Altın Arığ, geliyor, diye düşünmüşler.
Kara dağın üzerinde
Altın Arığ, görünmüyormuş.
Alplar, görememiş,
Şaşırıp kalmışlar:
-Bu nasıl birşeydir böyle.

- 4875 Kör kilerge kirek.—
Xara oy atxa altan salğan alıp kızı
Xara sınğa sığıp kilir.
Xara sinniñ üstüne sığıp kilgende,
Taptaan Mirgen sarıǵ xayıstañ atxan,
- 4880 Alıp kızını sarıǵ xayıs
Adı pozınañ xazıra-püǵe palǵabıxan.
Taptaan Mirgen, xılısnañ kize saap,
Ödirgen alıptı,
Alıp kızını ödir salıp,
- 4885 Pazox xıyǵılap turadır.
Alıp palǵacañ sarıǵ xayıs
Xara sınğa sıxxan na alıptı,
Palǵap, xazıra tudıp,
Püǵe tudıp, palǵabızadır.
- 4890 Taptaan Mirgen
Pilen tutxan alıptı ödirçededir.
Anda çılǵan çabal alıptarnı
Tooza ödirgen.
Paza udırlap sıǵar
- 4895 Alıp çox polǵan.
Pora Ninci pu çirde
Xannañ uluǵ xan polıp,
Pigdeñ uluǵ pig polıp,
Çurtabıxan poltır.
- 4900 Alton-çiton xanniñ çurtın talap,
Pu çirge sür kilgen poltır.
Taptaan Mirgen, ax xozan osxas,
Ax oy adına altanıp,
Arǵal çonniñ arazına
- 4905 İnip kilgen.
Adı attañ kılçığ,
Al-pozı-irdeñ kılçığ,
Arǵal çonǵa xıyǵılap,
Çooxtap turadır:
- 4910 —Çirliǵ çonnar çiriñe tarazın,
Suǵlıǵ çonnar suǵlarına tarazın.—

Bakmak gerek, demişler.
Kara Oy adlı ata binen alp,
Kara dağa doğru çıkıp gelmekteymiş.
Kara dağın üzerine çıkıp geldiğinde,
Taptaan Mirgen sarı kayışı atmış,
Sarı kayışla alpı
Atıyla birlikte sarıp sarmalamış.
Taptaan Mirgen, kılıcını saplamış,
Öldürmüş alpı,
Alpı öldürüp,
Kendisi haykırmaktaymış.
Alpın bağlandığı sarı kayış,
Kara dağa çıkan alpı,
Bağlamış,
Bükerek kıvrarak bağlamış.
Taptaan Mirgen,
Bağladığı alpı öldürmüş.
O zaman toplanan kötü alpların
Tamamını öldürmüş.
Tekrar karşısına çıkacak
Alp kalmamış.
Pora Ninci burada
Handan daha ulu han olup,
Beyden daha ulu bey olup,
Yaşamaktaymış.
Altmış, yetmiş hanın yurdunu talan edip,
Buraya sürüp getirmiş.
Taptaan Mirgen, ak tavşana benzeyen
Atı, Ak Oy'a binip,
Kalabalık halkın arasına
İnip gelmiş.
Atı, attan küçük,
Kendisi erkekten küçük,
Kalabalık halka seslenip,
Konuşmaktaymış:
-Vatanı olan halklar, vatanlarına dönsün,
Suyu olan halklar sularına dönsün.

- Çooxtap turğan çooğı
 Altın Ariğ çooxtap turğandağ;
 Tapsap turğan tabızı
- 4915 Altın Ariğ tapsap turğandağ.
 Çobağlığ alıptar köp polğan
 Ol çılğan çonda.
 Altın Ariğ çit kildı tıp,
 Oorlazıp-sıxtazıp,
- 4920 Kilglep turadırlar;
 Çibetey Xan andox çitken—
 Pazı ax xır saap, kirip parıbıxan,
 Altın Ariğ çit kildi tıp,
 Oorli-sıxtı çitken.
- 4925 Taptaan Mirgen Çibetey Xanğa çooxtapça:
 —Çe malın çonın süre,
 Çirı-suuna aylan.
 Çe pu çılğan alıptar—
 Sürige kilgen xannar-pigler,
- 4930 Çe Oo Xara Xannın
 Uluğ çurtın unadıñar,
 Xalıx çurtın talañar!
 Paza mınıñ soonda mında
 Paziğ alıp çurtabazın,
- 4935 Paziğ çon çurtabazı!—
 Çon anda. ulğın-suulğın tudıp,
 Çirfıg çon çirine çörglebısken.
 Suğlığ çon postarınıñ
 Çirine-suuna tarabıxan.
- 4940 Taptaan Mirgen oñnap-sınap kor çörze,
 Pora Ninci ol çirdeñ
 Tizıp-xazıp çör parğan.
 Oñnap-sınap kör tur:
 Altı xanattıg ala çılan
- 4945 Tınnıg kibizı uçux parıbıxan.
 İzı-çolı ax nitke, kök nitke
 Tartıbıxan çili sööl tur.
 Anı körıp, Taptaan Mirgen

Sözleri,
Altın Arığ'ın konuştuğu sözler gibiymiş;
Sesi,
Altın Arığ'ın sesi gibiymiş.
Kötü alplar çokmuş,
O toplanan halkın arasında.
Altın Arığ geliyor, diye,
Ağlayıp, sızlayarak,
Gelmekteymişler;
Çibetey Han o zaman oraya ulaşmış.
Başı ak ve kır renge bürünerek, girmiş,
Altın Arığ geliyor, diye,
Ağlayıp, sızlayarak gelmişler.
Taptaan Mirgen, Çibetey Han'a söylemiş:
-Haydi, hayvanlarını ve halkını götürerek,
Yurduna ve suyuna dön.
İşte bu toplanan alplar,
Sürgüne gelen hanlar ve beyler.
İşte bu, Oo Kara Han'ın
Ulu vatanını yakıp yıkanlar,
Halkını, yurdunu talan edenler!
Bundan sonra tekrar,
Zâlim alp yaşamasın,
Zâlim halk yaşamasın.
Halk o zaman, ağlaşıp, bağırarak,
Vatanı olan halk, vatanına gitmiş.
Suyu olan halk, kendilerinin
Vatanına ve suyuna dağılmış.
Taptaan Mirgen iyice bakıp görmüş ki,
Pora Ninci, oradan
Kaçıp, gidiyor.
İyice bakıp, anlamış ki,
Altı kanatlı ala yılan şeklindeki
Canlı halısı uçarak gidiyor.
Onun ardından beyaz ve mavi duman
Yükseliyor gibiymiş.
Onu görünce, Taptaan Mirgen,

- Çooxtap turçadadır:
4950 —Adır, tarıxpа, Pora Nincı,
Xara çirge soomıbızарға,
Xara çir xatıǵ polar.
Xan tigırge sıǵarǵa,
Xan tigır pözik polar!—
- 4955 Ax xozan osxas Ax oy adın
İzi-çolınañ anda
Axsın çayxabıxan.
Taptaan Mirgen, Pora Nincini sürizip,
Çirniñ üstün aylandırçadadır.
- 4960 Çider çirde çit polbin odıradır,
Körer çirde kör polbin odıradır.
Çirniñ üstün İki aylandır kilgen.
Pora Nincini körıp таар polbin odıradır.
Üzincizin aylandırbox odır,
- 4965 Pora Nincini irik çox
Xaraxtañ körıp tapxan:
Xayzi-xayzi çirde,
Tigır paarında
Altı xanattıǵ ala çılan—
- 4970 Tınnıǵ kibis-altı xıylaǵlıǵ,
Pora Nincı altı xıylaan
Tolǵap parçadadır.
İzebıne xolın suǵıbızıp,
Taptaan Mirgen sarıǵ xayızın
- 4975 Suura tartxan;
Pulǵap parıp, atxanda,
Sarıǵ xayıs,
Çalın çili çalırıp,
Xıbın çili toolap.
- 4980 Atxan ux çili atıl parıbıxan.
Tigır paarınañ parçatxan.
Pora Nincı tınnıǵ kibizineñ
Xada-pırge xara çirge xalbayıp tuskennen.
Taptaan Mirgen çitire oylat kilgen.
- 4985 Çitire oylat kilip, körıbisse,

Söylemiş:
Artık öfkelenme, Pora Ninci,
Kara yere sokarız seni ama,
Kara yer, sert olur.
Göğün yüksek katlarına çıkarırız ama,
Göğün yüksek katı, yüksek olur!
Ak tavşana benzeyen Ak Oy adlı atının,
Onun izinden gitmek için,
Başını çevirmiş.
Taptaan Mirgen, Pora Ninci'yi takip ederek,
Yeryüzünü dört dönmekteymiş.
Tam ulşacakken, uzaklaşmış,
Gideceği zaman göremez olmuş.
Yeryüzünü iki defa dolaşmış gelmiş,
Pora Ninci'yi görüp bulamamış,
Üçüncü defa dolanmaktaymış,
Pora Ninci'den eser yokmuş.
Gözleriyle görüp bulmuş,
Bilinmez bir yerde,
Gökyüzünün derinliklerinde,
Altı kanatlı ala yılan şeklindeki
Canlı halı, altı dizginli,
Pora Ninci altı defa dolanmış,
Dolanıp gitmekteymiş.
Cebine elini sokup,
Taptaan Mirgen sarı kayışını
Çekip çıkarmış;
Fırlatıp attığında ,
Sarı kayış,
Şimşek gibi çakıp,
Kıvılcımlar saçarak gibi dolanıp,
Atılan ok gibi fırlamış,
Gökyüzünün derinliklerine doğru gitmiş.
Pora Ninci canlı halısıyla
Beraber, kara yere düşürmüş.
Taptaan Mirgen, koşarak oraya gitmiş.
Koşarak oraya gelince, görmüş ki,

- Pora Ninci xol-azağı
 Palğal paşan çadır.
 Taptaan Mirgen, atañ tüzip,
 Pora Nincini tınnığ kibizineñ piře
- 4990 Kizın tirgee palğabısxan,
 Ax xozan osxas Ax oy adına altanıbısxan,
 Çiri-suuna anda çöribısken.
 Çibetey Xan, malın-çonın süre,
 Çiri-suuna çitken.
- 4995 Alıp Xan Xıs, çiri-suuna nan kilip,
 Tırığ möön suđdañ
 Ölgennerin tırgızıp,
 Usxan odın tamızıbısxan.
 Xadarğan mal, xalix çon
- 5000 Çiri-suuna çitken.
 Xatap çurt tudıp,
 Xatap çon çurtabısxan.
 Xanniğ Xılıs xaraa-künörte ılgaplaçadadır:
 —Nanarbin teen Altın Arığ çacam
- 5005 Xaydi nanmadı polar?
 Kilerbin teen Altın Arığ çacam
 Xaydi kilbedi polar?
 Alıp Xan Xıs İcesı toxtat polbinçadadır:
 —Altın Arığ çacañ kiler,
- 5010 Nanar,-tıpçededir.
 Pır kün irten
 Xanniğ Xılıs ılgap odırçatxanda,
 Xayzı-xayzı çirde
 Aran-çula attın tıgirtı tıgırep
- 5015 Oylap kilir.
 Xanniğ Xılıs, sıydın toxtadıp,
 Tıñnap odırçatsa,
 Altın çilinnığ Ax Sabdar at
 Tıgırep odıradır.
- 5020 Altın Arığ çacazınıñ köđ istil kilir.
 Anı istip, Xanniğ Xılıs
 Ax payzañ ibdeñ sığara çügürgen.

Pora Ninci'nin eli, kolu
Bağlanmış, yatmaktadır.
Taptaan Mirgen, attan inip,
Pora Ninci'yi canlı halsıyla birlikte
İpiyle direğe bağlamış,
Ak tavşana benzeyen Ak Oy adlı atına binmiş,
O zaman, vatanına gitmiş.
Çibetey Han, hayvanlarını ve halkını takip ederek,
Vatanına ulaşmış.
Alp Han Kız, yurduna dönüp,
Ölümsüzlük suyuyla
Ölenleri diriltip,
Sönen ateşini yakmış.
Yetiştirilen hayvanlar ve halk,
Vatanına ulaşmış.
Tekrar, yurt tutup,
Halk, tekrar yaşamaya başlamış.
Kanlı Kılıç, doğuya doğru bakarak ağlamaktadır:
-Dönerim, diyen Altın Arığ Halam,
Neden dönmemiş olabilir?
Gelirim, diyen Altın Arığ Halam
Neden gelmemiş olabilir?
Annesi Alp Han Kız, onu susturuyor:
-Altın Arığ Halan gelecektir,
Dönecektir, diyor.
Bir gün sabahleyin,
Kanlı Kılıç, ağlayıp dururken,
Bilinmez bir yerden
Aran-çula atın nal sesleri
Gelir.
Kanlı Kılıç, ağlamasını kesip,
Sesleri dinleyince,
Altın yelesi Ak Boz'un
Nal seslerini duyar gibi oluyor.
Altın Arığ Halasının şarkısını işitiyor.
Onu işitiş, Kanlı Kılıç
Beyaz ve güzel evden çıkıp koşuyor.

- Altın çeçpe tözinde,
Örñip, çooxtap turadır:
5025 —Altın Ariğ çacam aylan kilir-tip turadır.
Iraxxı çirde tiğireen
Ax Sabdar at pu çirge sabılıp odıradır.
Irax köglep odırğan
Altın Ariğniñ köği,
5030 Pu çirge sabılıp,
İstiliş odıradır.
Çir pözigi Altay sınınıñ üstüne
Ax Sabdar at, sığara oylap kilip, tura túsken.
Xanniğ Xılıs kör turadır,
5035 Ax Sabdar attı kör tappin turadır.
Alınında-soonda Ax Sabdar at
Uluğ tağniñ üstünde turıbıssa,
Uluğ tağ çili körinceñ
Altın Ariğ çacazınıñ
5040 Ax Sabdar attıñ üstünde
Çarix tas marxazı
Kün çili çarıl körinceñ.
Körıp, pır dee tappin turadır.
İdi kör turza,
5045 Uluğ aalğa inip kilir,
Ax xozan osxas
Ax oy atxa altan salğan,
Adı-attañ kiçig,
Al-pozi-alıptañ kiçig,
5050 Ariğ tik kızı osxas,
Irlap-köglep kilir.
Xanniğ Xılıs anı körıp,
Pazox ılığap, sıxtabıxan.
Kistinde Alıp Xan Xıs İcezi tapsabıxan:
5055 —İrkem-kincem Xanniğ Xılıs,
İziñ irtpezin,
Ağılıñ aspazın.
Çe sının çooxtap pirim:
Altın Ariğ çacañ öl xalğan,

Altın direğin dibinde,
Söyleniyormuş:
-Altın Arığ Halam dönüp geliyor, diyormuş.
Uzaktardan gelen nal seslerine bakılırsa,
Ak Boz buraya geliyor olmalı.
Uzarlarda bir yerde duyulan
Altın Arığ'ın şarkısı,
Buraya kadar ulaşır,
Duyuluyor.
Yeryüzünün zirvesi, Altay dağının üzerine
Ak Boz, koşarak çıkıp, sonra durmuş.
Kanlı Kılıç, bakar, ancak,
Ak Boz'u göremez.
Ak-Boz, dağın önünde, arkasında,
Ulu dağın üzerinde durunca,
Ulu dağ gibi görünen
Altın Arığ Halasının
Ak Boz üzerinde
Parlak taş düğmesi,
Güneş gibi parlayarak görünürmüş.
Bakmış ama, bulamamış.
Öyle bakınca,
Büyük köye doğru gelen,
Ak tavşana benzer
Ak Oy'a binen,
Atı, attan küçük,
Kendisi, alptan küçük,
Zayıf insana benzeyen birinin,
Şarkı söyleyerek geldiğini görür.
Kanlı Kılıç, onu görüp,
Tekrar ağlamaya başlamış.
Arkasından annesi Alp Han Kız seslenmiş:
-Sevgili yavrum, yığdım Kanlı Kılıç,
Aklın, fikrin karışmasın,
Aklın şaşmasın.
İşte sana anlatıvereyim:
Altın Arığ Halan öldü,

- 5060 Pora Xannıñ xızı
Pora Ninci ödir salğan.
Altın Arıǵ çacañıñ
Eceǵınıñ söǵin ne tapxabın,
Ax Sabdar attıñ
- 5065 Kıçıǵ tuyǵaǵın na tapxabın.
Taban söǵineñ pütken
Taptaan Mirgen adı-solazı polar.
Ax Sabdar attıñ
Kıçıǵ tuyǵaǵınañ pütken
- 5070 Ax xozan osxas Ax oy at.
Çe ılǵaba-sıxtaba.
Çidip kilze,
Adın ala pirezin,
Al-pozın xoltıxtap güzirezin, uluǵlap.
- 5075 Altın çeçpe tözinde
Prayzı saxtap alǵannar.
Xannıǵ Xılıs adın ala pir turadır,
Al- pozın xoltıxtap tüzir turadır.
İzen sala izennes turlar,
- 5080 Mindi sala mindiles turlar.
İzebı çox Pora Nincini
At tirgizineñ anda sistip alǵannar.
Pora Nincini ödirerge
Anda al çörıbıskenner.
- 5085 Xadarǵan mal çörbes çirge,
Xalıx çonı aylanmas çirge aparǵannar.
Xayalıǵ, xorımniǵ çirde
Ot salıp Pora Nincini
Otxa tastap, örtep turlar.
- 5090 Pora Ninci, ölip öl polbin,
Anda inelip, anda çobalıp,
Altın Arıǵını
Anda adap turadır,
Altın Arıǵını xaydı la ödirdebın tıp.
- 5095 Altın Arıǵını adap,
Oorlap taa, sıxtap taa turza,

Pora Han'ın kızı,
Pora Ninci öldürdü.
Altın Arıĝ Halanın
Topuk kemiĝini buldum,
Ak Boz'un
Küçük toynak kemiĝini buldum.
Topuk kemiĝinden yaratılmış olanın
Adı ve unvanıTaptaan Mirgen 'dir.
Ak Boz'un
Küçük toynaĝından yaratılmış,
Ak tavşana benzeyen atın adı, Ak Oy'dur.
Artık ağlayıp sızlama.
Buraya gelirse,
Atını alırsın,
Kendisine hürmet edersin. aĝırlarsın.
Altın direĝin dibinde
Hepsi bekliyorlar.
Kanlı Kılıç, atını alıyor,
Kendisine saygı göstererek karşıyor,
Selâm verip selâmlaşıyorlar.
Merhaba deyip, merhabalaşıyorlar.
Ölçüsüz Pora Ninci'nin geldiĝini
Atının nal seslerinden anlamışlar.
Pora Ninci'yi öldürmek için
O zaman gitmişler.
Yetiştirilen hayvanları, ulaşılmaz yere,
Halkı, dönülmez yere götürmüşler.
Kayalık bir yerde
Ateş yakıp, Pora Ninci'yi
Ateşe atıp, yakmışlar.
Pora Ninci, hemen ölememiş,
Acılar çekip, ıztıraplarla kıvranarak,
Altın Arıĝ'ı
O zaman anmış,
Altın Arıĝ'ı nasıl öldürdüm, diye.
Altın Arıĝ'ı anıp,
Ağlayıp, sızlasa da,

- Altın Ariğ çox polğan.
Xurt polıp, oylap polbin turadır.
Alıp Xan Xıs xola sibirgineñ
- 5100 Otxa kire sibirip,
Örtep turadır.
Oyba-kül polıp, ködirilibisse,
Alıp Xan Xıs xola sibirgineñ
Çabıra sabızıp, örtep turadır.
- 5105 Pora Nincı anda
Açinin tartıp, xıyğı salıbıxan:
—Altın Ariğ xıstı ödirbeen polzam,
Ariğ tınıma tuza polarcıx.
Altın Ariğdañox artıx sidıktı körıp,
- 5110 Ölerge çörbın.—
Pora Nincı anda ölibisken.
Otxa tooza örtep,
Oybazın çilge xaptırıbıxannar.
Aal-xağırtxa anda inip tüskenner.
- 5115 Azır xanattıǵ Xan pozırax adına altanıp,
Xan Tibet xan
Çiri-suuna anda çöribisken.
Xanniğ Xılıs, Altın Ariğ çacazın saǵıp,
Toy itpeen poltır.
- 5120 Çe anda toy timnebiskenner.
Taptaan Mirgen
Altın Poos xısnañ
Anda aron ib turǵızıbıxannar.
İki toynı piriiktirip,
- 5125 Uluğ toy, uluğ çirǵal polçadır.
Toozilbastağ toyda,
Tooza çonı çılıp, çirǵap turadır.
Toozilbastağ toyları
Toǵıs künge çit parǵan.
- 5130 Toǵıs künniñ pazında
Toy toozilçadadır,
Tolay çonı tarapçadadır.
Toy toozilǵan soonda,
Alıptar altın çeçpe tözine çıl kilgenner.

Altın Arıĝ, yokmuş.
Kurtçuk gibi, koşuşturmaktaymış.
Alp Han Kız metal süpürgeyle
Onu ateşe doĝru süpürüp,
Yakmaktaymış.
Tamamen kül olup, yukarıya atılınca,
Alp Han Kız, süpürgeyle
Süpürerek, vurup, yakmaktaymış.
Pora Ninci o zaman
Acıyla, haykırmış:
-Altın Arıĝ'ı öldürmemek,
Temiz canımın menfaatine olacaktı.
Altın Arıĝ'dan çok eziyet görüp,
Ölüyorum.
O zaman Pora Ninci ölmüş.
Ateşte tamamen yakıp,
Küllerini yele vermişler.
Köylü-kentli o zaman inip gelmişler.
iki kanatlı atı, Han Pozırah'a binip,
Han Tibet Han,
Yurduna gitmiş.
Kanlı Kılıç, Altın Arıĝ Halasını düşünüp,
Düĝün etmemişti.
İşte o zaman düĝün hazırlıklarına başlamışlar.
Taptaan Mirgen
Altın Nakış ile
Orada ev yapmışlar.
iki düĝünü bir arada,
Büyük şenliklerle yapmışlar.
Bitmeyecek düĝünde,
Bütün halk, toplanıp gelmiş.
Bitmeyecek düĝünleri,
Dokuz gün sürmüş.
Dokuzuncu günün sonunda
Düĝün sona ermiş.
Bütün halk daĝılmıř.
Düĝünün sonunda
Alplar, altın direĝin yanında toplanmışlar.

- 5135 Xadarğan malnıñ eezİne,
Xalıx çonnıñ xanı-pigİne
Kemni tabarbıs tİp, çooxtas turlar.
Xıybas xanattıĝ Xan pozırax attıĝ
Xannıĝ Xılıstı çaradıbıxannar.
- 5140 Xadarĝannıñ eezİ,
Xalıx çonnıñ xanı-pigİ
Xannıĝ Xılıs pol parĝan.
Xulataynañ Çıbetey Xan,
Aran-çula attarınıñ izerİN alıp,
- 5145 Anda pozıdıbıxannar.
Odıñar ottañar,
Suuñar izİñer tİp çooxtap,
Xulataynañ Çıbetey Xan,
Ax payzañ ıblerİne kİrİp,
- 5150 Ay çalbaĝı molattarın
Paraanĝa çöli tastabıxannar.
Paza daa tutpaspıs tİp,
Çooxtas turlar.
Xulataynıñ alĝan İkİncİ abaxayı
- 5155 Ax saĝıstıĝ Xan Çaçax polĝan.
Xannıĝ Xılıs, Xan pozırax adına altanıp,
Xadarĝan malnıñ sanın alıbıxan,
Xalıx çonĝa ülgü-çarĝızın salĝan.
Adı çox kızze at mündirgen,
- 5160 Kibİ çox kızee kip kizİrgen.
Ökİs xulunnı at öskİrgen,
Ökİs olĝannı ir öskİrgen.
Xannıĝ Xılısnañ Taptaan Mirgen
İraxxa istİlgenner,
- 5165 Çaçınĝa sabılĝannar.
İraxxılar, istİp, xoriĝıp,
İrax taa polza, kilglep turadır,
İnaĝ çurtaañar tİp.
İnarxazıp, çöp idİp.
- 5170 Çirlerİne nanĝlapçadadır.
Çaçınĝılarını, körİp xoriĝıp,
Çaxsı polarĝa kilglep turadır,

Yetiştirilen hayvanların sahibine,
Halkın, hanı ve beyi olarak
Kimi buluruz, diye, konuşuyorlarmış.
Bükülmez kanatlı Han pozirah atlı
Kanlı Kılıç'ı seçmişler.
Hayvanların sahibi,
Halkın hanı ve beyi
Kanlı Kılıç olmuş.
Hulataı ile Çibetey Han,
Aran-çula atlarını, eyerini
O zaman çıkarıp salıvermişler.
Ateşine, otuna,
Suyuna, izine, diye konuşup,
Hulataı ile Çibetey Han,
Beyaz ve güzel evlerine girip,
Ay biçimindeki polat kılıçlarını
Lâzım olmaz diye, bir kenara bırakmışlar.
Tekrar tutmayacağız diyip,
Konuşmuşlar.
Hulataı'n aldığı ikinci hanımı
Ak düşünceli, iyi niyetli Çiçek olmuş.
Kanlı Kılıç, atı Han Pozirah'a binip,
Yetiştirilen hayvanların sayısını öğrenmişler,
Halkın üzerinde hâkimiyet kurmuşlar.
Atı olmayanları ata bindirmiş,
Giyimi olmayanlara kıyafet giydirmiş.
Öksüz tayı yetiştirip at etmiş,
Öksüz oğlanı yetiştirip, erkek etmiş.
Kanlı Kılıç ile Taptaan Mirgen
Hakkındaki haberler uzaklara yayılmış,
Yakına yönelmişler.
Uzaktakiler, onların haberini alıp, korkmuşlar,
Uzakta olanlar da, gelmişler,
Dostça yaşarız, diye.
Dostça davranmışlar.
Yurtlarına dönmektedirmiş.
Yakındakileri görüp, korkup,
İyi davranmaya başlamışlar,

- Çaxsı çurtaañar tıp,
Çaxsı çooxtazıp, nanğlapçadadır.
- 5175 Azır çıdazı sarbayıp.
Ağar çaa kilbeen ol çirge;
Molat xılıstı tudınıp,
Uluğ çaa kilbeen ol çirge.
Xanniğ Xılısnañ Taptaan Mirgen,
- 5180 Kin, mötep, anda çirlep,
Anda çırğap, çurtap xalğannar.

İyi yaşayalım diye,
İyi konuşup, dönmektedirmiş.
İki, sivri uçlu mızrağı yere saplamış.
Orada, büyük savaş olmamış;
Çelik kılıcı kuşanarak,
Orada, büyük savaş olmamış.
Kanlı Kılıç ile Taptaan Mirgen,
Rahatça orada yerleşip,
Orayı vatan tutup kalmışlar.

SÖZLÜK

-a-

<u>aal</u>	: köy.
<u>aalcı</u>	: misafir, konuk.
<u>aarla</u> ,	: ağırlamak, ikramda bulunmak.
<u>aarlıg</u>	: pahalı, kıyketli.
<u>abaxay</u>	: güzel, hoş
<u>ada</u>	: ata, baba.
<u>aday</u>	: köpek. it.
<u>adır</u>	: ha.
<u>ağas</u>	: ağaç
<u>ağıl</u>	: akıl.
<u>ağıl-sağıs</u>	: akıl-fikir.
<u>al</u>	: ön.
<u>albat</u>	: halk, teba.
<u>alda-</u>	: kandırmak.
<u>alıg</u>	: aptal.
<u>alıp</u>	: alp, kahraman, bahadır.
<u>altan-</u>	:atlanmak, ata binmek.
<u>alton</u>	: altmış.
<u>am daa</u>	: daha, henüz.
<u>amdi</u>	: şimdi.
<u>amza-</u>	: denemek, tadına bakmak.
<u>ananox</u>	: tam oradan.

<u>andar</u>	: oraya doğru.
<u>apsax</u>	: yaşlı, ihtiyar.
<u>arağa</u>	: rakı.
<u>aralı</u>	: içinden. arasında.
<u>arda-</u>	: bozulmak.
<u>arğa</u>	: arka.
<u>arğa çon</u>	: kalabalık, sayıca çok halk.
<u>arğal</u>	: bütün çok, hepsi.
<u>arığ</u>	: güzel, temiz
<u>as</u>	: aş.
<u>as</u>	: az.
<u>as-</u>	: açmak.
<u>as- tamax</u>	: yemek.
<u>asxır</u>	: aygır.
<u>asxla-</u>	: aşmak, geçmek.
<u>ax</u>	: ak.
<u>aylan-</u>	: dönmek.
<u>aymax</u>	: türkü
<u>ayna</u>	: şeytan.
<u>azağı</u>	: aşağı.
<u>azax</u>	: aşağı.
<u>azax</u>	: ayak.
<u>azıl-</u>	: açılmak.
<u>azır</u>	: ayrı, ayırık.
<u>azır-</u>	: geçirmek, aşırmaq.
<u>azıra-</u>	: beslemek.
<u>azıra-</u>	: ayırmak, parçalamak.

-c-

citire : yeterli.

-ç-

<u>çaacax</u>	: yay.
<u>çabaga</u>	: iki yaşındaki at .
<u>çabal</u>	: kötü.
<u>çabıx</u>	: kapalı, örtülü.
<u>çağa</u>	: yaka.
<u>çağın</u>	: yakın.
<u>çal</u>	: ücret karşılığında çalışan kimse, işçi.
<u>çal-xul</u>	: kul, köle; hizmetkâr.

çalba-	: çağlamak, akmak.
çalbax	: geniş;
çalbay-	: düzeltmek, düz hale getirmek.
çalcı	: hizmetkar.
çalın	: şimşek.
çar	: yar.
çarat-	: izin vermek, tasvip etmek; beğenmek.
çarı-	: parlamak; ışık saçmak.
çarix	: ışık.
çarir	: peki, tamam.
ças	: genç, taze; yaş.
çastix	: yastık.
çaxsı	: iyi, güzel, yahşı.
çaxsılagan	: iyice, tamamıyla.
çaya tüz-	: yayıllıvermek.
çayıl-	: yayıl- saçıl-
çayxal-	: çalkalanmak.
çaza	: yan, ön.
çaza-	: süslemek.
çazı	: yazı, ova, vadi.
çe	: haydi, tamam.
çeçpe	: atın bağlandığı direk.
çil	: yıl, sene.
çilgi	: yılkı
çiltis	: yıldız.
çili	: gibi, benzer.
çilin	: yele.
çilinnig	: yeleli.
çir	: yer.
çirçe	: kase, içki kadehi.
çis	: maden; bakır
çit kil-	: yakınlaşmak, yanına gelmek.
çitire	: kadar.
çiton	: yetmiş.
çobal-	: üzelmek, kederlenmek.
çoğar	: yukarı.
çoğıl	: yok, yoktur.
çon	: halk
çoon	: kalın, yoğun.
çoox	: söz konuşma.

<u>çox</u>	: söz, konuşma.
<u>çox</u>	: yok.
<u>çox ta-</u>	: söylemek, konuşmak.
<u>çör-</u>	: yürümek, gitemek
<u>çör-</u>	: yürümek.
<u>çuça-</u>	: saymak.
<u>çurt</u>	: ev.
<u>çurt</u>	: hayat.
<u>çurta-</u>	: yaşamak, yurt tutup kalmak.
<u>çurtı çurta-</u>	: ömür sürmek, hayatı yaşamak.
<u>çüĝ</u>	: tüy.

-e-

<u>ee</u>	: sahip.
<u>eek</u>	: çene.
<u>eek</u>	: eğik.
<u>een</u>	: boş, ıssız, kimsesiz yer.
<u>ekey</u>	: hey.

-ı-

<u>ırax</u>	: Irak, uzak.
<u>ırlap köölep</u>	: şarkı söylemek.

-i-

<u>ib</u>	: ev.
<u>ibir-</u>	: evirmek, çevirmek, döndürmek.
<u>İce</u>	: anne.
<u>ıdı</u>	: öyle, şöyle, böyle
<u>İdök</u>	: öylece, tam öyle.
<u>iköleñ</u>	: ikisi birlikte.
<u>ıllıĝ</u>	: elli.
<u>im tom it-</u>	: ilaç hazırlamak.
<u>ıney</u>	: ihtiyar kadın
<u>ipçi</u>	: hanım.
<u>irepçi</u>	: karı koca.
<u>ırık-</u>	: usanmak, bıkmak.
<u>irt-</u>	: geçmek; azalmak.
<u>İstinde</u>	: içinde.
<u>izen sal-</u>	: selam vermek.
<u>izep</u>	: cep; hesap
<u>izer</u>	: eyer.

<u>izik</u>	: kapı.
<u>izik tart-</u>	: kapı açmak; kapıyı çalmak.
<u>izikte-</u>	: kapıyı çalmak.

-k-

<u>kem</u>	: kim.
<u>kibis</u>	: halı.
<u>kilim</u>	: emir.
<u>kinetin</u>	: ani olarak, birdenbire.
<u>kipsiz</u>	: çirkin.
<u>kir-</u>	: girmek
<u>kirbeyte tart-</u>	: gerip çekmek.
<u>kiris</u>	: kiriş, yayın kirişi.
<u>kiscen</u>	: giyinen.
<u>kispin-</u>	: giymek.
<u>kist</u>	: baş kısım, kenar; arka, art.
<u>kizi</u>	: kişi, insan.
<u>kog</u>	: şarkı.
<u>kolet-</u>	: yatırmak, toprağa gömmek.
<u>kolet-</u>	: yatırmak, toprağa gömmek.
<u>koölce</u>	: yavaşça, alçak sesle.
<u>koy</u>	: ateş.
<u>kulun</u>	: atın yavrusu tay.
<u>kügürt</u>	: gök gürültüsü.
<u>külük</u>	: kaharaman, banadır, alp.
<u>küreñ</u>	: kahverengi.
<u>küs</u>	: güç, kuvvet.
<u>küste-</u>	: ısrar etmek.

-m-

<u>mal</u>	: hayvan
<u>mañzıra-</u>	: acele etmek.
<u>marxa</u>	: düğme.
<u>mayıl</u>	: bitkin.
<u>meley</u>	: eldiven.
<u>mına</u>	: işte, şu.
<u>mındağ</u>	: böyle.
<u>min</u>	: ben.
<u>mindı sal-</u>	: selamlaşmak.
<u>molat</u>	: topuz; çelik, polat; kılıç.

moyın	: boyun.
mökey-	: eğilmek.
mün-	: binmek.

-n-

naa	: yeni.
nan-	: dönmek, geri gelmek.
nandıra	: içeriye geriye.
niiktel	: doğurmak, dünyaya getirmek(insan için).
nime	: şey, nesne.
noo	: herhangi, nasıl.

-o-

odır-	: oturmak.
oğır	: hırsız.
oğın	: oğlan, erkek çocuk.
oñ	: sağ.
oñna-	: anlamak.
ool	: oğul, erkek.
oorla	: bağırarak.
oray	: geç.
ortı	: orta.
osxas	: benzer, gibi, okşar.
oyda	: sırt üstü.

-ö-

ökıs	: öksüz.
öleñ	: maki, çalı.
öök	: atın sağrısı.
öör	: sürü, yılıkı.
ööri	: arkadaş.
öreppar-	: eskimek; yıpranmak, ölmek.
ös	: öç.
ös-	: büyümek, yetişmek.

-p-

paba	: baba.
pağ	: bağ.
pağda	: bağlı olarak.
pala	: çocuk, yavru.

palğa-	: bağlamak.
palıx	: balık.
par	: çift
par	: var.
par-	: varmak, gitmek.
parça	: hep, bütün
parox	: var.
pas	: baş, kafa; başkan, lider.
pastagızın	: önce, evel.
pasxa	: başka, yabancı.
paya	: demin.
payzan	: güzel, çok güzel.
paza	: ve
pazox	: yeniden, şimdi, tekrar.
pızo	: buzağı.
pice	: kız kardeş.
pig	: bey, han.
pil-	: bilmek; anlamak.
pır	: bir
pirec	: herhangi bir.
pırge	: beraber, birlikte.
pıs	: biz.
pıstıl	: bizi.
piye	: kısrak.
plat	: baş örtüsü.
pol-	: olmak.
polarğa	: olmak, olmak için.
porço	: çiçek.
pos	: kendi.
pozi	: kendi, kendisi.
pozit-	: bırakmak, salıvermek.
pörık	: börk, başlık.
pözık	: büyük, yüksek, zirve.
pray	: bütün.
pu	: bu.
puğa	: boğa
pulği-	: karmak, karıştırmak.
puzur-	: duygulanmak.
püt-	: bitmek, yetişmek, meydana gelmek.
püür	: börü, kurt.

xurlux	: okluk, sadak.
xuruġ	: kuru.
xus	: kuş.
xusxun	: kuzgun.
xuu	: beyaz; kuġu.
xuyax	: zırh.

BİBLİYOGRAFYA

- Алтын Арыҕ., Хайчы (Amlatan): С. П. Кадышев, Пазылган Пичкке Тимнеен (derleyip yazıya geçiren): Т. Г. Тачеева, Агбан 1987.
- Баскаков, Н.А.-Инкижекова-Грекул, А.И., *Хакаско-Русский Словар.*, Москва 1953,
- Бернштам, А, Н, *Социально-экономический строй Орхоно-Енисейский Тюрк VI-VIII. вв*, Москва-Ленинград 1946, стр. 22.
- Boratav, Pertev Naili, *Koroğlu Destanı*.. Ankara 1931.
- Ceferoğlu, Ahmet, "Abakan Türkleri(Hakaslar)", *Türk Kavimleri.*, Ankara 1983.
- Devlet, Nadir, "Sibirya Türkleri, Mesketler, Uygurlar" *Tarih ve Medeniyet Dergisi.*, sayı 10, Aralık 1994, s. 55-59.
- фалев, П. А. "Как строится Кара Киргизкая билниа", *Наука и Просвешенне.*, Но 1. Ташкент 1922, стр. 22.
- Гөроглы, Түркмен Халк Епосы, Тайярлыган Ата Говшут, Ашгабат 1941.
- İnan, Abdülkadir, "Sagay Türkleri (Abakanlılar)" *Makaleler- İncelemeler I.*, Ankara 1968, s. 50-54.
- Kafesoğlu, İbrahim, "Asya Türk Devletleri" *Türk Dünyası El Kitabı II cilt.*, 2. bs. Ankara 1992, s. 150.
- Киселев, С. В., *Краткий Очерк Древняя Истории Хакосов.*, Абакан 1954.
- Киселев, С. В., *Древняя История Южной Сибири.*, Москва-Ленинград 1946.

Kurat, Akdes Nimet- Temir, Ahmet, "Sibir (Sibiry) Hanlığı", *Türk Dünyası El Kitabı*, 2. bs. 1. Cilt, Coğrafya-Tarih, Ankara 1992, s.439-455.

Майногашева, Б. Е., "О Традиционном Бытоании Хакасского героического эпоса-алыптыг нымах" *Ученые Записки Хакасского Научно Исследовательского Института языка, Литературы и истории Вып ХЫВ, Серия филологическая* No 1 1970 стр. 95-112

Майногашева, Б. Е., "Эпические Мотивы Письма у Хакасов и их исторические основы" *Ученые Записки Хакасского Научно Исследовательского Института языка, Литературы и истории Вып XX Серия филологическая* No:3 1975 стр. 63-80,

Orkun, Hüseyin Namık. *Eski Türk Yazıtları*. 2 bs. Ankara 1987, s. 590.

Özkan, İsa, *Yusuf Bey-Ahmet Bey (Bozoğlan Destanı) Destanı*., Ankara 1989.

Özkan İsa, "Manas ve Altın Arığ Destanı'ndaki Motifler" *Manas'ın 1000. Yılı 26-29 Ağustos 1995 Bişkek.*, Ankara 1996, (Atatürk Kültür Merkezi'nce basılıyor).

Стеблева, И. Б., *Поэзия Тюрков, VI-VIII*. Баякоб, Москва 1965, стр. 61.

Тачеева, Т. Г., "Хакасский Хайджи С. П. Кадышев" (К. 80-Летню со Дня Рождения), *Учение Записки Хакасского НИИЯЛИ.*, вып. ХЫ, Абакан 1965, стр.185-189.

Tekin, Talat, *Orhun Yazıtları.*, Ankara 1988.

Унгвицкая, М. А., "Вопросы Литературоведения: Хакасские Геронческие Сказания-"Семейные Хроники" и памятники иенисейском Письменности" *Советская Тюркология*, No 2, 1973, стр. 71-83.

Yıldırım, Dursun. "Koroğlu Destanı'nın Orta Asya Rivayetleri" *Koroğlu Semineri Bildirileri*, Ankara 1983, s.103-114.

**ALTIN ARIĞ DESTANI'NIN
KRİL HARFLİ METNİ**